

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

**ГЛАГОЛИ ЉУДСКОГ КРЕТАЊА У
ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ У
СВЕТЛУ КОГНИТИВНЕ СЕМАНТИКЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор: Проф. др Предраг Новаков

Кандидат: Душан Стаменковић

Нови Сад, 2013. године

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ**

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Monografska dokumentacija
Tip zapisa: TZ	Tekstualni štampani materijal
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Doktorska disertacija
Ime i prezime autora: AU	Dušan Stamenković
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Prof. dr Predrag Novakov, redovni profesor, Odsek za anglistiku, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Naslov rada: NR	Glagoli ljudskog kretanja u engleskom i srpskom jeziku u svetlu kognitivne semantike
Jezik publikacije: JP	Srpski (ćirilica)
Jezik izvoda: JI	Srpski/engleski
Zemlja publikovanja: ZP	Srbija
Uže geografsko područje: UGP	Vojvodina, Novi Sad
Godina: GO	2013.
Izdavač: IZ	Autorski reprint
Mesto i adresa: MA	Novi Sad, dr Zorana Đinđića 2

Fizički opis rada: FO	7 poglavlja / 324 stranice / 52 slike / 8 grafikona / 23 tabele / 331 referenca / 6 priloga
Naučna oblast: NO	Lingvistika, Savremeni engleski i srpski jezik
Naučna disciplina: ND	Semantika
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Kognitivna semantika, glagoli kretanja, engleski, srpski, teorija prototipova, prevođenje, doslovno značenje, metaforičko značenje, pojmovne metafore, fiktivno kretanje, pojmovno sažimanje, slikovne sheme, semantička svojstva, leksikologija, kontekst
UDK	
Čuva se: ČU	Biblioteka Odseka za anglistiku, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
Važna napomena: VN	
Izvod: IZ	<p>Ovo istraživanje predstavlja kognitivnosemantičku analizu leksičkog značenja glagola ljudskog kretanja u engleskom i srpskom i njihovog prevođenja sa engleskog na srpski jezik sa tri osnovna cilja: (1) prvi cilj istraživanja jeste da dâ pregled dosadašnjih istraživanja glagola kretanja, sa osvrtom na anglističku i domaću literaturu, da ponudi detaljan lingvistički opis <i>teorije prototipova</i> i drugih kognitivnosemantičkih modela, kao i da analizira dosadašnje pristupe glagolima iz ugla teorije prototipova; (2) drugi cilj istraživanja je poređenje načina konceptualizacije i kategorizacije glagola ljudskog kretanja u engleskom i srpskom jeziku iz perspektive kognitivnosemantičkih teorija, što je uključivalo ispitivanje primene teorije prototipova na kategorizaciju glagola kretanja i primene ostalih kognitivnosemantičkih teorija na njihov opis; (3) treći cilj je traženje prevodnih rešenja za engleske glagole ljudskog kretanja pri prevođenju na srpski uz pomoć ispitanika (bez konteksta) i na korpusu (u kontekstu) i proveravanje ovih rezultata u odnosu na raspored glagola na lestvici moguće prototipičnosti, sa osvrtom na održanje doslovnog i metaforičkog značenja pri prevođenju.</p> <p>Kroz uvodne napomene, u prvom poglavlju daje se opis istraživanja, prikazuju se njegovi ciljevi, metode i korpus. Teorijski okvir (drugo poglavlje), koji ima zadatak da odgovori na prvi cilj istraživanja, najpre definiše pojam glagola ljudskog kretanja, a zatim obrađuje i neke od obimnijih studija glagola u engleskom i srpskom jeziku (Dž. Miler, J. Ikegami, M. Žic-Fuks, B. Levin, D. Vujović i L. Filipović). Drugi deo teorijskog uvoda daje nam uvid u osnovne pristupe kategorizaciji i detaljan pregled razvoja prototipičnog pristupa kategorizaciji, počevši od njegovih filozofskih osnova (I. Kant, E. Huserl, B. Rasel, L. Vitgenštajn), preko Ostinovog razmatranja značenja reči, Zadehovih fazi skupova, ispitivanja boja, narodnih taksonomija i primarnih</p>

leksema R. Brauna, B. Berlina, P. Keja i ostalih, do granica reči V. Labova i psiholoških eksperimenata E. Roš i saradnika. U vezi sa ovim razmatra se i *semantika okvira* Č. Filmora i *idealizovani kognitivni modeli* Dž. Lejkofa, nakon čega sledi pregled domaćih studija vezanih za prototipove. Naredni segment bavi se dvema studijama koje su iz perspektive teorije prototipova pristupale glagolu (S. Dž. Pulman i Dž. Tejlor), a zatim razmatra vezu između glagola kretanja i ostalih kognitivnosemantičkih teorija (*teorija pojmovne metafore, slikovnih shema, pojmovnog sažimanja*, itd.). Naredna četiri poglavlja opisuju eksperimente koji imaju zadatak da odgovore na preostala dva cilja.

Treće i četvrto poglavlje vezano je za drugi cilj istraživanja. U okviru trećeg poglavlja procenjuje se mogući nivo prototipičnosti glagola u okviru kategorije glagola ljudskog kretanja u engleskom i srpskom i to kombinacijom tri različita eksperimenta: prvi opisuje direktno ocenjivanje glagola putem upitnika, drugi se odnosi na upitnik zasnovan na slobodnim asocijacijama, a treći sagledava učestalost upotrebe glagola u okviru velikih elektronskih korpusa engleskog i srpskog jezika. S druge strane, četvrto poglavlje daje semantički opis rečničkog značenja po 20 najtipičnijih glagola kretanja iz dva jezika, sa posebnim osvrtom na elemente značenja koji se mogu sagledati iz perspektive kognitivnosemantičkih teorija. Pored ovoga, u okviru ovog poglavlja razmatra se i na koji način se značenje menja kada se krećemo od centra ka periferiji kategorije glagola ljudskog kretanja. Peto i šesto poglavlje ispituju prevođenje glagola kretanja sa engleskog na srpski jezik, a ova dva poglavlja vezana su za treći cilj istraživanja. Peto poglavlje bavi se ispitivanjem prevođenja bez konteksta, uz pomoć upitnika i ispitnika i poredi na koji način se proces izbora prevodnog rešenja menja kada se krećemo od vrha ka dnu liste moguće prototipičnosti. Kada je reč o šestom poglavlju, ono ispituje prevođenje u kontekstu kroz analizu paralelnog prevodnog korpusa i orijentisano je ka izboru prevodnih rešenja, te ispitivanju načina na koje se doslovna i metaforička značenja održavaju pri prevođenju sa engleskog na srpski jezik.

Zaključna razmatranja (sedmo poglavlje) sumiraju rezultate istraživanja, posebno naglašavajući značaj glagola ljudskog kretanja za kognitivnosemantička istraživanja, mogućnosti prototipičnog pristupa ispitivanju glagola i veze između prevođenja, prototipičnosti i drugih aspekata značenja. Između ostalog, rezultati pokazuju da se glagolu, uz određene poteškoće i ograničenja, može pristupiti iz ugla teorije prototipova, da su glagoli ljudskog kretanja veoma značajni za izražavanje važnih pojmovnih metafora i slikovnoschematskih odnosa, kao i procesa vezanih za mentalne prostore i pojmovno sažimanje. Prevodni eksperimentalni deo omogućava nam da uočimo veze između prototipičnosti i izbora prevodnog korespondenta u prevođenju bez konteksta, a u slučaju prevođenja sa kontekstom visok stepen održanja značenja u prevođenju primera doslovnog i metaforičkog značenja, pri čemu se kao prevodni korespondenti ili ekvivalenti veoma često koriste upravo glagoli ljudskog kretanja (i u doslovnoj i u metaforičkoj upotrebi), što ukazuje na sistemske sličnosti između dva jezika.

Datum prihvatanja teme od strane
NN veća:
DP

20. 5. 2011.

Datum odbrane:
DO

<p>Članovi komisije: (ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status) KO</p>	<p>predsednik:</p> <p>član:</p> <p>član:</p>
---	--

**University of Novi Sad
Faculty of Philosophy**

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Dušan Stamenković
Mentor: MN	Predrag Novakov, PhD, Full Professor, Department of English, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Title: TI	Verbs of Motion in English and Serbian within a Cognitive Semantic Framework
Language of text: LT	Serbian (Cyrillic)
Language of abstract: LA	Serbian/English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	Vojvodina, Novi Sad
Publication year: PY	2013
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	Novi Sad, dr Zorana Đinđića 2

Physical description: PD	7 chapters / 324 pages / 52 pictures / 8 graphs / 23 tables / 331 references / 6 appendices
Scientific field SF	Linguistics, Contemporary English and Serbian
Scientific discipline SD	Semantics
Subject, Key words SKW	Cognitive semantics, verbs of motion, English, Serbian, prototype theory, translation, literal meaning, metaphorical meaning, conceptual metaphors, fictive motion, conceptual blending, image schemas, semantic features, lexicology, context
UC	
Holding data: HD	Library of the Department of English, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad
Note: N	
Abstract: AB	<p>This study represents a cognitive semantic analysis of the lexical meaning of verbs of human motion in English and Serbian, and the process of their translation from English to Serbian with three main aims: (1) the first aim of the study is to provide an overview of the existing analyses of verbs of motion in English and Serbo-Croatian literature, offer a detailed linguistic description of <i>prototype theory</i> and other cognitive semantic models, and analyse the existing approaches to verbs from the perspective of prototype theory; (2) the second aim of the study is to compare the ways of conceptualizing and categorizing verbs of human motion in English and Serbian from the perspective of cognitive semantic theories, which included an attempt to apply prototype theory to the categorization of verbs of motion and a section trying to apply other cognitive semantic theories to their description; (3) the third aim is to seek for translation correspondents when translating from English into Serbian by means of respondents (with no context) and using a corpus (within a context) and checking these results against the list of possible prototypicality, having in mind the need to retain both literal and metaphorical meaning when translating.</p> <p>The first chapter contains introductory remarks, which describe the study and give details on its aims, methods and corpus. The theoretical framework (the second chapter), which ought to respond to the second aim of the study, firstly defines the term of verbs of human motion and provides an overview of the most significant studies of verbs of motion in English and Serbian (G. Miller, J. Ikegami, M. Žic-Fuchs, B. Levin, D. Vujović and L. Filipović). The second part of the theoretical introduction gives us an insight into the main approaches to categorization and a detailed outline of the development of the prototypical approach, starting from its philosophical foundations (I. Kant, E. Husserl, B. Russell, L. Wittgenstein), Austin's views on word</p>

meaning, Zadeh's fuzzy sets, explorations of colour terms, folk taxonomies and primary lexemes (R. Brown, B. Berlin, P. Kay), Labov's boundaries of word meanings and, finally, a number of psychological experiments carried out by E. Rosch and associates, taking into consideration C. Fillmore's *frame semantics* and G. Lakoff's *idealized cognitive models*, the latter two being connected to the notion of prototypes. This is followed by an overview of the prototypical approaches to language that we find among various Serbian authors. The next segment deals with the two examples of approaching verbs from a prototypical perspective (S. G. Pulman and J. Taylor), followed by the section which links verbs of motion to other cognitive semantic theories (*conceptual metaphor theory*, the theory of *image schemas*, *conceptual blending*, etc.). The following four chapters describe the experiments which aim at responding to the remaining two goals of the study.

The third and the fourth chapter are related to the second aim of the study. The role of the third chapter is to estimate potential prototypicality effects within the category of verbs of human motion in English and Serbian by combining three different experiments: the first one employs direct grading by means of a questionnaire, the second is based on a free association test, whereas the third measures verb usage frequencies in large electronic corpora of English and Serbian. On the other hand, the fourth chapter provides a semantic description of the 20 most typical verbs of motion from each of the two languages, with a special emphasis on those elements which can be approached from the perspective of cognitive semantics. Furthermore, this chapter deals with how meaning changes as we move from the centre towards the periphery of the category of motion verbs. The fifth and the sixth chapter explore the ways of translating motion verbs from English to Serbian and they are a response to the third goal of the study. The fifth chapter concentrates on translating with no context given, using a questionnaire and respondents and comparing the structure of the chosen translation correspondents when we move from the top to the bottom of the list of potential prototypicality. When it comes to the sixth chapter, it examines translating within a context, by means of an analysis of a parallel translation corpus, and it is oriented towards searching for proper translation correspondents and checking the ways in which literal and metaphorical meanings are preserved when translated from English into Serbian.

The concluding remarks (the seventh chapter) summarise the results of the study, with a special emphasis on the importance of verbs of human motion for cognitive semantic investigations, on the possibilities of the prototypical approach to verb studies and on the connections existing between translation, prototypicality and other aspects of meaning. Among other conclusions, the results show that verbs can be approached from the perspective of prototype theory with certain difficulties and limitations, that verbs of human motion prove to be essential when it comes to expressing important conceptual metaphors, image-schematic relations and processes linked to mental spaces and conceptual blending. The experimental section which deals with translation allows us to see the correlations existing between the choice of translation equivalents and the potential prototypicality (the experiment with no context given) and to conclude that we can find a high degree of preserving both the literal and the metaphorical meaning in the process of translating (the experiment within a context). Finally, it appears that Serbian verbs of human motion are very

frequently chosen as translation correspondents for the English ones (no matter whether we are dealing with the literal or the metaphorical usage), which points to the systemic similarities existing between the two languages.	
Accepted on Scientific Board on: AS	20/5/2011
Defended: DE	
Thesis Defend Board: DB	president: member: member:

Садржај

Списак табела.....	xi
Списак слика и графикона.....	xiii
Сажетак.....	1.
Abstract.....	3.
1. Уводне напомене.....	5.
1. 1. Опис истраживања.....	5.
1. 2. Потребе и циљеви истраживања.....	6.
1. 3. Методе истраживања.....	8.
1. 4. Опис корпуса.....	10.
2. Теоријске основе истраживања.....	11.
2. 1. Глаголи људског кретања.....	11.
2. 2. Основа за контрастирање и третман афикса, глаголских фраза и глагола са партикулом.....	17.
2. 3. Истраживања глагола кретања у англистичкој и домаћој литератури.....	20.
2. 3. 1. Компоненцијална анализа глагола кретања Џорџа Милера, Јошихика Икегамија и Јудина Најде.....	20.
2. 3. 2. Семантичка анализа глагола кретања у енглеском језику Милене Жиц-Фукс.....	27.
2. 3. 3. Класификација глагола кретања Бет Левин.....	31.
2. 3. 4. Семантичка и деривациона анализа глагола кретања у српском језику Душанке Вујовић.....	33.
2. 3. 5. Лексикализација кретања – Луна Филиповић.....	37.
2. 4. Когнитивна лингвистика и категорије.....	40.
2. 4. 1. Основни приступи категоризацији.....	41.
2. 4. 2. Историјски развој и основне идеје теорије прототипова.....	43.
2. 4. 2. 1. Филозофске основе теорије прототипова и когнитивне лингвистике: Имануел Кант, Едмунд Хусерл, Берtrand Расел и Лудвиг Витгенштајн.....	43.
2. 4. 2. 2. Остиново „Значење речи“ као почетак прототипичног приступа у лингвистици.....	50.
2. 4. 2. 3. Фази скупови Лотфија Задеха.....	51.
2. 4. 2. 4. Боје, народне таксономије и примарне лексеме: Роџер Браун, Брент Берлин и Пол Кеј.....	51.
2. 4. 2. 5. Границе речи и њиховог значења: Вилијам Лабов.....	55.
2. 4. 2. 6. Експериментална истраживања прототипова: Еленор Рош и сарадници.....	58.
2. 4. 2. 7. Прототипови и/или компонентна анализа: Реј Цекендоф и Дирк Герертс.....	65.
2. 4. 2. 8. Семантика оквира Чарлса Филмора.....	69.
2. 4. 2. 9. Идеализовани когнитивни модели Џорџа Лејкофа.....	71.
2. 4. 2. 10. Теорија прототипова у домаћој литератури.....	74.
2. 4. 3. Глаголи и теорија прототипова.....	78.
2. 4. 3. 1. Пулманово испитивање прототипичности глагола.....	79.
2. 4. 3. 2. Централно значење или породичне сличности у значењу глагола: Џон Тејлор.....	87.
2. 4. 4. Глаголи кретања и теорија појмовне метафоре.....	89.
2. 4. 4. 1. Метафора.....	89.
2. 4. 4. 2. Теорија појмовне метафоре.....	91.
2. 4. 4. 3. Врсте појмовне метафоре.....	95.
2. 4. 4. 4. Глаголи људског кретања у појмовним метафорама.....	97.
2. 4. 4. 5. Метафора УМ као ТЕЛО.....	99.
2. 4. 5. Глаголи кретања и остале когнитивнолингвистичке теорије.....	100.
2. 4. 5. 1. Теорија сликовних схема.....	100.
2. 4. 5. 2. Теорије менталних простора, теорија појмовног сажимања и фиктивно кретање.....	103.
2. 5. Кретање као семантичко или концептуално поље и идеализовани когнитивни модел кретања.....	108.
2. 6. Закључак.....	111.
3. Прототипичност глагола људског кретања.....	112.
3. 1. Оцењивање прототипичности (први експеримент).....	112.
3. 1. 1. Корпус дражи.....	112.

3. 1. 2. Испитаници и процедура.....	114.
3. 1. 3. Резултати.....	116.
3. 1. 4. Коментар.....	123.
3. 2. Слободне асоцијације и прототипичност (други експеримент).....	124.
3. 2. 1. Корпус дражи.....	124.
3. 2. 2. Испитаници и процедура.....	125.
3. 2. 3. Резултати.....	126.
3. 2. 4. Коментар.....	129.
3. 2. 5. Корелације са првим експериментом.....	130.
3. 3. Учесталост употребе и прототипичност (трећи експеримент).....	131.
3. 3. 1. Корпус дражи.....	131.
3. 3. 2. Процедура.....	134.
3. 3. 3. Резултати.....	137.
3. 3. 4. Коментар.....	140.
3. 3. 5. Корелације са првим и другим експериментом.....	140.
3. 4. Обједињени резултати прва три експеримента.....	141.
3. 5. Закључак.....	145.
4. Семантички опис речничког значења глагола људског кретања.....	147.
4. 1. Когнитивносемантички опис глагола људског кретања у енглеском језику.....	148.
4. 1. 1. Глагол <i>to run</i>	148.
4. 1. 2. Глагол <i>to walk</i>	150.
4. 1. 3. Глагол <i>to move</i>	152.
4. 1. 4. Глагол <i>to go</i>	154.
4. 1. 5. Глагол <i>to come</i>	156.
4. 1. 6. Глагол <i>to leave</i>	157.
4. 1. 7. Глагол <i>to jump</i>	159.
4. 1. 8. Глагол <i>to climb</i>	160.
4. 1. 9. Глагол <i>to travel</i>	162.
4. 1. 10. Глагол <i>to return</i>	163.
4. 1. 11. Глагол <i>to arrive</i>	164.
4. 1. 12. Глагол <i>to skip</i>	165.
4. 1. 13. Глагол <i>to rise</i>	167.
4. 1. 14. Глагол <i>to cross</i>	168.
4. 1. 15. Глагол <i>to crawl</i>	169.
4. 1. 16. Глагол <i>to hurry</i>	170.
4. 1. 17. Глагол <i>to swim</i>	171.
4. 1. 18. Глагол <i>to leap</i>	172.
4. 1. 19. Глагол <i>to jog</i>	173.
4. 1. 20. Глагол <i>to race</i>	174.
4. 2. Семантички опис глагола људског кретања у српском језику.....	175.
4. 2. 1. Глагол <i>ићи</i>	175.
4. 2. 2. Глагол <i>кретати (се)/кренути (се)</i>	177.
4. 2. 3. Глагол <i>трчати</i>	179.
4. 2. 4. Глагол <i>доћи/долазити</i>	181.
4. 2. 5. Глагол <i>ходати</i>	182.
4. 2. 6. Глагол <i>скочити/скакати</i>	183.
4. 2. 7. Глагол <i>шетати (се)</i>	184.
4. 2. 8. Глагол <i>проћи/пролазити</i>	185.
4. 2. 9. Глагол <i>отићи/одлазити</i>	188.
4. 2. 10. Глагол <i>ући/улазити</i>	189.
4. 2. 11. Глагол <i>изаћи/изићи/излазити</i>	191.
4. 2. 12. Глагол <i>стићи/стигнути</i>	192.
4. 2. 13. Глагол <i>вратити се</i>	194.
4. 2. 14. Глагол <i>јурити</i>	195.
4. 2. 15. Глагол <i>прећи/прелазити</i>	196.

4. 2. 16. Глагол <i>поћи/полазити</i>	198.
4. 2. 17. Глагол <i>журити (се)</i>	200.
4. 2. 18. Глагол <i>обићи/обилазити</i>	201.
4. 2. 19. Глагол <i>прићи/прилазити</i>	202.
4. 2. 20. Глагол <i>наићи/наилазити</i>	203.
4. 3. Закључак.....	204.
5. Превођење глагола људског кретања са енглеског на српски језик ван контекста (четврти експеримент)	206.
5. 1. Увод.....	206.
5. 2. Експеримент.....	206.
5. 2. 1. Корпус дражи.....	206.
5. 2. 2. Испитаници и процедура.....	208.
5. 2. 3. Резултати.....	209.
5. 3. Коментар и закључак.....	212.
6. Превођење глагола људског кретања са енглеског на српски језик у контексту (пети експеримент)	214.
6. 1. Уводне напомене.....	214.
6. 2. Опис корпуса.....	215.
6. 3. Анализа превођења глагола људског кретања.....	217.
6. 3. 1. Превођење глагола <i>to run</i>	217.
6. 3. 2. Превођење глагола <i>to walk</i>	224.
6. 3. 3. Превођење глагола <i>to move</i>	230.
6. 3. 4. Превођење глагола <i>to go</i>	234.
6. 3. 5. Превођење глагола <i>to come</i>	244.
6. 3. 6. Превођење глагола <i>to leave</i>	253.
6. 3. 7. Превођење глагола <i>to jump</i>	258.
6. 3. 8. Превођење глагола <i>to climb</i>	261.
6. 3. 9. Превођење глагола <i>to travel</i>	264.
6. 3. 10. Превођење глагола <i>to return</i>	266.
6. 3. 11. Превођење глагола <i>to arrive</i>	268.
6. 3. 12. Превођење глагола <i>to cross</i>	270.
6. 4. Коментар и закључак.....	272.
7. Закључна разматрања	275.
Библиографија.....	285.
Прилози.....	311.
Прилог 1: Пример упитника за оцењивање прототипичности глагола људског кретања у енглеском језику по принципу слободних асоцијација.....	311.
Прилог 2: Пример упитника за оцењивање релевантности глагола људског кретања у енглеском језику.....	312.
Прилог 3: Пример упитника за оцењивање прототипичности глагола људског кретања у српском језику по принципу слободних асоцијација.....	314.
Прилог 4: Пример упитника за оцењивање релевантности глагола људског кретања у српском језику.....	315.
Прилог 5: Пример упитника за испитивање превођења ван контекста.....	317.
Прилог 6: Индекс имена.....	319.

Списак табела

<i>Ознака</i>	<i>Назив</i>	<i>Стр.</i>
Табела 1.	Приказ резултата из експеримента Ц. Милера – појављивање заједно (енг. co-occurrence) глагола кретања	24.
Табела 2.	Типови ситуације глагола кретања по Ј. Филиповић	38.
Табела 3.	Пример приказа резултата из експеримента Е. Рош – категорија превозних средстава	60.
Табела 4.	Приказ примера категорија основног нивоа	61.
Табела 5.	Пример приказа резултата из Пулмановог експеримента – типичност примера	82.
Табела 6.	Приказ резултата Пулмановог пилот истраживања категорије <i>hold</i> – типичност примера и породичне сличност	84.
Табела 7.	Приказ резултата Пулмановог истраживања категорије <i>kill</i> – типичност примера и породичне сличности	84.
Табела 8.	Приказ резултата Пулмановог истраживања категорије <i>look</i> – типичност примера и породичне сличности	85.
Табела 9.	Пример приказа резултата из трећег Пулмановог експеримента – сличност примера са називом категорије	87.
Табела 10.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу оцене релевантности	116.
Табела 11.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу оцене релевантности	119.
Табела 12.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу методе слободних асоцијација	127.
Табела 13.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу методе слободних асоцијација	128.
Табела 14.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу релевантности и методе слободних асоцијација	131.
Табела 15.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу релевантности и методе слободних асоцијација	133.
Табела 16.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу учесталости употребе у <i>Корпусу савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду</i>	138.
Табела 17.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу учесталости употребе у <i>The Corpus of Contemporary American English (COCA)</i>	139.
Табела 18.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу (1) релевантности, (2) методе слободних асоцијација и (3) учесталости употребе у <i>Корпусу савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду</i>	141.
Табела 19.	Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу (1) релевантности, (2) методе слободних асоцијација и (3) учесталости употребе у <i>The Corpus of Contemporary American English (COCA)</i>	144.
Табела 20.	Листа глагола испитиваних у експерименту који је тестирао превођење глагола са енглеског на српски ван контекста	207.
Табела 21.	Резултати експеримента превођења глагола људског кретања са енглеског	209.

	на српски ван контекста	
Табела 22.	Листа глагола испитиваних у експерименту који је тестирао превођење глагола са енглеског на српски у контексту са бројем примера	215.
Табела 23.	Преглед примера дословне и метафоричне употребе за 12 анализираних глагола у испитивању превођења са контекстом	273.

Списак слика и графикана

<i>Ознака</i>	<i>Назив</i>	<i>Стр.</i>
Слика 1.	Графички приказ типичног процеса кретања	15.
Слика 2.	Пример цртежа посуда из експеримента В. Лабова	56.
Слике 3–7.	Графички прикази сликовних схема	101.
Слика 8.	Елементи идеализованог когнитивног модела кретања	110.
Слика 9.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to run</i>	150.
Слика 10.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to walk</i>	151.
Слика 11.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to move</i>	153.
Слика 12.	Схематизација метафоричког кретања описаног у реченици <i>We were deeply moved by her plight</i>	154.
Слика 13.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to go</i>	156.
Слика 14.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to come</i>	157.
Слика 15.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to leave</i>	158.
Слика 16.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to jump</i>	160.
Слика 17.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to climb</i>	161.
Слика 18.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to travel</i>	163.
Слика 19.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to return</i>	164.
Слика 20.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to arrive</i>	165.
Слика 21.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to skip</i> (1)	166.
Слика 22.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to skip</i> (2)	166.
Слика 23.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to rise</i> .	168.
Слика 24.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to cross</i> .	169.
Слика 25.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to crawl</i>	170.
Слика 26.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to hurry</i>	171.
Слика 27.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to swim</i>	172.
Слика 28.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to leap</i>	173.
Слика 29.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to jog</i>	174.
Слика 30.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>to race</i>	175.
Слика 31.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>ићи</i>	177.
Слика 32.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>кретати (се)</i> и <i>кренути (се)</i>	179.
Слика 33.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>трчати</i>	180.
Слика 34.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>доћи</i> и <i>долазити</i>	182.
Слика 35.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>ходати</i>	183.
Слика 36.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>скочити</i>	184.
Слика 37.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>шетати (се)</i>	185.
Слика 38.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>проћи</i> и <i>пролазити</i>	187.
Слика 39.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>отићи</i> и <i>одлазити</i>	189.
Слика 40.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>ући</i> и <i>улазити</i>	190.
Слика 41.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>изаћи</i> , <i>изићи</i> и <i>излазити</i>	192.
Слика 42.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>стићи</i> и <i>стизати</i> (1)	193.

Слика 43.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>стићи</i> и <i>стизати</i> (2)	193.
Слика 44.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>вратити се</i> и <i>враћати се</i>	194.
Слика 45.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>јурити</i>	196.
Слика 46.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>прећи</i> и <i>прелазити</i>	198.
Слика 47.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>поћи</i> и <i>полазити</i>	199.
Слика 48.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>журити</i> (се)	200.
Слика 49.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>обићи</i> и <i>обилазити</i> (1)	202.
Слика 50.	Схематизација кретања описаног глаголима <i>обићи</i> и <i>обилазити</i> (2)	202.
Слика 51.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>прићи</i> и <i>прилазити</i>	203.
Слика 52.	Схематизација кретања описаног глаголом <i>наићи</i> и <i>наилазити</i>	204.
Графикон 1.	„Таксономија“ поткатогије глагола пузања	30.
Графикон 2.	Учесталост употребе префикса уз глаголе кретања	39.
Графикон 3.	Приказ народне таксономије по Берлиновом моделу	54.
Графикон 4.	Однос особине (вертикална оса) и категорије (хоризонтална оса) у традиционалном (лево) и новом (десно) приступу категоризацији	57.
Графикон 5.	Пример приказа таксономије глагола	80.
Графикон 6.	Улманова скица процеса метафоризације	90.
Графикон 7.	Графички приказ могуће прототипичности глагола људског кретања у српском језику на основу збирне оцене	143.
Графикон 8.	Графички приказ могуће прототипичности глагола људског кретања у енглеском језику на основу збирне оцене	145.

Сажетак

Ово истраживање представља когнитивносемантичку анализу лексичког значења глагола људског кретања у енглеском и српском и њиховог превођења са енглеског на српски језик са три основна циља: (1) први циљ истраживања јесте да да преглед досадашњих истраживања глагола кретања, са освртом на англистичку и домаћу литературу, да понуди детаљан лингвистички опис *теорије прототипова* и других когнитивносемантичких модела, као и да анализира досадашње приступе глаголима из угла теорије прототипова; (2) други циљ истраживања је поређење начина концептуализације и категоризације глагола људског кретања у енглеском и српском језику из перспективе когнитивносемантичких теорија, што је укључивало испитивање примене теорије прототипова на категоризацију глагола кретања и примене осталих когнитивносемантичких теорија на њихов опис; (3) трећи циљ је тражење преводних решења за енглеске глаголе људског кретања при превођењу на српски уз помоћ испитаника (без контекста) и на корпусу (у контексту) и проверавање ових резултата у односу на распоред глагола на лествици могуће прототипичности, са освртом на одржање дословног и метафоричког значења при превођењу.

Кроз уводне напомене, у првом поглављу даје се опис истраживања, приказују се његови циљеви, методе и корпус. Теоријски оквир (друго поглавље), који има задатак да одговори на први циљ истраживања, најпре дефинише појам глагола људског кретања, а затим обрађује и неке од обимнијих студија глагола у енглеском и српском језику (Џ. Милер, Ј. Икегами, М. Жиц-Фукс, Б. Левин, Д. Вујовић и Л. Филиповић). Други део теоријског увода даје нам увид у основне приступе категоризацији и детаљан преглед развоја прототипичног приступа категоризацији, почевши од његових филозофских основа (И. Кант, Е. Хусерл, Б. Расел, Л. Витгенштајн), преко Остиновог разматрања значења речи, Задехових фази скупова, испитивања боја, народних таксономија и примарних лексема Р. Брауна, Б. Берлина, П. Кеја и осталих, до граница речи В. Лабова и психолошких експеримената Е. Рош и сарадника. У вези са овим разматра се и *семантика оквира* Ч. Филмора и *идеализовани когнитивни модели* Џ. Лејкофа, након чега следи преглед домаћих студија везаних за прототипове. Наредни сегмент бави се двама студијама које су из перспективе теорије прототипова приступале глаголу (С. Џ. Пулман и Џ. Тејлор), а затим разматра везу између глагола кретања и осталих когнитивносемантичких теорија (*теорија појмовне метафоре*, *сликовних схема*, *појмовног сажимања*, итд.). Наредна четири поглавља описују експерименте који имају задатак да одговоре на преостала два циља.

Треће и четврто поглавље везано је за други циљ истраживања. У оквиру трећег поглавља процењује се могући ниво прототипичности глагола у оквиру

категорије глагола људског кретања у енглеском и српском и то комбинацијом три различита експеримента: први описује директно оцењивање глагола путем упитника, други се односи на упитник заснован на слободним асоцијацијама, а трећи сагледава учесталост употребе глагола у оквиру великих електронских корпуса енглеског и српског језика. С друге стране, четврто поглавље даје семантички опис речничког значења по 20 најтипичнијих глагола кретања из два језика, са посебним освртом на елементе значења који се могу сагледати из перспективе когнитивносемантичких теорија. Поред овога, у оквиру овог поглавља разматра се и на који начин се значење мења када се крећемо од центра ка периферији категорије глагола људског кретања. Пето и шесто поглавље испитују превођење глагола кретања са енглеског на српски језик, а ова два поглавља везана су за трећи циљ истраживања. Пето поглавље бави се испитивањем превођења без контекста, уз помоћ упитника и испитаника и пореди на који начин се процес избора преводног решења мења када се крећемо од врха ка дну листе могуће прототипичности. Када је реч о шестом поглављу, оно испитује превођење у контексту кроз анализу паралелног преводног корпуса и оријентисано је ка избору преводних решења, те испитивању начина на које се дословна и метафоричка значења одржавају при превођењу са енглеског на српски језик.

Закључна разматрања (седмо поглавље) сумирају резултате истраживања, посебно наглашавајући значај глагола људског кретања за когнитивносемантичка истраживања, могућности прототипичног приступа испитивању глагола и везе између превођења, прототипичности и других аспеката значења. Између осталог, резултати показују да се глаголу, уз одређене потешкоће и ограничења, може приступити из угла теорије прототипова, да су глаголи људског кретања веома значајни за изражавање важних појмовних метафора и сликовносхематских односа, као и процеса везаних за менталне просторе и појмовно сажимање. Преводни експериментални део омогућава нам да уочимо везе између прототипичности и избора преводног кореспондента у превођењу без контекста, а у случају превођења са контекстом висок степен одржања значења у превођењу примера дословног и метафоричког значења, при чему се као преводни кореспонденти или еквиваленти веома често користе управо глаголи људског кретања (и у дословној и у метафоричкој употреби), што указује на системске сличности између два језика.

Кључне речи: когнитивна семантика, глаголи кретања, енглески, српски, теорија прототипова, превођење, дословно значење, метафоричко значење, појмовне метафоре, фиктивно кретање, појмовно сажимање, сликовне схеме, семантичка својства, лексикологија, контекст.

Abstract

This study represents a cognitive semantic analysis of the lexical meaning of verbs of human motion in English and Serbian, and the process of their translation from English to Serbian with three main aims: (1) the first aim of the study is to provide an overview of the existing analyses of verbs of motion in English and Serbo-Croatian literature, offer a detailed linguistic description of *prototype theory* and other cognitive semantic models, and analyse the existing approaches to verbs from the perspective of prototype theory; (2) the second aim of the study is to compare the ways of conceptualizing and categorizing verbs of human motion in English and Serbian from the perspective of cognitive semantic theories, which included an attempt to apply prototype theory to the categorization of verbs of motion and a section trying to apply other cognitive semantic theories to their description; (3) the third aim is to seek for translation correspondents when translating from English into Serbian by means of respondents (with no context) and using a corpus (within a context) and checking these results against the list of possible prototypicality, having in mind the need to retain both literal and metaphorical meaning when translating.

The first chapter contains introductory remarks, which describe the study and give details on its aims, methods and corpus. The theoretical framework (the second chapter), which ought to respond to the second aim of the study, firstly defines the term of verbs of human motion and provides an overview of the most significant studies of verbs of motion in English and Serbian (G. Miller, J. Ikegami, M. Žic-Fuchs, B. Levin, D. Vujović and L. Filipović). The second part of the theoretical introduction gives us an insight into the main approaches to categorization and a detailed outline of the development of the prototypical approach, starting from its philosophical foundations (I. Kant, E. Husserl, B. Russell, L. Wittgenstein), Austin's views on word meaning, Zadeh's fuzzy sets, explorations of colour terms, folk taxonomies and primary lexemes (R. Brown, B. Berlin, P. Kay), Labov's boundaries of word meanings and, finally, a number of psychological experiments carried out by E. Rosch and associates, taking into consideration C. Fillmore's *frame semantics* and G. Lakoff's *idealized cognitive models*, the latter two being connected to the notion of prototypes. This is followed by an overview of the prototypical approaches to language that we find among various Serbian authors. The next segment deals with the two examples of approaching verbs from a prototypical perspective (S. G. Pulman and J. Taylor), followed by the section which links verbs of motion to other cognitive semantic theories (*conceptual metaphor theory*, the theory of *image schemas*, *conceptual blending*, etc.). The following four chapters describe the experiments which aim at responding to the remaining two goals of the study.

The third and the fourth chapter are related to the second aim of the study. The role of the third chapter is to estimate potential prototypicality effects within the category of verbs of human motion in English and Serbian by combining three different experiments:

the first one employs direct grading by means of a questionnaire, the second is based on a free association test, whereas the third measures verb usage frequencies in large electronic corpora of English and Serbian. On the other hand, the fourth chapter provides a semantic description of the 20 most typical verbs of motion from each of the two languages, with a special emphasis on those elements which can be approached from the perspective of cognitive semantics. Furthermore, this chapter deals with how meaning changes as we move from the centre towards the periphery of the category of motion verbs. The fifth and the sixth chapter explore the ways of translating motion verbs from English to Serbian and they are a response to the third goal of the study. The fifth chapter concentrates on translating with no context given, using a questionnaire and respondents and comparing the structure of the chosen translation correspondents when we move from the top to the bottom of the list of potential prototypicality. When it comes to the sixth chapter, it examines translating within a context, by means of an analysis of a parallel translation corpus, and it is oriented towards searching for proper translation correspondents and checking the ways in which literal and metaphorical meanings are preserved when translated from English into Serbian.

The concluding remarks (the seventh chapter) summarise the results of the study, with a special emphasis on the importance of verbs of human motion for cognitive semantic investigations, on the possibilities of the prototypical approach to verb studies and on the connections existing between translation, prototypicality and other aspects of meaning. Among other conclusions, the results show that verbs can be approached from the perspective of prototype theory with certain difficulties and limitations, that verbs of human motion prove to be essential when it comes to expressing important conceptual metaphors, image-schematic relations and processes linked to mental spaces and conceptual blending. The experimental section which deals with translation allows us to see the correlations existing between the choice of translation equivalents and the potential prototypicality (the experiment with no context given) and to conclude that we can find a high degree of preserving both the literal and the metaphorical meaning in the process of translating (the experiment within a context). Finally, it appears that Serbian verbs of human motion are very frequently chosen as translation correspondents for the English ones (no matter whether we are dealing with the literal or the metaphorical usage), which points to the systemic similarities existing between the two languages.

Key words: cognitive semantics, verbs of motion, English, Serbian, prototype theory, translation, literal meaning, metaphorical meaning, conceptual metaphors, fictive motion, conceptual blending, image schemas, semantic features, lexicology, context.

1. Уводне напомене

1. 1. Опис истраживања

Ово истраживање представља контрастивну анализу лексичког значења и употребе глагола људског кретања у енглеском и српском језику, са полазиштем у когнитивносемантичким теоријама – пре свега *теорији прототипова*, *теорији сликовних схема* и *теорији појмовне метафоре*, али и когнитивносемантичким моделима који се са њима могу довести у везу – *теоријом идеализованих когнитивних модела (семантичких оквира)*, *теоријом менталних простора* и *теоријом појмовног сажимања*. Глаголи људског кретања биће ограничени на оне који описују природно кретање (без употребе превозних средстава или помагала) на копну и у води и који доводе до промене положаја тела у простору. Први део истраживања (прво поглавље) садржи опис истраживања, образложење потреба истраживања, примењених метода, очекиваних циљева и коришћеног корпуса. Други део истраживања укључује преглед досадашњих истраживања ове врсте глагола и актуелних когнитивносемантичких конструката, са посебним освртом на садашњи статус теорије прототипова. У оквиру овог дела још се испитују и досадашњи покушаји примене теорије прототипова на анализу значења глагола, па тако и неких глагола људског кретања, као и везе између глагола кретања и осталих когнитивносемантичких теорија. Наредну целину истраживања (треће и четврто поглавље) чине емпиријско испитивање могуће прототипичности глагола људског кретања из два језика и детаљан опис значења одабраних глагола у енглеском и српском, који ће се превасходно размотрити из угла когнитивносемантичких теорија. Избор конкретних глагола који су ушли у опис спроведен у оквиру овог поглавља зависио је од резултата експеримената везаних за прототипичност. Овај рад не пружа семантички опис свих глагола људског кретања у два језика, већ ће се детаљнији опис сконцентрисати на групе од по двадесет најтипичнијих глагола кретања у једном и другом језику. Пето поглавље биће посвећено доказивању претпоставке да

глаголи ближи центру прототипичног људског кретања у енглеском језику (L1), психолошки гледано, имају јаче преводне везе са кореспондентним глаголима у српском језику (L2). Претпоставља се да се то на превођење ван датог контекста одражава тако што се њихови кореспонденти ређе мењају. На тај начин се ови глаголи разликују од оних на периферији, код којих нема сталних кореспондената, већ они могу да много више зависе од одлука преводиоца. Доказивање ове тврдње вршиће се кроз тестирање превођења глагола код испитаника (садашњих и будућих преводилаца) путем упитника и ван контекста. У шестом поглављу, које садржи анализу паралелног књижевног корпуса (превођерње у контексту), испитиваће се унутрашња структура значења појединачних глагола кроз призму избора преводних еквивалената и кореспондената, уз анализу превођења како дословне, тако и метафоричке употребе глагола људског кретања, при чему се прототипичност може сагледати и на нивоу полисемије. Завршно, седмо поглавље сумира резултате истраживања и доноси релевантне закључке.

1. 2. Потребе и циљеви истраживања

Иако је у англистичкој и домаћој литератури теорија прототипова представљена из разних углова и, заједно са сродним когнитивносемантичким конструктима, примењена на решавање разних проблема значења и категоризације, веома је ретка њена употреба у анализи лексичког значења глагола. Сама примена постулата ове теорије на глаголе и систематизација такве примене уједно представљају и могућност да се, кроз испитивање њихове дистрибуције и значења, допринесе бољем разумевању концептуализације људског кретања. Имајући у виду контрастивну природу овог истраживања, примена теорије прототипова на поређење значења и класификацију глагола људског кретања у српском и енглеском делује као практичан изазов, који би могао да укаже на сличности и разлике у концептуализацији ових глагола код говорника два језика. Истраживање би могло да допринесе и настављању

нити студија на пољу *фази*¹ (енг. *fuzzy*) лингвистике, која у последње време на нашим просторима све више узима маха. Потребу за оваквим истраживањем можемо наћи и у могућности да анализе из петог и шестог дела рада доведу до стварања услова за боље превођење глагола људског кретања са једног језика на други или макар боље разумевања принципа којих се преводиоци држе у процесу бирања адекватног решења. Анализа корпуса и резултата експеримената у овим поглављима (нарочито у шестом) неће бити само статистичке природе, већ ће, уз коментаре, садржати образложења и евалуацију постојећих преводних решења за дословну и метафоричку употребу, што би могло да допринесе тачнијем превођењу глагола који су предмет истраживања.

Самим тим, истраживање има три главна циља. Први циљ истраживања је да понуди детаљан лингвистички опис (1) досадашњих истраживања глагола кретања, са освртом на англистичку и домаћу литературу; (2) *теорије прототипова* и когнитивносемантичких модела повезаних са њом (*идеализованих когнитивних модела* односно *оквира*, *теорије категорија основног нивоа* и других елемената фази лингвистике које везујемо за опис лексике) и (3) повезаности глагола кретања и осталих когнитивносемантичких теорија. Други циљ је поређење начина концептуализације и категоризације глагола људског кретања у енглеском и српском језику из перспективе когнитивносемантичких теорија. Ово укључује испитивање примене теорије прототипова на категоризацију глагола и других когнитивносемантичких теорија на њихов опис. Очекује се да ће оваква примена бити могућа, с тим што ће се за одређивање нивоа прототипичности користити нешто другачији и сигурно апстрактнији критеријуми него што је то случај код анализе именица и придева. У ове критеријуме, као и у детаље описа могу да се сврстају визуелна и просторна организација елемената кретања, са нагласком на сликовне схеме које омогућавају концептуализацију кретања, брзина кретања, врста покрета, аблативност, адлативност, перлативност, правац, динамика, удаљеност од тла, итд, али и класичнији елементи, као што су глаголски вид и тип глаголске ситуације. Трећи циљ је тражење и анализа преводних решења за енглеске глаголе људског

¹ Превод термина преузет из Радовановић (2009).

кретања у дословној и метафоричкој употреби при превођењу на српски језик, уз њихову проверу уз помоћ испитаника и на корпусу и, у случају дела са испитаницима, проверавање ових резултата у односу на распоред глагола на лествици могуће прототипичности.

Резултати добијени овим истраживањем могу довести до бољег семантичког описа ове врсте глагола у енглеском и српском језику, као и увиђања сличности и разлика у њиховој концептуализацији код говорника два језика. Примена теорије прототипичности на глаголе може да буде значајан додатак постојећим лексичким анализама које се већином односе на друге врсте речи, пре свега именице и придеве. Практична примена најбоље се види у чињеници да анализа постојећих преводних решења, имају могућност да укажу на проблеме у превођењу ових глагола, како у случају примера дословне, тако и у случају примера метафоричке употребе. Ово нам говори да се резултати овог истраживања могу користити за унапређење превођења глагола људског кретања с једног језика на други.

1. 3. Методе истраживања

Када су у питању експерименталне процедуре, провера степена прототипичности вршиће се на основу (1) директног оцењивања прототипичности глагола уз помоћ упитника на српском и енглеском, који ће садржати листе глагола и могуће вредности које ће испитаници (говорници два језика) повезивати са глаголима и (2) методе слободних асоцијација. Испитаће се још и (3) корелација између оцене прототипичности глагола и учесталости глагола у већим електронским корпусима два језика. С друге стране, провера корелација између прототипичности и везаности за преводни кореспондент или еквивалент, као и испитивање самог превођења вршиће се на основу: (1) преводног теста (упитника) који ће од садашњих и будућих преводаца са српског на енглески (свршених и садашњих студената англистике)

захтевати превођење глагола људског кретања ван контекста и (2) анализе паралелног енглеско-српског књижевног корпуса.

Начин избора, величина и конструкција узорка може се описати у четири корака:

(а) Тест за директно оцењивање прототипичности глагола и за оцењивање путем слободних асоцијација (треће поглавље) укључује 45 испитаника којима је матерњи језик српски и 45 испитаника којима је матерњи језик енглески (укупно 90 испитаника). У делу истраживања које се бавило глаголима кретања у српском језику, испитаници су били већим делом из студентске популације, док је енглески део истраживања, због процедуралних разлога, укључивао већи број нешто старијих испитаника (25–50 година старости), из различитих делова популације. Опширнији опис корпуса испитаника у оба језика и процедуре испитивања може се наћи у одељку 3. 1. 2.

(б) Анализа електронских корпуса у трећем поглављу састојаће се од тестирања учесталости употребе глагола људског кретања, односно рангирања ових глагола по учесталости. Корпуси који ће се користити за ову сврху биће *The Corpus of Contemporary American English (COCA)* за енглески језик и *Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду* за српски језик.

(в) Тестирање превођења глагола људског кретања вршило се упитником уз помоћ 60 испитаника који су преводиоци или будући преводиоци – радило се о свршеним и садашњим студентима англистике Универзитета у Нишу, који су више од две године похађали специјализоване часове превођења. Њихов избор био је насумичан; Опширнији опис корпуса испитаника у оба језика и процедуре испитивања може се наћи у 5. поглављу.

(г) Анализа корпуса у четвртном поглављу садржи примере превођења глагола људског кретања из два романа Пола Остера (Paul Auster): *Invisible* (Auster 2009/2010) и *Sunset Park: A Novel* (Auster 2010) и превода тих романа на српски: *Невидљиви* (Остер 2009/2010) (прев. Ивана Ђурић-Пауновић) и *Сансет Парк* (Остер 2010/2011)

(прев. Ивана Ђурић-Пауновић и Мухарем Баздуљ). Ова два романа изабрана су као погодан извор за корпус због њиховог обима, квалитета превода и потребе да се обезбеди довољан број примера превођења глагола људског кретања који су репрезентативни за ово истраживање.

1. 4. Опис корпуса

Термин корпус у границама овог истраживања може да има бар три значења. Прво се односи на сам корпус глагола који су испитани кроз низ експерименталних процедура. Описи ових процедура садрже и одређења везана за то који се глаголи испитују – овде се ради пре свега о процедурама у експериментима описаним у оквиру одељака 3. 1., 3. 3. и 5. 2. Друго значење односи се на два велика корпуса, која су послужила као алат за мерење учесталости употребе у експерименту 3. 3. – ради се о једном корпусу српског језика – *Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду* – и о једном корпусу енглеског језика – *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*. У случају српског корпуса, претрага се вршила на основу неетикетираног корпуса савременог српског језика од 113 милиона речи из 2011., који се састоји од текстова кодираних у карактерском скупу ASCII без структурних обележја. С друге стране, корпус савременог америчког енглеског садржи 425 милиона речи и јесте етикетиран – састоји се из разних извора, који поред академских часописа, новина, магазина и белестристике садржи и елементе говорног језика. Трећи смисао корпуса представљаће знатно мањи, преводни књижевни корпус, састављен од два романа Пола Остера, *Invisible* и *Sunset Park: A Novel* (Auster 2009/2010 и Auster 2010), и њихових превода на српски, *Невидљиви* и *Сансет Парк* (Остер 2009/2010; Остер 2010/2011). Овај корпус састоји се од 1082 примера реченица из енглеских оригинала које у себи садрже глаголе природног људског кретања и њихове преводе на српски језик.

2. Теоријске основе истраживања

Задатак другог поглавља јесте да одговори на три дела првог циља истраживања: да понуди детаљан лингвистички опис (1) досадашњих истраживања глагола кретања, са освртом на англистичку и домаћу литературу (одељци 2. 1.; 2. 2. и 2. 3.); (2) *теорије прототипова* и когнитивносемантичких модела повезаних са њом (одељци 2. 4. и 2. 5.) и (3) повезаности глагола кретања и осталих когнитивносемантичких теорија (такође одељци 2. 4. и 2. 5.).

2. 1. Глаголи људског кретања

Овај сегмент има за циљ да образложи потребе истраживања глагола, са нарочитим нагласком на истраживање глагола кретања. Чињеница је да је глагол један од основних предмета истраживања језика од самог њиховог почетка, како у грчко-римској филозофској традицији, тако и у индијској, за коју се сматра да се развијала потпуно независно од оне западне (Lyons 1968/1995: 19). И код Платона и Аристотела, а и код Панинија, разлика између *именице* и *глагола* лежи у основи разматрања језичких појава и кључна је за употребу језика у циљу описа света око нас (Lyons 1968/1995: 10–11, 19; Binnick 1991). Ово не би требало да нас чуди уколико имамо у виду важност коју глагол има за одвијање комуникације и његову сложеност као граматичке и лексичке категорије – по некима се ради о најсложенијој и најапстрактнијој категорији у језику (нпр. Виноградов 1972: 511, према Вујовић 2009: 4), а Палмер (Palmer 1967: 1–2) тврди да је у учењу језика онај део који се тиче глагола најзахтевнији, а сам процес учења зависи у великој мери од тога колико умемо да се служимо глаголским формама датог језика. Он разликује две врсте приступа глаголским схемама у језику – можемо разматрати (1) како глагол утиче на организацију језичког материјала (формални аспект) и (2) какво значење сам по себи носи (садржински аспект). У англистичкој и србистичкој литератури, глаголу се

приступало из много различитих перспектива. Постоје свеобухватне анализе, попут Палмерове студије *The English Verb* (1967), која укључује испитивање глаголских фраза, временских конструкција, глаголског вида, глаголског, стања, модала, фразних глагола, итд. Део оваквог приступа налазимо и у граматицама српског и енглеског језика (нпр. Стевановић 1986; Станојчић и Поповић 1992; Пипер и др. 2005; Quirk et al. 1985; Greenbaum 1996; Carter and McCarthy 2006). Неке од студија бавиле су се појединачним проблемима везаним за глагол: односом глагола и временских конструкција (нпр. Bull 1960; Hopper 1979; Comrie 1984a, b; Dahl 1987; Binnick 1991; Novakov 2008a), глаголским видом и типом глаголске ситуације (нпр. Anderson 1973; Comrie 1976; Риђановић 1976; Опачић 1978; Brinton 1988; Стојадиновић 2000; Rothstein 2004; Новаков 2005), глаголским начином (Palmer 1986; Loos et al. 2004), семантичким и синтаксичким аспектима глагола (нпр. Joos 1964; Vendler 1967; Грицкат 1967; Nichols 1975; Nida 1975; Saurer 1984; Jovanović-Gorup 1987; Žic-Fuchs 1989; 1991; Тошовић 1995; Simonsen and Endresen 2001; Leech 1971/2004; Вујовић 2009; Миливојевић 2011) и обједињеним питањима везаним за глагол (нпр. Tedeschi and Zaenen 1981; Hopper 1982; Mufwene 1984; Nielsen 1990; Bhat 1999). Ово истраживање бавиће се искључиво семантичким (садржинским, лексичким) аспектима глагола у светлу контрастивне анализе и прототипичног испитивања значења речи.

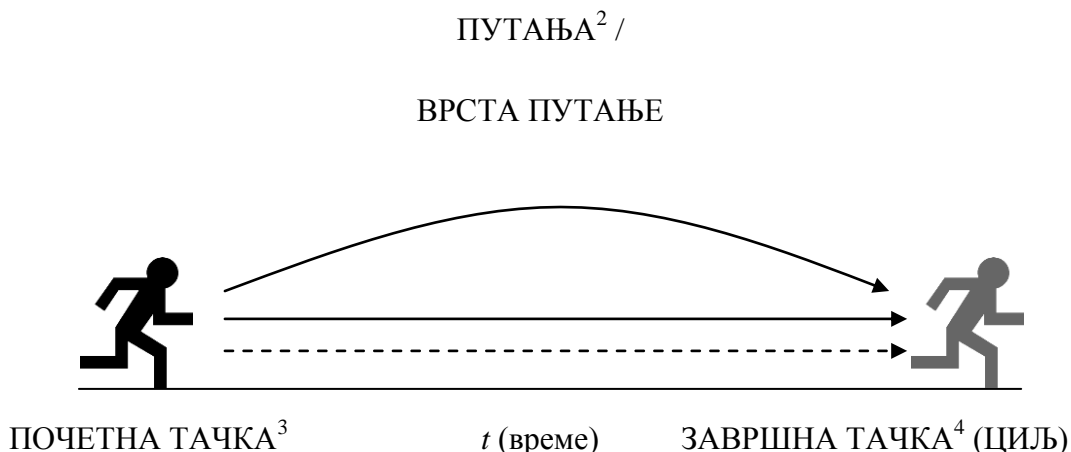
Глаголи кретања, као и остали елементи који описују просторне односе, спадају у групу најчешће употребљаваних речи, имајући у виду да је „покрет“, као примарна физичка и визуелно-просторна појава, један од основних елемената у нашој концептуализацији света. Баш као и глагол, и покрет је био предмет човековог проучавања још од античког доба и Платона. Појам кретања веома је комплексан с обзиром на то да он може да означи сваку врсту промене, материјалне или апстрактне. Од Хераклита, преко елејаца, до Платона и Аристотела, кретање и мировање се разматрају из многих углова и често у комбинацији са простором и временом. Сувишно је говорити о важности кретања и његовог проучавања од времена ренесансе до данас, имајући у виду открића и разматрања Коперника, Кеплера, Галилеја, Њутна, Ајнштајна и других. Када говоримо о материјалној промени, тачније о физичком кретању тела, у том случају најчешће мислимо на

промену положаја једног тела у односу на друга тела, укључујући и подлогу. Појам кретања и смештања у простор јесте „иманентна људска особина која представља једну од најважнијих концептуалних категорија људског бића. Човек [...] има потребу за аутолокализованомшћу и реагује на простор“ (Вујовић 2009: 6). Марк Џонсон, у настојању да предочи важност кретања за наш концептуални систем, иде толико далеко да кретање поистовети са животом, а недостатак истог са смрћу, при чему наводи вероватно најстрашнији придев у енглеском – *stillborn* (*мртворођен*, у дословном преводу *рођен непомичан*) (Johnson 2007: 19). У поглављу „The Movement of Life” у књизи *The Meaning of the Body* (Johnson 2007: §2), Џонсон говори о начину на који покрет, најчешће подсвесно, лежи у основи наше концептуализације. Многи (нпр. Strauss 1966, Young 1980, Lakoff 1987) се слажу око тога да је кретање примарно људско искуство, а Максин Шитс-Џонстоун кроз феноменолошку анализу порекла, структуре и квалитета људског покрета доказује да покрет представља почетну тачку у процесу изградње значења (Sheets-Johnstone 1999: §3). До овог искуства човек долази најпре самим кретањем, али и кроз перцепцију просторних односа (Jackendoff 1987; Mandler 2004, 2008a, b; Landau, Spelke and Gleitman, 1984; Munnich, Landau and Doshier 2001; Landau and Hoffman 2005), најчешће визуелним путем (Arnheim 1969; Sweetser 1990) и доводи до изградње основних сликовних схема (Johnson 1987, 2007; Hampe 2005), о чему ће касније бити речи (види 2. 4. 5. 1.). У прилог овоме говори и изузетно важан положај просторних метафора у концептуализацији како једноставних, тако и сложених домена (Lakoff and Johnson 1980), као и велики број студија и зборника радова који за главну тематику имају управо однос простора и језика, а врло често и когниције уопште (Пипер 1997; Bloom et al. 1999; Levinson 2003; Hickman and Robert 2006; Mix et al. 2010; Evans and Chilton 2010; Brdar et al. 2011). Због свега овога, очекује се да било који светски језик има обиље језичког материјала који описује просторне односе, па самим тим и концепте везане за кретање. Важност кретања и простора за наш концептуални систем доказана је и на пољу музичке когниције (нпр. Cox 1999; Zbikovski 2002; Eitan and Granot 2006; Antović 2009a, b).

Глагол кретања може бити сваки онај глагол који описује прелазак из једног стања у друго, било да се ради о његовој физичкој или апстрактној манифестацији.

Ово истраживање ограничиће се на глаголе природног људског кретања – односно све оне који људско тело доводе у положај који се трајно разликује од претходног положаја. Бавиће се глаголима чије је основно дистинктивно обележје управо кретање (попут глагола *ходати*, *трчати*, *ићи*), док ће се искључити сви они код којих је кретање само пропратно значење, односно недистинктивно обележје (нпр. *радити*, *расти*, *цртати*). Углавном ће се радити о промени положаја на вертикалној оси у различитим срединама, а изоставиће се они глаголи који описују кретање уз помоћ било ког превозног средства или помагала. Ово последње је једина тачка у којој се селекција глагола разликује од оне коју срећемо у студији Душанке Вујовић (2009), која је поље истраживања ограничила на глаголе који означавају кретање човека из места x у место y за време t . Д. Вујовић је на основу подела глагола кретања на оне који означавају активно самокретање, пасивно кретање и кретање без промене места (Leisi 1971, Diersch 1972), из своје студије искључила глаголе који означавају кретање човека у месту или кретање делова тела кроз простор док цело тело остаје на истом месту, а фокус њеног истраживања били су динамични глаголи просторноагентивне природе који означавају промену односа „између локализатора или оријентира и објекта локализације, што је последица кретања чланова просторног односа“ (Вујовић 2009: 12). Сличну врсту ограничења срећемо и у раду Чарлса Филмора под називом „How to know whether you’re coming or going“ (Fillmore 1971b: 79). Поред ових, ауторка је у поље свог истраживања унела глаголе који означавају кретање уз помоћ објеката, односно помагала или превозних средстава. Укључивање ове подврсте глагола кретања би се косило са почетним ограничењем које се односи на „природност“ кретања, а које је нужно због когнитивистичког предзнака овог рада. Графички се врста кретања која ће бити описана у овом раду може приказати на следећи начин:

Слика 1. Графички приказ типичног процеса кретања.

Пуна права линија означава оне глаголе који ће описивати кретање у континуитету (нпр. *трчати*), док испрекидана линија означава испрекидано кретање (нпр. *прикрадати се*). У оба случаја ради се о кретању по хоризонталној оси, с тим што се овом кретању може придодати и померање по вертикалног оси (као што је, на пример, случај са енглеским глаголом *leap*, који укључује и нужно одвајање од површине земље). Пуна падајућа линија означава глаголе који описују тренутну промену положаја (нпр. *искорачити*). Поред овога, опис и сликовна схематизација глагола људског кретања који ће бити описани у овом истраживању моћи ће да нагласи и друге различите компоненте концепта кретања – правац, просторност и удаљеност од тла (уз помоћ промене облика путање), усмерење (уз помоћ позиције стрелице), брзину (уз помоћ већег или мањег броја стрелица дуж путање), аблативност⁵ (уз помоћ стрелице која указује на тачку поласка), адлативност⁶ (уз

² Овај појам одговара Филморовом (Fillmore 1971b) појму PATH.

³ Овај појам одговара Филморовом (Fillmore 1971b) појму SOURCE.

⁴ Овај појам одговара Филморовом (Fillmore 1971b) појму GOAL. Појмови SOURCE и GOAL показују усмереност кретања.

⁵ Аблативност означава удаљавање од почетне тачке кретања, напуштање, односно одлазак од одређене тачке – типично аблативни глаголи били би *поћи* и *to leave*.

⁶ Адлативност, односно адлативан однос између *агенса* и *оријентира* кретања (енглески термини би били *trajectory* и *landmark*), обележава долазак до неке тачке у простору и јавља се код глагола који су оријентисани ка циљу – овде је фокус на компоненти стицања. Типично адлативни глаголи јесу *стићи* и *to arrive*.

помоћ стрелице која указује на тачку доласка), перлативност⁷ (уз помоћ додавања правоугаоника који означава површину која се током кретања прелази). Аблативност и адлативност истовремено описују усмереност одређеног глагола.

У прва два случаја, а у зависности од типа глаголске ситуације, ради се најчешће о ономе што би се у Вендлеровој (Vendler 1967) номенклатури назвало или *активношћу* (енг. *activity*, нпр. *ходати*) или *остварењем* (енг. *accomplishment*, нпр. *дошетати*). Према класификацији Зена Вендлера активности су динамичне хомогене глаголске ситуације које трају и немају циљ. Оне имају сукцесивне и међусобно једнаке сегменте. Примери енглеских глагола који означавају активности су *run, walk, swim, push a cart, drive a car*. Примери српских глагола који представљају активности су *косити, орати, писати, преписивати, дорађивати*. Новаков наводи да они глаголи који спадају у овај тип ситуације могу, баш као и у енглеском језику, „имати и имплицитно обележје итеративности (нпр. *дозихивати, завиривати, извикивати*)“, и да „по морфолошкој структури, активности су најчешће глаголи без префикса, а ако имају префикс имају и одговарајући суфикс/инфикс“ (Новаков 2005: 52–53). Остварења су динамичне глаголске ситуације са трајањем и циљем. Она имају хетерогену структуру, јер у њима постоје сегменти који обухватају ток ситуације, али и сегмент који означава крајњу тачку у којој ситуација има свој природни завршетак. Примери за остварења у енглеском језику су *paint a picture, deliver a sermon* и *build a house*. Примери за остварења из српског су *опасати, догорети, закрпити, израдити*. Новаков додаје и да овај тип глаголске ситуације може да има обележје деминутивности (нпр. *нацепкати, насецкати*) и импликацију понављања (нпр. *извирати, позатварати*), као и да су по морфолошкој структури, остварења глаголи с префиксима (Новаков 2005: 54). Када је реч о глаголима који означавају тренутну промену положаја, ту ће се у највећем броју случајева радити о достигнућима (енг. *achievements*) – тренутним и динамичним ситуацијама са циљем. Она обухватају само један тренутак у којем се цела ситуација и природно завршава, односно реализује (Стаменковић 2010b: 665). Примери достигнућа из енглеског језика су глаголи *realize, catch, leave* и *punch*, а из српског језика *запалити, скоцити*,

⁷ Перлативност представља фокусираност на саму путању кретања, не на почетак, ни на крај, а типично перлативни глаголи јесу глаголи *прећи* и *to pass*.

ударити. Достигнућа у српском могу да садрже и обележје деминутивности (нпр. *заталаснути*, *загуднути*), а по морфолошкој структури, то су у великој мери глаголи с префиксима, уз мањи број глагола без префикса (на пример, *сести*) (Новаков 2005: 53).

Глаголи људског кретања изабрани су пре свега због њиховог *когнитивног* значаја, о чему ће касније бити речи (види 2. 4. 4. и 2. 4. 5.), али и због непостојања свеобухватне контрастивне студије ове две врсте глагола у енглеском и српском. Когнитивни значај огледа се у чињеници да се у овом случају ради о глаголима који описују примарно људско искуство, тичу се основних сликовних схема па су као такви подложни метафоризацији и метонимизацији и њихова основна значења се у одређеном броју случајева користе и ређе од пренесених. У методолошком смислу ово представља и погодност и проблем – с једне стране, пружа велике могућности за истраживања, док с друге стране, између осталог, онемогућава статистичко раздвајање дословних и пренесених значења у великим електронским корпусима.

2. 2. Основа за контрастирање и третман афикса, глаголских фраза и глагола са партикулом

Имајући у виду да је у темељу овог истраживања испитивање лексичког значења глагола и да су електронски корпуси и преводни упутници део његовог експерименталног сегмента, потребно је пронаћи начин да се нађе што универзалнија тачка поређења за велики број глагола са префиксом у српском језику с једне стране и глаголских фраза и глагола са партикулом у енглеском језику с друге стране. Имајући у виду досадашња истраживања преводних еквивалената српских глагола с префиксом на енглески језик, пре свега књигу *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику* Предрага Новакова (2005) и докторску дисертацију из које је ова књига проистекла (Новаков 1992), може се донети неколико закључака која ће одредити експерименталну основу упоредног

испитивања значења глагола. Најпре, чињеница је да при превођењу глагола с префиксом из српског језика на енглески њихова велика већина задржава централну лексичку основу, односно основни значењски елемент који у српском језику има префикс, инфикс или суфикс „опстаје“ при преводу на енглески (Новаков 2005: 87–100). Било да се ради о употреби конструкције *основни глагол + партицип* (нпр. *забринуту се = get worried*), *основни глагол + објекат* (нпр. *долити = pour some more*), употреби прилошких одредби (нпр. *повирити = peer for a while*), употреби префикса (нпр. *одвити = unwind*), фразним глаголима (нпр. *пробудити = wake up; изгорети = burn down*), описном превођењу (нпр. *дописивати = be writing an additional part*) или било којој другој од многобројних стратегија за превођење префикса (види Новаков 2005: 87–98), чињеница је да је „опстанак“ значењске основе (у овом случају првобитног значења глагола *лити/pour, бринути/worry, горети/burn*) у великој већини случајева могућ. Исти је случај и у примерима који садрже искључиво глаголе кретања, а које можемо наћи у раду под називом „The importance of being a prefix: Prefixal morphology and the lexicalization of motion events in Serbo-Croatian“ Луне Филиповић (Filipović 2010: 253–262).

На основу претходних истраживања (Brinton 1988; Marchand 1960) и свеобухватне анализе превођења десет префикса глагола у српском (*до-, за-, из-, на-, од-, по-, пре-, про-, с(а)-, у-*), Новаков закључује да су енглески преводни еквиваленти српских глагола с префиксом „потврдили [...] да енглески језик првенствено користи синтаксичка средства за изражавање специфичних глаголских значења“ (Новаков 2005: 98). С контрастивне тачке гледишта, у случају да се ради о префиксима, у веома малом броју случајева сретћемо оно што бисмо могли да обележимо називом *формални кореспондент* (термин према Прћић 2005: 170–171) или *формални и значењски кореспондент* (термин према Ђорђевић 2004: 58), јер је број примера глагола с префиксом који се преводе енглеским глаголима с префиксом (нпр. *президати = rebuild*) веома мали. У већини случајева, па чак и онда када се ради о основном облику глагола, због разлика у два глаголска система⁸, уместо о

⁸ Разлике у употреби глагола везаних за концептуализацију кретања могу да буду још драстичније него што је то случај при поређењу енглеског и српског језика. Чои и Боуерман (Choi and Bowerman 1991) пореде учење језичких елемената који изражавају кретање у два језика и при том долазе до

формалним кореспондентима, говорићемо о *функцијско-комуникативним еквивалентима* (термини према Прћић 2005: 170–171). Код В. Ивира налазимо још и термин *преводни еквивалент* (Ivir 1981: 51–52), а Р. Ђорђевић еквиваленцију дефинише као приближну једнакост значења (Ђорђевић 2004: 57–63, 159). Чак и онда када се ради о кореспонденцији, она ће углавном бити парцијална.

Импликације које ће овакво контрастивно полазиште имати на експериментални део рада јесу следеће: (1) при мерењу учесталости употребе глагола у великим електронским корпусима савременог енглеског и српског језика бројаће се све инстанце које садрже значењску основу глагола. Ово значи да ће се префиксовани глаголи *долутати*, *одлутати* и *залутати* рачунати заједно са глаголом *лутати*. Овим се не тврди да су ови префиксални деривати инстанце употребе основног, непрефиксованог глагола, већ се они због методолошких разлога и на основу тога што су семантички у великом броју случајева чврсто повезани. С друге стране *go on*, *go into*, *go to*, биће повезани за основним глаголом *go*, због истих разлога и са истом основом. Проучавање глаголских префикса у српском и сложених глагола у енглеском језику захтевало би засебну анализу – неке од ових анализа већ постоје (види Palmer 1974; Nichols 1975; Новаков 2005; Вујовић 2009); (2) изузетак ће бити они глаголи који су стекли потпуну или скоро потпуну аутономију у односу на основу (нпр. веза између глагола *доћи* и *come* биће директна, односно неће ићи преко деривационе основе, тј. глагола *ићи*, чијом префиксацијом, је *доћи* настао); (3) упитник за процену прототипичности садржаће само основне облике глагола; (4) резултати преводног упитника (који је из смера од енглеског ка српском) биће третирани на исти начин.

закључка да језичка структура утиче на концептуализацију кретања, који је у одређеној мери у складу са језичким релативизмом.

2. 3. Истраживања глагола кретања у англистичкој и домаћој литератури

Овај сегмент рада има задатак да обједини неке од најважнијих истраживања глагола кретања у англистичкој, србистичкој и кроатистичкој литератури и да, пре свега, представи њихове резултате.

2. 3. 1. Компоненцијална анализа глагола кретања Џорџа Милера, Јошихика Икегамија и Јуџина Најде

У жељи да расветли неке од аспеката дугорочне лексичке меморије, Џорџ Милер у раду „English Verbs of Motion: A Case Study in Semantics and Lexical Memory“ (Miller 1972) полази од идеје да се подврсте глагола, какви су глаголи кретања, могу сложити у повезани систем концепата и значењских веза између њих уз помоћ одређеног броја концептуалних димензија. Његов избор од 217 глагола заснива се на дефиницији да је глагол кретања онај који „описује како објекат који је на месту *P1* у времену *T1* дође до места *P2* у времену *T2* које следи“ (Miller 1972: 338–339) – овако широка дефиниција и тест који је садржао само физичке раздаљине довели су до одабира 217 глагола који на овај или онај начин описују кретање, с тим што се Милер „одриче“ свих оних глагола који немају кретање за примарно значење. Глаголи који су ушли у његову анализу јесу следећи (Милер одлучује да користи треће лице једнине при навођењу глагола):

absorbs, accompanies, admits, advances, ambles, approaches, arrives, ascends, assembles, attends, attracts, bears, bounces, bounds, brings, broadens, canters, carries, charges, clambers, climbs, closes, collects, comes, continues, crawls, creeps, crosses, dances, deepens, departs, depresses, descends, diffuses, dives, drags, drifts, drives, drops, ejects, elevates, embarks, emigrates, emits, empties, enters, escapes, exits, expands, extends, falls, fills, flaps, flees, flexes, flies, flings, flips, floats, follows, gallops, gathers,

goes, grows, halts, hands, hikes, hops, hurls, hurries, immigrates, inches, injects, inserts, interposes, invades, jerks, jogs, journeys, jumps, kicks, lands, launches, lays, leads, leaps, leaves, lengthens, lifts, limps, lowers, lumbers, marches, meanders, minces, motors, mounts, moves, nears, nods, opens, oscillates, overruns, paces, parallels, passes, penetrates, pivots, places, plunges, pounces, precedes, proceeds, progresses, projects, propels, pulls, pursues, pushes, puts, races, raises, rambles, recedes, releases, removes, replaces, retreats, returns, revolves, rides, rises, rolls, rotates, rows, runs, sails, saunters, scatters, scrambles, scurries, sends, separates, sets, shakes, shifts, shoves, shrinks, shuts, sinks, skates, skips, slides, slinks, slips, slithers, soars, speeds, spins, spirals, spreads, springs, sprints, squirms, staggers, starts, steps, stops, straggles, strays, strides, strolls, stumbles, substitutes, swims, swings, swoops, takes, throws, thrusts, tilts, tiptoes, toddles, tosses, totters, tours, tows, travels, traverses, treads, trips, trots, trundles, tucks, tumbles, turns, twirls, twists, undulates, vacates, vaults, visits, voyages, wades, walks, wanders, waves, weaves, whirls, widens, wings, withdraws, wobbles, worms, wriggles, zigzags, zooms (Miller 1972: 340).

У првом кораку, са синтаксичке стране, Милер прави разлику између *повратних глагола кретања* и *глагола кретања објекта*. У првом случају креће се сам субјекат (*Albert moved*; *Алберт се померио*), док се у другом случају ради о померању објекта (*Albert moved the chair*; *Алберт је померио столицу*). У опис ових глагола, нарочито у случају кретања објекта, Милер затим уводи и узрочну (или ергативну) компоненту (Lakoff 1965; Lyons 1968/1995: 350), тврдећи да ће изворни говорник енглеског реченицу *Albert moved* да разуме као *Albert caused a change in the position or location of the chair*. Ово са собом нужно повлачи и потребу да се говори о улози агенса кретања, што постаје нарочито компликовано онда када се ради о повратним глаголима кретања или о реченицама које за субјекат немају живо биће (нпр. *Точак се окретао*). Овде се већ назиру и проблеми везани за полисемију ових глагола, која је, имајући увиду ширину њиховог значења и употребе, неизбежна. Као генерички концепт, односно хипероним⁹ осталих глагола кретања (његових хипонима), централно значење, Милер не узима глагол *move*, из једноставног разлога

⁹ У Липкиној номенклатури (Lipka 2002), термин за овај појам би био *архисема*.

што он описује кретање које не мора нужно да подразумева промену положаја на начин на који је он то дефинисао. Сви хипоними наслеђују својства надређеног термина, а додатна својства додатно одређују значење сваког посебног хипонима. У оваквом систему, глаголи кретања дефинисани као они који описују како објекат који је на месту *P1* у времену *T1* дође до места *P2* у времену *T2* које следи били би само једна од подграна у таксономији која би кренула од глагола *move*. Због овога Милер тражи алтернативе у глаголу *travel*, пару глагола *come* и *go* и синтагми *change location* и на крају је проналази у концепту промене локације. Иако недовољно одређено, Милер сматра да глагол *travel* најбоље описује концепт који је желео да испита, па му због тога даје највише простора. Милер овде запажа да су семантички домени, па и домен кретања неодређени и говори о њиховој природи користећи термин *fuzzy* (који ће касније постати један од кључних термина у опису процеса категоризације у когнитивној лингвистици, о чему ће касније бити речи) (види 2. 4. 2. 3. и 2. 4. 2. 10.). Теоријску основу за своју семантичку анализу Милер тражи између онога што назива интерпретативном семантиком (Chomsky 1965; Katz 1966), која настоји да опише како се интерпретира дубинска (енг. *deep*) или подлежна¹⁰ (енг. *underlying*) структура (или подструктура) реченице, и оне струје генеративне семантике (McCawley 1968a, b; Postal 1970; Lakoff 1971) која се залагала за успостављање јединственог система трансформација које семантичке представе доводе до њихове површинске структуре, што је већ тада сугерисало да се нису слагали са стриктном поделом између синтаксе и семантике. Било како било, Милер одлучује да се држи идеје да се концепти, укључујући и концепт кретања или путовања, може поделити на мање чиниоце, што знатно олакшава семантичку анализу.

Разлог због ког Милер издваја *travel* као глагол који је најближи генеричком концепту кретања који је желео да прикаже су, између осталог, и чињенице да код њега нема потребе да се помиње разлика између повратних глагола кретања и глагола кретања објекта – код глагола који су семантички блиски глаголу *travel* или су чак његови деривати прилично је јасно да агенс кретања узрокује своје кретање, па се

¹⁰ Прев. Антовић 2009а.

самим тим решава и проблем који проистиче из узрочне тј. ергативне компоненте значења глагола *move*. Две основне семантичке компоненте које аутор истиче када су у питању глаголи слични глаголу *travel* јесу она која одређује да ли се кретање одвија по земљи, ваздуху или води и друга која указује на то да ли постоји неки инструмент који помаже људско кретање. Милер затим разграничава глаголе који описују кретање без помагала и превозних средстава по копну и назначавача да и у оквиру ове поткатегорије можемо говорити о додатне две подврсте – оној која је ближа глаголу *walk* и оној која је ближа глаголу *run*. Ови глаголи се разликују по томе што је у првом случају бар једно стопало на земљи у сваком тренутку кретања, док је у другом случају такав да се стопала у сваком кораку нађу истовремено у ваздуху. Милер, међутим, сматра да оваква диференцијација нема велику лексичку вредност, па ипак користи подтип одређен описом „путовати по копну пешице“ (енг. *travel-on-land-by-foot*). Овакав опис дефинише следеће глаголе: *ambles, charges, dances, gallops, hikes, jogs, limps, lumbers, marches, meanders, minces, paces, rambles, runs, saunters, skates, skips, slides, slinks, slips, sprints, staggers, steps, straggles, strays, strides, strolls, stumbles, tiptoes, toddles, totters, treads, trips, trots, walks, wanders, weaves, wobbles*.

Да би од наведених глагола одабрао десет представника сваке од подгрупа путовања (на земљи, у води, са или без превозног средства, итд.), Милер користи сопствену методу сортирања (Miller 1969) засновану на хијерархијама и бира следеће глаголе:

goes *travels (away from speaker)*
rides *travels by conveyance*
swims *travels through water*
walks *travels on land by foot*
 strolls *(walks in a leisurely manner)*
 tiptoes *(walks on the toes)*
runs *travels on land by foot*

sprints (runs at top speed)

jogs (runs at a slow, steady pace)

trots (runs at a slow, steady pace; or quadripedal)

Уз помоћ 64 испитаника и методе у којој су они имали десет картица са наведеним представницима подгрупа глагола и задатак да их групишу по сличности, Милер је дошао до следећих резултата, који приказују колико је значење сваког од значења слично значењу преосталих девет:

Табела 1. Приказ резултата из експеримента Џ. Милера – појављивање заједно (енг. *co-occurrence*) глагола кретања (Miller 1972: 353).

GOES	53									
RIDES	6	50								
SWIMS	5	10	48							
WALKS	6	2	4	4						
STROLLS	5	1	3	55	4					
TIPTOES	2	.	2	21	25	32				
RUNS	1	1	5	11	10	10	2			
SPRINTS	2	1	4	12	10	12	53	6		
JOGS	2	2	5	12	10	11	44	38	2	
TROTS	4	3	7	13	10	12	38	35	54	1
	GOES	RIDES	SWIMS	WALKS	STROLLS	TIPTOES	RUNS	SPRINTS	JOGS	TROTS

Овим поступком Милер доказује да седам од десет глагола подлежу опису „путовати по копну пешице“, али и показује да су свакако потребни додатни критеријуми за класификацију глагола који су ближи глаголу *walk* и оних који су ближи глаголу *run*.

Иако релативна, следећа семантичка компонента којом се Милер бави јесте *брзина*, јер се она примећује и на самој површини – онда када глагол *walk* упоредимо са глаголом *run*. Релативна природа брзине нас не спречава да закључимо да неки глаголи садрже компоненту брзине (нпр. *hurries, races, speeds, sprints*), а други

компоненту спорости (нпр. *ambles, crawls, creeps, saunters*). Велики број глагола кретања у енглеском, почевши од глагола *come* и *go* садржи и компоненту *правца кретања*, која се у српском језику у доброј мери изражава префиксима. Постоје наравно и они који су у овом смислу неутрални, као што је и сам генерички глагол *travel* и за изражавање чијег правца би било потребно употребити предлог. На основу врсте правца који изражавају, Милер енглеске глаголе кретања дели у више категорија, према предлогу: тако на пример компоненту *upward* налазимо код глагола *rise, climb, ascend* и *mount*, компоненту *downward* код глагола *sink, descend, drop* и *fall*, компоненту *over* код глагола *leap, jump* и *vault*, итд. За ове глаголе се може рећи да у себи садрже значење самог предлога. Следећа компонента означава *промену стања* из стања кретања у стање мировања, а представници глагола који је садрже јесу *arrive* и *depart*. Последња компонента коју Милер детаљније анализира јесте она коју назива *покретачком силом* – њу садрже све они глаголи који означавају пренос силе која је омогућила кретање. Представници групе глагола који садрже ову компоненту јесу *propel, launch, roll, thrust*, итд.

Милер сматра да се наша лексичка меморија у великој мери помаже методом „распарчавања“ значења речи на компоненте. Коначни списак компоненти садржи следеће: (1) *motion*, (2) *reflexive-objective*, (3) *causative*, (4) *permissive*, (5) *propellent*, (6) *directional*, (7) *medium*, (8) *instrumental*, (9) *inchoative*, (10) *change of motion*, (11) *deictic*, (12) *velocity*. По његовом мишљењу, све компоненте које је уочио код глагола кретања међусобно се комбинују и различите комбинације нас доводе до описа различите врсте кретања. Због тога он користи психолошки инструмент груписања у односу на међусобну сличност, која протиче управо из поклапања одређеног броја компоненти. Иако су и полазиште и закључци Милерове анализе у већој или мањој мери у супротности са постулатима когнитивистичког приступа категоризацији, они показују значај компонентијалне анализе као алата за испитивање значења, о чему ће касније бити још речи (види 2. 4. 2. 7.).

Сличан приступ има и Јошико Икегами (Ikegami 1969), који глаголе кретања дефинише као оне који доводе до промене локуса и искључује оне код којих се померају делови објекта, а објекти остају у месту. Он није ограничио своје

истраживање на глаголе људског кретања, па је са те стране разумљив нешто већи број компоненти које улазе у састав глагола кретања. Компоненте које срећемо код у Икегамијевој студији *The Semological Structure of the English Verbs of Motion* укључују (1) *аспект*¹¹, (2) *правац*, који даље дели на *горе-доле*, *напред-назад-постранце*, *изнутра-споља*, *од-до* и *ка-од*, (3) *пролаз*, (4) *курс кретања*, (5) *брзина*, (6) *покретачка сила*, (7) *трајање*, (8) *раздаљина*, (9) *начин*, (10) *модус*, (11) *релативни положај*, (12) *пропратне околности*, (13) *средство*, (14) *сврха и резултат*, (15) *простор*, (16) *узрок*. Иако се глаголи људског кретања семантички групишу око концепта кретања, Икегами напомиње да се ради о једној сложеној и не у потпуности дефинисаној категорији и то из више разлога – неки од глагола означавају само потенцијал кретања, неки од њих означавају само један сегмент кретања, неки садрже и друге компоненте значења које могу да преузму доминацију. С друге стране, Икегами тврди да глаголи кретања престају да буду то онда када почну да означавају физичко кретање. У овом контексту он помиње и проблем метафоре, коју схвата само као језичку конвенцију путем које се глаголи кретања преносе у друге домене. Оваква употреба глагола кретања је по њему периферна, па тако у случају да се кретање пренесе из домена човека у домен других физичких објеката који заиста могу да се крећу (рецимо реке, биљке пузавице, животиње), они задржавају својства глагола кретања. У случају да се говори о кретању апстрактних појмова, попут цивилизације, цена или рата, Икегами сматра да су такве фразе инкомпатибилне са појмом кретања. Поред семантичких критеријума, Икегами уводи и оне синтаксичке, али о њима због семантичке природе овог рада неће бити речи.

Још једну, нешто краћу листу семантичких компонената глагола кретања налазимо и у књизи *Componential Analysis of Meaning* Јудина Најде (Nida 1975: 74–80), који декомпозицију сматра примарном методом за анализу значења, односно начином да видимо која обележја изграђују значење речи. Значење се по Најди

¹¹ Икегами се ограничава на оне елементе глаголског вида који су садржани у самој лексици глагола и који одређују да ли се кретање сагледава као оно које почиње, које се завршава или које траје. Ово значи да би *Aktionsart* и тип глаголске ситуације били прецизнији термини за оно што је желео да искаже. Као примере наводи примере глагола *start* и *arrive* (први садржи компоненту ингресивности, односно има ‘улазна својства’, док други садржи компоненту егресивности, односно ‘излазна својства’) (Ikegami 1969: 25–26).

налази у комбинацији више контрастивних или бинарних обележја и независно од ових обележја оно и не постоји. Компоненте значења ове врсте глагола које Најда помиње јесу: (1) окружење, (2) извор енергије, (3) употреба удова као погонске силе, (4) тачке контакта са површином, (5) редослед узастопних контаката између удова и површине и (6) усмереност кретања. Овакав дескриптивни метод садржи многе мањкавости, а једну од њих видимо у чињеници да се у његовој анализи глаголи *walk* и *run* налазе у свим категоријама. У сваком поређењу два глагола практично се уводи једна нова компонента, јер их је немогуће разликовати на основу неког јасно одређеног скупа критеријума.

2. 3. 2. Семантичка анализа глагола кретања у енглеском језику

Милене Жиц-Фукс

У књизи *Знање о језику и знање о свијету* (Žic-Fuchs 1991), Милена Жиц-Фукс полази од дефиниције кретања сличне оној коју срећемо код Филмора и Милера, а која се примарно ослања на лексикализацију транслокације. Перцептивна основа и међусобни лексички односи глагола кретања ауторки пружају могућност да кроз њихову анализу покуша да разјасни неке аспекте расправе о речничком и енциклопедијском знању и самим тим доприноси разјашњавању односа између знања о свету и знања о језику. Избор глагола који су ушли у семантички опис М. Жиц-Фукс заснован је на листама Милера (Miller 1972: 340) и Икегамија (Ikegami 1970: 197–199) и допуњен новим глаголима из Дрвделићевог *Енглеско-хрватског или српског речника* и *Хрватско или српско-енглеског речника* које је прерадио Бујас (1978). Због разлога поменутих у спецификацији глагола који ће ући у корпус овог истраживања (види 2. 2.), М. Жиц-Фукс се не бави сложеним глаголима (глаголима са партикулом и глаголским фразама), наводећи да је њихово двочлано одређење специфично и да као такво захтева засебну семантичко-синтаксичку обраду (Žic-Fuchs 1991: 19–22). Уз ограду да се не ради о свим глаголима који лексикализују кретање, ауторка наводи следеће глаголе као предмет свог истраживања: *abandon*,

abscond, accelerate, advance, airlift, airplane, alight, amble, ambulate, approach, arise, arrive, ascend, automobile, aviate, balloon, barge, bicycle, board, boat, bolt, bounce, bound, bus, cab, canter, career, cart, cascade, chase, chauffeur, circumambulate, circumnavigate, clamber, climb, commute, conduct, convey, crawl, creep, cross, cruise, dart, dash, debark, decamp, depart, descend, desert, detrain, deviate, disembark, dismount, dive, diverge, dray, drift, drive, drop, embark, embus, emplane, enter, entrain, escape, evacuate, exit, fall, falter, fare, ferry, flee, fleet, fling, flit, float, flounce, fly, follow, gallop, glide, grovel, guide, hasten, haul, head, heel, hike, hitch, hobble, hop, hound, hover, hurdle, hurry, hydroplane, jet, jog, journey, jump, land, lead, leap, leapfrog, leave, light, limp, lope, lumber, march, meander, mince, motor, motorboat, motorcycle, mount, navigate, near, nightwalk, noctambulate, nomadize, pace, pad, paddle, parachute, parade, pass, patrol, perambulate, pilgrimage, pitch, plane, plod, plummet, plump, plunge, prance, proceed, progress, promenade, proximate, pursue, quicken, quit, race, raft, ramble, range, reach, recede, reel, remove, retire, retreat, return, ride, rise, roam, rock, rocket, roll, rove, run, rush, sail, saunter, scale, scamper, scoot, scrabble, scramble, scuff, scuffle, scurry, shadow, shamble, ship, shoot, shuffle, sightsee, sink, skim, skip, sleepwalk, sneak, soar, somnambulate, speed, spring, spurt, stagger, stalk, stamp, steal, steam, steamboat, straggle, stride, stroll, strut, stumble, stump, swagger, sway, swerve, swing, taxi, tear, tiptoe, toddle, totter, tour, track, trail, tramp, transfer, translocate, transmit, transplant, transport, transpose, travel, traverse, tread, trek, trip, trot, truck, trudge, turn, unboat, vacate, van, vault, volplane, voyage, waddle, wagon, walk, wander, wayfare, whisk, whiz, wing, withdraw, wobble, worm, yacht, zip, zoom. (Žic-Fuchs 1991: 22–25).

М. Жиц-Фукс (Žic-Fuchs 1991: 27–48) наводи досадашња настојања да се на разне начине приступи изучавању семантике глагола, па тако описује и теорију семантичког поља (Trier 1931, дорађена и преиспитана у Weisberger 1962, примењена на Miller 1972), компоненцијалну анализу (Goodenough 1956; Nida 1975) и комбинацију компоненцијалне анализе и трансформативно-генеративних поставки (Katz and Fodor 1963; Lehrer 1974). Као основни проблем ових пре свега дескриптивних приступа, М. Жиц-Фукс наводи чињеницу да се један исти глагол може појављивати у различитим скуповима, а да се ни сабирањем компоненти не може доћи до потпуног значења – компоненте које се помињу практично варирају од

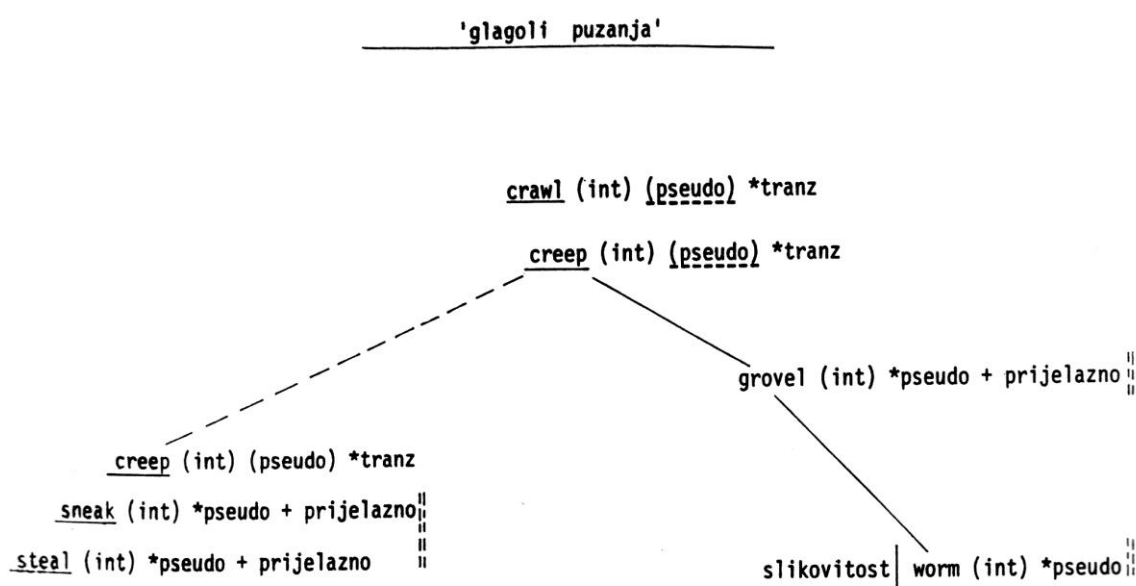
поређења до поређења између одређена два глагола¹². Икегамијево (Ikegami 1970) истраживање М. Жиц-Фукс користи да потврди да је један од кључних проблема компонентијалне анализе арбитрарност оних својстава која се бирају као диференцијална. Ауторка се затим осврће на Филморов приступ, који представља први покушај да се у анализу значења глагола укључи и енциклопедијско знање – питање од кога он креће јесте „Шта би све требало да знам уколико желим да овај облик употребим правилно и да га разумем онда када га други људи употребе“ (Fillmore 1971a: 274). Филмор се снажно противи компонентијалним анализама (које обједињује под називом *checklist theories*) и говори о важности оквира и прототипа, о чему ће касније бити више речи. У оквиру овога, М. Жиц-Фукс посвећује један део књиге (Žic-Fuchs 1991: 49–60) историјату развоја когнитивистичког приступа категоризацији, који ће такође бити део теоријског увода у овом раду, те овде неће бити више речи о њему. Ова књига се фокусира на обраду основних значења глагола, а метафорична значења из практичних разлога нису укључена у ову анализу. За полазиште саме анализе глагола, ауторка узима речничке дефиниције – на основу њих долази до обједињених дефиниција које проверава код изворних говорника, уз ограду да има оних који подржавају (Cruse 1986: 11) или оспоравају (Lyons 1977: 113) интуицију изворних говорника као научни поступак.

Сама анализа укључује компоненте семантике и синтаксе – најпре се глаголи анализирају на синтагматском нивоу, као засебне лексеме, а затим се укључује и парадигматски аспект, што са собом носи и синтаксичку анализу. Оваква интегрална анализа, поред концептуално-семантичких критеријума укључује и елементе знања о свету, јер расветљава разне значењске могућности појединачних лексема (нпр. транзитивност, нетранзитивност, псеудотранзитивност, „јачина“, дужина, оптерећеност, брзина, итд.) и користи их као основу за успостављање значењских односа на парадигматској оси. Ова студија успоставља односе на парадигматској оси на темељу знања о свету, односно компонената које сачињавају прототипично значење, и знања о језику, односно компонената које одређују синтаксичко-

¹² Рецимо, према ауторки, Вучковић (1986) наводи следеће компоненте глагола кретања као кључне: начин, усмереност ка циљу, дужина, вертикалност и хоризонталност, додир са површином или одвајање од ње.

семантичко понашање лексеме на синтагматској оси. Један од најважнијих закључака је чињеница да се као прототипично синтаксичко окружење глагола кретања искристализовала интранзитивност/непрелазност. Глаголи су подељени у групе, односно поткатеорије, чиме се уочавају могућности интранзитивне, псеудотранзитивне и транзитивне значењске трансформације.

Графикон 1. „Таксономија“ поткатеорије глагола пузања (према Žic-Fuchs 1991: 189).

Ауторка закључује да су ове категорије „одраз значењске структуре појединих лексема, то јест хијерархијских односа међу компонентама и повезане су са темељном одредницом удаљености, или пријеђеног пута“ (Žic-Fuchs 1991: 212). Ауторка долази до резултата који показују својеврсну „ступњевиту природу (изражену принципом више-мање)“ појединих значењских група лексема. Најважнији принцип који се уочава је онај који каже да што су глаголи једноставнији у смислу семантичке структуре, то су могућности њиховог појављивања у типичним синтаксичким окружењима основне лексеме већи, а рестрикције мање и обрнуто – комплекснији глаголи имају мању могућност семантичко-синтаксичке трансформације и веће рестрикције. Оваква анализа је до тада прва која је објединила

елементе испитивања семантичких и синтаксичких обележја глагола, што је добар корак ка откривању организације вокабулара. Кроз обједињавање синтагматске и парадигматске осе, ауторка се креће ка обједињавању приступа два компонента из наслова њене књиге – знања о језику и знања о свету.

2. 3. 3. Класификација глагола кретања Бет Левин

Пре него што је спровела свеобухватну категоризацију глагола кретања, коју налазимо у књизи *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation* (Levin 1993: 263–270), годину дана раније Бет Левин је у сарадњи са Малком Рапапорт Хавав (Levin and Rapoport Navav 1992: 247–269) анализирао ову групу глагола у односу на њихову неакузативност и показала да се у овом погледу ови глаголи не понашају као група, те да код њих није могуће извршити семантичку карактеризацију на основу ознака „агенса“, „теме“ и „циља“. Уместо тога, користе се друге семантичке особине, попут „правца“, „начина“ и „директног екстерног узрока“, при чему треба водити рачуна и о типу глаголске ситуације (Levin and Rapoport Navav 1992: 260). Бет Левин дели глаголе кретања на више поткласа:

(1) Прва група глагола кретања коју Б. Левин описује у књизи јесу *глаголи инхерентно усмереног кретања* (енг. *Verbs of Inherently Directed Motion*). Овде она убраја оне глаголе који у свом значењу садрже неку компоненту усмерења чак и онда када уз њих у реченици не иде комплемент који садржи усмерење. Код неких од ових глагола усмерење је деиктичког, а код других недеиктичког типа; не понашају се на исти начин ни када су у питању изражавање почетка пута, циља и начина кретања. Већина ових глагола је непрелазна и неакузативна. Б. Левин овде убраја глаголе *advance, arrive, ascend, climb, come, cross, depart, descend, enter, escape, exit, fall, flee, go, leave, plunge, recede, return, rise* и *tumble*.

(2) Наредна група глагола јесу *глаголи одласка* (енг. *Leave Verbs*) и овде спадају они глаголи који не описују начин кретања, већ само одређују кретање *од*

одређене локације као неодређеном циљу. Уз њих се не употребљавају предлози, а њихов директни објекат јесте место које се напушта. Овде спадају глаголи *abandon*, *desert* и *leave*.

(3) Глаголи који изражавају начин кретања (енг. *Manner of Motion Verbs*) представљају највећу подгрупу глагола кретања, обично не садрже усмерење, већ само опис начина на који се кретање врши. Б. Левин их дели и на неколико подгрупа. Прва подгрупа јесу (а) глаголи котрљања (енг. *Roll Verbs*) (*bounce, drift, drop, float, glide, move, roll, slide, swing*) и ротације око осе (енг. *Motion Around an Axis Verbs*) (*coil, revolve, rotate, spin, turn, twirl, twist, whirl, wind*). Кретање које ови глаголи описују углавном је везано за неживе ствари. За разлику од њих, друга подгрупа (б) глаголи трчања (енг. *Run Verbs*) описују кретање живих организама, али се неки од њих могу употребити и уз неживе ствари, обично не исказују правац осим онда када се нађу у синтагми у којој се он налази. Б. Левин напомиње да је могућа и даља подела ове подгрупе, али се она њоме не бави, већ набраја следеће чланове ове подгрупе: *amble, backpack, bolt, bounce, bound, bowl, canter, carom, cavort, charge, clamber, climb, clump, coast, crawl, creep, dart, dash, dodder, drift, file, flit, float, fly, frolic, gallop, gambol, glide, goosetep, hasten, hike, hobble, hop, hurry, hurtle, inch, jog, journey, jump, leap, limp, lollop, lope, lumber, lurch, march, meander, mince, mosey, nip, pad, parade, perambulate, plod, prance, promenade, prowl, race, ramble, roam, roll, romp, rove, run, rush, sashay, saunter, scamper, scoot, scam, scramble, scud, scurry, scutter, scuttle, shamble, shuffle, sidle, skedaddle, skip, skitter, skulk, sleepwalk, slide, slink, slither, slog, slouch, sneak, somersault, speed, stagger, stomp, stray, streak, stride, stroll, strut, stumble, stump, swagger, sweep, swim, tack, tear, tiptoe, toddle, totter, traipse, tramp, travel, trek, troop, trot, trudge, trundle, vault, waddle, wade, walk, wander, whiz, zigzag* и *zoom*.

(4) Глаголи који описују кретање уз помоћ превозног средства (енг. *Verbs of Motion Using a Vehicle*) подељени су на оне који сами по себи (а) садрже име превозног средства (енг. *Verbs That Are Vehicle Names*) (*balloon, bicycle, bike, boat, bobsled, bus, cab, canoe, caravan, chariot, coach, cycle, dogsled, ferry, gondola, helicopter, jeep, jet, kayak, moped, motor, motorbike, motorcycle, parachute, punt, raft,*

rickshaw, rocket, skate, skateboard, ski, sled, sledge, sleigh, taxi, toboggan, tram, trolley и *yacht*) и (б) *оне коју не садрже име превозног средства* (енг. *Verbs that Are not Vehicle Names*) (*cruise, drive, fly, oar, paddle, pedal, ride, row, sail* и *tack*).

(5) Пета врста глагола јесу *глаголи плеса* (енг. *Waltz Verbs*) – попут глагола који садрже име превозног средства, ова група глагола је прилично отворена, јер свака нова врста плеса ствара и нови глагол. У ову групу спадају следећи енглески глаголи: *boogie, bop, cancan, clog, conga, dance, foxtrot, jig, jitterbug, jive, pirouette, polka, quickstep, rumba, samba, shuffle, squaredance, tango, tapdance* и *waltz*.

(6) Наредну групу глагола Б. Левин назива *глаголима гоњења* (енг. *Chase Verbs*) – ови глаголи су прелазни и код њих је субјекат онај који гони, а објекат онај ко се гони. Код неких од њих могућа је и употреба у непрелазном облику. Ова група глагола обухвата следеће: *chase, follow, pursue, shadow, tail, track* и *trail*.

(7) Последња подгрупа названа је *глаголима пратње* (енг. *Accompany Verbs*) – ови глаголи описују ситуације у којима једна особа води другу особу (или животињу) са једног места на друго, а овде спадају глаголи *accompany, conduct, escort, guide, lead* и *shepherd*.

2. 3. 4. Семантичка и деривациона анализа глагола кретања у српском језику Душанке Вујовић

У неким елементима методолошки сличну описаним студијама из англистичке литературе, али знатно свеобухватнију анализу глагола људског кретања, срећемо у србистичкој литератури. У својој докторској дисертацији под називом „Семантичка и деривациона анализа глагола кретања у српском језику“ (2009), Душанка Вујовић анализира групе глагола кретања у српском језику и то оне које за свој субјекат имају човека. Њена семантичка и деривациона анализа обухвата само глаголе који у свом основном значењу имају људско кретање и означавају интенционално премештање

човека у простору помоћу удова и помоћу неког објекта. Студија Д. Вујовић је највећа студија глагола кретања у домаћој литератури. Поред ове докторске дисертације, требало би поменути да се глаголи кретања помињу у оквиру више радова и граматика српског језика (нпр. Ивић, 1957, 1957–1958; Пипер 1983, 1997; Пипер и др. 2005). Према Д. Вујовић, ови глаголи у свом значењу садрже архисему *кретање*, а деле се на основу више критеријума, између осталог према деривационом критеријуму деле се на основне и изведене, према семантичком критеријуму с обзиром на то „под којим условима се модификује значење архисемичног глагола *кретати се*“ и то на основу (1) брзине кретања (нпр. *трчати*, *хитати*, *милити*); (2) начина кретања (нпр. *гегати се*, *гиљати*, *главињати*, *храмати*, *шуњати се*) и (3) правца кретања (нпр. *луњати*, *цуњати*).

Кроз анализу семантичких обележја, Д. Вујовић доказује да глаголи кретања формирају, „једно јасно одређено и омеђено, диференцирано и стабилно лексичко-семантичко поље“ (Вујовић 2009: 219), по принципу теорије семантичког поља. Семантичка обележја која одређују српске глаголе кретања Душанка Вујовић дели на (1) доминантне диференцијалне семе, у које спадају: *синхронизовано кретање у усправном положају*, *несинхронизовано кретање у усправном положају (ометано кретање)*, *кретање помоћу руку и ногу по земљи*, *кретање помоћу руку и ногу кроз воду*, *брзина*, *кретање без циља*, *аблативност*, *адлативност*, *превозно средство и кретање нагоре* и диференцијалне семе, где спадају: *дистанца*, *пријатно*, *напорно*, *неравномерно кретање*, *тешко кретање*, *подлога – блато*, *вода*, *брзина –*, *контакт целог тела са подлогом*, *контакт са подлогом преко руку и колена*, *кретање нагоре –*, *вода*, *површина воде*, *испод површине воде*, *начин*, *намера*, *дуративност*, *смањена брзина*, *неопажено*, *механичка или моторна направа*, *животиња*, *снег*, *лед*, *ваздух*, *отежано и помоћу руку и ногу* (Вујовић 2009: 231). У односу на доминантну диференцијалну сему, Д. Вујовић глаголе кретања дели у следеће групе:

- (1) глаголи кретања у усправном положају – синхронизовано кретање,
- (2) глаголи кретања у усправном положају – несинхронизовано (ометано и тешко) кретање,

- (3) глаголи кретања помоћу руку и ногу чија се радња одвија на земљи,
- (4) глаголи кретања помоћу руку и ногу чија се радња одвија у води,
- (5) глаголи брзог кретања,
- (6) глаголи кретања без циља,
- (7) директивни глаголи кретања – аблативна управљеност,
- (8) директивни глаголи кретања – адлативна управљеност,
- (9) глаголи кретања помоћу превозног средства и
- (10) глаголи кретања нагоре (глаголи пењања).

Семантичку структуру глагола кретања према Д. Вујовић добијамо из архисеме кретања и једне или две диференцијалне семе, а понекад срећемо и пратеће семе. Број ових сема није велик, а процентуално гледано већи број ових глагола нема разгранату полисемију. Међутим, глаголи ближи центру категорије, односно они прототипичнији у оквиру својих група, показују већа полисемична својства. Дobar пример полисемичности налазимо код глагола *ићи*, који је и прототипичан, а истовремено и типичан глагол у групи оних који означавају човеково кретање у усправном положају – његова семантичка структура није сложена али му је полисемија врло развијена, што доказује велики број речничких дефиниција овог глагола. Због релативно малог броја диференцијалних сема, долази и до појаве синонимије у оквиру семантичких група, а Д. Вујовић то потврђује чињеницом да се у српским једнојезичним речницима ови глаголи дефинишу једни другима. Глаголи који улазе у семантички и деривациони опис Душанке Вујовић су следећи (нису наведени префиксовани глаголи, већ само основни): *базати, бангати, басати, батргати се, бауљати, бацити/бацати се, бежати/бећи/бегати, ближити се, брзати, ваљати се, верати се, вратити се, врзмати се, врсти се, вртети се, вући се, гавељати, галопирати, галопирати, гацати, гегати се, гиљати, главињати, глибати, гњурати/гњурити (се), даљити се, дефиловати, журити (се), ићи, јездити, јурити, касати, кланцати, климати, клипсати, коракнути, корачати/корачити, котрљати се, котурати се, лазити, ломатати се, луњати, лутати, љумати, марширати,*

надићи, парадирати, пентрати се, пењати се, пети се, пешачити, планинарити, пливати, плутати, подићи, преобићи, прикрасти/прикрадати се, приспети, проћи, пузити/пузати, путити се, разићи се, размимоићи се, ронити, сићи/саћи (се), скитати (се), смуцати се, срљати, стићи/стигнути, табанати, таврљати, тетурати (се), трчати, тумарати, ћопати, умаћи, утећи, хитати, ходати, храмати, хрлити, шантати, шврљати, шепати, шетати (се), шмугнути и шуњати се (Вујовић 2009: 232–241).

Када је у питању деривација глагола људског кретања у српском, Д. Вујовић наводи да су ови глаголи „плодни у грађењу префиксалних деривата, а слабо плодни у грађењу суфиксалних деривата“ (Вујовић 2009: 220), при чему је префиксална творба доминантан вид творбе, а знатно мањи број глагола деривира суфиксалне изведенице. Укупно 18 префикса уз помоћ којих глаголи кретања граде деривате јесу следећи (редослед је дат према учесталости, а у загради је број лексема у чијем стварању учествују): *до-* (59), *од-* (54), *из-* (35), *за-* (32), *на-* (26), *про-* (23), *по-* (22), *пре-* и *уз-* (18), *у-* (14), *раз-* (9), *при-* (8), *об-* (6), *над-* и *под-* (2) и *мимо-* и *су-* (1). Префикси доводе до перфектизације глагола, а значења који они додају основном глаголу јесу следећа: префикси *до-* и *од-* означавају долазак у близину локализатора (адлативност) и одлазак од њега (аблативност); *из-* најчешће означава напуштање унутрашњости затвореног, ограђеног или ограниченог или обележеног простора; префикс *за-* може да проузрокује ингресивно значење, да означи кретање усмерено ка задњој спољашњој страни локализатора или случајно скретање са жељеног пута; *на-* гради глаголе сативног значења и глаголе са значењем случајног контакта са препреком на путу; *про-* доноси значење перлативног кретања кроз унутрашњост локализатора, поред њега или преко њега његовом површином, континуативно значење или значење овладавања вештином која је исказана у основи глагола; *пре-* означава прелазак површине локализатора са једног његовог краја на други; *уз-* означава кретање нагоре; *раз-* гради глаголе који означавају кретање више људи, које почиње у центру и одвија се у различитим правцима или означава живо кретање; *при-* означава кретање адлативног усмерења; *об-* означава кружно кретање са локализатором у његовом центру или полукружно кретање поред локализатора; *над-* значи кретања које се завршава или одвија изнад нечега или да унесе обележје

надмоћи или победе над неким; *под*- означава кретања које се одвија или завршава испод нечега; *мимо*- означава кретање поред локализатора, а *су*- не модификује значење основног глагола (Вујовић 2009: 220–222).

И коначно, када је у питању рекција глагола кретања у српском језику, Душанка Вујовић (2009: 220–224) закључује да се она најчешће исказује помоћу предлошко-падежних конструкција којима се означавају просторни односи: *до* + Г¹³, *од* + Г, *око* + Г, *преко* + Г, *поред* + Г, *испод* + Г, *из* + Г, *иза* + Г, *крај* + Г, *мимо* + Г, *пред* + Г, *испред* + Г; Д, *ка* + Д, *према* + Д; А, *у* + А, *на* + А, *кроз* + А, *под* + А, *за* + А, *низ* + А, *уз* + А; И, *за* + И; *по* + Л, *у* + Л. Ове конструкције обележавају један од структурних елемената кретања: почетно место кретања, путања кретања или место завршетка кретања. Ауторка уочава и типична модела предлошко-падежних допуна – један у коме се значење предлога не подударе са општим значењем глагола (нпр. *одшетати у центар*, *дотрчати из куће* и један у коме се значење предлога подударе са општим значењем изведеног глагола (нпр. *ући у кухињу*, *изаћи из продавнице*).

2. 3. 5. Лексикализација кретања – Луна Филиповић

У студији под називом *Talking about Motion: A Crosslinguistic Investigation of Lexicalization Patterns*, Луна Филиповић (Filipović 2007) настоји да докаже следеће принципе: (1) да процес лексикализације може да нам покаже како различити нивои језичке структуре утичу један на други у току конверзије догађаја у језички израз; (2) да сличности у лексикализацији одређених догађаја не пружају довољан основ за тврдњу да се лексикализација одређеног искуственог домена одвија на јединствен начин; (3) да се успешна анализа лексикализације може спровести само комбинацијом више теоријских приступа. Ауторка анализира сличности и разлике у лексикализацији кретања у српско-хрватском и енглеском језику и доказује да, упркос мишљењу да се ради о веома сличним системима, примена Талмијеве

¹³ Г – генитив, Д – датив, А – акузатив, И – инструментал, Л – локатив.

типологије¹⁴ (Talmy 1985) показује да се ради о системима лексикализације који се по много чему разликују. Поред ове типологије, Л. Филиповић (Filipović 2007: 37–56) развија и метод за класификацију глаголских ситуација које описују кретање, па њени типови ситуација (енг. *situation types*) обухватају неколико врста распоређених на просторној и временској оси. У оквиру простора, срећемо три типа ситуације: она у којој глагол описује ситуацију у којој је дошло до преласка одређене границе (енг. *boundary-crossing*), до доласка до границе (енг. *boundary-reaching*) и ситуацију у којој није било преласка границе (енг. *non-boundary-crossing*). Када је у питању временски оквир, постоје ситуације које казују да се догодила промена (енг. *change-occurred*), оне које описују тренутак у коме се догодила промена (енг. *moment-of-change*) и оне код којих промене нема (енг. *no-change*). Следећа табела и примери најбоље показује како оваква класификација функционише:

Табела 2. Типови ситуације глагола кретања по Л. Филиповић (према Filipović 2007: 38).

Просторна оса → Временска оса ↓	<i>Boundary-crossing</i>	<i>Boundary-reaching</i>	<i>Non-boundary-crossing</i>
<i>Change-occurred</i>	+ (a)	+ (д)	–
<i>Moment-of-change</i>	+ (б)	– (+)	–
<i>No-change</i>	–	–	+ (в)

(a) He ran into the room.

(б) He was running into the room when I saw him.

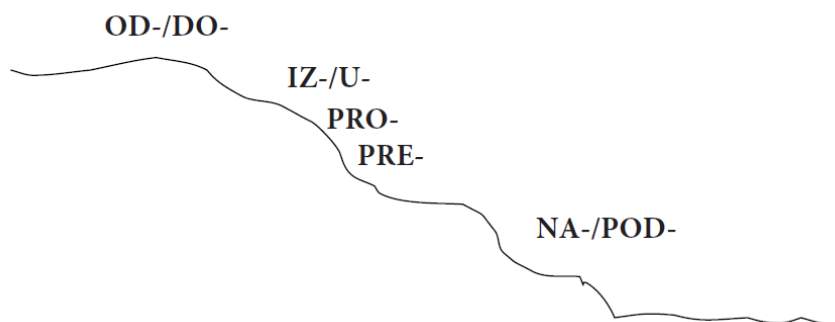
(в) He ran/was running across the field for a while.

(г) He ran to the door.

¹⁴ Према овој типологији, која је део Талмијевог покушаја да покаже како се схеме пресликавају на језичке изразе, типични догађај који описује кретање састоји се из следећих елемената, од којих су други и трећи преузети из гештalt психологије: покрет (енг. *motion* – постојање кретања), лик (енг. *figure* – објекат који се креће), позадина (енг. *ground* – референтна тачка у односу на коју се објекат креће) и путања (енг. *path* – пут који шара пређе у односу на позадину).

На основу ових типологија, Л. Филиповић постулира два „алгоритма“ за описивање ситуација у којима се описује кретање, један за енглески и један за српски језик. Алгоритам за енглески састоји се из четири корака: (1) *Past Simple* може да се употреби за описивање свих временских фаза: *no-change*, *change-occurred* и *moment-of-change*, с тим што је за ову последњу нужна употреба прилошке одредбе за време или условне реченице. *Past Progressive* може да изрази ситуације типа *no-change* и *moment-of-change*; (2) пошто употребљена временска конструкција није довољна да се елиминишу све могуће интерпретације неке реченице, у следећој инстанци се гледа лексичко значење глагола који је употребљен; (3) трећи елемент који се посматра јесте партикула, односно предлог или прилог који употребљен на датом месту; (4) ако се ни из партикуле не може назрети тачна интерпретација, посматра се оно што следи – директни објекат, прилошка одредба за време или неки други део реченице. Алгоритам за ситуације у српском језику је нешто једноставнији: (1) За ситуације са ознаком *change-occurred* користе се имперфективни облици глагола који описују смер или начин кретања, за ситуације које обележавамо са *moment-of-change* користимо имперфективне облике глагола који описују смер кретања, а за ситуације *no-change* користимо имперфективне облике глагола који описују начин кретања; (2) сви префикси могу да се употребе за опис ситуације типа *boundary-crossing* (у-, из-, пре-, про-, на-, под-) и *boundary-reaching* (од-, до-). Глаголи без префикса обично описују ситуације типа *non-boundary-crossing*. Када је у питању употреба префикса, на основу речничке и корпусне грађе, Луна Филиповић долази до графикана који описује учесталост њиховог коришћења уз глаголе кретања:

Графикон 2. Учесталост употребе префикса уз глаголе кретања (према Filipović 2007: 73).

И овде, а и у раду под називом „The importance of being a prefix: Prefixal morphology and the lexicalization of motion events in Serbo-Croatian“ (Filipović 2010: 247–267), Луна Филиповић посвећује пажњу морфосинтаксичким процесима који зависе од „комбинаторног потенцијала“ и „морфолошке блокаде“. Уз помоћ података из електронских корпуса и речничке грађе, она показује на који начин префиксација и поменути процеси утичу на избор глагола који ће се употребити, при чему се бира између глагола који описују путању и начин кретања, на ниво описаности путање кретања, на ниво описаности начина кретања и на учесталост употребе глагола који описују начин кретања.

Већ у самом опису радова који су за централну тему имали семантичку анализу глагола кретања из енглеског и српског језика видимо неке потешкоће које су могуће у процесу контрастирања са другим језицима, од којих се издваја третман префикса и различите рекције. Иако енглески језик углавном користи синтаксичка средства за изражавање специфичних глаголских значења (Новаков 2005: 98), видимо да и на инхерентном, а не само на деривационом лексичком плану, енглески глаголи кретања често укључују значења која српски глаголи добијају уз помоћ префикса. Како је улога префикса, временских конструкција, предлога и прилошких одредби у изражавању кретања у великој мери испитана, овај рад ће се сконцентрисати на испитивање лексичког значења основних облика глагола кретања, без превеликог залажења у испитивање конструкција, односа глагола и осталих делова реченице, творбе и граматичког значења.

2. 4. Когнитивна лингвистика и категорије

Овај део рада има задатак да представи основе категоризације, а затим и историјат развоја когнитивистичког, односно прототипичног приступа категоризацији, при чему ће се представити и његови најзначајнији постулати,

почевши од филозофских и математичких основа, преко експерименталних процедура, па све до језичких импликација.

2. 4. 1. Основни приступи категоризацији

Проблем категоризације представља централну тачку у два супротстављеним филозофским правцима – објективизму и искуственом реализму – на чијем се супротстављању изградио когнитивистички филозофски апарат (види Lakoff 1987: 5–12). Иако се термин *објективизам* (енг. *objectivism*) везује за име Готлоба Фрегеа и његове ставове које је супротставио Кантовој обради филозофског реализма, корене овог правца налазимо још код античких филозофа. У средишту овог правца је идеја да свет постоји независно од људског ума и да наше мисли представљају слике у огледалу тог света и као такве могу бити тачне или погрешне, у зависности од тога да ли одговарају стварном стању ствари или не. Мислима тако само механички обрађујемо концепте који кореспондирају стварима које нас окружују, односно који се пресликавају из спољашњег света. С друге стране, *искуствени реализам* (енг. *experiential realism* или *experientialism*) супротставља се идеји да је задатак језика да опише стање ствари, јер наш доживљај стварности није директан, већ посредан – посредник између света и нас јесте људско тело, које у великој мери одређује наш доживљај стварности (Evans and Green 2006: 47–48). Искуствени реализам позиционира се наспрам објективизма – иако се са објективистима слажу у погледу постојања стварности, искуствени реалисти, као и субјективисти, тврде да је наше тело медијум, те да има могућност да „кроз пријем“ ову стварност измени. Идеја да је стварност која је у великој мери отеловљена, односно да зависи од јединствене структуре нашег организма централна је у *теорији отеловљеног ума* или *ума омеђеног телом* (енг. *the embodied mind theory*) и *отеловљеној филозофији* (енг. *embodied philosophy*), које функционишу у оквиру парадигме искуственог реализма (Lakoff 1987; Lakoff and Turner 1989; Lakoff and Johnson 1999; Lakoff and Nuñez 2001; Feldman and Narayanan 2004; Pfeifer and Bongard 2006). Овакво становиште искључује

идеју да наш ум само пресликава стварност, као и постојање истинитосних услова који одређују да ли је наша слика света тачна или погрешна. Оно отвара могућност да у разматрање значења уведемо и имагинативни и креативни део нашег ума, који је такође резултат специфичности нашег организма.

Паралелно са испитивањем односа света и мисли, развијала се и мисао о природи категоризације тог света. У оквиру тих мисли, можемо издвојити бар три засебна приступа проблему категоризације: атомистички, пробабилистички и егземпларни (према Smith and Medin 1981; Medin and Rips 2005). *Атомистички* приступ (понекад се користе и термини *аристотеловски* или *стари*, иако он још увек има своје следбенике) у великој мери кореспондира са објективистичким становиштем – у оквиру овог приступа ствари припадају истој категорији уколико имају нека заједничка својства – овакве категорије осликавају стварни свет и у њему се могу проверити, а њихове границе су јасно дефинисане. Аристотел у *Категоријама* заузима становиште да се категорије дефинишу на основу нужних, довољних и апстрактних дистинктивних обележја, при чему категорије имају јасне границе и сви њени чланови иста поједина обележја или скупове обележја а самим тим и једнак статус. *Пробабилистички* приступ заснива се на бинарним својствима, које могу да постоје (+) или да не постоје (-) у оквиру концепта – конфигурација и комбинација ових својстава одређује то да ли одређену ствар можемо сврстати у неку категорију или не. Својства која се помињу у оквиру атомистичког и пробабилистичког приступа називају се *нужним и довољним условима* за дефинисање категорије. Она се и даље у великој мери користе у компоненицијалној анализи значења (нпр. Katz and Fodor 1963; Nida 1975). Осим тога што се на овај начин границе категорије јасно одређују, ставља се до знања и да чланови категорије имају једнак статус (Taylor 1989: 23–24). Трећи, *егземпларни* приступ, доминантан у искуственом реализму, почива на идеји да најбољи представници категорије служе као *образац* у процесу категоризације – што је ствар коју категоризујемо сличнија обрасцу, то је већа шанса да је сматрамо чланом категорије коју образац „заступа“. Након одбацивања идеје да образац представља *слику* смештену у нашој меморији (апстрактни концепти се не могу представити сликама) и идеје да је образац *најраније сећање* (најбољи представник неке категорије није увек ствар коју смо прву

видели), дошло се до појма *прототипа* – менталног обрасца који се развија у интеракцији са светом и може бити резултат не само онтолошког развоја појединца, већ и утицаја културе и језика који нас окружују. Сматра се да је развој теорије прототипова (енг. *Prototype Theory*) (Rosch 1973, 1975a, b; Lakoff 1987) у великој мери мотивисао ширење осталих идеја когнитивне лингвистике (Lakoff and Johnson 1980; Lakoff 1987; Johnson 1987; Mandler 1992; Fauconnier and Turner 2002, итд.).

2. 4. 2. Историјски развој и основне идеје теорије прототипова

2. 4. 2. 1. Филозофске основе теорије прототипова и когнитивне лингвистике:

Имануел Кант, Едмунд Хусерл, Берtrand Расел и Лудвиг Витгенштајн

Филозофске покретаче мисли која је променила схватање о категоријама и категоризацији можемо да нађемо у филозофима Имануелу Канту, Едмунду Хусерлу, Берtrandу Раселу и Лудвигу Витгенштајну. Иако припадају различитим епохама и мисаоним правцима, њихова су дела (нарочито дела Л. Витгенштајна) у самом темељу *искусственог реализма* – филозофског правца који обједињује конструкте когнитивне лингвистике. Према Антоновићу (2009а: 93–94), непомирљиви однос аналитичког и синтетичког знања, односно значења, представља „питање које је изазвало једну од најживљих полемика у англоамеричкој филозофији двадесетог века“ и које је битно утицало на савремене когнитивне правце. У *Критици чистог ума*, Кант прави разлику између сазнања независних од искуства, које назива *a priori*, и емпиричких сазнања са њиховим изворима – ову другу врсту сазнања он назива *a posteriori*. Прва врста сазнања огледа се кроз опште и чисте судове изведене из самог ума, док се друга врста сазнања састоји од онога што добијамо из „окружења“ (Кант 1787/2005: 53–55). Може се рећи аналитички судови описују категорије на начин који је сличан класичном приступу категоризацији. Наиме, Кант каже да код ових судова „предикат В припада субјекту А као нешто што се у овом појму [...] садржи; или се В

налази сасвим изван појма А“ (Кант 1787/2005: 57). Веза између А и В се у овом случају заснива на принципу идентитета или идентификације, што је случај и са класичним категоријама. Овде налазимо и принцип компонентијалности и то у тврдњи да „аналитички судови [...] не додају појму субјекта ништа, већ га само рашчлањивањем деле у његове саставне појмове“ (Кант 1787/2005: 57). Синтетички судови, с друге стране, представљају везу без идентитета и идентификације и у оквиру њих се налази предикат који није био замишљен и који се рашчлањивањем не би могао изнаћи. Све искуствене судове Кант сврстава у синтетичке (Кант 1787/2005: 57–58), а њихов опис је донекле близак опису новог приступа категоризацији. У оваквој поставци нема јасног разграничења између појмова, управо због природе синтетичких судова, заснованих на искуству. Аналитички судови се могу сматрати оним што је урођено, док су синтетички својеврсна надградња. Кант тврди:

„Ја појам тела могу претходно да сазнам аналитички помоћу ознака просторности, непродорности, облика итд., које се све скупа замишљају у овоме појму. Али ја сад проширујем своје сазнање, и, осврћући се на искуство одакле сам узео овај појам тела, ја налазим да се с горњим ознакама увек везана и тежина, те њу, дакле, додајем синтетички ономе појму као предикат“ (Кант 1787/2005: 58).

Антовић (2009а: 94) наводи да Фреге (Frege 1884/1980: §5.88) проналази извесне недостатке у Кантовој анализи и предлаже увођење новог система за генерисање аналитичких исказа на основу *логичких константи* – језичких елемената који одређују врсту односа између речи са пуним значењем – попут *и*, *или*, *не*, *сви*, или *неки*, што постаје основа нове формалне *логике првог реда*, а касније и семантичке анализе коју генеративне школе и данас прихватају као «научну». Овакво Фрегеово становиште још једном потврђује његову приврженост типу категорија које можемо сматрати аристотеловским у њиховог бити (Frege 1884/1980: §5). У Кантовој *Критици чистог ума* налазимо и чувену идеју о немогућности јасног разграничења између субјекта и објекта, у нашем случају између онога који категоризује и онога шта категоризује, што је у основи веома блиско когнитивистичкој идеји да категорије не припадају свету објективне реалности и да су независне од људског ума и тела које га садржи и омеђује.

Идеје претходнице когнитивне семантике, па и новог приступа категоризацији налазимо и у феноменологији, а нарочито у делима Едмунда Хусерла. Лејкоф и Џонсон наводе да Хусерл јесте један од првих критичара објективистичке традиције и теорије категоризације која из ње проистиче (Lakoff and Johnson 1980: 195). У филозофској основи Џонсонове књиге *The Body in the Mind* (Johnson 1987) јесте оно што он сам назива „врстом дескриптивне или емпиријске феноменологије“, која корене води углавном из тврдњи Хусерлових следбеника. Између осталог, Хусерл говори о судовима (који између осталог, учествују у процесу категоризације) као поређењима између два ентитета – један од ентитета је увек супстрат од кога се полази и у односу на који се други ентитет одређује (Husserl 1939/1973: 14). Поређење се сматра једном од основних когнитивних операција и као таква учествује у изградњи категорија (Langacker 1987: 103–104; Croft and Cruse 2004: 54–55). Према Хусерлу (Husserl 1900/2001; 1901/2001; 1939/1973), постоје две врсте категорија – значењске категорије, које се заснивају на судовима (попут конјункције и дисјункције) и формално-онтолошке категорије, које показују односе међу стварима (и заснивају се на скуповима и целим бројевима). Категорије стварамо и разумемо на основу онога што Хусерл назива категоријалном интуицијом, а ово је у великој супротности са аристотеловским приступом категоризацији. Међутим, и поред постојања одређених веза, Златев (Zlatev 2010: 415–446) наводи да феноменологију свакако треба разликовати од искуственог реализма, најпре из разлога што се у његовом центру не налазе ни објективна стварност, ни свест, ни интеракција, ни биолошке компоненте, већ оно што Хусерл назива *Lebensvelt*, који се налази у пресеку нашег сопственог става и универзалног, природног става, који је независан од наше перцепције света, што даље доводи до појаве мноштва повезаних ставова (енг. *a plurality of attitudes*). Због овога, сматра Златев (Zlatev 2010: 420), метафизика искуственог реализма може се сматрати само једном формом много ширег појма *Lebensvelt-a*.

У оквиру овог одељка треба поменути и Бертранда Расела, иако су у поређењу са Витгенштајном или Кантом његова разматрања нешто мање релевантна за прототиписни приступ категоријама. За теорију прототипова бар у одређеној мери јесу битна Раселова (Russell 1923/2004) разматрања појма *неодређености* (енг.

vagueness), која се може применити на човекову представу стварности, а не на саму стварност и не на симболе као такве, него на нашу употребу симбола (укључујући и језик као симболички вид комуникације). Расел сматра да изван симболичког света неодређеност не постоји. Према Раселу, наша представа стварности је неодређена онда када је однос између система који представља и система који је представљан „један према више“, а не „један према један“. Поред овога, Расел сматра и да је проблем неодређености директна последица раздаљине са које посматрамо одређену појаву – што смо појави ближи, то је неодређеност везана за ту појаву мања. Да бисмо неодређеност приписали нашој представи одређеног објекта потребно је да начинимо оно што он зове „грешком у изражавању“ (енг. *fallacy of verbalism*), односно забуном у вези са особинама речи са једне стране и особинама објекта који се описује са друге.

Разматрања Лудвига Витгенштајна везана за однос света и језика и за појам категоризације деле се на две фазе, од чега прва, рана фаза, представља управо оно против чега је „устао“ искуствени реализам, док идеје које сматрамо претходницима појаве искуственог реализма као правца налазимо у каснијој фази рада овог филозофа. Витгенштајновој раној фази припада пре свега дело *Tractatus Logico-philosophicus* (Wittgenstein 1922/1960). Приступ језику у *Tractatusu* заснива се на теорији логичког атомизма и теорији слике. Атомизам почива на идеји да се свет може раставити на чињенице (Wittgenstein 1922/1960: 27), што се, када говоримо о језику, концептуализацији и категоризацији може схватити као јасно и потпуно разлагање концепата на чиниоце и категорија и скупова на њихове чланове. Када је реч о теорији слике, према њој мисао представља слику чињенице, а слика може бити исправна или неисправна, истинита или лажна, док се одговор на питање исправности добија у поређењу слике са стварношћу. Витгенштајн у *Tractatusu* језик сматра делом људског организма (Wittgenstein 1922/1960: 59). Име ствари у оваквој поставци заправо представља или заступа саму ствар, а језик, као скуп оваквих имена, представља слику самог света. Може се рећи да је овакав поглед на језик плод акумулације западноевропске филозофске мисли и целокупне традиције која почиње од старогрчких филозофа.

Витгенштајнов каснији рад може да звучи као негирање ове ране фазе. Он то донекле и јесте, међутим, чињеница да се Витгенштајн у *Филозофским истраживањима* (Wittgenstein 1953/1969) враћа неким од проблема разматраних у *Tractatusu* нам говори о томе да су каснији закључци плод исте нити мисли. Овог пута, Витгенштајн негира постојање јасно разграничених категорија и сврставање чланова на основу заједничке особине. *Филозофска истраживања* почињу одломком из Августинових *Исповести*, у којима он тврди да речи именују ствари, а реченице повезују оваква именована. Витгенштајн уводи појам језичких игара и тврди да је употреба речи у сврху именована само једна од могућих – речи се употребљавају на различите начине, а у зависности од језичке игре у којој „учествују“. Витгенштајн оставља могућност стварања нових и нестанак постојећих игара (Wittgenstein 1953/1969: §11). Овде се он противи идејама да је значење речи само слика с којом је реч у вези, да се речи могу дефинисати показивањем (енг. *ostensively*) и да је однос између појма и ствари исти као однос имена према особи носиоцу. Значење речи Витгенштајн тражи у њеној употреби у језику (Wittgenstein 1953/1969: §43). Од појмова се очекује да се у различитим контекстима различито понашају – појмови мењају облике у зависности од контекста. Када је у питању проблем категоризације, у *Филозофским истраживањима* налазимо закључке који се сматрају полазним идејама савременог, егземпларног приступа категоријама. Уколико више ствари називамо истим именом, то не мора да значи да оне имају заједничке особине, већ да су међусобно сродне на више различитих начина, а та сродност нам омогућава да их сврстамо у категорију са истим именом. Овакав став је у супротности не само са приступом који налазимо у *Tractatusu*, већ и са традиционалним приступом категоризацији и опису речи и појмова који их означавају. У разматрању процеса које називамо „играма“, Витгенштајн наводи да игре картама, игре са плочом, игре у колу, такмичарске игре немају једну особину која је *свима* заједничка – не може се рећи да је свака игра такмичарска, да је забавна, да је заснована на срећи или да је за њу потребно одређено умеће. Уместо тога, Витгенштајн односе између чланова категорије игара описује као „једну компликовану мрежу сличности које се међусобно прожимају и укрштају“ (Wittgenstein 1953/1969: 72–73). Овакву врсту односа Витгенштајн пореди са сличностима које постоје међу члановима једне

породице (стас, црте лица, боја очију, пол, нарав или темперамент), које се такође прожимају, укрштају и преплићу; при том, не може се рећи да постоји било која особина која је заједничка свим члановима једне породице (Wittgenstein 1953/1969: §67). Поред овога, границе категорија могу да се шире, па Витгенштајн оставља могућност да нове игре буду сврстане у категорију игре на основу неке од особина, с тим што имају и могућност да своје особине „уграде“ у сложену мрежу особина које је описују. Као доказ за ово, Витгенштајн користи категорију *броја*, која се кроз историју ширила и укључивала различите врсте бројева – на почетку је обухватала само целе бројеве, а онда су јој придодати и рационални, реални, комплексни итд. У оваквој ситуацији је уједно и јасно да ће се цели бројеви сматрати бољим представником категорије бројева, те стога овде можемо назрети идеју прототипичности. Овакве аналогije он преноси и на опис целокупног језика. Тако настаје и чувени термин *породичних сличности*, који се користи и у многим савременим описима категорија (нпр. Taylor 1989: 105–109). Као додатне илустрације за овај феномен, Витгенштајн користи категорије алата, бројева и боја и у свима препознаје овакву врсту односа између чланова скупа. Границе овако дефинисаних граница су нејасне и немогуће их је дефинисати управо због недостатка јасних и одређених принципа на којима почива категорија. Дакле, не ради се о нашем незнању у погледу граница појмова и категорија, већ о чињеници да такве границе уопште не постоје (Берберовић 1969: 20), тако познавање истих постаје немогуће.

У раду „Wittgenstein and the Beginning of Cognitive Semantics“, Ђорђе Видановић (Vidanović (forthcoming)), као што сам наслов рада каже, почетке когнитивне семантике везује управо за Витгенштајна и пут мисли од *Tractatusa*, преко *Филозофских истраживања до Паве и Браон свеске*. Видановић сматра да у *Tractatusu* Витгенштајн заправо, између осталог, „испробава“ идеју о јасној расподели света на категорије, о семантици заснованој на истинитосним условима и речима које су имена за ствари око нас. Оваква врста категоризације нам је интуитивно најближа и најједноставнија, па је сасвим разумљиво да се од ње крене приликом промишљања о категоријама у свету који је део нашег свакодневног искуства. И за време писања *Tractatusa*, а нарочито после тога, Витгенштајн увиђа какви све проблеми прате класични приступ категоризацији света – они се огледају,

између осталог, у полисемији, променљивој референци, проблемима у дефинисању, ограничењима чак и најбаналнијег, приступа именовању путем показивања, дефинисању услова који одређују припадност категорији, итд. (Vidanović (forthcoming): 7). Као што је већ поменуто, у *Филозофским истраживањима* наилазимо на сасвим другачији систем категоризације света – овај приступ препознаје све мањкавости покушаја да свет око нас сведемо на јасно дефинисане категорије и у потпуности га опишемо језиком у односу један према један – *Филозофска истраживања* описују свет који се не може јасно „осликати ни описати“ (Vidanović (forthcoming): 9). У *Плавој и Браон свесци* (Wittgenstein 1958/1965) долази до даљег развоја оваквог погледа на свет, а Видановић (Vidanović (forthcoming): 13–14) овде налази и елементе који указују на то да је чак и појам прототипа потекао од самог Витгенштајна. Иако већина приписује прву употребу овог термина у контексту о коме говоримо Еленор Рош и њеним истраживањима из седамдесетих и осамдесетих, још у другој *Браон свесци* можемо да нађемо следеће:

„Када се ово каже, за прототип неког описа, на пример описа стола, узима се онај опис који дефинише његов тачан облик, димензије, материјал од кога је сачињен и његову боју. Можемо да кажемо да овакав опис ‘саставља’ сто. С друге стране, имамо другачију врсту описа стола, ону коју можемо да нађемо у романима, [...] Такав опис можемо да назовемо посредним; али, ако је његова сврха та да за трен ока дозове живописну слику стола у ваш ум, овакав опис служи овој сврси неупоредиво боље од детаљног ‘непосредног’ описа. [...] Ако сада замислимо описе намештаја какве срећемо у романима, видећемо да оваквој врсти описа можемо да супротставимо још једну, ону која би се заснивала на цртежима, мерама, онакву какву бисмо дали столару. Врло је вероватно да бисмо ову последњу врсту могли да назовемо јединим непосредним и потпуним описом (иако овакав начин изражавања показује да заборављамо да постоје поједини случајеви у којима ‘стварни’ описи не би били адекватни). Оваква разматрања би требало да нас упозоре да не постоји само један стваран и непосредан опис, рецимо, препознавања, који је супротстављен оном ‘посредном’ опису који сам навео¹⁵” (Wittgenstein 1965: 181, према Vidanović [у припреми]: 13–14).

¹⁵ Ауторов превод текста са енглеског: In saying this one takes as the prototype of a description, say, the description of a table, which tells you the exact shape, dimensions, the material which it is made of, and its colour. Such a description one might say pieces the table together. There is on the other hand a different kind

2. 4. 2. 2. Остиново „Значење речи“ као почетак прототипичног приступа у лингвистици

Лејкоф (Lakoff 1987: 17–21) препознаје Џ. Л. Остина као још једног од претеча когнитивистичког приступа категоризацији. Баш као и Витгенштајн, он налази недостатке у класичној поставци приступа категоријама. У чувеном раду под називом „The meaning of a word“ (Austin 1961), написаном 1940., а објављеном тек 1961., Остин оспорава идеју да су ентитети названи истим именом повезани услед постојања скупа заједничких карактеристика и наводи неколико примера како би ово потврдио. Он говори о значењима речи *race*, *raciness*, *rat*, *word*, где примећује разлике између различитих значења и међусобно их пореди. Он тврди да се везе међу стварима које називамо истим именом не могу свести на сличност (Austin 1961: 69–70), те да различита значења речи имају различити статус. Важно је то што Остин помиње и *примарна нуклеарна значења*, што је појам који кореспондира оном што данас називамо централним или прототипичним значењима (Lakoff 1987: 18). Остин претпоставља и да постоје психолошки механизми који омогућавају говорницима да значења групишу и употребљавају. У чувеном разматрању значења придева *здрав* (енг. *healthy*), Остин долази до закључака који представљају основе за будућа истраживања метафоре и метонимије. Када говоримо о здравом телу, здравом изгледу или здравим вежбама, прво значење (уз именицу тело) је нуклеарно, док друга два проистичу из прве употребе и заснована су на принципу метонимије. Што се метафоре тиче, Остин је један од првих који су уочили да она није заснована само на принципима сличности.

of description of a table, such as you might find in a novel, [...] Such a description might be called an indirect one; but if the purpose of it is to bring a vivid image of the table before your mind in a flash, it might serve this purpose incomparably better than a detailed ‘direct’ description. [...] Now if you think of descriptions of pieces of furniture as you might find them in a novel, you see that to this kind of description you can oppose another making use of drawings, measures such as one should give to a cabinet maker. This latter kind one is inclined to call the only direct and complete description (though this way of expressing ourselves shows that we forget that there are certain purposes which the ‘real’ description does not fulfil). These considerations should warn you not to think that there is one real and direct description of, say, the feeling of recognition as opposed to the ‘indirect’ one which I have given (Wittgenstein 1965: 181, према Vidanović [у припреми]: 13–14).

2. 4. 2. 3. Фази скупови Лотфија Задеха

Лотфи А. Задех (Zadeh 1965a, 1965b, 1972, 1974, 1975) развија теорију тзв. *фази скупова* (енг. *fuzzy set theory*), која представља сасвим нови приступ скуповима. Класично поимање скупова се заснивало на бинарном принципу – ентитет је могао да буде у скупу (да буде његов члан, што обележавамо са „1“) или да буде ван скупа (што се обележава бројем „0“). Задех предлаже увођење додатних вредности између вредности 0 и 1 и интервал назива *функцијом чланства* (енг. *membership function*). При овоме, вредности 0 и 1 остају као важеће вредности у одређивању припадности. Запис овакве функције је $X \rightarrow [0, 1]$. Овим се дозвољавају вредности између граничних вредности функције (лимес), па самим тим скупови губе претходно јасно постављене границе, на исти начин на који се бришу границе категорија код Витгенштајна. На ове скупове могу се применити операције попут пресека, уније, подскупа, комплемента и др. Мотивацију за овакав приступ скуповима Задех добија управо из језика – у уводном одељку његовог првог рада на ову тему, „Fuzzy sets“ из 1965., Задех тврди да категорије објеката на које наилазимо у физичком свету најчешће немају јасно дефинисане критеријуме чланства. На пример – са једне стране, сигурни смо да „пас“, „коњ“ и „птица“ припадају категорији „животиња“ и да то није случај са „каменом“ или „биљком“. Са друге стране, статус „морске звезде“ или „бактерије“ у погледу чланства у категорији „животиња“ нимало није јасан. Овакво размишљање он преноси на поље скупова, бројева, а затим и логике (Zadeh 1965a: 340).

2. 4. 2. 4. Боје, народне таксономије и примарне лексеме:

Роџер Браун, Брент Берлин и Пол Кеј

Роџер Браун (Brown 1958; 1965) говори о томе да поједини нивои категоризације имају „супериорни“ положај у односу на остале – на овом нивоу налазе се појмови које он назива „правим именима“ (Brown 1965: 320) и тврди да су у

просеку краћи од осталих. Лејкоф (Lakoff 2004: 157–158) у овоме види прво помињање тзв. *категорије основног нивоа*, која касније постаје једна од основних принципа новог приступа категоризацији. Овај ниво категоризације по Брауну карактеришу следеће особине: (1) то је ниво на коме се срећу „дистинктивне радње“, (2) појмови са овог нивоа се у онтогенетском погледу први уче, па самим тим он садржи оно што се прво именује, (3) имена на овом нивоу јесу најкраћа и најчешће се употребљавају и (4) ово је природни ниво класификације, док су остали нивои плодови наше маште (Brown 1958 према Lakoff 2004: 158). На сличан начин у свету истраживања глагола, Жиц-Фукс (Žic-Fuchs 1991) и Слобин (Slobin 1996) говоре о глаголима првог реда (енг. *first-tier manner verbs*), који су семантички најједноставнији и по правилу се налазе у центру категорије.

Први експериментални докази који су потврђивали претпоставке о неодрживости класичног приступа категоријама дошли су из поља антропологије, психологије и лингвистике. Амерички антрополог Брент Берлин је постао познат након истраживања појмова који означавају боје. Берлин и Кеј 1969. године објављују књигу под називом *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution* (Berlin and Kay 1969), у којој разматрају развитак појмова који означавају боје у разним језицима. Они предлажу седам степена настанка појмова који означавају боје, од црне, беле и црвене, преко жуте и зелене, плаве и смеђе, до љубичасте, ружичасте, наранџасте и сиве. Пред тога што су наведене боје подељене у седам нивоа, оне уједно представљају и основне категорије боја. Овакав распоред степена и сама методологија Берлинових и Кејових истраживања касније је са једне стране потврђивана или дорађивана (нпр. Bornstein, Kessen and Weiskopf 1976; Kay and Maffi 1999), а с друге оспоравана (нпр. Lucy 1997, Saunders 2000, Levinson 2000, Wierzbicka 2006). Њихово истраживање имало је за циљ да оспори неке од постулата теорије језичке релативности, тј. Сапирове и Ворфове хипотезе (Whorf 1956; Sapir 1929/1958, 1944; Swadesh and Sapir 1946) – идеје да језик условљава начин на који мислимо и развијамо концепте, чија најекстремнија верзија чак иде и до тврдњи да услед таквог стања ствари мисли изражене у једном језику не могу бити схваћене од стране говорника других језика. Берлин и Кеј проналазе универзалије у распореду, редоследу и структури појмова за боје за које сматрају да су урођене и да се из тог

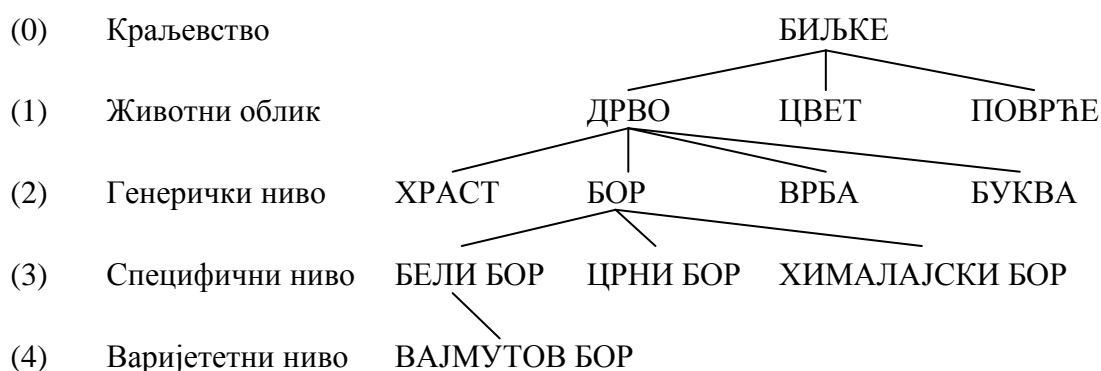
разлога репликују кроз историјски развој различитих језика. Поред овога, чињеница да у њиховој студији сви појмови за боје немају исти статус у оквиру категорије боја, највише због увођења термина *основни појам за боју* (енг. *basic color term*) и раслојавања боја по ступњевима, наводи нас на закључак да Берлин и Кеј овим путем дају допринос оспоравању принципа на којима су засноване класичне категорије. Основни појмови за боју најчешће садрже једну лексему, њихова употреба није претерано ограничена, па се реч самим тим често користе. Све ово их чини веома сличнима појмовима које налазимо у категорији основног нивоа. На основу сазнања добијених неуролошким истраживањима перцепције боја код сисара, као и услед развојне Задехове теорије фази скупова, Кеј и Макданијел (Kay and McDaniel 1978) нуде неке нове интерпретације резултата претходних истраживања Берлина и Кеја. Најпре, поменуте неуролошке студије (DeValois, Abramov, and Jacobs 1966; DeValois and Jacobs 1968 према Lakoff 2004: 154) указују да једну групу боја можемо сматрати примарним – ту спадају бела, црна, црвена, плава, жута и зелена. Овим сазнањима они додају и Задехову теорију фази скупова, што им омогућава да делове спектра које ове боје заузимају сматрају скуповима, у чијим пресецима или унијама добијамо секундарне и све остале боје – тако се љубичаста добија у пресеку плаве и црвене, наранџаста у пресеку скупова црвене и жуте, а сива у пресеку скупова црне и беле. Ове боје су заправо комплексне функције пресека скупова основних боја. С друге стране, долази се и до закључка да различити језици имају различите фокалне боје (Webster and Kay 2007), што нам говори о томе да нема јасне природне поделе између категорија, па студија која је првобитно изведена као одговор на идеје о језичком релативитету после овакве интерпретације иде њој у прилог.

Јасан допринос развоју новог приступа категоризацији Брент Берлин даје и у радовима „Covert Categories and Folk Taxonomies“ (Berlin, Breedlove and Raven 1968) и „Ethnobiological Classification“ (Berlin 1978). Берлин и сарадници испитују структуре таксономија засноване на вокабулару „народне биологије“ из различитих извора. Они долазе до закључка да се овакве таксономије ретко састоје од више од пет или шест нивоа, односно класа или такса. На највишем нивоу (означеном бројем 0) је оно што они називају *јединственим почетком* (енг. *unique beginner*) или *краљевством* (енг. *kingdom*) – овај ниво је у тој мери базичан да у неким језицима и

нема термина који га означавају. Краљевство означава најширу поделу у категорије ентитета који постоје у природи, а примери за овај ниво би у српском били термини „животиња“ или „биљка“. Следећи ниво (1) садржи оно што Берлин и сарадници називају *животним облицима* – овде спадају термини попут „воћа“, „поврћа“ и „цвећа“. Овај ниво садржи *примарне лексеме* (обично једночлане) и никада не завршавају низ у таксономији (увек садрже и поткатогеорије). Наредна класа у Берлиновој номенклатури (2) састоји се од општих или генеричких категорија – оних категорија које Рошова назива *категиоријама основног нивоа*. И овај ниво обилује „примарним лексемама“, а ове категорије су она са најчешћим референцама у свакодневном животу, њих деца најпре науче, па због ове две чињенице ове категорије јесу истовремено и најпрепознатљивије у психолошком смислу. Примери категорија које можемо наћи на овом нивоу јесу „јабука“, „шљива“, „крушка“, „бор“, „јела“, „врба“. На нивоима (3) и (4) налазимо „специфичне“ и „варијететне“ категорије, које су означене „секундарним лексемама“, најчешће синтагмама – њихова употреба је знатно ређа у односу на други ниво, а примери категорија које можемо наћи на овом нивоу јесу „бели бор“, „жалосна врба“, „јабука црвени делишес“. На основу Пулманове интерпретације Берлиновог модела (Pulman 1983: 83–84), овакву поставку можемо и графички приказати:

Графикон 3. Приказ народне таксономије по Берлиновом моделу.

Ниво

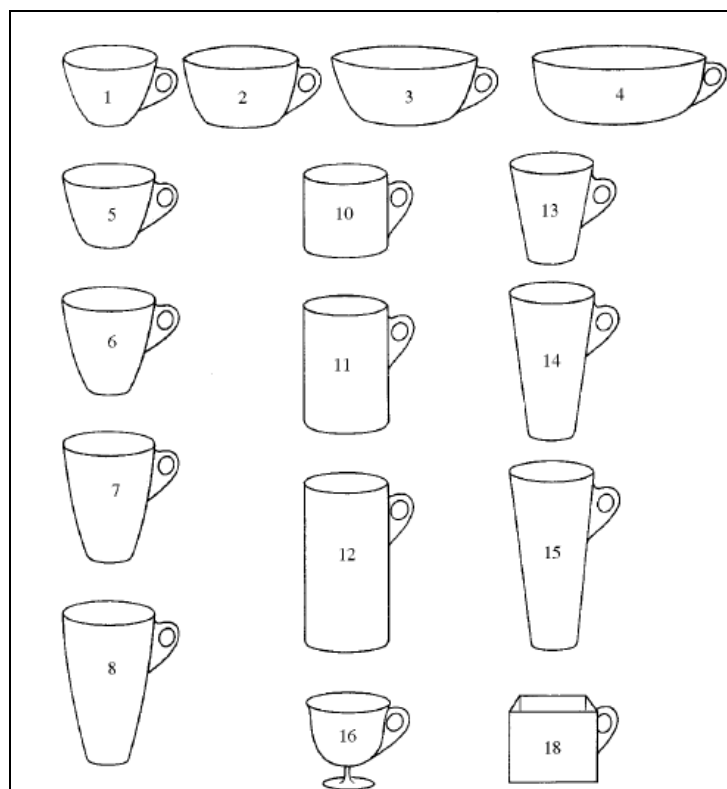

Берлин оставља могућност да се између ових нивоа нађе и још неки ниво *необележене категорије* (енг. *covert/unlabelled category*), у зависности од језика о коме се ради. Када је реч о процедурама путем којих је долазио до резултата, Берлин (са сарадницима) је испитаницима задавао задатак да одређени број ентитета сврстају у неколико категорија, на основу интуиције или друге врсте осећаја везаног за припадност тих ентитета одређеним категоријама. Чак и онда када испитаници нису могли да јасно одреде критеријум на основу кога су одређени термин сврстали у неку категорију, коначни резултати би имали мање или више искристалисане нивое у таксономији. Берлинов народни генерички ниво сличан је нивоу који описује Браун – на овом нивоу су имена краћа, чешће се именује, категорије имају већу културну вредност, појмови се лакше памте и перципирају се холистички, као један гешталт – за препознавање нижих нивоа потребна су нам *дистинктивна обележја* (енг. *distinctive features*) (Lakoff 2004: 159).

2. 4. 2. 5. Границе речи и њиховог значења: Вилијам Лабов

У раду под називом „The Boundaries of Words and Their Meanings“ (Labov 1973/2004), амерички лингвиста Вилијам Лабов је 1973. између осталог изложио резултате својих експеримената који су за циљ имали да одреде однос између стварности и језичке категоризације. Овај рад заправо је наставак пређашњег настојања аутора да докаже функционалну хетерогеност како категорија, тако и језика у целини. Резултати истраживања иду у прилог ономе што Лабов назива променљивошћу денотације (Labov 1973/2004: 72) и у супротности су са традиционалним идејама да су категорије (1) изоловане, (2) непроменљиве, (3) да имају јасна квалитативна разграничења, (4) да су им сви елементи повезани и (5) да су састављене од прима (Labov 1973/2004: 68). У свом покушају да „измери“ нејасноће које категорије са собом носе, Лабов је испитаницима приказивао једноставне цртеже посуда попут шољица, шоља, ваза и чинија и од њих тражио да одреде којој од ових категорија одређени цртеж припада.

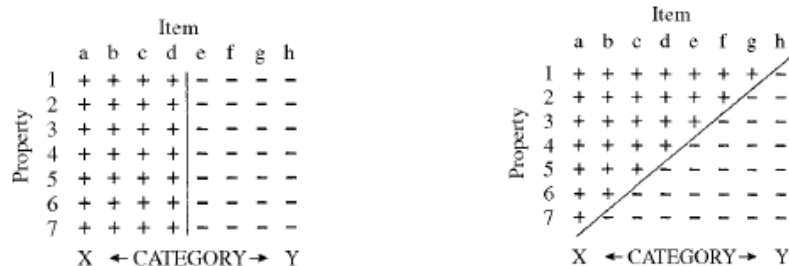
Слика 2. Пример цртежа посуда из експеримента В. Лабова (према Labov 1973/2004: 77).

Основни цртеж приказивао је посуду са округлом основом која се сужава одозго надоле, отвором на свом горњем делу и дршком са стране. Ова посуда је у великој већини случајева класификована као *шољица* (енг. *a cup*). У оквиру експеримента се затим увећавала разлика у односу између ширине и дубине посуде и то у корист ширине, па се тако и повећавао број оних који су посуду називали *чинијом* (енг. *a bowl*). Уколико посуда на цртежу није имала дршку, то је увећавало могућност да се она означи као *чинија*. У случају када се разлика у односу између ширине и дубине посуде увећавала у корист дубине, растао је број испитаника који су овакву нову посуду називали *вазом*. Неке од комбинација у варијацији ширине и дубине доводиле су до тога да се посуда означи као *кригла* (енг. *a mug*) – ради се о оним случајевима у којима више није било речи од облику који се сужава надоле, већ о посуди која има цилиндричну структуру, са истим полупречником основе и врха. Граница између категорија шољице и шоље је била „најмутнија“, највероватније због чињенице да велики део говорника енглеског именицу *mug* сматрају подврстом

именице *cup* (Labov 1973/2004: 79). Ово је уједно био и најочекиванији резултат експеримента – много се теже могло претпоставити да ће бити нејасних и неодређених прелаза између категорија шољице и вазе, односно шољице и чиније. Као битан фактор се показао и садржај нацртане посуде – поред неутралног контекста (празне посуде), Лабов је увео још неколико опција. Уколико се радило о топлој течности (приказаној уз помоћ линија које означавају водену пару), онда је то повећавало могућност да се посуда означи као шоља или шољица; ако се у посуди налазило цвеће, били су велики изгледи да ће она бити означена као ваза, док је нацртана храна са собом повлачила и означавање посуде као чиније. Ово нам говори да је својеврсна контекстуализација посуде понекад успевала и да надмаши важност односа ширине и дубине и на такав начин битно утиче на процес људске категоризације. Као додатни фактор уводи се још и врста материјала од које је направљена посуда (керамика, стакло, метал, картон). Коначна класификација се добијала у пресеку свих ових фактора (ширина, дубина, постојање ручице, садржај, материјал,...), а ниједан од њих се није показао као једини кључни (Labov 1973/2004: 80–85). Оваквом анализом Лабов мења изворну речничку дефиницију појма *шољице* и показује да је сваки елемент почетне дефиниције подложен преиспитивању (Labov 1973/2004: 85–87). Основни закључак изведен из овакве поставке експеримента јесте тај да није било јасне линије разграничења између различитих категорија, па се тако дешавало да „граничне“ посуде један испитаник означи као шољицу, а други као чинију – долазило је до уплива једне категорије у другу.

Графикон 4. Однос особине (вертикална оса) и категорије (хоризонтална оса) у традиционалном (лево) и новом (десно) приступу категоризацији (према Labov 1973/2004: 70).

Из оваквог експеримента и закључака Вилијама Лабова, Џон Тејлор (Taylor 1989: 40–42) изводи још неколико важних идеја. Чак и онда када бисмо претпоставили да се процес категоризације врши на основу особина предмета, ове особине немају бинарни карактер који им се претпостављао у класичном приступу категоријама. Као пример за то имамо особину која се изводи из пропорције или односа висине и ширине – оваква пропорција је променљива и покретна. Не постоји неки оптималан однос висине и ширине који је приписује шољици, шољи или вази. Ни много јаснија обележја (она која бисмо могли означити као обележја типа „или-или“), попут постојања или непостојања дршке, нису се показала као пресудна. Као друга ставка намеће се идеја да чак и онда када се овакве пропорције нађу у односу који је прототипичан за одређени предмет, његова функција може допринети томе да се он другачије класификује – ово је доказано поступком у којем је садржај посуде често одређивао њену припадност. Поред тога, лично искуство са предметима који се класификују може да буде од веома велике важности. Овде се ради о функционалној или интерактивној природи особина. И наравно, Лабовљев експеримент потврђује Витгенштајнову претпоставку да не постоји једна особина која искључиво карактерише све чланове једне категорије. Неколико година касније, сличан експеримент спровео је и Вилет Кемптон, који је испитивао категоризацију керамичког посуђа у разним мексичким дијалектима шпанског језика. Резултати његовог истраживања су показали да се категорија не може одредити на основу списка дијагностичких обележја (Kempton 1981).

2. 4. 2. 6. Експериментална истраживања прототипова:

Еленор Рош и сарадници

Може се рећи да подаци из серије психолошких експеримената Еленор Рош (Rosch 1975a, b, c; Rosch and Mervis 1975, 1981; Rosch and Lloyd 1978; Rosch 1983; 1999) представљају један од главних ослонаца теорије прототипова и новог приступа категоријама. Џ. Лејкоф управо њу означава као покретача теорије прототипова и категорија основног нивоа и напомиње да је најзаслужнија за улазак проблема

категоризације у сферу когнитивне психологије (Lakoff 1987: 39). Експерименти који се најчешће помињу јесу они у којима су испитаници имали задатак да рангирају представнике одређене категорије на основу тога у којој мери они представљају добре примере члана дате категорије. Није се радило само о једноставном рангирању појмова, већ је Рошова користила технике примовања на више начина – поред рангирања, срећемо се још и са мерењем времена реакције на сваки од примера при покушају категоризације и са излиставањем или исцртавањем примера. Овом техником она је успела да одреди оквирне структуре одређених категорија, да докаже да унутрашња структура категорије утиче на перцепцију појмова који припадају тим категоријама, при чему се у оквиру категорије бољи представници перципирају брже и лакше од оних горих, као и да имена категорија утичу на перцепцију дражи на семантичком нивоу (Rosch 1975a: 197–216). Експерименти повезани са овом процедуром су још показали да добри представници одређене категорије нису физиолошки одређени, јер утицај унутрашње структуре категорија на само примовање може да се временом елиминише, кроз процес вежбе (што није био случај са појмовима који су означавали боје) (Rosch 1975a: 223–224). Као дражи у овим експериментима најчешће су употребљаване слике које представљају чланове категорије или речи које их означавају, при чему су слике изазивале краће просечно време реакције (Rosch 1975a: 217–223). Рошова користи термин „природне категорије“, како би направила разлику између категорија у природним језицима, у којима се речи могу да се вежу за концепте, и вештачких категорија, код којих такве везе нема. Категорије које је она испитивала обухватају боје, намештај, воће, поврће, превозна средства, оружје, столарски алат, птице, спортове, играчке, одећу. Емпиријски је чак потврдила и Витгенштајнове тврдње о породичним сличностима (Rosch and Mervis 1975). Коришћено је више врста експерименталних процедура, а најједноставније су оне у којима се од испитаника тражило да оцене поједине чланове категорије оценама од 1 (одличан пример) до 7 (веома лош пример), што је при статистичкој анализи давало веома кредибилне резултате. Типичан приказ „подобности“ чланова као представника категорије може се видети у следећој табели:

Табела 3. Пример приказа резултата из експеримента Е. Рош – категорија *превозних средстава* (према Rosch 1975a: 230).

Члан	Оцена примера		Члан	Оцена примера	
	Ранг	Резултат		Ранг	Резултат
аутомобил	1.	1.02	подземна железница	26.	3.32
аутомобил – караван	2.	1.14	камп-приколица	27.	3.50
камион	3.	1.17	теретна кола	28.	3.55
кола	4.	1.24	инвалидска колица	29.	3.68
аутобус	5.	1.27	јахта	30.	3.76
такси	6.	1.27	тенк	31.	3.84
цип	7.	1.35	колица	32.	3.85
амбулантна кола	8.	1.62	чамац (енг. <i>rowboat</i>)	33.	3.92
мотор	9.	1.65	санке које вуку пси	34.	3.95
трамвај	10.	1.90	трицикл	35.	4.00
комби	11.	1.95	кану	36.	4.01
хонда	12.	2.03	сплав	37.	4.37
жичара	13.	2.11	подморница	38.	4.51
воз	14.	2.15	санке	39.	4.61
тролејбус	15.	2.19	коњ	40.	4.63
бицикл (енг. <i>bicycle</i>)	16.	2.51	ракета	41.	4.74
кочије	17.	2.59	дирижабл	42.	4.81
авион	18.	2.64	клизальке	43.	4.99
бицикл (енг. <i>bike</i>)	19.	2.73	камила	44.	5.22
чамац (енг. <i>boat</i>)	20.	2.75	стопала	45.	5.34
млазњак	21.	2.79	скије	46.	5.40
брод	22.	2.82	скејтборд	47.	5.54
скутер	23.	3.24	колица с једним точком	48.	5.72
трактор	24.	3.30	даска за сурфовање	49.	5.78
коњска запрега	25.	3.31	лифт	50.	5.90

У већини експеримената, статистичка значајност је била веома велика – често се дешавало да и за текстуалне и за визуелне дражи p буде мање од 0,001 (Rosch 1975a: 203). Ниво подударности у класификацијама чланова категорија био је веома висок, далеко од насумичног ређања чланова, чак и онда када су различите групе испитаника потицале из разних делова Сједињених Америчких Држава (при чему се не негира чињеница да се категоризација може разликовати од језика до језика, као и од једне до друге етничке или друштвене групе). Иако Рошова и сама признаје да се ради о истраживањима који испитују само једну врсту категорија – оне које имају релативно стабилну везу са предметима (Rosch 1975a: 224) – из њених експеримената

можемо извући битне закључке. Најпре, она закључује да у експериментима у којима се полази од категорије и у којима се испитаници „суочавају“ са представницима те категорије, когнитивна представа категорије садржи елементе који омогућавају брже препознавање оних бољих представника (Rosch 1975a: 225), које можемо назвати *прототиповима*. Поред овога, начин на који испитаници реагују на представнике категорија на много начина говори у прилог тврдњи да се категоризација не врши на основу бинарних особина (Rosch 1975a: 226). Резултати њених експеримената показују слојевитост категоризације и постојање *категирија основног нивоа* (енг. *basic-level categories*), категорија које су основне у „народној таксономији“, што значи да задовољавају наше основне, свакодневне когнитивне потребе (нпр. *столица, птица, лопта, пас*). Категорије основног нивоа, које је пре Рошове изучавао, између осталих, Брент Берлин (нпр. Berlin, Breedlove and Raven 1974) налазе се у средишту хијерархије или таксономије:

Табела 4. Приказ примера категорија основног нивоа.

НАДРЕЂЕНИ НИВО	ИГРАЧКА	ЖИВОТИЊА	НАМЕШТАЈ
ОСНОВНИ НИВО	ЛУТКА	ПТИЦА	СТОЛИЦА
ПОДРЕЂЕНИ НИВО	БАРБИКА	ВРАБАЦ	ФОТЕЉА

Категорије основног нивоа представљају највиши ниво на коме представници категорије имају сличан облик и на коме једна ментална слика може да заступа целу категорију. На овом нивоу испитаници најбрже препознају да ли је нешто члан одређене категорије или није, а називи који припадају овом нивоу категоризације су они који имају најчесталију употребу, како у писаном, тако и у говорном језику; такође, лексеме које припадају овом нивоу су најкраће и користе се у најнеутралнијим контекстима. И у филогенетском и у онтогенетском смислу, овај ниво се учи и улази у лексикон пре било ког другог нивоа и представља основни ниво организације нашег знања (Rosch et. al 1976 према Lakoff 1987: 46). Имајући ово у виду, Лејкоф препознаје четири сфере у којима је овај ниво основни: сфера перцепције, функционисања, комуникације и организације знања (Lakoff 1987: 47).

Лејкоф (Lakoff 1987: 42–43) однос Еленор Рош према проблему категоризације дели у три временске фазе. Прва фаза обухвата период касних шездесетих и раних седамдесетих година двадесетог века, када Рошова изучава категоризацију боја, облика и емоција. У овом периоду она претпоставља да се прототипичност заснива на истакнутости ствари, могућности њиховог лаког памћења и на генерализацији дражи. Друга фаза обухвата период од 1971. до 1975. У овом периоду Рошова спроводи велики део експеримената везаних за категоризацију и то под утицајем психолошких метода обраде информација. Експерименти су довели до разматрања могућности да *ефекат прототипичности* може да опише менталне представе унутрашње структуре категорија на начин да резултати истраживања доведу до разјашњења менталних представа. У исто време, ефекат прототипичности сматран је резултатом когнитивне економије. У ово време, Рошова управо овако интерпретира резултате експеримената – сматрала је да ефекти карактеришу структуру категорије онако како је заступљена у уму, као и да прототипови чине менталне представе. Данас се у литератури срећемо са четири врсте ефеката прототипичности: (1) различити ниво типичности и истакнутости; (2) груписање по принципу породичних сличности; (3) нејасне границе категорије и (4) непостојање нужних и довољних услова (Geeraerts 2010: 188–189). У трећој фази (касне седамдесете и ране осамдесете) она од ове идеје одустаје, јер сматра да је таква интерпретација резултата превише генерализована – с једне стране, ефекти превише сужавају поље онога што би могло да буде структура категорије, а с друге стране, нема ни потпуног поклапања између ефеката прототипичности и менталних представа. Дакле, прототипови не представљају ни модел ни теорију категоризације, већ нам могу помоћи у одређивању неких аспеката унутрашње структуре категорија, на основу *градијентности*¹⁶ у погледу тога колико су одређени чланови категорије

¹⁶ У својој докторској дисертацији, В. Павловић (2012: 45–46) разматра разлике између појма градијентности и сличних термина, попут градијенције и градуелности и у вези са њиховом употребом закључује следеће: „У литератури на српском језику у употреби су [поред термина *градијентност*] још два слична термина и то термин *градуелност*, који се [...] употребљава код М. Радовановића као и у *Синтакси савременог српског језика* П. Пипера и сарадника (Пипер *et al.*, 2005; исто важи и за нпр. Пипер, 2002), и термин *градијенција*, који се [...] користи у *Енциклопедијском речнику модерне лингвистике* Д. Кристала (Кристал, 1985). Ми смо се определили да у овом раду користимо термин *градијентност* из два разлога. Прво, због блиске (морфолошке) повезаности ове именице са именицом

репрезентативни. У овој фази (нпр. Rosch 1978: 38–42) она ставља тачку на погрешне интерпретације резултата њених експеримената, како своје, тако и туђе – не може се тврдити да су неки ентитети у већој или мањој мери чланови одређене категорије – иако границе категорије нису непроменљиве, они су и у резултатима истраживања или у категорији или ван ње. Може се једино говорити о бољим или горим представницима одређене категорије. Сама чињеница да постоје бољи примери нам доказује да постоји нека врста унутрашње организације категорије. Лејкоф тврди да је управо ова унутрашња структура део концепта који имамо и да прототипови служе као референтне когнитивне тачке и представљају основу закључивања (Lakoff 1987: 44–45). Према не представљају заокружени модел за описивање структуре категорија, истраживања Еленор Рош отварају могућност да се говори о различитом статусу чланова у оквиру категорије, што је у директној супротности са пређашњим ставовима. У супротности са ранијим мишљењима и теоријама категоризације је и тврдња да границе категорија нису јасне, као и да постоје одређене категорије и концепти који се ни под којим условима не могу прецизно и на савршен и униформан начин разложити на једноставније – чак и они модели који садрже декомпозицију морају да оставе простора за категорије које су неразложиве (Rosch and Mervis 1981: 105–106). Природа особина не које се концепти разлажу је сама по себи проблематична, нарочито када се ради о димензијама и различитим врстама мера (Garner 1970; 1974, према Rosch and Mervis 1981: 107). Рошова сматра да су експериментални резултати који говоре у прилог градијентној структури категорија и прототиповима у супротности како са класичним приступом категоријама, тако и са тврдим когнитивнизмом (пре свега генеративним струјама). Разлози које она наводи да створи потпору за овакву тврдњу скоро тридесет година након њеног првог

градијент, коју ћемо у овом раду често користити. И друго, евентуално извођење придева из термина *градуелност* могло би да да речи попут *градуелан* и *градуабилан*. Прва могућност била би лоша због своје фонетске сличности са придевом *градуалан*, чије се значење у речнику Кристал, 1985: 85 одређује, поред осталог, на следећи начин: *тип опозиције прихваћен у фонологији прашке школе, који се разликује од привативног и еквиолентног*. Друга могућност (случај придева *градуабилан*) била би такође лоша пошто се тај термин [...]односи на могућност поређења придева и прилога. У том смислу, ми ћемо се овде преваходно користити паром термина *градијентност* / *градијентан* (па и прилогом *градијентно*), при том свакако сматрајући да термини *градијентност*, *градуелност* и *градијенција* заиста могу бити заменљиви у сваком контексту, односно да се ради о три морфолошки тесно повезане речи којима се реферира на један исти појам.“

експеримента из ове области су следећи: (1) Пре свега, категорије са градијентном структуром немају јасне границе, а у неким категоријама какве су рецимо боје, постоје концепти који се заиста налазе између две категорије. (2) Затим, не постоје нужни и довољни услови који одређену ствар чине чланом неке категорије. Неки чланови категорије могу да имају веома велики број особина које остали чланови категорије немају, а који би у класичној категоризацији били вишак. Нужни и довољни услови су се показали као ирелевантни када говоримо о употреби концепата. (3) Чланови имају различити положај у оквиру категорије и такав положај није случајан, већ заснован на ономе колико је члан добар или лош представник дате категорије – они се могу поређати од најгорег до најбољег представника и такав се редослед може експериментално проверити. (4) Овако градирана структура категорије не представља формални систем – Рошова сматра да формални системи попут Задехове фази логике нису нужни за постојање прототипова. (5) Прототипови и градиране структуре категорија могу да имају уобичајене контексте у којима се јављају, али у исто време могу да се прилагоде новим контекстима из свакодневице. У смислу методологије, прототиповима се не може приступити солипсистички, јер они обухватају елементе стварног света, а они се непрекидно мењају, па с тога прототипови не могу да буду репрезентативни на начин на који од њих то когнитивна семантика захтева – они у потпуности не описују ни саме ствари, ни менталне представе тих истих ствари (Rosch 1999: 67). У току седамдесетих и осамдесетих година двадесетог века подцртавани су и други недостаци теорије прототипова, како теоријски, тако и методолошки. Најпре, сматрало се да је сама дефиниција прототипа као „апстрактне представе категорије“ (Rosch and Mervis 1975: 575) преширока и да одговара и пробабилистичком и егземпларном приступу категоризацији. Затим, није потпуно јасно да ли се, онда када се говори о прототиповима, ради о централном представнику категорији или о апстракцији просечног представника категорије (Saucius 2011: 1; Saucius 2012: 404–405), а врло се често говори и о различитим интерпретацијама везе између прототипова и концепта породичних сличности (Komatsu 1992: 503–518). И поред свега овога, ипак је неоспоран другачији приступ категоризацији који развијен у оквиру теорије прототипова – елементи оваквог приступа су и даље употребљиви како у психологији, тако и у лингвистици.

2. 4. 2. 7. Прототипови и/или компоненцијална анализа:

Реј Џекендоф и Дирк Герертс

У опису процеса категоризације и односа између категорије и чланова, Џекендоф (Jackendoff 1983: 77–95) користи класичну Персову (Peirce, 1931/1958: 2.245) дихотомију која садржи *тип* (енг. *type*) и *знак* (енг. *token*). Тип представља менталну апстракцију или идеализацију категорије, а знак конкретну појаву коју представљамо као члана идеализоване категорије. За Џекендофа је процес категоризације нешто што даје смисао постојању памћења и омогућава да употребом старих искустава интерпретирамо она нова. Џекендоф истовремено одбацује употребу класичних логичких формула (*Да је истинито ако и само ако {a., b., c., d.}*, где су a., b., c. и d. истинитосни услови), јер сматра да нема фиксне и унапред дате истинитосне везе између језика и стварног света. Он тврди да теорија категоризације нема задатак да испита да ли је одређена категоризација тачна или нетачна, већ коју врсту информација и обраде информација људски ум употребљава у процесу категоризације, односно стварања *категоричких судова*, који по Џекендофу настају у сучељавању две концептуалне структуре. Категорије у складу са овим имају интерну структуру и могу се даље анализирати. Обазирјући се на поменути Лабовљев експеримент са судовима, Џекендоф тврди да је задатак теорије категоризације да објасни *шта* је то што је некога навело да један знак назове вазом, а други шољицом, без обзира да ли је категоризација сама по себи тачна или погрешна. Он издваја четири важне карактеристике које важе како за невербалну, тако и за вербалну категоризацију: (1) судови захтевају стваралачки напор, што значи да постоји скуп правила на којима почивају; (2) ова правила нису доступна свести и не могу се експлицитно учити; (3) дистрибуција судова врши се на основу обрасца да/не/не знам, што значи да се не може извршити пуна формализација на основу нужних и довољних услова; (4) у граничним случајевима чудно је и помињати истинитост суда. Потврду да се ови принципи могу применити и на језичке и на ванјезичке случајеве Џекендоф налази у експериментима Е. Рош и К. Мервис (Rosch and Mervis 1975; Rosch et al. 1976). На другом месту, Џекендоф (Jackendoff 1994: 198–203) говори о проблему градијентности значења онда када говоримо о дефиницијама – у

разматрању замки дефиниција¹⁷ (енг. *the pitfalls of definitions*), он повезује број могућих интерпретација исказа са бројем компоненти на које се његово значење може рашчланити. Иако Џекендоф (Jackendoff 1989) касније одбацује идеју прототипова због тога што она има нејасан компутациони статус и због тога што се тешко могу одредити прототипови апстрактних концепата, овде видимо својеврсно прихватање неких елемената прототипичног приступа категоријама уз истовремену приврженост компоненцијалној анализи – што је комбинација која се у данашње време све ређе среће. Џекендоф се залаже за то да је боље да се постулирају правила избора као механизам за манипулацију концептуалним доменом (Jackendoff 1989: 90; Антовић 2009а: 111). Имајући у виду да је Џекендоф прошао комплетан пут од генеративизма до когнитивизма, његов приступ изучавању концепата носи велику вредност. У Радовановићевој тврдњи да је Џекендоф неко ко се развио у правог когнитивног семантичара и синтаксичара са генеративистичким формалним апаратом (Радовановић 2009: 72) видимо могућност да се нађу додирне тачке ове две „зарађене“ лингвистичке струје. Нешто слично увидео је и Герертс.

Име Дирка Герертса важно је поменути из најмање два разлога – (1) због помирљивог става у вези са употребом компоненцијалне анализе у изучавању прототипова и ефеката прототипичности, што се може повезати са радом Реја Џекендофа и у мањој мери Ане Вјежбицке и концептуалном семантиком уопште, као и (2) због употребе дијахроне анализе у сврху доприноса разјашњавања питања како ефекти прототипичности настају и како се временом мењају. У раду под називом „Prospects and problems of prototype theory“ (Geeraerts 2006: 141–166), Герертс најпре централно место даје аналогној природи категорија у прототипском приступу, насупрот дигиталним схватањима која су претходила и у томе се позива на рад Е. Рош и К. Мервис из 1975. (Rosch and Mervis 1975: 573–574). Након кратког приказа историјата теорије прототипова, Герертс акценат ставља на то који су елементи компоненцијалне анализе „Кацијанског типа“ у супротности са овом теоријом. Прва тачка супротстављања свакако је тврдња да су лексички концепти засновани на критеријумима или дистинктивним обележјима, а друга тачка је идеја да је језички

¹⁷ Прев. Антовић (2009а)

ниво концептуалне структуре јасно разграничен од енциклопедијске форме те структуре. Ово је било довољно да се развије толика аверзија према компонентијалној анализи да се чинило да теорија прототипова одбија било какво раздвајање појмова на делове, па чак и онда када о њој говоримо као алату за опис, а Герертс сматра да оваква елиминација ове врсте анализе доноси велики губитак. Наиме, према њему, семантичка анализа је практично немогућа без неке врсте декомпозиције – у складу са овим, компонентијална анализа и даље задржава своју вредност као метода или као „алат“. Не ради се само о врсти анализе која је проистекла из истраживања Каца и сарадника, већ о нечему што постоји од најранијих изучавања значења. Проблеми које је неоструктурализам донео немају порекло у самој декомпозицији, већ у важности коју су неоструктуралисти давали својствима која произилазе из декомпозиције. За разлику од њих, поборници теорије прототипова залажу се за тврдњу да не постоји јединствени скуп критеријума или својстава која одређују припадност једног ентитета категорији. Процес језичке категоризације сматрају когнитивним феноменом и због тога је тешко повући границу између језика и „менталне енциклопедије“. Уз ово, у овом раду Герертс (Geeraerts 2006: 146–147) даје и дефиницију појма *прототип* у четири корака, највише на основу закључака Колмана и Кеја (Coleman and Kay 1981) и Е. Рош и К. Мервис (Rosch and Mervis 1975, Rosch 1978, Mervis and Rosch 1981), а дефиниција се у великој мери поклапа са његовим ставовима о врстама ефеката прототипичности (Geeraerts 2010: 188–189). Ови кораци су следећи: (1) прототипичне категорије не могу се дефинисати уз помоћ једног скупа нужних и довољних критеријума или својстава; (2) прототипичне категорију имају структуру породичних сличности, а оваква структура има облик ширећег (енг. *radial*) скупа својстава која се групишу и преклапају; (3) у оквиру прототипичних категорија налазимо нивое припадности категорији, што значи да није сваки члан једнако добар представник категорије; (4) границе прототипичних категорија су нејасне, тј. нису јасно дефинисане¹⁸. У уводном делу своје *Дијахроне прототипске семантике* (енг. *Diachronic Prototype Semantics*) Герертс (Geeraerts 1997: 12–16) критикује „нужну и довољну“ природу својстава у

¹⁸ Пример комбинације компонентијалне анализе и одређивања ефеката прототипичности везаних за категорију воћа може се наћи у Geeraerts 2010: 190–191.

смислу у коме их је Вјежбицка (Wierzbicka 1985: 299–300) приказала у настојању да уз помоћ општих карактеристика опише категорију *воћа*, коју је раније обрађивала и Е. Рош. Он проналази макар по један пример који побија свих деветнаест могућих својстава и тиме доказује да својства могу служити за опис, али не и за дефинисање граница категорије. У овој књизи Герертс примерима (углавном из холандског) доказује четири хипотезе везане за семасиолошку промену које почивају на теорији прототипова и тиме самој теорији даје нову димензију: (1) хипотеза да екстензивна неједнакост лексичко-семантичке структуре коју налазимо у теорији прототипова објашњава промене у референцијалном низу једне речи може да има форму модулације у односу на централна значења у том низу; (2) хипотеза да интензивна неједнакост лексичко-семантичке структуре објашњава то што саме промене имају структуру „грозда“ (енг. *cluster*); (3) хипотеза да екстензивна недељивост лексичко-семантичке структуре објашњава феномен привремених, тј. пролазних промена у значењу и (4) хипотеза да интензивна недељивост лексичко-семантичке структуре објашњава енциклопедијску природу промена у значењу речи. Овим Герертс наставља нит која објашњава когнитивне основе семантичке промене, која по Јасмини Грковић-Мејдор започиње још са младограматичарима, тачније Херманом Паулом, који још 1880. године истиче важност процеса метафоризације у овој врсти промена (Paul 1880/1970, према Грковић-Мејдор 2008: 49). Можда и највећи заговорник својеврсног уједињења синхроне и дијахроне компоненте изучавања језика је Хелмут Литке (Lüdtke 1980a; 1980b; 1988; 1997; 1999). У чланку насловљеном „Diachronic semantics: towards a unified theory of language change?“ (Lüdtke 1999), Литке наводи да је језик организована целина и да га тако целовито треба и проучавати. Он уводи термин *когнитивна дијахронија* (Lüdtke 1999: 50), а и он његове корене налази још код Паула (Paul 1920/1966: 32). Чини се да је основа овог повезивања синхроних и дијахроних метода чињеница да је природа људског ума и језика у великој мери иста у историјским периодима које пратимо, а поготову у периодима након почетка лингвистичких истраживања (Стаменковић 2009а: 65–66). Успостављање оваквих веза може да доведе до новог, „панхронијског“ приступа, који би представљао изучавање више историјских синхроних пресека, у чијем би се

поређењу могли наћи одговори на многа питања која муче когнитивисте и етимологе (Blank and Koch 1999: 11; Грковић-Мејџор 2008)¹⁹.

2. 4. 2. 8. Семантика оквира Чарлса Филмора

У раду „Frame semantics“ из 1982. године (Fillmore 1982/2006) формулише основне идеје *семантике оквира*, која представља приступ значењу речи врло сличан ономе који налазимо и код Лејкофа, у форми *идеализованих когнитивних модела*. Семантика оквира не бави са само значењем појединачних речи, већ и стварањем нових речи и израза, приписивање нових значења постојећим речима и комбиновањем речи у веће целине, до нивоа текста. У основи Филморове теорије јесте идеја *оквира*, у смислу у ком се значење једног појма одређује на такав начин да се узимају у обзир и сродни и блиски појмови, па се он посматра као део целине, система или структуре којој припада. Увођење одређеног појма у разговор или текст аутоматски активира целу структуру којој појам припада. Кроз аналогију са терминологијом која се односи на алат, Филмор појашњава да текст даје читаоцу прилику да мања значења обједини у веће значење. И пре него да формализује овакав приступ семантици, Филмор је у анализи глагола који описују судове (нпр. *blame, accuse, criticize*) и у раду који показује како се глаголи могу повезати на основу „сцене“ коју активирају (Fillmore 1971a; 1977) користи „алат“ који је касније постао саставни део семантике оквира. Теорија прототипова, пре свега рад Рошове, Берлина, Кеја и Лејкофа, имала је велики утицај на стварање и еволуцију Филморове теорије прототипова (Fillmore 1982/2006: 379). Филмор истиче да су од посебног значаја за развој његовог описа значења били радови Карла Цимера (Zimmer 1971) и Памеле Даунинг (Downing 1977) који су се бавили утицајем контекста категоризације на

¹⁹ Између Паула и Герертса можемо наћи многе научнике који су се бавили овом или сличном проблематиком. Грковић-Мејџор (2008) помиње имена Ж. Дарместетера, М. Бреала, А. Мејеа, О. Јесперсена и С. Улмана. У новије време везе између когнитивних и дијахроних истраживања су све чешће и очигледније, а неки од аутора са енглеског говорног подручја који третирају семантичко-историјске и когнитивне аспекте језика на интегралан начин су И. Свитсер, Е. Троугат, Р. Дешер, Т. Дикон и др.

творбу речи. Филмор истиче да из резултата експеримената из области теорије прототипова можемо закључити да је оквир или позадина у односу на коју се значење одређене речи разуме веома често један велики сегмент културе којој припадају учесници у комуникацији. Управо је овакво разумевање значења речи прототипично и много је извесније да ћемо доћи до њега, него до значења које би се извело у односу на целокупно знање о свету. Због тога, чак и онда када разматрамо истинитосне услове за употребу речи, у први план би требало да ставимо прототипични оквир употребе речи, а не податке о самом значењу речи. Овакве ставове Филмор илуструје анализом значења и оквира именица попут речи *сироче* (енг. *orphan*), *доручак* (енг. *breakfast*), *викенд* (енг. *week-end*), *вегетаријанац* (енг. *vegetarian*), као и поређењем употребе речи *land* и *ground*, као и *shore* и *coast* (Fillmore 1982/2006: 379–383). Кроз ове анализе, Филмор долази до закључка да је контекст и више него нужен за разумевање наведених речи и да кроз употребу језика говорник „примењује“ оквир на одређену ситуацију и своју намеру потврђује употребом речи које проистичу из тог оквира.

Теорија оквира може се применити и на граматику (Fillmore 1982/2006: 385–386), уколико се она схвати уз помоћ принципа које су предложили Талми (Talmy 1980) и Ланакер (Langacker 1987). Лексички оквири нам пружају садржај, а граматички оквири обликују тај садржај – граматичке категорије намећу оквире лексичком материјалу који обликују. Тако, на пример, плусквамперфекат може да структурише „историју“ текста тако што поставља пређашње догађаје наспрам оних који се у тексту описују. Филмор разграничава две врсте успостављања оквира. Прва се односи на инхерентну способност лексичког и граматичког материјала да „побуди“ релевантне оквири у глави читаоца или слушаоца, јер одређени лексички облици и граматичке категорије могу да индексирају оквири. Друга врста успостављања оквира среће се код самог читаоца или слушаоца, који кроз процес пријема језичког садржаја успоставља своје интерпретативне оквири, који доводе до боље повезаности садржаја и, у крајњој инстанци, до разумевања. Семантика оквири има могућност да нам помогне да боље схватимо проблеме полисемије, двозначности, језичких промена, таксономија, парадигми и ублажава, па можда и укида границу између семантичког и енциклопедијског знања и између семантике и

прагматике. Према семантици оквира, речи настају и остају у употреби из разлога који су засновани на људским искуствима или проистичи из људских институција, а задатак семантичара је да испита односе између речи и категорија, као и порекло категорија.

2. 4. 2. 9. Идеализовани когнитивни модели Џорџа Лејкофа

На основу Филморове семантике оквира, али и на основу *теорије појмовне метафоре и метонимије* (Lakoff and Johnson 1980), *когнитивне граматике* (Langacker 1987, 1999), *теорије менталних простора* (Fauconnier 1985), *теорије сликовних схема* (Johnson 1987) и претходног рада Румелхарта, Минског, Шанка и Ејбелсона (Rumelhart 1975; Minsky 1975; Schank and Abelson 1977), Џорџ Лејкоф у књизи *Women, Fire and Dangerous Things* (1987), предлаже теорију *идеализованих когнитивних модела* (енг. *idealized cognitive models – ICMs*) као решење за питање организације нашег знања, а самим тим и процеса категоризације. Идеализовани когнитивни модели јесу гештALT структуре које изграђују менталне просторе који нам даље омогућавају да разумемо одређене концепте. Они представљају стабилне структуре са високим степеном концептуалне сложености и нужни су нам у процесу концептуализације. Ове структуре имају пропозициону садржину и уско су повезане са сликовним схемама, метафором и метонимијом (Lakoff 1987: 68). Лејкоф користи неколико примера који описују функционисање идеализованих когнитивних модела. Најпре је ту пример дана у седмици – седмица је идеализовани когнитивни модел на основу кога разумемо значења појединих дана или термина *викенд*. Друге културе имају другачије врсте организације временских јединица, па самим тим и другачије когнитивне моделе који их омогућавају и одржавају. Лејкоф помиње и чувени пример именице *нежења* (енг. *bachelor*), који претходно срећемо и код Филмора. Наиме, ову именицу разумемо у односу на идеализовани когнитивни модел у коме је људско друштво са инстистуцијом моногамног брака и типичан број година за ступање у брак – у овом когнитивном моделу нема говора о свештеницима,

хомосексуалности, ванбрачним заједницама, браковима по муслиманским прописима и сличним моделима који би статус нежење могли да припишу и Папи, Тарзану, хомосексуалцу или муслиману који има само три жене. Према томе, идеализовани когнитивни модели кореспондирају са деловима друштвене организације, а не са њеном целошћу. Ту налазимо и везу између ефеката прототипичности и идеализованих когнитивних модела: идеализовани когнитивни модели могу да у већој или мањој мери кореспондирају са човековим схватањем света – уколико се модел у оквиру кога је именица *нежења* дефинисана уклапа у ситуацију и уколико његов референт заиста одговара дефиницији, онда референт припада категорији нежења. Референт није прототипични представник категорије нежења у случају да когнитивни модел не кореспондира са светом који се описује или у случају да референт не одговара дефиницији.

Као следећи корак у разјашњењу појма и функционисања идеализованих когнитивних модела, Лејкоф наводи семантичку анализу речи *лаж* (енг. *lie*) коју је Ив Свитсер (Sweetser 1984) обавила уз помоћ експерименталних резултата до којих су претходно дошли Коулман и Кеј (Coleman and Kay 1981). Коулман и Кеј нису успели да дођу до „нужних и довољних услова“ за одређивање припадности различитих врста лажи појму лаж. Уместо тога, нашли су три општа услова која имају релативне уделе у одређивању припадности – када је у питању прототипична лаж, лажна уверења била су најважнија, следила их је обмана, а најмање важан услов била је чињенична неистинитост. Чудно је то што и поред оваквог редоследа услова, испитаници и даље дефинишу лаж као неистиниту изјаву. Свитсер овај проблем решава тврдњом да у свакодневном језику идеализоване когнитивне моделе друштвене и језичке интеракције узимамо здраво за готово. По њој се у овом случају ради о моделима свакодневне комуникације и оправданог уверења, као и о максими пружања помоћи. Модел свакодневне комуникације претпоставља (1) да људи говоре нешто само онда када верују у то и (2) да обмањују само онда када не желе да помогну. Модел оправданог уверења претпоставља (1) да људи имају адекватне разлоге за своја уверења и (2) да је оно за шта постоје адекватни разлози за веровање истина. Сваки од модела има своју унутрашњу структуру па, услед преклапања и интеракције, неки услови попут лажних уверења могу да добију највећи значај. Као

резултат интеракције између когнитивних модела јављају се и ефекти прототипичности код чланова категорије *лаж*. Свитсер наводи да поједини типови лажи имају мањи ниво прототипичности зато што не испуњавају неки од поменута четири услова из два модела. Лејкоф каже да се овакво виђење Ив Свитсер уклапа и у класични приступ категоријама, јер се у одређеној мери заснива на постојању истинитосних услова (Lakoff 1987: 73). Тако се, на пример, *лаж из нужде* и *друштвена лаж* удаљавају од центра категорије лажи јер не испуњавају други услов, део модела свакодневне комуникације. Лејкоф има нешто другачије виђење овог проблема – он тврди да термини *лаж* и *друштвена лаж* побуђују различите идеализоване когнитивне моделе, па се модели *лажи* и *друштвене лажи* делимично преклапају. Ако говоримо о условима, сама употреба придева *друштвена* аутоматски укида неке од услова који важе за обичне лажи, па је и процес концептуализације оваквих лажи другачији.

Поред увођења појма идеализованих когнитивних модела, Лејкоф у овој књизи даје широки преглед истраживања која су допринела развоју новог приступа категоријама, који стоји у основи когнитивнолингвистичких истраживања. Лејкоф, као и већина других, полази од Витгенштајна и обраде идеја игре и породичних сличности и преко Остинове анализе њихове примене на изучавање полисемије речи и примарних нуклеарних значења, долази до Задеха, Лаунсберија, Берлина, Кеја, Макданијела, Брауна и Екмана. На крају, запажено место у књизи заузима опис рада Еленор Рош и њеног истраживања категорија основног нивоа, природних прототипова. Поред овога, он још говори и о ширећим категоријама, односу особина и прототипова, стереотипима, као и разлозима због којих још увек има оних (нпр. Osherson and Smith 1981; Armstrong, Gleitman and Gleitman 1983) који стају у одбрану класичног приступа категоризацији и побија их уз помоћ три аргумента: они никако не показују како класична теорија може да разреши проблем комплексних концепата, не доказују да су ефекти прототипичности независни од расуђивања и немају доказа за тврдњу да нема корелација између концептуалне структуре и ефеката прототипичности. Лејкоф затим разматра филозофске импликације оваквог приступа категоријама, са освртом на парадигму објективиста, објективистичку метафизику и когницију, формализам, Патнамов метафизички реализам (Putnam 1981), нови

реализам, когнитивну семантику, Сапирову и Ворфову хипотезу и вештачку интелигенцију. Последњи сегмент књиге посвећен је анализи појма *бес* (енг. *anger*), предлога *преко* (енг. *over*) и конструкција са *there*.

2. 4. 2. 10. Теорија прототипова у домаћој литератури

У домаћој литератури, публикација са највише елемената теорије прототипова свакако јесте *Увод у фази лингвистику* Милорада Радовановића (2009). Овај оглед обједињује антрополошке, когнитивистичке, филозофске, а пре свега лингвистичке ставове у чијем се језгру налази *мека*, *фази* логика, супротстављена класичној, тврдој, аристотеловској, која је по својој природи углавном бинарна. Књига обилује примерима који испитују степене и границе категорија, како у лексичким и граматичким истраживањима разних аутора, тако и у везама са другим дисциплинама, чија сазнања повећавају могућност примене фази логике на лингвистичке проблеме. Аутор разматра проблем градуелности, при чему се разматра „однос између градуелно схваћених језичких појава и појмова граматичности, опозиционалности, категоријалне припадности, парадигматског и синтагматског плана, дијахронијске и синхронијске перспективе, системских одлика језичких појединости и њихових остварења, исказивање квантификације и квалификације“ (Радовановић 2009: 151). Иако је на овим просторима било и ранијих студија посвећених фази логици у истраживању језика, градијентности и прототиповима (Субашић 1997; Ивић 2001; Пипер 2002, 2008; Шипка 2006; Dimković-Telebaković 2007; Радовановић 2007а, б, в, 2008; Поповић 2008), Радовановићева студија покрива целокупни развој идеје, са бројним примерима из светске и домаће литературе. Полазећи од основних проблема класификације, категоризације и градијентности, Радовановић пореди „тврду“ логику аристотеловског типа са „меком“ или „фази“ логиком. Он затим разматра развој саме идеје, полазећи од филозофије и, између осталих Фрегеа, Витгенштајна, Перса, Расела и Квајна. Када је реч о логици и математици и транзицији од „тврде“ до „меке“ логике, Радовановић издваја

двовалентну Булову алгебру (Winter 2001), која је појаве из света око нас разврставала на тачне и нетачне или истините и неистините, али у исто време служила и као основа за каснији развитак фази логике. Већ код непозитивиста попут Рајхенбаха срећемо тровалентну логику која уводи и вредност неодређености, а код позитивиста попут Тарског и Лукашјевича срећемо вредности истинитог, неистинитог и неутралног, што је убрзо отворило пут за развој четворовалентне и поливалентне логике, а на послетку и логике континуума. Из лингвистичког домена, Радовановић креће од Пражана и њихових разматрања односа центра и периферије, неодређености, граничних случајева из средине шездесетих година (Vachek 1966). Следећа станица је општа семантика и Ана Вјежбицка, која говори о „фази“ нарави људског мишљења, знања и сазнања (Wierzbicka 2002), с тим што Радовановић напомиње да Вјежбицка у значењу термина дефинисаном као фази скупом значењских решења не види решење. Радовановић се, наравно, дотиче и когнитивиста и полази од Џекендофа, кога назива когнитивистом са генеративистичким формалним апаратом. У књизи *Semantics and Cognition* (Jackendoff 1983), Џекендоф разматра људску концептуалну структуру и у њој налазимо цела поглавља посвећена фазичности и породичним сличностима. Џекендоф користи претходна разматрања и резултате истраживања Задеха, Лејкофа, Лабова, Е. Рош и долази до добро познате математичко-логичке дилеме о томе да ли чланови категорија могу да имају виши или нижи статус чланства, као и да ли одређене тврдње могу да буду више или мање тачне. Следеће име у Радовановићевој анализи јесте Џорџ Лејкоф, а његова књига *Women, Fire and Dangerous Things* (1989) означена је као „култна“. Лејкофово бављење фази логиком почиње још 1973, а радом “Hedges: a Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts” (Lakoff 1973). У књизи М. Радовановића помиње се његов свеобухватни теоријски преглед филозофских, антрополошких, психолошких и лингвистичких разматрања везаних за наше принципе категоризације. Радовановић закључује да се Лејкоф „опредељује за схватање да су човекове концептуалне категорије само делом својим одређене природом људског бића [...], а да су добрим делом својим, одређене инвентивним моћима и процесима (метафоризација, метонимизација, асоцијација, машта [...])“ (Радовановић 2009: 77). Лејкоф при том сматра да фази категорије света отварају

простор за фази категорије ума. У вези са овим, Радовановић помиње и две анализе Милке Ивић (1982/1983/1995/2005/2008) у којима она на корпусу српског језика говори о фази концептима, фази детерминаторима, фази префиксима (Радовановић 2009: 77–78). Поред Лејкофа, Радовановић говори и о Крофтовој и Крузовој расправи о квантитативном скаларном подешавању и семантичком гранулирању (Croft and Stuse 2004), Ланакеровој анализи фазичности језичких феномена (Langacker 1987) и Талмијевим ставовима о језику и когницији као појавама које нису ригидно апсолутне (Talmy 2000a, b). Аутор затим говори о Задеху као творцу концепта *фази скупова* и мотиватора лавине која је овакав приступ категоризације пренела у друге научне гране. Задех уводи и појмове *фазификације* и *фазификатора* – термина попут *мање, више, једва, донекле, увелико*, који доприносе да се класична логика замени поливалентном, фази логиком – генерализацијом аристотеловске логике. Математичко-информатичка синтеза развоја схватања коме припадају степен припадања, фази границе, фази логика и системи коју Радовановић издваја јесте рад „Fuzzy Logic“ Мајкла Бертолда (Berthold 2007). Запажа се још и употреба појма градуелности у несистемском говорном облику језика у истраживањима Малиновског и Ферта. Са овим се може довести у везу и чињеница да код Чомског (Chomsky 1965) налазимо расправу о различитим степенима или нивоима граматичности у зависности од тога да ли су нарушена правила супкатегоризације или селекциона правила. Сличан је случај и са степеном граматичности исказа код Болинџера (Bolinger 1975). Након разматрања примене фази логике на изучавање граматичких категорија и синтаксе, Радовановић своју књигу завршава речима да нам мека логика помаже да „тој заблуди што извире из инерције жељене једноставности у виђењу, описивању, представљању, објашњавању, категоризовању, класификовању, систематизовању и тумачењу, те схватању света – макар у научном мишљењу – до краја не подлегнемо“ (Радовановић 2009: 144).

Поред свеобухватне студије Милорада Радовановића, у домаћој литератури можемо наћи и друге осврте на теорију прототипова. Тако, на пример, моделу прототипа, са психолошке стране, прилази и Александар Костић у својој *Когнитивног психологији* (Костић 2006: 165–169), у којој анализира резултате експеримената Е. Рош и сарадника. Костић (на основу Rumelhart and Norman 1988)

дефинише прототип као „идеални репрезент дате категорије, [који] у највећем броју случајева представља апстрактну инстанцу која је, условно речено, ‘просек’ особина представника дате категорије“ (Костић 2006: 165) и додаје да „прототип није фиксан, већ може да варира у зависности од културе, епохе, а могуће су и индивидуалне разлике“ (Костић 2006: 166), те да је прототип „нека врста ‘котве’ или референтне тачке у односу на коју се одређују остали чланови категорије“, а да је ефекат примовања израженији за инстанце ближе прототипу (Костић 2006: 167). Костић напомиње да представници категорије ближи прототипу могу да замене назив категорије у реченици и да деле већи број карактеристика с осталим члановима категорије. Поред овога, он наводи да су добијени налази експеримената Е. Рош у великој мери у сагласности са *моделом ширеће активације* (енг. *spreading activation model*)²⁰ (Collins and Loftus 1975) (Костић 2006: 168). У *Лексикологији српског језика* Рајне Драгићевић (2007: 264–290) налазимо елементе теорије прототипичности у анализи степенованих и нестепенованих антонима, а и Данко Шипка (2006) говори о семантичким релацијама код лексичких антонима, које такође можемо повезати са неодређеношћу. Систематично поређење класичног и когнитивистичког приступа категоризацији можемо наћи и у књизи Људмиле Поповић под називом *Језичка слика стварности – когнитивни аспект контрастивне анализе* (2008). Предраг Пипер на више места, између осталог и у студији „Грамматика границе“ (2008) нуди објашњења појма границе у језику из славистичке перспективе. У поменутом раду он полази од закључака Милке Ивић о систему месних падежа (Ивић 1957; 1965) и истраживања из области теорије семантичких локализација и говори о томе да у српском језику има више граматичких категорија (спацијалности, темпоралности, аспектуалности, акционалности, итд.) које су повезане са семантичким критеријумом границе. И сама Милка Ивић (1982/1983/1995/2005/2008) писала је о фази префиксима и детерминаторима. Твртко Прћић говори о прототиповима у Семантици и прагматици речи, у делу који анализира смисао и дијагностичка (DgO) и недијагностичка

²⁰ У овом моделу, који се разликује од *модела хијерархијских мрежа* (Quillian 1968; Collins and Quillian 1969, према Костић 2006: 153–161), јачина семантичке везе директно је пропорционална степену активације појмова и обрнуто пропорционална времену које је потребно за категоризацију – ширећа активација представља основни механизам којим се објашњавају разлике у времену категоризације (Костић 2006: 162–165).

(neDgO) обележја (Прћић 2008: 51–53) – Прћић је мишљења да типична својства, формализована кроз уређен скуп дијагностичких својстава, дефинишу прототип извесне класе ванјезичких ентитета (схематизовану представу њеног типичног узорка). *Лингвистика, музикалност, когниција* Михаила Антовића (2009а) дотиче се појма прототипа на више места – аутор помиње прототипове у оквиру описа егземпларног приступа категоризацији (Антовић 2009а: 91), а затим и као део описа теорије појмовне метафоре (Антовић 2009а: 122–143). Владан Павловић (2012), у докторској дисертацији под називом „Градијентност у синтаксичким конструкцијама у енглеском језику“ показује како прототипичност функционише на нивоу организације реченичних елемената – у овој докторској дисертацији испитује се појам градијентности и његова примена на синтаксички ниво језичке структуре, при чему су за предмет анализе одабране укупно три конструкције у енглеском језику, и то: *NI V N2*, *NI V N2 to-inf. cl.* и *be (umd.) + облик на –ed*. Последња у низу студија је и поменути рад Ђорђа Видановића (види 2. 4. 2. 1.) под називом „Wittgenstein and the Beginning of Cognitive Semantics“ (у припреми), који пружа знатно ширу слику односа између Витгенштајнових идеја и когнитивистичког приступа категоризацији – досадашњи описи ових веза су често били ограничени на књигу *Филозофска истраживања*, тачније на опис породичних сличности и концепта игре.

2. 4. 3. Глаголи и теорија прототипова

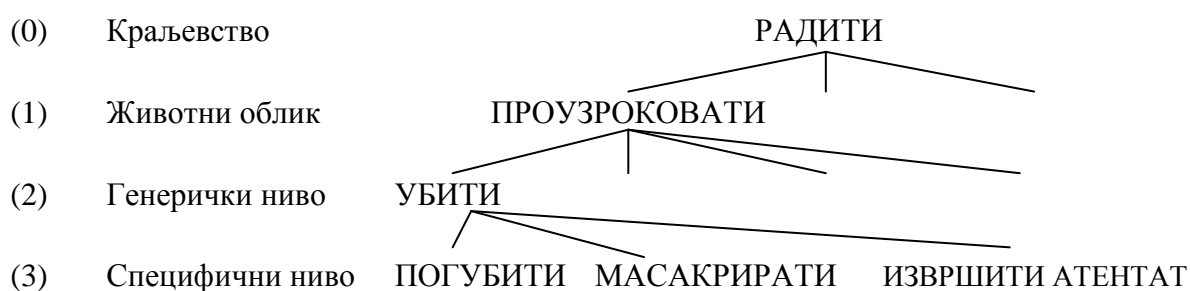
Овај сегмент рада има за задатак да прикаже досадашње покушаје да се глаголи сагледају из угла теорије прототипова и да представи и упореди резултате тих истраживања.

2. 4. 3. 1. Пулманово испитивање прототипичности глагола

До сада најсвеобухватнији покушај да се глаголу приступи из угла теорије прототипова налазимо у књизи *Word Meaning and Belief* С. Џ. Пулмана (Pulman 1983). Пулман се бави питањима да ли глаголи у прототипској анализи показују сличности са именицама које су претходно анализирали Рошова и Берлин, да ли се могу уклопити у таксономску структуру, затим да ли се у односима категорија и њихових чланова могу уочити ефекти прототипичности, као и који су разлози овакве појаве (Pulman 1983: 107–136). Пулман сматра да је највећа разлика између ентитета које су његови претходници анализирали и глагола у томе што су глаголи много апстрактнији, па би свако сазнање у погледу прототипичности глагола било значајно. Проблеми почињу још на врху таксономије – веома је тешко одредити шта је то што започиње категорију, односно шта је оно што бисмо назвали краљевством или јединственим почетком категорије глагола. Лајонс (Lyons 1977: 298) тврди да оваког глагола нема, а као најбољи „кандидати“ а ову функцију истичу се глаголи *бити* (енг. *be*) и *чинити* (енг. *do*). Овај проблем превазилази се Берлиновим закључком да овај део таксономије уопште не мора да има назив (може да остане необележена категорија). Још један закључак који из овога може да се изведе је тај да онда када говоримо о глаголима као категорији, готово је извесно да се не ради о једној таксономији, већ о систему таксономија, са два или више великих краљевстава. Следећи ниво, онај који кореспондира нивоу животних форми код именица, би могао да садржи релативно опште глаголе какви су *проузроковати* (енг. *cause*), *направити* (енг. *make*), *постати* (енг. *become*), *поступити* (енг. *act*) и сл. Попут именица на нивоу животних форми, ови глаголи имају велики број хипонима и то им је практично једина сличност. На следећем, генеричком или основном нивоу, налазимо глаголе попут гледати (енг. *look*), ходати (енг. *walk*) или убити (енг. *kill*), који припадају групи коју Диксон (Dixon 1971) назива *нуклеарним глаголима*, а слично је и код Остина (Austin 1961). Специфични ниво, лоциран испод генеричког, у овом

случају садржи хипониме, тачније *тропониме*²¹ глагола са генеричког нивоа. Може се претпоставити и постојање наредног, варијететног нивоа, који би садржао даље диференцијације у значењу. Пулманов предлог распореда глагола по нивоима таксономије може се представити и графички:

Графикон 5. Пример приказа таксономије глагола (према Pulman 1983: 108).

Наредни проблем који Пулман истиче је чињеница да одређене глаголе можемо у зависности од употребе класификовати и као део таксономије која започиње глаголом *радити* и таксономије која започиње глаголом *бити*. Такав је, рецимо, случај са глаголом *close* у енглеском:

(1) *John closed the door.*

(2) *The door was closed.*

Очигледно је да у првом случају глагол *close* обележава радњу и припада таксономији која је започела глаголом *радити*, док је у другом случају у питању и радња и стање, па се глагол може сврстати у обе таксономије – и у ону која је започела глаголом *радити*, и у ону која је започела глаголом *бити*. Сви ови проблеми нам указују на то да се у случају глагола не може говорити о онаквом нивоу категоријалне организације какав срећемо код именица и појединих придева

²¹ *Тропонимија* је лексички однос заснован на *начину*. Тропоним неког глагола јесте глагол који ближе одређује начин извођења општијег глагола. Тако су, рецимо, тропоними глагола *ходати* глаголи *марширати*, *храмати*, *шуњати се*, *тетурати се*, итд.

(Lyons 1977: 295–301). Ипак, чини се да ипак постоје групе глагола у којима можемо уочити сличне односе између нивоа класификације, па Пулман наводи да енглески глаголи *murder*, *assassinate* и *execute* јесу поткатегорије глагола *kill*. У остатку поглавља под називом *Verbs, prototypes and family resemblances* (Pulman 1983: 107–136), Пулман трага за природом односа који владају међу оваквим групама глагола у енглеском језику.

Пулман је спровео експеримент сличан експериментима Еленор Рош, с тим што је у недостатку података о учесталости глагола сам одабрао осам глагола за које је претпоставио да се налазе на основном нивоу и за сваки од ових глагола изабрао је по шест хипонима. Свој избор он назива процедуром *ad hoc* и признаје да његов избор није свеобухватан, нити заснован на чврстим принципима, као и да се овакав начин селекције може оспорити из више разлога. Групе глагола које је он испитивао јесу следеће:

kill: assassinate, murder, massacre, commit suicide, execute, sacrifice;

speak: whisper, mumble, shout, drone, recite, stutter;

look: glance, stare, scan, peer, survey, squint;

walk: limp, pace, stride, ramble, march, saunter;

deceive: cheat, defraud, hoax, lie, decoy, mislead;

rub: polish, file, scour, grate, fray, scrub;

hold: squeeze, grasp, pinch, grip, hug, clutch;

burn: singe, toast, scorch, kindle, cauterise, brand.

Од испитаника у експерименту се тражило да обележе типичност глагола тако што би обележили један од бројева од 1 до 7 на приложеној скали. Најтипичнији су добијали оцену 1, а најмање типични оцену 7, баш као и код експеримената Еленор Рош. Поред подстрека да се користи цела скала, Пулман је као пример дао своје мишљење о типичности хипонима глагола *travel* (*travel: walk, crawl, fly, drive, swim,*

cycle). Пулманови испитаници у првој фази истраживања били су студенти основних студија, њих 59, и нико није имао потешкоћа са испуњавањем упитника. Тестови су показали да је постојала статистичка значајност у случају свих глагола осим глагола *kindle*. Иако му очекивања нису била велика, како због избора узорка, тако и због избора инструмента (хипоними су се разликовали по више различитих основа – начину, сврси, разлогу, инструменту, итд.), резултати које је добио били су изненађујуће слични онима који су добијени у претходним психолошким и лингвистичким експериментима. У оквиру сваке од категорија искристалисали су се представници који су типичнији од других, па Пулман тврди да су они веома слични резултатима Рошове.

Табела 5. Пример приказа резултата из Пулмановог експеримента – типичност примера (према Pulman 1983: 113).

	1	2	3	4	5	6
look	<i>survey</i>	<i>stare</i>	<i>glance</i>	<i>scan</i>	<i>peer</i>	<i>squint</i>
	2.05	2.80	2.87	3.25	3.91	6.05
kill	<i>murder</i>	<i>assassinate</i>	<i>execute</i>	<i>massacre</i>	<i>sacrifice</i>	<i>commit suicide</i>
	1.10	2.05	2.82	3.28	5.22	5.33
speak	<i>recite</i>	<i>mumble</i>	<i>shout</i>	<i>whisper</i>	<i>drone</i>	<i>stutter</i>
	2.57	3.46	3.51	3.64	3.98	5.35
walk	<i>stride</i>	<i>pace</i>	<i>saunter</i>	<i>march</i>	<i>stumble</i>	<i>limp</i>
	1.86	2.05	2.41	3.01	5.31	5.37
deceive	<i>lie</i>	<i>cheat</i>	<i>mislead</i>	<i>defraud</i>	<i>hoax</i>	<i>decoy</i>
	1.87	2.20	2.34	3.84	4.10	5.01
hold	<i>grasp</i>	<i>grip</i>	<i>clutch</i>	<i>hug</i>	<i>squeeze</i>	<i>pinch</i>
	2.03	2.03	2.45	3.40	4.36	5.30
burn	<i>scorch</i>	<i>singe</i>	<i>kindle</i>	<i>toast</i>	<i>brand</i>	<i>cauterise</i>
	2.10	2.61	3.90	4.54	4.80	4.83
rub	<i>polish</i>	<i>scour</i>	<i>scrape</i>	<i>file</i>	<i>grate</i>	<i>fray</i>
	1.81	3.80	4.21	4.70	4.76	5.69

Следећи корак у Пулмановој анализи био је поступак којим је покушао да одреди шта је то што поједине примере чини типичнијим од других, односно да провери тврдњу Еленор Рош да типичнији или прототипичнији примери имају већу меру породичних сличности уграђену у себе. Ови примери заправо имају највише

заједничких својстава са остатком категорије којој припадају, а најмање заједничког са члановима других граничних категорија. Проучавање својстава је знатно једноставније у случају именица – у експериментима Еленор Рош, испитаници су имали 90 секунди да напишу саставне делове столице, стола, птице, пса. Уколико је једна особина имала већу учесталост, она је била оцењена вишом оценом (у овом случају од 1 до 5). Када је реч о глаголима, компоненте концепта и значења много су апстрактније, па је Пулманов посао био знатно тежи. У овој фази истраживања, највероватније због обима посла, имао је свега 13 испитаника. Одговори које је добијао од њих на питање које су компоненте значења поменутих глагола били су разнолики, па их он сврстава у неколико категорија: испитаници су писали синонине (нпр. *'hug'*: *'caress' and 'squash'*), покушаје дефиниција (нпр. *'hug' = 'hold affectionately'*), саме категорије (нпр. *'hug' = 'hold'*), конотације и права својства (нпр. *'pinch'*: *'nasty, petty'*), каква срећемо код Рошове (нпр. *'hug'*: *'using both arms'* или *'pinch'*: *'with finger and thumb'*), па је управо овој врсти категорија Пулман посветио највише пажње. Рошова је дозвољавала да се својства добијена из упитника измене у циљу уједначавања, па је у одређеној мери овај тренд пратио и Пулман и у томе морао да буде знатно умеренији, јер би код појединих глагола степен измена могао да иде и до 90%. Само раздвајање чланова категорија на својства и њихово груписање у циљу доласка до разлога због чега се одређени чланови налазе у центру или на периферији у складу је и са идејом *кључних снопова особина*²² (енг. *weighted feature bundles*), које су Колман и Кеј користили за поменуту анализу речи *лаж* (енг. *lie*) (Coleman and Kay 1981). Проблем је представљала и чињеница да је било много својстава која су приписивана само једном глаголу у категорији, па се јављао ризик да глагол добије већу оцену за ниво породичних сличности само због тога што му је приписано више оваквих специфичних својстава. Пулман је покушао да разним методама сакупљених из других експеримената превазиђе ове проблеме и види да ли може да дође до статистички битних корелација. Најпре, израчунао је оцене породичних сличности уз помоћ укупног броја неизмењених, „сирових“ својстава. Затим је израчунао оцену на основу броја оних неизмењених својстава која су се јављала код два или више члана категорије. После овога је оцену сличности

²² Предлог превода аутора.

израчунао и на основу свих измењених својстава и, као последњи корак, на основу свих оних измењених својстава која су се јављала код два или више члана категорије. Резултате је приказао табеларно, при чему је у сврху поређења укључио и оцену прототипичности из претходног сегмента експеримента.

Табела 6. Приказ резултата Пулмановог пилот истраживања категорије *hold* – типичност примера и породичне сличности (према Pulman 1983: 116).

Рангирање по	<i>grasp</i>	<i>grip</i>	<i>clutch</i>	<i>hug</i>	<i>squeeze</i>	<i>pinch</i>
Прототипичности	1	1	3	4	5	6
Оцени породичних сличности (неизмењена својства)	4	2	1	6	5	3
Оцени породичних сличности (измењена својства)	3	2	1	6	4	4
Броју свих неизмењених својстава	3	2	3	6	1	5
Броју свих измењених својстава	3	2	3	6	1	5

Како тестови нису показивали задовољавајуће нивое корелација, Пулман је одлучио да спроведе ново истраживање, овог пута са бројем од 20 испитаника, већим упитником и бољим упутствима за попуњавање. Тестови су се тицали нове две категорије, али ни овакво, проширено, истраживање није показало виши ниво корелација.

Табела 7. Приказ резултата Пулмановог истраживања категорије *kill* – типичност примера и породичне сличности (према Pulman 1983: 116).

Рангирање по	<i>murder</i>	<i>assassinate</i>	<i>execute</i>	<i>massacre</i>	<i>sacrifice</i>	<i>commit suicide</i>
Прототипичности	1	2	3	4	5	6
Оцени породичних сличности (сва неизмењена својства)	1	4	6	2	5	3
Оцени породичних сличности (заједничка неизмењена својства)	2	3	5	4	6	1
Оцени породичних сличности (измењена својства)	2	1	5	4	6	3

Табела 8. Приказ резултата Пулмановог истраживања категорије *look* – типичност примера и породичне сличности (према Pulman 1983: 116).

Рангирање по	<i>survey</i>	<i>stare</i>	<i>glance</i>	<i>scan</i>	<i>peer</i>	<i>squint</i>
Прототипичности	1	2	3	4	5	6
Оцени породичних сличности (сва неизмењена својства)	5	1	6	4	2	3
Оцени породичних сличности (заједничка неизмењена својства)	5	2	6	4	1	3
Оцени породичних сличности (измењена својства)	5	2	6	4	1	3

Пулман проналази више разлога за појаву негативне корелације између оцене прототипичности и оцене породичних сличности. Као прво, он наводи да су његове категорије имале премали број чланова, његових шест је заиста знатно мање од двадесет, колико је имала Еленор Рош. Други разлог је знатно мањи број испитаника (20 наспрам 400) и компликованост самог задатка. Трећи проблем за Пулмана је тај што је оваква врста експеримента много погоднија за психолошка истраживања и напомиње да би једна лингвистичка анализа или низ дефиниција била много погоднија за долажење до оцене породичних сличности, што би можда донело и бољу корелацију, мада шансе за тако нешто и нису превелике с обзиром да и дефиниција и анализа може да садржи много различитих аспеката значења, које је тешко класификовати и даље анализирати. Пулман још и долази до закључка да то што је код именица долазило до корелација између оцена прототипичности и оцена породичних сличности не мора да значи да тако мора да буде и код других врста речи. Очигледно је да ефекти прототипичности код глагола постоје, али је могуће да их узрокује нешто што не може да се свесно изолује нити артикулише, нарочито не кроз овакву врсту експеримента.

Има више идеја шта би то нешто могло да буде, па се Пулман најпре осврће на претпоставке Еленор Рош о додатним факторима који по њој, поред породичних сличности, имају утицај на ефекте прототипичности. Рош и Мервис помињу *учесталост* у употреби и *истакнутост* као два додатна фактора, премда у истом раду тврди да учесталост не корелира увек позитивно са прототипичношћу (Rosch

and Mervis 1975: 599–600). Што се истакнутости тиче, Пулман сматра да је тешко раздвојити појмове истакнутост и прототипичност и сматра их синонимима. Свака ближа интерпретација истакнутости нам смањује могућност повезивања истакнутости и прототипичности. У случају учесталости, он пита да ли је учесталост у употреби узрок или последица прототипичности, а и само мерење учесталости доноси много проблема. Као трећа идеја помиње се категорија *познатости*, која опет изазива потешкоће – поставља се питање да ли су они чланови који су нам познатији (нпр. *кокошка* у категорији *птица*) имају већи степен прототипичности од оних који су сам мање познати (нпр. *орао*), а као одговор се намеће оно што Пулман означава *културном истакнутошћу*. Како ниједна од поменутих идеја није испунила Пулманова очекивања, он одговор налази у *семантичкој сличности* односно *блискости значења*. Овде се ради о сличности која се јавља између члана категорије и надређеног термина, односно носиоца категорије. Ово је Еленор Рош потврдила уз помоћ два експеримента – најпре је тестирала у којој мери члан категорије може да замени саму категорију у реченици, па се показало да је ће у много више случајева *врабац* бити боља замена за *птицу* од *пингвина*. У другом експерименту испитаници су на скали од 1 до 9 оцењивали блискост термина који су упарени, а неки од ових односа су се односили управо на сличност два члана категорије, нпр. *сто* и *столица*, као и на сличност између члана и саме категорије, нпр. *столица* и *намештај* (Rosch and Mervis 1975). Из испитивања степена сличности могу се открити и семантичке димензије на основу којих испитаници дају своје процене (Rips, Shoben and Smith 1973: 10). Закључак експеримената је тај да су чланови категорије са највећим степеном прототипичности увек сличнији једни другима, као и категорији као целини – поред тога, ови чланови имају боље оцене породичних сличности. Опадање степена прототипичности умањује и шансу да два појма буду слична један другом.

На основу овога, Пулман је спровео и трећи експеримент, који је био упрошћена верзија другог експеримента Еленор Рош – испитаници су имали задатак да процене сличност између имена члана и имена категорије, при чему је анализирао исте две категорије као онда када је испитивао породичне сличности (*look* и *kill*) и користио скалу од седам степена, са 31 испитаником. Корелација у рангу код категорије *kill* била је одлична, а у случају категорије *look* делимична, вероватно

услед избора инструмента, за који Пулман и признаје да је извршен без неког одређеног и методолошки оправданог поступка.

Табела 9. Пример приказа резултата из трећег Пулмановог експеримента – сличност примера са називом категорије (према Pulman 1983: 131).

	1	2	3	4	5	6
look	<i>survey</i>	<i>glance</i>	<i>scan</i>	<i>stare</i>	<i>peer</i>	<i>squint</i>
	2.58	2.80	3.10	3.23	4.10	5.68
kill	<i>murder</i>	<i>assassinate</i>	<i>execute</i>	<i>massacre</i>	<i>sacrifice</i>	<i>commit suicide</i>
	1.45	2.48	2.90	3.74	5.55	5.84

Може се видети да сличност у већој мери корелира са прототипичношћу него што је то био случај са породичним сличностима. При процени типичности примера, испитаници практично мере количину семантичких промена које је потребно извршити како би се од назива категорије дошло до назива члана категорије, односно процењују семантичку удаљеност једног од другог назива. Ово се може применити како на именице, тако и на глаголе. Овим Пулман долази до одговора на питање о пореклу ефекта прототипичности код глагола – по њему он проистиче из семантичке блискости између појма и категорије. Он такође тврди да нема разлике у суштинском статусу чланова категорије – сви поменути глаголи јесу чланови наведених категорија, али су неки од њих типичнији од других.

2. 4. 3. 2. Централно значење или породичне сличности у значењу глагола:

Џон Тејлор

Још једну анализу глагола у светлу теорије прототипова налазимо код Џона Тејлора, у књизи *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory* (Taylor 1989), која представља свеобухватан опис развоја мисли о категоријама од класичног до когнитивног приступа. У анализи глагола *пењати се* (енг. *climb*), који је претходно знатно краће анализирао Филмор (Fillmore 1982), Тејлор (Taylor 1989:

105–109) испитује полисемичност тако што пореди два могућа приступа – онај заснован на *породичним сличностима* (енг. *the family resemblance approach*) и онај заснован на *централном значењу* (енг. *the core meaning approach*) и одступањима од њега²³. Тејлор сматра да се може наћи пуно примера којима се може доказати да приступ заснован на централном значењу не може да објасни полисемичне везе између значења, те због овога приступ заснован на породичним сличностима за њега има предност. Један од тих примера јесте глагол *climb*, чија је различита значења немогуће подвести под једно централно. Тако на пример значење у реченици *Дечак се попео на дрво* и *Локомотива се попела уз планину* има само неке заједничке тачке – део значења који се односи на „вертикално кретање“ се у највећој мери поклапа, док се део значења који се односи на „вешање“ никако не подудара, што ће бити случај поређења кретања дечака и било ког превозног средства. Међутим, када је реч о пењању авионом, субјекат нема чврст ослонац, па се ради о другачијем варијетету вертикалног покрета. Кроз процес метафоризације, овај глагол може да се употреби и са именицама попут *цене*, *температуре* или *положаја у друштву*. Код свих до сада поменутих значења, може се рећи да ипак имају макар једну заједничку особину, а то је вертикална промена положаја. Међутим, реченице попут *Пели смо се уз обод литице* показују недостатак значењске компоненте која се односи на вертикални положај и садржи само ону компоненту коју Тејлор означава као „вешање“, па је на тај начин ова употреба слична првом значењу (у коме се дечак попео на дрво), а различита у односу на наредна значења. У овом случају би превод глагола *climb* на српски вероватно био „пентрати се“ уместо „пењати се“, јер је први глагол у мањој мери везан за вертикалну димензију. У оквиру Тејлоровог разматрања полисемије овог глагола, као и анализе полисемичности предлога *over*, која је наставак Лејкофове анализе истог предлога (Lakoff 1987: 416–462), видимо сву комплексност везану за склоп разних својстава која се прожимају, укрштају и преплићу, коју срећемо још од доба Витгенштајна.

²³ Алертон је раније тврдио да се опис полисемије увек заснива на централном значењу (Allerton 1979: 51). Централно значење би обично садржало нужне и довољне услове, тј. својства, што је подсећало на класични приступ категоријама.

2. 4. 4. Глаголи кретања и теорија појмовне метафоре

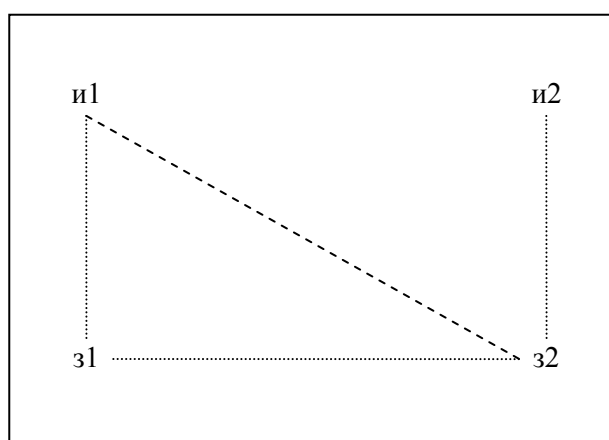
Овај сегмент рада бавиће се метафором, основама теорије појмовне метафоре, поделом метафора, местом глагола људског кретања у појмовној метафори, метафором „ума као тела“ која је са свим овим повезана, као и везама између глагола кретања и осталих когнитивнолингвистичких конструката.

2. 4. 4. 1. Метафора

У историјској лингвистици, метафора се дефинише као семантичка промена базирана на сличности форме или функције између оригиналног концепта именованог речју и циљног концепта именованог том истом речју (Grzega 2004). У највећем делу овог рада, метафора ће бити посматрана као одговор људског ума на захтеве које му намеће концептуализација света око њега, при чему се метафоризација може сматрати врстом семантичке промене. Овако је види и Р. Л. Траск – по њему је метафора толико честа да се може сматрати основним видом промене у семантици. Он каже да било каква врста сличности – стварна (физичка) или замишљена (социо-културна) може да уведе реч у метафоричку спрегу (Trask 1996: 43–44). Хок и Џозеф сврставају метафору у факторе који узрокују семантичку промену, потврђују њен статус главног мода стицања нових и ширих значења и даље је деле на синегдоху, метонимију, хиперболу, литоту и жаргон (Hock and Joseph 1996: 228–231). Стивен Улман метафору сматра једним од универзалних процеса у историјској семантици (Ullmann 1957: 238). Кроз Улманов опис (Ullmann 1957: 194–199), метафору можемо препознати као битан фактор у психо-аналитичкој обради семантичке промене Х. Шпербера (Sperber 1922: 49–82), у логичко-реторичкој класификацији коју Улман проналази у западној традицији (Ullmann 1957: 204–205), као и у Веландеровој теорији (Ullmann 1957: 207–208). Код Улмана, међутим, метафора има најважнију улогу у променама коју он назива „преношење имена“

путем а) сличности и б) блискости или контакту (енг. contiguity) значења. Према Улману значење з1 има неке сличности са значењем з2 које леже у асоцијативном пољу. Због овога име и1, које припада значењу з1 почиње да бива адекватан назив за значење з2, без обзира да ли значење з2 поседује име и2 или не (Ullmann 1957: 222–223). Он то графички приказује на следећи начин:

Графикон 6. Улманова скица процеса метафоризације (адаптирано из: Ullmann 1957: 223).

Код Б. Нерлих и Д. Кларка (Nerlich and Clarke 1992: 137), „једини начин да се буде иновативан, а у исто време разумљив јесте да користимо речи на нови начин, при чему је њихово ново значење очигледно“ и „постоје два начина на која се то дешава: користити реч која је блиска ономе што мислимо (метонимија) или речи које личе на оно што мислимо (метафора)“. Е. Троугат и Р. Дешер сматрају метафору и метонимију кључним „механизмом семантичке промене“ и пореде их са поновном анализом и аналогизмом у морфосинтакси и фонологији (Traugott and Dasher 2005: 27). Полазећи од запажања И. Свитсер да метафора функционише „између домена“ (Sweetser 1990: 19), Троугат и Дешер тврде да се „процеси за које се каже да су мотивисани метафоризацијом [...] концептуализују превасходно у погледу поређења *извора* и *циљева* у различитим (и неповезаним) концептуалним доменима, иако су ограничени парадигматичким односима сличности и разлика“ (Traugott and Dasher

2005: 28). Двоје аутора издижу метонимизацију на ниво изнад онога на коме је налазе, тј. нивоа на коме се метонимија сматра само једним од метафоричких односа. Они тврде да је метонимизација засебан концептуални феномен. Барселона је чак сматра и важнијим процесом од метафоризације (Barcelona 2000: 4). Он тврди да се извор потенцијалне метафоре „мора разумети или наслутити метонимично како би метафора била могућа“ (Barcelona 2000: 31). Ово иде чак до те мере да се метафоризација из наслова овог рада може лако заменити појмом метонимизација, јер се процес о коме ћемо говорити може сматрати и метонимичним. Траугат и Дешер, међутим, на крају додају и да метафоризација и метонимизација никако „не искључују једна другу“ (Traugott and Dasher 2005: 29; Стаменковић 2009а: 66–69).

2. 4. 4. 2. Теорија појмовне метафоре

Може се рећи да је метафора у оквирима когнитивнолингвистичког приступа први пут интегрално размотрена у делу Џорџа Лејкофа и Марка Џонсона *Metaphors We Live By* (Lakoff and Johnson 1980), изузетно утицајној књизи која је први пут објављена 1980. године, а доживела друго, допуњено издање 2003. године. Иако се од тада о метафори са когнитивног аспекта расправљало у небројено много публикација (нпр. Gibbs 1994; Johnson 1987; Kövecses 1997, 2002, 2006, 2010; Lakoff 1987; Lakoff and Turner 1989; Lakoff and Johnson 1999; итд.), полазну основу за сваку дискусију на дату тему и даље представља поменута књига, па ћемо се и ми овде послужити њоме да што прецизније и јасније дефинишемо метафору са когнитивистичког становишта. На самом почетку књиге (Lakoff and Johnson 1980: 3), аутори излажу своју основну идеју да метафора не припада само књижевном или неубичајеном језику, као и да не представља само карактеристику језика, већ да у ствари прожима свакодневни живот како у језику тако и у мишљењу и делању. По њима је наш појмовни систем, који користимо кад размишљамо и поступамо, по својој природи управо метафорички. С обзиром да су појмови који управљају нашим мишљењем питање интелекта, с једне, али и најпростијих ствари везаних за наше уобичајено функционисање, с друге стране, наш појмовни систем тако игра централну улогу у дефинисању стварности, тј.

структурисању онога што перципирамо, те начина на који се сналазимо у свету и односимо према другим људима. Ако претпоставимо да је такав појмовни систем по природи метафорички, онда су и наше мисли, искуства и све оно што чинимо у основи питање метафоре, а отуда и назив *појмовна метафора*. Лејкоф и Џонсон (Lakoff and Johnson 1980: 4) користе појам РАСПРАВА и појмовну метафору РАСПРАВА ЈЕ РАТ како би приближније показали метафоричност једног појма и начин на који он структурише свакодневне активности. Наиме, ова метафора се у свакодневном језику јавља у мноштву различитих израза, попут:

- (3) Твоје тврдње су *неодбрањиве*.
- (4) *Нанао је сваку слабу тачку* моје аргументације.
- (5) Његова критика је *погодила циљ*.
- (6) У расправи с њим никад нисам *победио*.
- (7) Ако примениш ту *тактику*, *збрисаће* те.²⁴

Оно што је овде важно нагласити је то да се веза између расправе и рата не огледа само у начину на који говоримо о расправи, већ и у томе што ми заиста добијамо или губимо расправе, на свог саговорника гледамо као на противника, нападамо туђу и бранимо своју позицију, планирамо потезе и правимо тактике. Тако је заправо, иако нема никакве физичке борбе, вербални дуел који се води током расправе делимично структурисан појмом рата, па можемо рећи да је метафора РАСПРАВА ЈЕ РАТ она помоћу које живимо у овој култури јер структурише наше деловање при расправљању. Овде се не ради о томе да расправа представља неку подврсту рата, расправа и рат су свакако различите ствари, али нам метафоре помажу да структуришемо и разговарамо о једној ствари користећи се другом, односно, како Лејкоф и Џонсон (Lakoff and Johnson 1980: 5) тврде: „суштина метафоре је разумевање и доживљај једне ствари помоћу неке друге.“

Како би подробније објаснио механизам функционисања појмовне метафоре, Лејкоф касније уводи термине *изворни* и *циљни домен*, као и *пресликавање* (Lakoff

²⁴ Преводи оригиналних израза преузети су из Кликовац 2004. Оригинал: (3) *Your claims are indefensible*; (4) *He attacked every weak point in my argument*; (5) *His criticisms were right on target*; (6) *I've never won an argument with him*; (7) *If you use that strategy, he'll wipe you out*.

1987: 276). Он указује на то да свака метафора поседује изворни и циљни домен, те да се карактерише пресликавањем са изворног на циљни домен. Да бисмо уопште показали да је једна метафора, како Лејкоф каже, *природна*, тј. „мотивисана структуром нашег искуства“, морамо да се позабавимо питањима везаним за то шта одређује избор добро структурисаног изворног домена, његово упаривање са циљним доменом, као и детаље пресликавања са изворног на циљни домен. На примеру метафоре ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ; МАЊЕ ЈЕ ДОЛЕ као изворни домен имамо ВЕРТИКАЛНОСТ, док је циљни домен КОЛИЧИНА. Лејкоф на наведена питања одговара на следећи начин:

- „1. Како би функционисао као изворни домен метафоре, неки домен мора бити разумљив независно од метафоре. ВЕРТИКАЛНОСТ је директно разумљива, јер схема ГОРЕ-ДОЛЕ структурише наше целокупно функционисање у односу на силу гравитације. (...)
2. ВЕРТИКАЛНОСТ служи као одговарајући изворни домен за разумевање КОЛИЧИНЕ услед уобичајене корелације између ВЕРТИКАЛНОСТИ и КОЛИЧИНЕ у нашем искуству.
3. Детаљи пресликавања мотивисани су детаљима наведене структурне корелације. Сваки детаљ метафоре мотивисан је нашим физичким функционисањем²⁵ (Lakoff 1987: 276–277).

На основу овога можемо закључити да су изворни домени и метафоричко пресликавање утемељени у нашем телесном искуству. Наиме, већ поменути схема ГОРЕ-ДОЛЕ само је једна од тзв. *сликовних схема* за које Марк Џонсон у својој књизи *The Body in the Mind* тврди да представљају одређене структуре које се понављају унутар наших когнитивних процеса и на основу којих повезујемо нова искуства са већ постојећим (Johnson 1987). Како се сликовне схеме управо помоћу метафора

²⁵ Превод аутора – оригинални текст на енглеском: 1. To function as a source domain for a metaphor, a domain must be understood independent of the metaphor. VERTICALITY is directly understood, since the UP-DOWN schema structures all of our functioning relative to gravity. 2. VERTICALITY serves as an appropriate source domain for understanding QUANTITY because of the regular correlation in our experience between VERTICALITY and QUANTITY. 3. The details of the mapping are motivated by the details of structural correlation cited above. Every detail of the metaphor is motivated by our physical functioning.

пројектују у области нефизичког и непросторног, тако можемо рећи да су и саме појмовне метафоре утемељене у телесном искуству, што је још једна од њихових најважнијих карактеристика.

Лејкоф и Џонсон (Lakoff and Johnson 1980: 10–13) су даље приметили да приликом разумевања једног аспекта неког појма помоћу неког другог, неизоставно долази до прикривања осталих аспеката тог појма. Наиме, допуштајући нам да се фокусирамо на један аспект неког појма, метафорички појам нас спречава да се фокусирамо и на остале аспекте тог појма који нису у складу са датом метафором. Уколико се, на пример, поново позовемо на метафору РАСПРАВА ЈЕ РАТ можемо доћи до следећег закључка: усред жучне расправе и у тренутку када смишљамо како да нападнемо нашег противника, а да истовремено одбранимо и своју позицију, заборављамо на друге, позитивније аспекте расправе. Постоје и аспекти сарадње, попут оних где се на нашег противника у расправи може гледати и као на некога ко нам поклања своје драгоцену време како бисмо дошли до заједничког решења. Ипак, у жару борбе, овакви аспекти често бивају занемарени јер их метафорички појам непрестано прикрива, осветљавајући онај аспект на који смо фокусирани. Овај пример нам указује на то да нам метафорички појмови пружају парцијално разумевање онога што расправа, или било који дати појам, у ствари јесте, прикривајући друге аспекте тог појма. Парцијално разумевање је од изузетног значаја јер би у случају потпуног разумевања један појам заправо *био* други, а не само схваћен помоћу другог (Тасић и Стаменковић 2012).

Четири основне карактеристике метафоре јесу конвенционалност, систематичност, асиметричност и апстрактност (Saeed 2002: 347–349). Када говоримо о *конвенционалности*, чињеница је да услед учестале употребе метафоре прерастају у конвенцију и по некима подлежу процесу фосилизације и постају *мртве метафоре* (нпр. Searle 1979). Когнитивисти се противе оваквом становишту, па сматрају да и поред тога што могу да постану конвенционалне, метафоре задржавају свој изворни метафорични статус и могу да оживе приликом стварања нових речи и израза. Када је реч о *систематичности*, важно је поменути да се код метафора готово никада не ради о једној тачки поређења, већ о целом систему веза између два

домена, који је толико разгранат да све ствара „интерну логику“ и омогућава ширење (екстензију) метафоре – на овај начин терминологију везану за изворни домен можемо у великој мери пресликати у циљни домен. Карактеристике *асиметричности* и *апстрактности* тичу се чињеница (1) да су метафоре увек једносмерне (ЉУБАВ ЈЕ РАТ не условљава постојање метафоре РАТ ЈЕ ЉУБАВ) и (2) да апстрактнији домен најчешће описујемо уз помоћ конкретнијег (или „физичкијег“) домена. Функционисање појмовних метафоре потврђено је и у ванјезичким доменима, пре свега у визуелном (нпр. Forceville 1996, 2006; Forceville and Urios-Aparisi 2009) и музичком (нпр. Сох 1999; Antović 2009a, b)

2. 4. 4. 3. Врсте појмовне метафоре

Имајући све претходно речено у виду, Лејкоф и Џонсон у *Метафорама помоћу којих живимо* дају општу поделу појмовних метафора на три врсте. Прву врсту чине *структурне метафоре*, попут већ поменутих метафора којима се објашњава појам РАСПРАВА, а које представљају случајеве где се један појам метафорички структурише помоћу неког другог појма. Структурне метафоре омогућавају најдетаљније разрађивање једног појма, као и проналажење одговарајућих средстава за осветљавање или прикривање одређених аспеката тог појма. Оне су засноване на систематским међусобним односима унутар нашег искуства и јављају се у нашој култури природно јер осветљавају управо оне аспекте које сви ми колективно доживљавамо, истовремено прикривајући неке друге који се у суштини односе на мало тога. Структурне метафоре нису само утемељене у нашем физичком и културном искуству, већ и саме утичу на наше искуство и наше поступке (Lakoff and Johnson 1980: 14, 61–68).

Другу групу метафора чине *оријентационе метафоре* које, за разлику од структурних метафора, не структуришу један појам помоћу другог, већ организују читав систем појмова на основу међусобних односа између самих појмова тог система. Оне се називају оријентационим јер се већина њих тиче просторне оријентације: горе-доле, унутра-споља, напред-назад, дубоко-плитко, итд. Оне су,

такође, утемељене у нашем физичком и културном искуству, тј. потичу од чињенице да су наша тела таква каква јесу и да функционишу на начин на који функционишу у нашем физичком окружењу, те да варирају од културе до културе (на пример, у неки културама се будућност налази испред нас док је у другим она иза нас) (Lakoff and Johnson 1980: 14). Неки од примера ових метафора и њихових језичких израза су: СРЕЋА ЈЕ ГОРЕ; ТУГА ЈЕ ДОЛЕ (Био је *на седмом небу*; То му је *подигло* расположење; *Пао* је у депресију); СВЕСНО ЈЕ ГОРЕ; НЕСВЕСНО ЈЕ ДОЛЕ (Он *устаје* рано ујутру; *Пао* је у кому); КОНТРОЛА И МОЋ СУ ГОРЕ; НЕМАЊЕ КОНТРОЛЕ И МОЋИ СУ ДОЛЕ (Имам контролу *над* њим; Он је *под* мојом контролом; Он је *на врхунцу* моћи); ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ; МАЊЕ ЈЕ ДОЛЕ (Број објављених књига *расте* сваке године; Његов доходак је *пао* прошле године); ДОБРО ЈЕ ГОРЕ; ЛОШЕ ЈЕ ДОЛЕ (Прошле године смо били *на врхунцу*, али од тада *падамо*) и други (Vandeloise 1991; Расулић 1999; 2004; Кликовац 2004: 23; Lakoff and Johnson 1980: 14–15).

Онтолошке метафоре (Lakoff and Johnson 1980: 25–26) чине трећу врсту појмовних метафора и представљају различите начине помоћу којих на догађаје, активности, емоције, идеје, итд. гледамо као на ентитете и супстанце, а који у ствари потичу из нашег искуства са физичким предметима. Разумевање искуства помоћу предмета и супстанци омогућава бирање одређених доживљаја и бављење њима као засебним хомогеним ентитетима и супстанцама. То нам даље дозвољава да се позовемо на те доживљаје, да их категорисемо, групишемо и измеримо, како бисмо их заправо лакше разумели. Онтолошке метафоре имају мноштво различитих сврха, а различити облици ових метафора одсликавају различите сврхе којима служе. Тако нам метафорички приказ раста цена као ентитета помоћу именице *инфлација* омогућава да се некако позовемо на то искуство, измеримо га, препознамо неки његов одређени аспект, сагледамо као узрок, реагујемо у односу на њега и чак поверујемо да га разумемо. Неки од израза који илуструју метафору ИНФЛАЦИЈА ЈЕ ЕНТИТЕТ су: *Инфлација нам снижава животни стандард*; *Инфлација ће се повећати*; *Морамо се борити против инфлације*; *Инфлација нас је притерала уза зид*; *Од инфлације ми је мука* (Кликовац 2004: 23). Онтолошке метафоре попут ових су неопходне за рационално излагање на крај с нашим искуством (Тасић и Стаменковић 2012).

2. 4. 4. 4. Глаголи људског кретања у појмовним метафорама

Сами називи прве две врсте метафора су довољни да закључимо да глаголи кретања имају једно од централних места за изражавање односа у оквиру њих. Ово, наравно, не значи да глаголи нису важни и код треће врсте метафора. Чињеница да су изворни домени у појмовној метафори врло често физички, они често садрже глаголе кретања како би изразили било какву промену и просторност у оквиру њих самих. Тешко је и помислити да би се метафоре попут ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ (енг. TIME IS SPACE/MOTION) ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ (енг. LIFE IS A JOURNEY), ЦИЉЕВИ СУ ДЕСТИНАЦИЈЕ (енг. PURPOSES ARE DESTINATIONS)²⁶ или ДЕЛОВАЊЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ (енг. ACTIONS ARE MOTIONS) могле манифестовати у језику без употребе глагола кретања. Као најважније истиче се прва наведена, метафора ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР – вероватно кључна када је у питању наше поимање времена (Radden 2011). У њој се апстрактни појам времена (циљни домен) разуме уз помоћ базичног појма простора (изворни домен). Показало се да су простор, просторни односи и представе примеарни у људској концептуализацији, а то је доказано како на пољу историјских промена, тако и у процесу усвајања језика (e.g., Bowerman 1983; Mandler 2004, 2008a; Landau, Dessalegn and Goldberg 2010; Antović and Stamenković 2012). У складу са овим, Раден (Radden 2003: 13) простор назива и најважнијим изворним доменом код метафора. У низу експерименталних процедура, Лера Бородицки доказала је да простор и време добрим делом имају заједничку структуру односа и самим тим се просторне схеме лако пресликавају на временске схеме (Boroditsky 2000). Л. Бородицки закључује и да подаци из различитих језика указују на то да се концепција времена код људи разликује онолико колико се разликују њихове просторно-временске метафоре, а сличне закључке налазимо и у многим другим истраживањима, из свих крајева света (нпр. Radden 1997; Haspelmath 1997; Shinohara 1999; 2000; Boroditsky and Ramscar 2002; Nuñez and Sweetser 2006; Torralbo, Santiago and Lupiañez 2006; Casasanto and Boroditsky 2008). Метафора ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР има и варијацију ВРЕМЕ ЈЕ КРЕТАЊЕ

²⁶ Ова метафора може да се схвати и као један сегмент пресликавања (енг. *mapping*) метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ.

(Kövecses 2010: 37–38), а у њој се физички објекти, њихов тренутни положај и кретање у простору користе у сврху разумевања времена и његовог протицања.

Самим тим глаголи кретања се путем метафоре преносе и у друге домене, што отвара велике могућности за полисемично разграновање – екстензија значења глагола кретања због овога, као и због имагинативних могућности човека, нема краја – у сваком тренутку могу се појавити нови језички изрази који ће им придодати ново значење. Нико нам не може забранити да кажемо да нам је „нека идеја *натрчала*“, да су „*наишла* тешка времена“ или да је „нација *искочила* из колосека“, као и да је „ниво загађења *прешао* дозвољени ниво“ и да су „цене *скочиле*“. Кадгод говоримо о мисаоним процесима, ми *полазимо* или *крећемо* од премиса и *идемо* ка и *стижемо* или *долазимо* до закључака. Сумње могу да се *ушуњају* у наш ум, а идеје могу да *дођу* или *наиђу*. Може се очекивати да ће од свих глагола кретања најчешћи у оваквим контекстима бити они који се тичу људског кретања, јер је, како когнитивисти доказују, људско тело полазиште за нашу концептуализацију света око нас. У прилог овоме говори теорија „ума омеђеног телом“, коју срећемо код Џ. Лејкофа, М. Тарнера, М. Џонсона, Р. Е. Нуњеза (Lakoff 1987, Lakoff and Turner 1989, Lakoff and Johnson 1999, Lakoff and Nuñez 2001 итд.). У средишту њиховог гледишта је идеја да је природа људског ума у великој мери, чак и у потпуности, подређена оквиру целокупног људског тела. Ово значи да структура нашег тела одређује начине на које концептуализујемо и категоризујемо свет око себе, а то значи да телесно-искуствена компонента има кључну улогу у когнитивним процесима, а самим тим и у језику. Уколико унутар овакве теоријске поставке размишљамо о кретању, можемо рећи да је оно по много чему примарно, односно базично-телесно. Ово нас даље води ка закључку да ће оно у, рецимо, процесу метафоризације често служити као изворни домен, односно оно од чега полазимо при разумевању сложенијих концепата. Према Џонсону (Johnson 2007: 26–27) и М. Шитс-Џонстоун (Sheets-Johnstone 1999: 157), постоји нераскидива веза између глагола кретања и наше перцепције времена (која произилази из чињенице да користимо простор као основу за размевање и описивање времена), о чему говори и метафора ВРЕМЕНА КОЈЕ СЕ КРЕЋЕ (енг. THE MOVING TIME METAPHOR) (Johnson 2007: 29):

<i>Изворни домен</i>	<i>Циљни простор</i>
<i>(кретање кроз простор)</i>	<i>(временска промена)</i>
Положај посматрача	Садашњост
Простор испред посматрача	Будућност
Простор иза посматрача	Прошлост
Објекти који се померају	Времена
Објекти који се померају поред посматрача	„Пролазак“ времена

Због овога говоримо да време *пролази* или *тече*, да су одређени датуми *испред* нас и да им се *приближавамо*, да периоди могу да буду *дуги* и *кратки*, да одређени догађаји могу да се *отегну*, да смо на *почетку* недеље, на *половини* месеца и на *крају* године, да је нешто *далеко* у прошлости или да рокови могу да нам *истекну* или *прођу*. Ово уједно пружа могућности за додатно испитивање постојања појединачних глагола људског кретања у реченицама које осликавају поједине појмовне метафоре и, опште гледано, за истраживање метафоричке употребе глагола кретања.

2. 4. 4. 5. Метафора УМ као ТЕЛО

Ив Свитсер посвећује цело поглавље своје студије *From Etymology to Pragmatics* (1990: §2) управо метафоризације глагола перцепције и њиховом преношењу у домене виших когнитивних способности. Овај феномен она назива метафором УМ као ТЕЛО и своје истраживање ограничава на индоевропске језике. Она прву инстанцу семантичког повезивања овакве врсте налази код Ханса Курата (Kurath 1921), који у својој докторској дисертацији показује да речи које означавају емоције веома често потичу од речи које означавају физичке радње или осећаје. Међутим, он узрок оваквих појава налази у чињеници да су емоције често праћене физичком реакцијом људског тела, па се због овога једне речи везују за друге. И. Свитсер закључује да се оваква врста генерализације може применити на јако узак опсег примера и наводи примере који оповргавају Куратову идеју, јер се на њих она не може применити (нпр. *bitter anger*, *sweet personality* и *bright mood*). И. Свитсер затим уводи теоријску разлику између делимичне корелације и потпуног метафоричког пресликавања (енг. *metaphorical mapping*) и при том се позива и тражи

примере у делу Лејкофа и Џонсона (1980). До потпуног метафоричког пресликавања може да дође и онда када нема физичке корелације. На пример, ако се метафора ВИШЕ је ГОРЕ примени на чашу у коју сипамо воду, физичка корелација постоји, али у случају описивања количине знања или љубави директне физичке корелације нема, јер се ради о невидљивим категоријама. Она решење налази у закључку да је метафора УМ као ТЕЛО мотивисана корелацијама између искуства и наших унутрашњих емотивних и когнитивних стања. Док корелације могу да теку у оба смера и да буду парцијалне, метафоричко пресликавање је најчешће једносмерно и има већи степен генерализације од корелације.²⁷

2. 4. 5. Глаголи кретања и остале когнитивнолингвистичке теорије

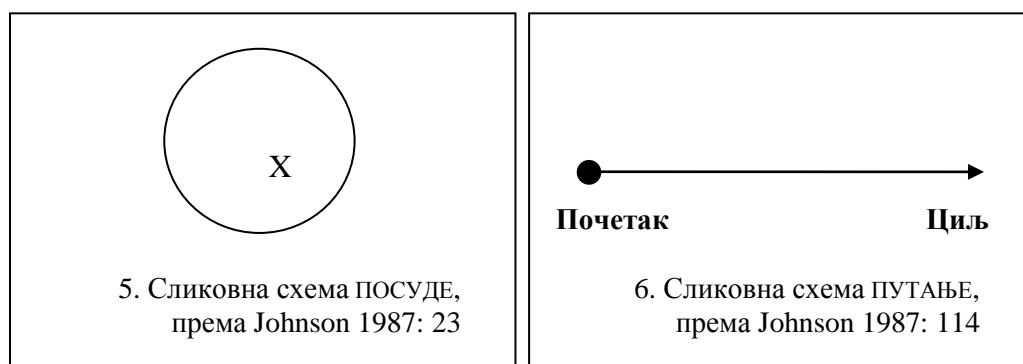
2. 4. 5. 1. Теорија сликовних схема

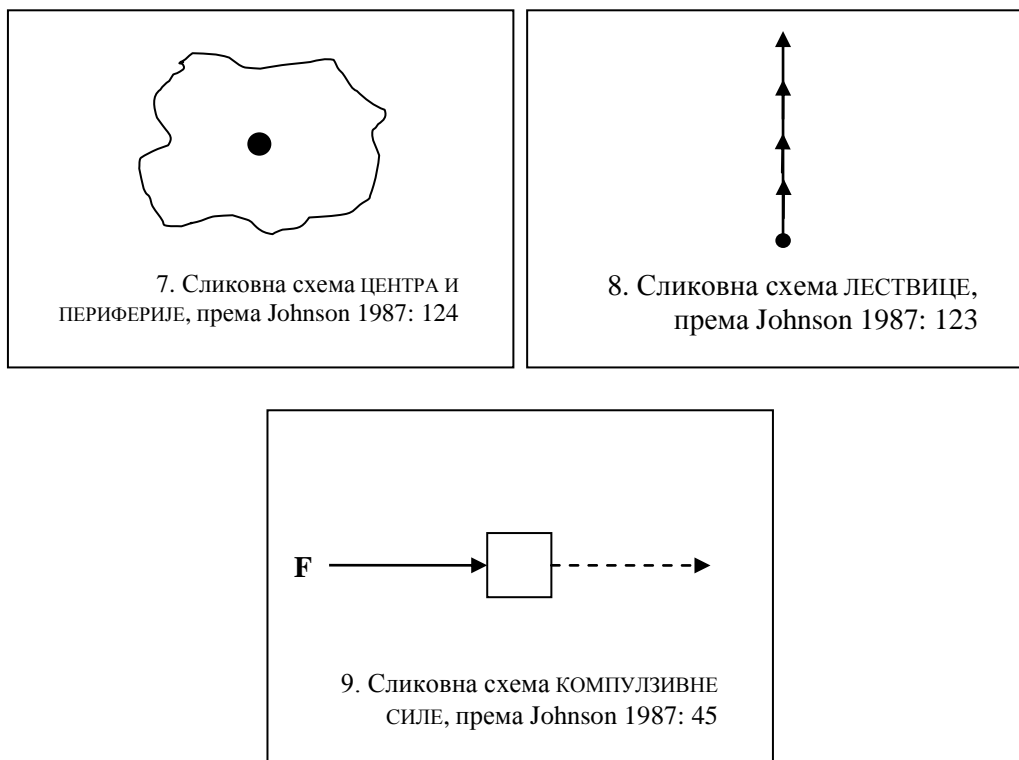
У когнитивној лингвистици, *сликовне схеме* представљају основне, апстрактне и претконцептуалне просторне односе који имају веома важну улогу у нашој когницији. Тод Оукли (Oakley 2007: 214) сматра да је основа за теорију сликовних схема постављена још 1980. у књизи *Metaphors We Live By* (Lakoff and Johnson 1980), а као термин, сликовна схема појавила се први пут у књизи *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason* (Johnson 1987), у којој је ова теорија детаљно објашњена, а касније и додатно развијена (Johnson 1993), мада претходнице ове идеје можемо наћи у Кантовом конструкту схеме из *Критике чистог ума* (1787/2005) и у Арнхајмовој књизи *Visual Thinking* (Arnheim 1969). Сливковне схеме

²⁷ При том, има пуно метафора које су понекад и необјашњиве у психосоматском смислу (Sweetser 1990: 28–30). Чини се да наш ум ‘бира’ најближи физички еквивалент да представи захтевне психолошке и емотивне феномене, а уколико физичког еквивалента нема нигде у близини, наш ум подсвесно и ‘природно’ конкретизује и ‘физикализује’ комплексне феномене како би их доживео и објаснио, а тиме и концептуализовао и категоризовао на разумљив начин. Овакав процес се наравно одражава и на поље језика (Stamenković 2010a). Код Лејкофа и Џонсона (1980: 57) наилазимо на својеврсну поделу метафоре према пореклу – по њима постоје метафоре које су у већој мери *физичке* и оне које су у већој мери *друштвене*. Код Е. Троугат (1982) такође наилазимо на уочавање тенденције да се концепти везани за појмове из домена расуђивања и емоција ‘зајме’ из домена физичког и друштвеног света који су нам доступни (Stamenković 2009a: 66–69). Овакво позајмљивање врло лако са собом може да повуче и цели спектар термина из физичких домена, а они неминовно садрже и глаголе кретања.

су ментални обрасци, облици и правилности које се понављају и које нам пружају могућност да на структуриран, систематичан начин разумемо разноврсна искуства, а често их користимо кроз метафоре и то искључиво као изворни домен (Johnson 1987: 28–30), у оквиру кога оне често чине костур онтолошких и структурних метафора. Изводимо их из чулног и перцептивног искуства (путем вида, слуха, додира, покрета, равнотеже) које настаје кроз интеракцију са светом и кретањем у њему. Вивијен Еванс и Мелани Грин (Evans and Green 2006: 178–189) наводе читав низ особина које дефинишу сликовне схеме: (1) сликовне схеме су претконцептуалне природе и проистичу из телесног искуства које претходи стварању концепата – оне представљају аналогне преставе настале на основу интеракције са светом и посматрања света; (2) сликовне схеме могу да омогуће стварање сложенијих концепата и могу да се комбинују са другим схемама; (3) саме по себи могу да буду сложене; (4) сликовне схеме имају значење; (5) оне нису слике у уму, јер су схематске природе, па су самим тим апстрактније од менталних слика; (6) могу да се трансформишу; (7) могу да се јављају у групама. Неке од најчешће помињаних сликовних схема (Johnson 1987: 126; Lakoff and Turner 1989: 97–100; Saeed 2003: 353–356; Croft and Cruse 2004: 45) јесу следеће: ПРОСТОР, ЛЕСТВИЦА, ПОСУДА, ПУТАЊА, ВЕЗА, РАВНОТЕЖА, СИЛА (КОМПУЛЗИВНА, БЛОКАДА, КОНТРАСИЛА, УКЛАЊАЊЕ ОГРАНИЧЕЊА), ПОСТОЈАЊЕ, ЦЕНТАР-ПЕРИФЕРИЈА, ПРИВЛАЧЕЊЕ, СПАЈАЊЕ, НАМЕТАЊЕ, ПОДЕЛА, итд. Сливковне схеме обично прате и њихови графички прикази, који изгледају овако:

Слике 3–7. Графички прикази сликовних схема.

Џонсон користи сликовне схеме да објасни различите проблеме значења – уз помоћ различитих варијанти сликовне схеме СИЛЕ појашњава анализу епистемичких и деонтичких значења модалних глагола у енглеском и тиме проширује анализу Ив Свитсер (Johnson 1987: 48–53; Sweetser 1990: 58–59²⁸). Поред овога, он користи различите подоблике сликовних схема ПОСУДЕ и ПУТАЊЕ да објасни полисемију предлога *OUT*²⁹. Овакав приступ анализи полисемије подстакао је сличне анализе других предлога у енглеском, али и у другим језицима (Langacker and Cassad 1985; Nerkovits 1986; Brugman and Lakoff 1988) – елементе оваког приступа значењу налазимо и у неким студијама са нашег поднебља (нпр. Расулић 1999; 2004; Brdar 2007). Било би значајно да се, рецимо, проблему префикса у српском свеобухватно приступи на овај начин и да се затим ти резултати упореде са резултатима анализе предлога у енглеском и другим језицима. Када су у питању глаголи кретања и њихов однос са сликовним схемама, лако можемо да видимо да се глаголске ситуације које глаголи кретања описују могу довести у везу са сликовним схемама попут ПУТАЊЕ,

²⁸ У тренутку писања Johnson 1987, Џонсон је имао увид у рукопис књиге Sweetser 1990.

²⁹ На пример, (1) *John went out of the room*; (2) *Send out the troops* и (3) *The train started out for Chicago* имају различититу схематску структуру.

ПОСУДЕ (уласка и изласка), ЛЕСТВИЦЕ, СИЛЕ, ЦЕНТРА И ПЕРИФЕРИЈЕ и других. Без ових сликовних схема, концептуализација догађаја које глаголи кретања описују била би неописива. С друге стране, сликовне схеме можемо употребити да опишемо различиту врсту кретања – тако се на пример, у самом опису предмета овога рада (види 2.1.), схематски приказ употребио у сврху објашњења врсте кретања која ће ући у истраживање. Глаголи *ићи* (*поћи*, *доћи*), *шетати*, *ходати*, *трчати* би били концептуализовани уз помоћ основне схеме ПУТАЊЕ, уз измене које би дефинисале почетну и завршну тачку кретања, врсту путање и брзину. Глаголи попут *ући*, *изаћи*, *ускочити*, *искочити* би се разумели или описали уз помоћ сликовне схеме ПОСУДЕ, док би за концептуализацију глагола попут *понети се* и *верати се* била потребна и схема ЛЕСТВИЦЕ. Све у свему, имајући у виду њихово порекло и улогу, сликовне схеме имају централну улогу у концептуализацији кретања, а самим тим и речи које га описују.

2. 4. 5. 2. Теорије менталних простора, теорија појмовног сажимања и фиктивно кретање

Теорија *појмовног сажимања* (*концептуалног или појмовног стапања, интеграције или амалгамације*, у зависности од превода) плод је рада Жила Фоконијеа и Марка Тарнера. Стварање ове теорије, према речима аутора, започето је 1993. године, и први пут се са овим термином срећемо у њиховом чланку објављеном 1995 (Turner and Fauconnier 1995). Свој вишегодишњих рад на овој теорији, која је у међувремену доживела више верзија, двојица аутора обједињују у књизи *The Way We Think* (Fauconnier and Turner 2002). У овој књизи аутори наводе да се претходницом идеје појмовног сажимања може сматрати књига *The Act of Creation* Артура Кестлера (Koestler 1964/1990), а термин који он у њој користи да именује нешто слично појмовном сажимању је *бисоцијација матрица* (Fauconnier and Turner 2002: 37). Теорија појмовног сажимања надовезује се на теорију *менталних простора* (енг. *mental spaces*, Fauconnier 1995) – ментални простори су врста празних мисаоних ‘посуда’, које омогућавају концептуализацију и размишљање. Они се конструишу

док размишљамо и разговарамо, за потребе нашег тренутног разумевања и деловања у складу са тим разумевањем. Ментални простори садрже елементе идеализованих когнитивних модела (или семантичких оквира), који уједно и дају структуру менталним просторима. Они су даље повезани са дугорочним схематским и специфичним знањем, а конструишу се и мењају онако како се дискурс развија. Међусобно су повезани различитим врстама пресликавања, а пре свега путем идентификације и аналогije. Обично се изграђују динамички, у ‘радном’ (краткорочном) памћењу, али се неки ментални простори могу уградити и у дугорочно памћење (Fauconnier 1985: 16–22; Fauconnier 2007: 351–353; Антовић 2007: 165–167).

Оно што се у процесу појмовног сажимања у ствари сажима јесте садржај ових менталних простора – елементи и најважнији односи из каткад веома различитих менталних поставки спајају се у један ментални простор, а цели процес је испод нивоа свести (Fauconnier and Turner 2002; Антовић 2007: 180–184). Концептуална интеграција функционише на основу четири основна принципа: (1) Делимично пресликавање (енг. *mapping*) између улазних менталних простора (енг. *input mental spaces*) повезује делове ових простора; (2) Ствара се нови, генерички ментални простор (енг. *generic mental space*) који се пресликава на сваки од улазних простора и садржи оно што ти простори имају заједничко; (3) Ствара се и четврти, ‘стопљени’ ментални простор (енг. *blended mental space*) који се обично назива *спојем*; (4) Постоји селективна пројекција улазних простора на спој. Важно је нагласити да из улазних домена у спој не улазе сви елементи и односи које они садрже. (Стаменковић 2009b: 427–428, према Turner 2007: 377–380) Видећемо још и да овај четврти простор, тј. спој, има могућност да повратно делује на неки од улазних менталних простора. Требало би истаћи да су ментални простори и појмовни спојеви надјезичке когнитивне категорије, које се само рефлектују на језик. Појмовни спој може изазвати и много простија мисао – до појмовног споја долази и онда када размишљамо о томе шта бисмо могли сутра да обучемо (а имајући у виду, рецимо временску прогнозу), затим када разговарамо са својим кућним љубимцем, када размишљамо о нечему што смо могли да урадимо у прошлости, а нисмо, када размишљамо шта би се десило када би се неки догађај из наше средине одиграо на

неком другом месту, као и при свакој ‘шта би било’ ситуацији (везаној за могуће будуће дешавање).

Тарнер говори о томе да ми у највећем броју случајева схватамо концепте као ‘пакете значења’ и „дајемо им називе: *брак, рођење, смрт, сила, електрична енергија, време, сутра*. Овако се значење чини локализованим и стабилним“ (Turner 1996: 57). Међутим у креативним процесима, нпр. у књижевности, срећемо се са другачијом формом значења – оном која веома често произилази из веза између више менталних простора. Значење у овом случају никако не може бити сматрано за нешто стално, тј. непроменљиво. Тарнер додаје да у случају књижевности значење „живо и активно, динамично и расподељено, створено за тренутне потребе знања и деловања. Значења нису ментални ентитети везани за концептуална места, већ су она сложене операције пројекције, везивања, повезивања, стапања и интеграције више [менталних] простора“ (Turner 1996: 57). Спој више менталних простора нам даје могућност да манипулишемо елементима и везама који им припадају. Истовремено, могућност стапања менталних простора обезбеђује већу креативну слободу, јер се њима може спојити чак и неспојиво.

Као типични пример појмовног споја из света књижевности, Тарнер наводи славни Дантеов приказ Бертрана де Борна у *Паклу*. За живота, Бертран де Борн је завадио енглеског краља са сопственим сином и наследником престола, и тако растурио чврсту везу која је постојала међу оцем и сином. Када Данте сретне Бертрана у паклу, видимо да се Бертраново биће састоји из два одвојена дела – обезглављеног тела и главе растављене од њега. Тело носи главу са собом и рукама је подиже онда када глава жели да се обрати Дантеу за време његовог путовања кроз пакао. Бертран објашњава да је његова казна пандан греху који је починио – због тога што је раздвојио двојицу људи који су били везани чврстим породичним везама, његова је глава сада одвојена од свог ‘корена’. У овом случају процес појмовног спајања има више делова. Најпре је потребно схватити да се мора доћи до конвенционалног метафоричког разумевања у коме се друштвени чин раздвајања људи повезује са физичким чином поделе једне целине. Тарнер објашњава да се у оквиру овакве конвенционалне метафоризације, на основу два улазна ментална

простора, просторна блискост, веза и раздвајање пројектују и стварају апстрактни генерички простор који можемо да применимо на различите циљне домене, што укључује и оваква друштвена и психолошка деловања. Овај генерички простор није место где се одвија поменуто немогуће спајање – у случају раздвајања оца и сина, генерички простор садржи само предмет раздвајања и узрочника овог раздвајања. Овај простор само ствара предуслов за формирање потпунијег *простора за стапање* или *стопљеног менталног простора*. Простор за стапање садржи како апстрактне податке, које добија из генеричког простора, тако и конкретне податке, које добија из улазних менталних простора. Овако, Дантеов простор за спајање из циљног менталног простора (енг. *target input mental space*) узима конкретни грех и конкретног грешника, а из изворног менталног простора енг. (*source input mental space*) одговарајући концепт за концепт греха, тј. раздвајање спојеног физичког ентитета. У стопљеном простору, одговарајући концепт (из изворног менталног простора) за концепт греха се спаја са грешником из циљног менталног простора, и схвата се као његова казна. Конкретни податак из изворног менталног простора (физичко цепање спојеног предмета) примењује се на циљно људско биће у оквиру менталног простора за стапање. Стопљени ментални простор садржи нешто што није могуће у било ком од улазних менталних простора – разумно људско биће које говори, а које при том носи сопствену главу у рукама уместо на раменима (Turner 1996: 61–62). Поред важне улоге у објашњавању стваралачких могућности људске врсте, ментални простори, на нивоу реченица, текста и дискурса, имају битну улогу у разјашњавању проблема различитих читања реченица и референцијалне непрозирности (енг. *referential opacity*), двозначности (енг. *ambiguity*), пресупозиција и исказа који су у супротности са стварношћу (енг. *counterfactuals*). Овде ћемо се, међутим, ограничити на лексично значење и улогу менталних простора у расветљавању значења неких од њих, па поменути феномени неће бити даље разматрани.

Везу између менталних простора и појмовног сажимања са једне стране и концептуализације људског кретања налазимо у ономе што најпре Талми, а затим и Фоконије називају *фиктивним кретањем* (енг. *fictive motion*). Талми уводи појам фиктивног кретања у првом тому књиге *Toward a Cognitive Semantics* (Talmy 2000a:

99–172), и објашњава да се ради о кретању које се описује, а при том нема физичку манифестацију, као, на пример, у реченицама: *I looked out past the steeple; The scenery rushed past us as we drove along; This road goes from Modesto to Fresno*³⁰. Овакво кретање везује се за ствари и појаве које имају особину линеарног простирања. Ове реченице показују неку врсту линеарног призора који се концептуализује као кретање, иако правог кретања нема – код посматрача се јавља својеврсни ефекат кретања, са или без индивидуалних варијација (због чега постоји разлика између *конструкционог фиктивног кретања* и *искуственог фиктивног кретања*). Према Талмију, фиктивно кретање представља резултат преклапања модела когнитивне организације – иако постоје ентитети који су фактивно статични, ми имамо могућност да их прикажемо као фиктивно покретне. На примеру следеће три реченице, Талми (Talmy 2000a: 103–104) описује како се фиктивно кретање манифестује:

(1) *That mountain range lies (longitudinally) between Canada and Mexico.*

(2) *That mountain range goes from Canada to Mexico.*

(3) *That mountain range goes from Mexico to Canada.*

У овом случају, Талми наводи да реченица (1) директно изражава веродостојнији просторни однос уз помоћ израза који је статичан (иако је чак и овде глагол *to lie*, као што видимо, употребљен метафорично) – овакву врсту представе називамо фактивна представа и она се заснива на нашем уверењу да је планински венац статичан. Код реченица (2) и (3) статични линеарни ентитет, планински венац, представљен је тако да евоцира концептуализацију нечега што је у покрету – у првом случају од севера ка југу, а у другом случају од југа ка северу – и ово представља основни образац фиктивног кретања. Ова врста представе се може сматрати мање веродостојном у односу на стварни свет (што не значи да је мање валидна) и описује планински венац као нешто што се креће. Талми у језику налази неколико категорија, односно врста путања, код којих срећемо фиктивно кретање и то су: *emanation*,

³⁰ Сличне термине налазимо и код осталих аутора – Џекендоф (Jackendoff 1983) ову појаву назива *екстензијом*, Ланакер (Langacker 1987) *апстрактним кретањем*, Мацумото (Matsumoto 1996) субјективним кретањем, а Талми (Talmy 1983) користи још и термин *виртуелно кретање*.

pattern paths, *frame-relative motion*, *advent paths*, *access paths* и *coextension paths*. И Фоконије (Fauconnier 2001: 2495–2498) примећује како језици имају средства којима непокретне призоре приказују путем фиктивног кретања и наводи пример *The fence runs all the way down to the river* (пример детаљније размотрен у Vidanović 2012: 46–47). Тод Оукли (Oakley 2009) помиње и примере из света архитектонских часописа, у којима саме грађевине могу да поприме елементе фиктивног кретања (нпр. можемо говорити о димњацима који се *уздижу* или о сводовима који се *спуштају*), а и од самог читаоца се захтева да се фиктивно креће кроз описе просторија. Појмовно сажимање у овом случају омогућава да се хетерогени ментални простори, један улазни простор који садржи кретање и други, статични ментални простор, стопе у један (хомогени) ментални конструкт. При овоме, у уму се ствара замишљени ‘путник’ (енг. *trajector*) који се креће низ замишљену путању, која или прати простирање одређеног објекта (у овом случају оградe) или спаја два објекта. Овако објективну непокретност можемо да представимо неком врстом концептуалног кретања, при чему је сама путања оно што је у првом плану. Код фиктивног кретања немамо промену положаја (транслокацију), већ се фокус налази на путањи. Уз висок степен метафоричности и важну улогу у сликовним схемама, фиктивно кретање, кога омогућавају ментални простори и појмовно сажимање, јесте трећи важан разлог због кога би требало представити когнитивну страну значења глагола кретања.

2. 5. Кретање као семантичко или концептуално поље и идеализовани когнитивни модел кретања

У оној мери у којој је то могуће, категорија *кретања* биће посматрана као једно семантичко поље, издељено на такав начин да сваки глагол описује један његов део, уз уважавање преклапања у значењу које проистиче из најчешће делимичне синонимије. Овде се ради о тзв. инкомпатибилности у значењу (Palmer 1976: 71–76), односно немогућности да две различите речи опишу одређени концепт на потпуно

идентичан начин у датом контексту. Теорија семантичког поља настала је двадесетих и тридесетих година двадесетог века (нпр. Irsen 1924; Trier 1931; Jolles 1934) и ослањала се на Сосиров коцепт *вредности знака* (Saussure 1915/1959), односно идеју да се значење неког (па и језичког) знака одређује на основу постојања или непостојања знакова који описују блиске концепте. Чувена је Сосирова аналогија између вредности знака и вредности шаховске фигуре на табли – и једно и друго зависи од распореда и могућности осталих елемената, односно фигура. Као један од примера за ово, он наводи чињеницу да француска *mouton* реч и енглеска реч *sheep* немају исту вредност, јер у енглеском срећемо и реч *mutton*, која практично ‘одузима’ део потенцијалног значења речи *sheep*. Ако помислимо на примере из енглеског и српског, можемо рецимо приметити да енглеска реч *uncle* и српска реч *ујак* немају исту вредност, јер у српском срећемо и речи *стриц* и *теча* (у неким варијантама *тетак*), који су у енглеском покривени само једним појмом. Као чест пример наводи се подела концептуалног континуума боја у немачком (Trier 1931) и контрастивно у енглеском и велшком (Hjemslev 1957), при чему су различити називи кроз историју ‘заузимали’ различите делове спектра боја. Када је кретање у питању, концептуална структура јесте знатно сложенија и апстрактнија, али ће се, у оној мери у којој је то могуће, и уз сва поменута ограничења (природност кретања, примарност значења, искључена употреба превозних средстава), *human movement* и *човеково кретање* посматрати као два семантичка поља која се у два језика деле на различит начин, а у складу са потребама говорника. Различити глаголи описују различите аспекте значења кретања, у одређеној мери се поклапају, те појмови и у овом случају често немају јасно дефинисане границе. Теорија семантичког поља развила се кроз дијакрона истраживања, при чему је разматрана структура лексичког поља у тренуцима $t1$ и $t2$ и треба имати у виду да је семантичко поље у стању сталних промена (Lyons 1977: 252), па ће се овај рад бавити углавном синхроним пресеком значења глагола људског кретања у овом датом тренутку. Како наводи, М. Жиц-Фукс (Žic-Fuchs 1991: 31–33), постоје многи проблеми везани за саму структуру семантичког поља, они се огледају у одређивању граница поља, унутрашње структуре, узајамних односа семантичког и концептуалног поља и положаја лексема унутар поља. И поред овога, семантичко поље често служи као полазиште анализе

глагола. Овакав приступ у складу је и са семантичком мрежом глагола (Fellbaum 1990; 2005) коју налазимо у *WordNet*-у (2005) и осталим речничким програмима проистеклим из ове базе, попут *WordWeb*-а (2011). Имајући у виду да се у когнитивној лингвистици семантичка структура „лепи“ на постојећу концептуалну структуру, у овом истраживању ће се претпоставити да семантичко поље глагола људског кретања једним већим делом описује концептуално поље тог кретања.

С друге стране, може се говорити и о идеализованом когнитивном моделу кретања, на сличан начин на који Нина Туђман Вуковић говори о идеализованом когнитивном моделу говора (Туђман Вуковић 2007: 111–125). Овакав модел би укључио основне елементе кретања – агенса који уједно представља и објекат кретања и садржи силу која омогућава кретање, почетну и завршну тачку кретања, путању између ове две тачке и време које је потребно да се стигне од једне до друге тачке кретања (слика 3). Већ сам помен времена говори о могућностима за метафоричка пресликавања заснована на овом когнитивном моделу, а домени у које се кретање пресликава јесу неограничени, имајући у виду важност појма кретања.

Слика 8. Елементи идеализованог когнитивног модела кретања.

Овај модел служиће као полазна тачка когнитивносемантичке анализе појединачних глагола људског кретања у два језика у четвртом поглављу овог истраживања.

2. 6. Закључак

Имајући у виду да је семантика глагола кретања у два назначена језика засебно у великој мери истражена, у овом раду ће се, на основу пописа глагола кретања у енглеском (Miller 1972 и Levin 1993) и српском језику (Вујовић 2009), анализирати она њихова подгрупа која означава човеково природно кретање. Когнитивносемантичка анализа ових глагола састојаће се од неколико засебних поступака. У првом кораку, Пулманове експерименталне процедуре (Pulman 1983), засноване на претходним психолошким експериментима Еленор Рош и сарадника (Rosch 1975a, b, c; Rosch and Mervis 1975, 1981; Rosch and Lloyd 1978; Rosch 1983; 1999) и другим истраживањима, употребиће се како би се оваква селекција глагола сортирала према прототипичности. Пулманова методологија биће измењена како би се избегли проблеми са којима се он сам сусрео и како би одговорила анализи неупоредиво већег броја глагола у поређењу са одабиром који је он користио за потребе своје анализе. Измене ће се извршити у складу са другим истраживањима прототипова (нпр. Labov 1973/2004; Fillmore 1982; Lakoff 1987; Taylor 1989). Битне разлике у поређењу са Пулмановим истраживањем односиће се на избор дражи – Пулманово истраживање укључило је арбитарно изабране тропониме глагола *walk*, док ће ово истраживање, колико је то могуће, настојати да укључи све глаголе људског кретања, а сама методологија доласка до прототипичности биће тростепена. У наредном кораку, најпрототипичнији глаголи из оба језика ће се појединачно анализирати уз помоћ елемената теорије сликовних схема (Johnson 1987; 1995) и, тамо где је то могуће, теорије појмовне метафоре (Lakoff and Johnson 1980; Kövecses 2002; 2010) и теорије појмовног сажимања (Turner and Fauconnier 1995; Fauconnier and Turner 2002). У трећем кораку, рад се поново враћа теорији прототипова и испитује да ли постоје корелације између прототипичности глагола и избора преводних еквивалената, што ће довести и до поређења изражавања врста кретања уз помоћ глагола у два језика који се пореде. За разлику од досадашњих семантичких анализа глагола кретања (Miller 1972, Žic-Fuchs 1991; Вујовић 2009), ово истраживање ће контрастивно обрадити искључиво глаголе природног људског кретања, укључујући и њихову метафоризацију, па и фиктивно кретање, уз испитивање преводних еквивалената пре свега енглеских глагола у српском језику – фокус истраживања биће на лексичким аспектима значења, без детаљне синтаксичке анализе могућих конструкција.

3. Прототипичност глагола људског кретања

Задатак трећег поглавља јесте да одговори на део другог постављеног циља, тачније да испита могућност да се категорија глагола људског кретања испита из перспективе теорије прототипова, а ова процедура имаће три корака: (1) експеримент директног оцењивања прототипичности; (2) експеримент слободних асоцијација и (3) испитивање фреквенности употребе глагола и испитивање његове везе са пређашња два експеримента.

3. 1. Директно оцењивање прототипичности (први експеримент)

3. 1. 1. Корпус дражи

Узимајући у обзир све тешкоће које је Пулман имао приликом покушаја да испита прототипичност неколико врста глагола (види 2. 4. 3. 1.), експериментална процедура којом би се глаголи људског кретања довели у везу са прототипичношћу измењена је на више начина. Прва измена односи се на број „дражи“, односно на корпус оних глагола чија ће се прототипичност испитивати. И сам Пулман признаје да је његова насумична селекција шест хипонима можда и највећи узрок непостојања корелација између могућих разлога саме прототипичности. За разлику од Пулманове селекције, овај експеримент узеће у обзир све глаголе природног људског кретања у оба језика. Из практичних разлога, глаголи из српског језика који садрже префиксе, инфиксе или суфиксе неће се разматрати као засебни глаголи, јер би то број глагола у овом језику повећало на више од четири стотине, што би онемогућило равноправни експериментални третман енглеских и српских глагола, имајући у виду да их у енглеском има нешто више од стотину. Уместо тога, узеће се у обзир само основни

облици глагола (види 2. 2.) – тако ће, на пример, глагол *храмати* у овом експерименталном делу „представљати“ и глаголе *дохрамати*, *храмуцати*, *храмуцкати*, *отхрамати* и *захрамати*. Изузетак ће бити глаголи изведени из глагола *ићи* и *лазити*, из разлога што су стекли већи ниво независности у односу на основу и што у енглеском језику често налазимо једночлане преводне еквиваленте за њих (ради се о глаголима *доћи/долазити*, *отићи/одлазити*, *мимоићи/мимолазити се*, итд.). Листа глагола из српског језика чија се прототипичност испитује преузета је из истраживања Душанке Вујовић (2009), док се у случају енглеских глагола ради о комбинацији селекција Џорџа Милера (Miller 1972), Милене Жиц-Фукс (Žic-Fuchs 1991) и Бет Левин (Levin 1993). У оба језика узеће се у обзир они глаголи који испуњавају критеријуме из уводног дела рада (види 2. 1.), а ови критеријуми су следећи – (1) да се ради о глаголу природног људског кретања (без нужне употребе помагала или превозних средстава) и (2) да се ради преваходно о хоризонталном кретању, при чему агенс за одређено време промени свој положај из једне тачке у другу. Кретање по хоризонталној оси се код појединих глагола комбинује и са кретањем по вертикалној оси. Глаголи који описују кретање око осе и који описују кретање које се увек нужно завршава на истом месту на коме и почиње неће бити узети у обзир.

У складу са овим, глаголи из српског језика који су ушли у експерименталну процедуру јесу следећи: *базати*, *бангати*, *басати*, *батргати се*, *бауљати*, *бацити/бацати се*, *бежати/бећи/бегати*, *ближити се*, *брзати*, *ваљати се*, *верати се*, *вратити се*, *врзати се*, *врсти се*, *вртети се*, *вући се*, *гавелати*, *галопирати*, *гацати*, *гегати се*, *гиљати*, *главињати*, *глибати*, *гњурати/гњурити се*, *даљити се*, *дефиловати*, *доћи/долазити*, *журити (се)*, *заићи*, *заобићи/заобилазити*, *изаћи/изићи/излазити*, *ићи*, *јездити*, *јурити*, *касати/касати*, *кланцати*, *климати*, *клипсати*, *коракнути*, *корачити/корачати*, *котрљати се*, *котурати се*, *кретати (се)/кренути (се)*, *лазити*, *ломатати се*, *луњати*, *лутати*, *љумати*, *марширати*, *мимоићи се/мимолазити се*, *надићи*, *наићи/наилазити*, *обићи/обилазити*, *отићи/одлазити*, *парадирати*, *пентрати се*, *пењати се*, *пети се*, *пешиачити*, *планинарити*, *пливати*, *плутати*, *поћи/полазити*, *преобићи*, *прећи/прелазити*, *прикрасти/прикрадати се*, *приспети*, *прићи/прилазити*, *проћи*, *пузити/пузати*,

путити се, разићи се, размимоићи се, ронити, сићи/саћи се, скитати се, скочити/скакати, смуцати се, срљати, стићи/стигнути, табанати, таврљати, тетурати се, трчати, тумарати, ћопати, узаћи/узићи, умаћи, утећи, ући/улазити, хитати, ходати, храмати, хрлити, шантати, шврљати, шепати, шетати се, шмугнути, шуњати се (укупно 100 глагола). Када је реч о енглеском корпусу, ради се о следећим глаголима природног људског кретања: *abandon, advance, amble, arrive, ascend, bound, canter, cavort, charge, clamber, climb, clump, coast, come, crawl, creep, cross, dart, dash, depart, descend, desert, dodder, drift, escape, exit, flee, float, gallop, gambol, go, goosstep, hasten, hike, hobble, hop, hurry, inch, jog, journey, jump, leap, leave, limp, lollop, lope, lumber, lurch, march, meander, mosey, move, pad, parade, perambulate, plod, plunge, prance, promenade, prow, race, ramble, return, rise, roam, rove, run, rush, sashay, saunter, scamper, scoot, scam, scud, scurry/scutter/scuttle, shamble, shuffle, sidle, skedaddle, skip, skitter, sleepwalk, slink, slither, slog, slouch, sneak, somersault, speed, spin, stagger, stray, streak, stride, stroll, strut, swagger, swim, tiptoe, toddle, totter, traipse, tramp, travel, trek, troop, trot, trudge, trundle, vault, waddle, wade, walk, wander, whiz, zigzag, zoom* (укупно 116 глагола).

3. 1. 2. Испитаници и процедура

У овом експерименту, који је представљао неку врсту примене експерименталних процедура Еленор Рош на испитивање глагола, по 45 изворних говорника српског и енглеског језика (укупно 90 испитаника) имало је задатак да све глаголе са понуђене листе оцени на седмостепеној скали сачињеној по узору на Ликертову скалу. У делу истраживања који се тиче српског језика 80% од укупног броја испитаника чинили студенти треће и четврте године англистике, а остатак корпуса чине насумични изворни говорници српског језика старости између 25 и 50 година. Када је реч о делу истраживања које се тиче глагола кретања у енглеском језику, свега 40% од укупног броја испитаника чинили су студенти треће и четврте године друштвено-хуманистичких наука, док су остатак корпуса испитаника чинили

насумични изворни говорници енглеског језика старости између 25 и 50 година. Разлог ове диспропорције налази се у чињеници да се попуњавање упитника на енглеском говорном подручју обављало уз помоћ личних контаката преко интернета или посредно, преко особе која је одређеној групи људи давала упитник. Како би се умањила могућност да оваква разлика у структури испитаника битно утиче на резултате, упитник за оцењивање прототипичности састављен је тако да само познавање појма прототипичности није било нужно за разумевање и попуњавање упитника. Упутство које су испитаници добили било је следеће садржине: „Молимо Вас да оцените наведене *глаголе природног људског кретања* на основу тога колико су они релевантни за ваше *свакодневно искуство*. Оцена 1 значи да су они потпуно ирелевантни, док оцена 7 значи да су изузетно релевантни. Молимо Вас да користите и остале оцене (2, 3, 4, 5, 6) како бисте одразили мање или веће разлике у релевантности различитих глагола³¹. Овакав текст упитника изведен је на основу Пулманових експеримената, њихових, резултата и неких од потешкоћа са којима се он сусрео. Најпре, једина позитивна корелација на коју је наишао била је у сличности између назива категорије и његових чланова – ово је условило да се сам назив *глагола природног људског кретања* нађе у упитнику.

Истраживања прототипичности именица врло су често показивала и тенденцију да оне именице које су у културном смислу важније имају већи ниво прототипичности. У складу са овим, релевантност је изабрана услед тврдње Пулмана (али и Е. Рош и К. Мервис) да је истакнутост или проминентност (енг. *salience*) један од најважнијих узрока прототипичности. Експериментално питање није могло да буде слично ономе које је коришћено у случају именица, где је оно најчешће гласило: „Оцените колико су следеће речи добри представници категорије X“. Ако би се ово питање поставило у случају глагола, могло би да се деси да се интерпретира на начин који би глаголе који означавају спорије или мање интензивно кретање поставио

³¹ Енглеска верзија упитника садржала је следеће упутство: „Please grade the following verbs of *natural human motion* according to their *relevance to your everyday experience*. Circling the grade 1 means that the verb is absolutely irrelevant, whereas the grade 7 means that the verb is exceptionally relevant. You may also use all the grades between them (2, 3, 4, 5, 6) in order to make subtle differences between relevance of various verbs.“

неоправдано ниско на лествици прототипичности. С друге стране, термин „прототипичност“ није употребљен као такав, јер се претпостављало да један део насумично изабраних испитаника није био упознат са овим термином и концептом, па би их то довело у неравноправан положај у односу на друге испитанике. Време за попуњавање упитника било је неограничено, али се испоставило да ниједном испитанику није било потребно више од 45 минута за попуњавање. Укупно 30 од 45 испитаника са енглеског говорног подручја попуњавало је упитник у електронској форми, док су сви испитаници чији је матерњи језик српски попуњавали његову штампану варијанту.

3. 1. 3. Резултати

Коначни резултат попуњавања и статистичке обраде података уз помоћ софтверског пакета SPSS 16.0 јесу две табеле у којима су енглески и српски глаголи поређани према претпостављеном нивоу прототипичности, тачније према својој релевантности комбинованој са сличношћу са основним глаголом *кретати се* у српском и *move* у енглеском. Ради се о табелама које садрже 100 српских и 116 енглеских глагола природног људског кретања. Табеле садрже колоне које одређују: редни број, назив глагола, број испитаника, најнижу оцену коју је глагол добио, највишу оцену коју је глагол добио, просечну оцену коју је глагол добио и стандардну девијацију. Редослед глагола у наредне две табеле одређен је на основу просечне оцене релевантности за свакодневицу:

Табела 10. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу оцене релевантности.

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
1.	кретати (се)/крнути (се)	45	6	7	6,94	0,44
2.	изаћи/изићи/излазити	45	5	7	6,91	0,36

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
3.	пешачити	45	5	7	6,84	0,47
4.	шетати се	45	5	7	6,84	0,42
5.	доћи/долазити	45	5	7	6,82	0,44
6.	ићи	45	4	7	6,78	0,64
7.	ходати	45	2	7	6,78	0,82
8.	ући/улазити	45	4	7	6,73	0,62
9.	трчати	45	4	7	6,69	0,76
10.	отићи/одлазити	45	3	7	6,69	0,76
11.	вратити се	45	5	7	6,69	0,60
12.	стићи/стигнути	45	3	7	6,62	0,86
13.	поћи/полазити	45	3	7	6,58	0,92
14.	журити (се)	45	4	7	6,56	0,66
15.	проћи/пролазити	45	3	7	6,47	0,94
16.	скочити/скакати	45	1	7	6,33	1,17
17.	прићи/прилазити	45	4	7	6,27	0,99
18.	јурити	45	2	7	6,22	1,18
19.	заобићи/заобилазити	45	3	7	6,18	1,11
20.	прећи/прелазити	45	3	7	6,16	1,11
21.	обићи/обилазити	45	3	7	6,11	1,03
22.	бежати/бећи/бегати	45	1	7	6,11	1,60
23.	мимоћи се/мимолазити се	45	4	7	6,09	0,92
24.	скитати се	45	3	7	6,02	1,25
25.	пењати се	45	3	7	6,00	1,35
26.	наићи/наилазити	45	2	7	5,98	1,29
27.	вући се	45	1	7	5,73	1,47
28.	корачити/корачати	45	3	7	5,71	1,32
29.	шуњати се	45	1	7	5,62	1,64
30.	сићи/саћи се	45	1	7	5,60	1,67
31.	прикрасти/прикрадати се	45	1	7	5,56	1,56
32.	бацити/бацати се	45	1	7	5,53	1,70
33.	смуцати се	45	2	7	5,51	1,59
34.	ближити се	45	1	7	5,42	1,90
35.	лутати	45	1	7	5,29	1,60
36.	шмугнути	45	2	7	5,29	1,50
37.	пети се	45	1	7	5,09	1,98
38.	врзати се	45	2	7	5,07	1,67
39.	разићи се	45	1	7	5,00	1,55

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
40.	пентрати се	45	1	7	4,93	1,57
41.	тумарати	45	1	7	4,93	1,67
42.	тетурати се	45	1	7	4,91	1,64
43.	вртети се	45	1	7	4,84	1,73
44.	пливати	45	1	7	4,71	1,94
45.	шврљати	45	1	7	4,69	2,01
46.	пузити/пузати	45	1	7	4,68	1,67
47.	брзати	45	1	7	4,53	1,80
48.	умаћи	45	1	7	4,47	1,89
49.	ваљати се	45	1	7	4,40	1,94
50.	размимоићи се	45	2	7	4,40	1,89
51.	срљати	45	1	7	4,38	1,91
52.	хитати	45	1	7	4,38	1,93
53.	приспети	45	1	7	4,36	1,71
54.	шепати	45	1	7	4,33	1,80
55.	котрљати се	45	1	7	4,27	1,86
56.	коракнути	45	1	7	4,24	2,06
57.	гегати се	45	1	7	4,22	1,76
58.	парадирати	45	1	7	4,20	1,79
59.	хрлити	45	1	7	4,07	1,94
60.	лазити	45	1	7	4,02	2,07
61.	климати	45	1	7	4,00	1,94
62.	храмати	45	1	7	3,93	2,02
63.	ћопати	45	1	7	3,89	1,72
64.	луњати	45	1	7	3,84	2,06
65.	планинарити	45	1	7	3,82	1,95
66.	утећи	45	1	7	3,73	1,53
67.	гацати	45	1	7	3,73	1,83
68.	верати се	45	1	7	3,62	1,72
69.	дефиловати	45	1	7	3,40	1,81
70.	галопирати	45	1	7	3,38	1,93
71.	котурати се	45	1	7	3,11	1,80
72.	плутати	45	1	7	3,09	1,76
73.	узаћи/узићи	45	1	7	3,09	2,00
74.	ронити	45	1	7	3,04	1,98
75.	марширати	45	1	7	2,91	1,87
76.	касати/касати	45	1	7	2,89	1,96

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
77.	гњурати/гњурити се	45	1	7	2,87	1,78
78.	бауљати	45	1	7	2,82	2,22
79.	басати	45	1	7	2,69	1,61
80.	ломатати се	45	1	7	2,64	1,81
81.	даљити се	45	1	7	2,42	1,84
82.	заићи	45	1	7	2,38	1,68
83.	јездити	45	1	7	2,31	1,61
84.	преобићи	45	1	6	2,11	1,32
85.	батргати се	45	1	7	2,04	1,55
86.	табанати	45	1	7	2,00	1,58
87.	путити се	45	1	7	1,93	1,45
88.	базати	45	1	7	1,93	1,62
89.	надићи	45	1	7	1,91	1,41
90.	врсти се	45	1	6	1,89	1,50
91.	глибати	45	1	7	1,67	1,15
92.	шантати	45	1	6	1,53	1,20
93.	бангати	45	1	7	1,44	1,22
94.	гиљати	45	1	5	1,40	0,99
95.	кланцати	45	1	5	1,31	0,87
96.	главињати	45	1	5	1,27	0,86
97.	таврљати	45	1	4	1,27	0,65
98.	гавелјати	45	1	3	1,20	0,55
99.	клипсати	45	1	5	1,18	0,65
100.	љумати	45	1	4	1,11	0,49

Табела 11. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу оцене релевантности.

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
1.	walk	45	4	7	6,82	0,61
2.	go	45	3	7	6,62	1,05
3.	come	45	4	7	6,58	0,99
4.	move	45	2	7	6,56	1,37
5.	leave	45	3	7	6,53	1,12
6.	travel	45	3	7	6,40	1,47
7.	hurry	45	3	7	6,29	1,22

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
8.	arrive	45	3	7	6,29	1,24
9.	run	45	2	7	6,11	1,73
10.	depart	45	3	7	6,09	1,56
11.	race	45	2	7	6,02	1,50
12.	swim	45	2	7	5,76	1,67
13.	climb	45	2	7	5,73	1,67
14.	jump	45	2	7	5,71	1,74
15.	return	45	2	7	5,64	1,93
16.	rush	45	2	7	5,60	1,64
17.	skip	45	1	7	5,38	1,96
18.	dash	45	1	7	5,33	1,72
19.	tiptoe	45	1	7	5,31	1,78
20.	cross	45	1	7	5,27	1,54
21.	speed	45	1	7	5,24	2,02
22.	exit	45	1	7	5,22	1,86
23.	advance	45	1	7	5,20	1,62
24.	wander	45	1	7	5,18	1,66
25.	jog	45	1	7	4,98	2,14
26.	escape	45	1	7	4,91	1,59
27.	stroll	45	1	7	4,91	1,64
28.	sneak	45	1	7	4,91	1,87
29.	rise	45	1	7	4,89	1,61
30.	stagger	45	1	7	4,89	1,81
31.	leap	45	1	7	4,87	1,73
32.	hike	45	1	7	4,84	1,74
33.	strut	45	1	7	4,84	1,59
34.	prowl	45	1	7	4,76	2,00
35.	float	45	1	7	4,69	1,84
36.	descend	45	1	7	4,69	1,70
37.	wade	45	1	7	4,62	1,68
38.	abandon	45	1	7	4,60	2,45
39.	ascend	45	1	7	4,58	1,50
40.	flee	45	1	7	4,56	1,69
41.	creep	45	1	7	4,51	1,46
42.	march	45	1	7	4,49	1,79
43.	slither	45	1	6	4,49	1,73

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
44.	stride	45	1	7	4,40	1,48
45.	crawl	45	1	7	4,40	1,78
46.	journey	45	1	7	4,38	1,66
47.	hop	45	1	7	4,36	2,19
48.	trudge	45	1	7	4,29	1,73
49.	stray	45	1	7	4,29	1,47
50.	slouch	45	1	7	4,27	1,80
51.	coast	45	1	7	4,24	1,63
52.	ramble	45	1	7	4,22	2,09
53.	shuffle	45	1	7	4,22	1,72
54.	roam	45	1	7	4,13	1,50
55.	tramp	45	1	7	4,13	1,88
56.	hasten	45	1	7	4,11	2,08
57.	meander	45	1	7	4,09	1,50
58.	zoom	45	1	7	4,07	2,11
59.	bound	45	1	7	4,04	1,83
60.	limp	45	1	7	3,89	1,61
61.	saunter	45	1	7	3,89	1,72
62.	dart	45	1	7	3,89	1,76
63.	charge	45	1	7	3,87	1,74
64.	swagger	45	1	7	3,87	1,80
65.	zigzag	45	1	7	3,80	1,34
66.	drift	45	1	7	3,78	2,12
67.	totter	45	1	7	3,71	1,73
68.	streak	45	1	7	3,69	1,95
69.	scurry/scutter/scuttle	45	1	7	3,67	1,81
70.	scamper	45	1	7	3,64	1,69
71.	parade	45	1	7	3,62	1,54
72.	lurch	45	1	7	3,53	1,50
73.	gallop	45	1	7	3,51	1,88
74.	hobble	45	1	7	3,49	1,77
75.	skedaddle	45	1	7	3,49	1,94
76.	slink	45	1	7	3,47	1,56
77.	trot	45	1	7	3,44	1,70
78.	mosey	45	1	7	3,40	2,16
79.	plunge	45	1	7	3,38	1,87

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
80.	whiz	45	1	7	3,29	1,75
81.	sleepwalk	45	1	7	3,27	1,98
82.	scram	45	1	7	3,24	2,02
83.	trek	45	1	6	3,18	1,51
84.	desert	45	1	6	3,16	1,68
85.	cavort	45	1	6	3,11	1,71
86.	inch	45	1	6	3,09	1,59
87.	toddle	45	1	6	3,04	1,74
88.	waddle	45	1	7	2,96	1,57
89.	scoot	45	1	6	2,89	1,63
90.	sidle	45	1	7	2,87	1,97
91.	amble	45	1	7	2,84	1,49
92.	prance	45	1	7	2,73	1,71
93.	lumber	45	1	6	2,73	1,50
94.	skitter	45	1	7	2,73	1,70
95.	somersault	45	1	7	2,73	1,57
96.	sashay	45	1	7	2,71	2,12
97.	vault	45	1	7	2,67	1,54
98.	pad	45	1	6	2,64	1,26
99.	clamber	45	1	6	2,62	1,59
100.	plod	45	1	5	2,47	1,24
101.	promenade	45	1	6	2,44	1,24
102.	slog	45	1	5	2,44	1,70
103.	perambulate	45	1	5	2,38	1,25
104.	lope	45	1	6	2,38	1,37
105.	canter	45	1	6	2,36	1,94
106.	gambol	45	1	5	2,27	1,70
107.	rove	45	1	6	2,16	1,41
108.	trundle	45	1	5	2,16	1,54
109.	traipse	45	1	6	2,13	1,38
110.	troop	45	1	5	2,07	1,54
111.	goosestep	45	1	5	2,07	1,57
112.	scud	45	1	5	2,07	1,56
113.	dodder	45	1	6	2,02	1,45
114.	shamble	45	1	5	1,89	1,40
115.	lollop	45	1	6	1,82	1,45

Редни број	Глагол	Број испитаника	Најнижа оцена	Највиша оцена	Просечна оцена	Стандардна девијација
116.	clump	45	1	6	1,62	1,28

3. 1. 4. Коментар

Иако скале које су довеле до оваквог редоследа глагола показују неочекивано високу поузданост (тест Кромбахова алфа (енг. *Cronbach's Alpha*) за испитивање глагола из српског језика износи 0,957, а енглеских 0,962), не може се са сигурношћу тврдити да се ради о табелама које засигурно приказују ниво прототипичности код глагола природног људског кретања, јер узрок оваквог распореда не мора нужно бити прототипичност. Због овога ће се проучити степен корелације са другим и трећим експериментом, који ће испитати потенцијалну прототипичност из угла слободних асоцијација и учесталости употребе у електронским корпусима. Када је реч о овом експерименту, ради се о једном могућем решењу за ниво прототипичности, које на први поглед делује очекивано из неколико разлога. Најпре, чини се да су код оба језика најистакнутији глаголи нашли своје место на врху листе – ови глаголи углавном уједно описују ону врсту кретања која је чешћа у свакодневици, што је у складу са задатком из упитника. На дну обе листе налазе се мање познати и мање коришћени глаголи, уједно и глаголи који описују врсту кретања која није толико заступљена у свакодневном животу. Као и у случају претходног испитивања глагола кретања око сопствене осе (Stamenković 2012³²), чини се да се потврђује општа тенденција да су глаголи које можемо означити као „генеричке“ (нпр. *ходати*, *ићи*, *шетати*) ближи центру категорије, односно врху листе, док они специфичнији (нпр. *галопирати*, *бауљати*, *дефиловати*) теже ка периферији, односно ближи су дну

³² У овом пилот истраживању испитана је веза између учесталости употребе глагола кретања око осе и глагола изражавања жеље с једне стране и њихових семантичких својстава с друге. Показало се да, иако је методолошки поступак био провизоран (учесталост употребе се не може изједначити са прототипичношћу), постоје неке тенденције када је у питању семантички садржај глагола – специфичност, контекст и регистар имали су јасне путеве промене од центра ка периферији.

листе. Глаголи чија је употреба ограничена одређеним ужим контекстом (нпр. *марширати*, *планинарити*) такође имају мању шансу да буду у центру категорије природног људског кретања. Овакви резултати су у складу са принципом до кога долази М. Жиц Фукс (Žic-Fuchs 1991), а који каже да што су глаголи једноставнији у смислу семантичке структуре, то су могућности њиховог појављивања у типичним синтаксичким окружењима основне лексеме већи, а рестрикције мање и обрнуто. У засебном делу истраживања испитаће се појединачна својства најпрототипичнијих глагола и размотрити на који начин се ова својства мењају при кретању од центра ка периферији категорије глагола природног људског кретања. Пре него се одреди и коначни састав листе која ће ући у овај опис, спровешће се и два додатна експеримента, а потом одредити и степен корелација резултата та два експеримента и овог првог.

3. 2. Слободне асоцијације и прототипичност (други експеримент)

3. 2. 1. Корпус дражи

За разлику од првог експеримента, други експеримент није имао корпус дражи које су оцењиване. Уместо тога, метода слободних асоцијација изискивала је да корпус чине сви глаголи људског кретања којих се испитаник сети. У српском језику је таквих глагола било 50 (*бауљати*, *бацити/бацати се*, *бежати/бећи/бегати*, *брзати*, *ваљати се*, *врзмати се*, *врсти се*, *вући се*, *гацати*, *гегати се*, *журити (се)*, *заобићи/заобилазити*, *ићи*, *јурити*, *касати/касати*, *коракнути*, *корачити/корачати*, *котрљати се*, *кретати (се)/кренути се*, *кружити*, *лазити*, *луњати*, *лутати*, *марширати*, *милити*, *обићи/обилазити*, *пењати се*, *пешачити*, *пливати*, *поћи/полазити*, *пузити/пузати*, *скитати се*, *скочити/скакати*, *смуцати се*, *стићи/стигнути*, *тетурати се*, *трчати*, *тумарати*, *ћопати*, *хитати*, *ходати*,

храмати, цогирати, шепати, шепурити се, шетати се, шљанкати, шпартати, шпринтати, и шуњати се), а у енглеском 68 (*abandon, advance, amble, bound, climb, come, crawl, creep, cross, dart, dash, descend, drop, escape, exit, flee, float, gallop, go, hobble, hop, hurry, jog, jump, leap, leave, limp, lope, march, meander, moonwalk, mosey, move, pace, plunge, race, ramble, rise, run, saunter, scamper, scoot, shuffle, sidle, skip, slither, slouch, somersault, speed, spin, sprint, stagger, step, stride, stroll, strut, swim, tiptoe, travel, trot, trudge, vault, waddle, wade, walk, wander, zigzag* и *zoom*).

3. 2. 2. Испитаници и процедура

У другом експерименту, до прототипичности је покушано да се дође методом слободних асоцијација и релативно једноставним упитником у коме су испитаници имали ограничено време и задатак да напишу што већи број глагола природног људског кретања, оним редоследом којим су се они појављивали у њиховим мислима. Испитаници који су учествовали у другом експерименту истоветни су са испитаницима који су оцењивали прототипичност глагола кретања у првом експерименту, с тим што се други експеримент радио пре првог, да оцењивање глагола кретања не би могло да утиче на њихове асоцијације. Инструкције које су испитаници имали биле су следеће: „Имате три минута да напишете што већи број глагола природног људског кретања. Молимо вас да их испишете оним редом којим се они јављају у вашим мислима. Прва три глагола су већ дата: 1. *ходати*, 2. *трчати*, 3. *ићи*“³³. На овај начин, испитаници су настављали низ глагола и за три минута долазили и до двадесет асоцијација. Глагол *ићи* је у српској верзији понуђен као трећи дати глагол из разлога да би стимулисао асоцијацију на своје префиксалне деривате (*доћи, стићи, отићи*), за које се сматрало да ће врло лако бити искључени јер не описују начин већ смер, почетну и крајњу тачку кретања. Како би се бројчано

³³ Енглеска верзија упитника садржала је следеће упутство: „You have three minutes to write as many verbs of natural human motion as you can think of. Please write them in the order they appear in your mind. The first two verbs are provided: 1. *walk*, 2. *run*.“

макар делимично уклопио у скалу из претходног експеримента, систем оцењивања добијених листа изгледао је овако:

- Прва три исписана глагола (1–3) добијала су оцену 7;
- Друга три исписана глагола (4–6) добијала су оцену 6;
- Следећа три исписана глагола (7–9) добијала су оцену 5;
- Следећа три исписана глагола (10–12) добијала су оцену 4;
- Следећа три исписана глагола (13–15) добијала су оцену 3;
- Следећих шест исписаних глагола (16–21) добијала су оцену 2;
- Сви неисписани глаголи који су постојали у корпусу претходног експеримента добијали су оцену 1.
- Глаголи који су дати као примери, као и глаголи *кретати се* и *move* аутоматски су добили оцену 5,00, имајући у виду да је највећи скор свих осталих глагола био највише 4,16.

3. 2. 3. Резултати

На крају су добијене нове листе са 50 српских и 68 енглеских глагола, са просечним оценама изведеним из одговора свих 45 испитаника. Међу глаголима је било и оних којих није било на првобитним листама (састављеним на основу листа Д. Вујовић Џ. Милера и Б. Левин). Редослед глагола у наредне две табеле одређен је на основу просечне оцене добијене на основу учесталости и редоследа асоцијација:

Табела 12. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу методе слободних асоцијација.

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена	Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
1.	кретати (се)/кренути (се)	5,00	26.	марширати	1,36
2.	ићи	5,00	27.	милити*	1,36
3.	ходати	5,00	28.	шуњати се	1,33
4.	трчати	5,00	29.	скитати се	1,31
5.	скочити/скакати	4,16	30.	кружити*	1,24
6.	шетати се	4,00	31.	котрљати се	1,22
7.	вући се	3,76	32.	обићи/обилазити	1,20
8.	пузити/пузати	3,31	33.	бацити/бацати се	1,18
9.	тетурати се	3,20	34.	хитати	1,18
10.	јурити	2,96	35.	поћи/полазити	1,13
11.	бауљати	2,49	36.	смуцати се	1,13
12.	гегати се	2,44	37.	стићи/стигнути	1,11
13.	храмати	2,44	38.	врзмати се	1,11
14.	шепати	2,36	39.	пливати	1,11
15.	корачити/корачати	2,22	40.	коракнути	1,11
16.	журити (се)	2,09	41.	лазити	1,11
17.	ћопати	2,02	42.	касати/касати	1,11
18.	пешачити	1,91	43.	врсти се	1,11
19.	гацати	1,80	44.	брзати	1,09
20.	бежати/бећи/бегати	1,76	45.	ваљати се	1,09
21.	шепурити се*	1,69	46.	луњати	1,09
22.	шпринтати*	1,67	47.	шљапкати*	1,09
23.	џогирати*	1,62	48.	заобићи/заобилазити	1,07
24.	тумарати	1,58	49.	пењати се	1,07
25.	лутати	1,44	50.	шпартати*	1,07

* Глагол означен звездicom није садржан у корпусу првог експеримента.

Табела 13. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу методе слободних асоцијација.

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
1.	walk	5,00
2.	move	5,00
3.	run	5,00
4.	jump	3,92
5.	skip	3,44
6.	crawl	3,28
7.	jog	3,00
8.	climb	2,72
9.	hop	2,68
10.	leap	2,56
11.	swim	2,44
12.	sprint*	2,36
13.	stroll	1,84
14.	trot	1,80
15.	gallop	1,72
16.	strut	1,56
17.	step*	1,56
18.	tiptoe	1,52
19.	dash	1,48
20.	stride	1,44
21.	come	1,40
22.	leave	1,40
23.	pace*	1,40
24.	go	1,36
25.	race	1,36
26.	drop	1,36
27.	wade	1,36
28.	shuffle	1,36
29.	limp	1,36
30.	stagger	1,32
31.	somersault	1,32
32.	float	1,28
33.	travel	1,24
34.	abandon	1,24
35.	meander	1,24

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
36.	saunter	1,24
37.	scamper	1,24
38.	mosey	1,24
39.	waddle	1,24
40.	scoot	1,24
41.	amble	1,24
42.	hurry	1,20
43.	cross	1,20
44.	speed	1,20
45.	exit	1,20
46.	advance	1,20
47.	zigzag	1,20
48.	hobble	1,20
49.	wander	1,16
50.	escape	1,16
51.	rise	1,16
52.	descend	1,16
53.	creep	1,16
54.	march	1,16
55.	zoom	1,16
56.	bound	1,16
57.	plunge	1,16
58.	sidle	1,16
59.	vault	1,16
60.	moonwalk*	1,16
61.	flee	1,12
62.	ramble	1,12
63.	dart	1,12
64.	drop	1,12
65.	lope	1,12
66.	slither	1,08
67.	trudge	1,08
68.	slouch	1,08

* Глагол означен звездицом није садржан у корпусу првог експеримента.

3. 2. 4. Коментар

Највећа разлика у резултатима између првог и другог експеримента налази се у чињеници да су се испитаници у оба језика углавном сконцентрисали на глаголе који описују начин кретања, у великој мери занемаривши оне глаголе који описују усмереност кретања. Тако су неки глаголи који су у претходном експерименту имали висок „пласман“, попут глагола *изаћи/излазити*, *доћи/долазити*, *ући/улазити*, *отићи/одлазити*, *вратити се*, *проћи/пролазити* и *прићи/прилазити* у српском и *to arrive*, *to depart*, *to return* у енглеском, овог пута потпуно изостављени. Исти разлог објашњава и слабе позиције глагола који су према претходном експерименту били прототипичнији – такав је случај, рецимо, са глаголима *поћи/полазити* и *стићи/стигнути* у српском и *to go*, *to come* и *to leave* у енглеском језику. Резултати испитаника чији је матерњи језик српски показују веома висок пласман глагола који описују неку врсту отежаног или бесциљног кретања – у првих двадесет глагола чак је осам оваквих: *вући се*, *тетурати се*, *бауљати*, *гегати се*, *храмати*, *шепати*, *ћопати* и *гацати*. Овакву тенденцију не срећемо у одговорима енглеских испитаника – разлози за овако велику разлику могу бити културолошке природе. Ни у једном од два језика не срећемо онолико приметне тенденције које су постојале у претходном експерименту – не може се рећи да се новодобијене листе крећу у смеру од „генеричких“ ка „специфичним“ глаголима, нити од оних релевантнијих или више коришћених ка мање релевантним или мање коришћеним. Ипак, чини се да су се у оба језика испитаници трудили да дају примере глагола који се у довољној мери разликују у односу на оне који су дати као примери, што у одређеној мери објашњава недостатак генеричких глагола – овакви глаголи су значењски и концептуално гледано слични, иако сваки од њих у фокусу има другу компоненту значења. Још један важан резултат овог експеримента налазимо у чињеници да су у слободним асоцијацијама префиксовани или суфиксовани глаголи били права реткост – ово макар донекле додатно оправдава претходно поменуто методолошку одлуку да се у првом експерименту користе само основни облици глагола кретања.

Као што је већ напоменуто, међу глаголима је било и оних којих није било на првобитним листама (састављеним на основу листа Д. Вујовић Џ. Милера и Б. Левин) – када је у питању српски језик, ради се о позајмљеницама *шпринтати*, *иогирати* и *шпартати*, о глаголу чије примарно значење није кретање, *шепурити се*, о још два глагола који описују отежано кретање *милити* и *шљапкати*, као и глагол *кружити*, који не описује кретање прототипично дефинисано као промена локације из места а у место б. Када је у питању енглески, додатих глагола је мање – ту налазимо једну врсту плеса, *to moonwalk*, као и глаголе *to sprint*, *to step* и *to pace*.

3. 2. 5. Корелације са првим експериментом

Као што се из коментара може претпоставити, корелације између резултата првог и другог експеримента само су делимичне – *Cronbach's Alpha* срачунат за обе скале износи 0,608 за глаголе из српског, а 0,617 за глаголе из енглеског језика. Резултат Пирсоновог теста корелације (енг. *Pearson Correlation*) за прву групу глагола износи 0,457 (статистичка значајност на нивоу 0,01), а за другу групу глагола 0,455 (статистичка значајност је такође на нивоу 0,01), што нам говори да корелације нису занемарљиве. Комбинацијом оцена из првог и другог експеримента доћи ћемо до прелиминарног избора од 35 глагола из српског и 35 глагола из енглеског језика, који ће даљом селекцијом бити скраћене на листе од 20 глагола који ће ући у детаљнији опис.

3. 3. Учесталост употребе и прототипичност (трећи експеримент)

3. 3. 1. Корпус дражи

Корпус глагола који су ушли у анализу код трећег експеримента састављен је на основу резултата прва два и то по формули „резултат из првог експеримента + резултат из другог експеримента“, при чему је максимум оваквог збира у оба језика био 14, а минимум 2. Овакав збир дао је нове табеле, а из сваке од табела узето је првих 35 глагола. Редослед глагола у наредне две табеле одређен је на основу збира просечне оцене добијене на основу релевантности и оцене добијене на основу учесталости и редоследа асоцијација:

Табела 14. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу релевантности и методе слободних асоцијација.

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
1.	кретати (се)/кренути (се)	11,94
2.	ићи	11,78
3.	ходати	11,78
4.	трчати	11,69
5.	шетати се	10,84
6.	скочити/скакати	10,49
7.	вући се	9,49
8.	јурити	9,18
9.	пешачити	8,75
10.	журити (се)	8,65
11.	тетурати се	8,11
12.	пузити/пузати	7,99
13.	корачити/корачати	7,93
14.	изаћи/изићи/излазити	7,91
15.	бежати/бећи/бегати	7,87

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
16.	доћи/долазити	7,82
17.	ући/улазити	7,73
18.	стићи/стигнути	7,73
19.	поћи/полазити	7,71
20.	отићи/одлазити	7,69
21.	вратити се	7,69
22.	проћи/пролазити	7,47
23.	скитати се	7,33
24.	обићи/обилазити	7,31
25.	прићи/прилазити	7,27
26.	заобићи/заобилазити	7,25
27.	прећи/прелазити	7,16
28.	мимоићи се/мимолазити се	7,09
29.	пењати се	7,07
30.	наићи/наилазити	6,98

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
31.	шуњати се	6,95
32.	лугати	6,73
33.	бацити/бацати се	6,71
34.	шепати	6,69
35.	гегати се	6,65
36.	смуцати се	6,64
37.	сићи/саћи се	6,60
38.	прикрасти/прикрадати се	6,56
39.	тумарати	6,51
40.	ближити се	6,42
41.	храмати	6,37
42.	шмугнути	6,29
43.	врзмати се	6,18
44.	пети се	6,09
45.	разићи се	6,00
46.	пентрати се	5,93
47.	ћопати	5,91
48.	вртети се	5,84
49.	пливати	5,82
50.	шврљати	5,69
51.	брзати	5,62
52.	хитати	5,56
53.	гацати	5,53
54.	ваљати се	5,49
55.	котрљати се	5,49
56.	умаћи	5,47
57.	размимоићи се	5,4
58.	срљати	5,38
59.	приспети	5,36
60.	коракнути	5,35
61.	бауљати	5,31
62.	парадирати	5,2
63.	лазити	5,13
64.	хрлити	5,07
65.	климати	5,00
66.	луњати	4,93
67.	планинарити	4,82
68.	утећи	4,73
69.	верати се	4,62

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
70.	дефиловати	4,4
71.	галопирати	4,38
72.	марширати	4,27
73.	котурати се	4,11
74.	плутати	4,09
75.	узаћи/узићи	4,09
76.	ронити	4,04
77.	касати/касати	4,00
78.	гњурати/гњурити се	3,87
79.	басати	3,69
80.	ломатати се	3,64
81.	даљити се	3,42
82.	заићи	3,38
83.	јездити	3,31
84.	преобићи	3,11
85.	батргати се	3,04
86.	табанати	3,00
87.	врсти се	3,00
88.	путити се	2,93
89.	базати	2,93
90.	надићи	2,91
91.	шепурити се	2,69
92.	шпрингати	2,67
93.	глибати	2,67
94.	џогирати	2,62
95.	шантати	2,53
96.	бангати	2,44
97.	гиљати	2,4
98.	милити	2,36
99.	кланцати	2,31
100.	главињати	2,27
101.	таврљати	2,27
102.	кружити	2,24
103.	гавељати	2,2
104.	клипсати	2,18
105.	љумати	2,11
106.	шљапкати	2,09
107.	шпартати	2,07

Табела 15. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу релевантности и методе слободних асоцијација.

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
1.	walk	13,82
2.	move	13,56
3.	run	13,11
4.	jump	9,63
5.	skip	8,82
6.	climb	8,45
7.	swim	8,20
8.	go	7,98
9.	jog	7,98
10.	come	7,98
11.	leave	7,93
12.	crawl	7,68
13.	travel	7,64
14.	hurry	7,49
15.	leap	7,43
16.	race	7,38
17.	arrive	7,29
18.	depart	7,09
19.	hop	7,04
20.	tiptoe	6,83
21.	dash	6,81
22.	stroll	6,75
23.	return	6,64
24.	rush	6,60
25.	cross	6,47
26.	speed	6,44
27.	exit	6,42
28.	strut	6,40
29.	advance	6,40
30.	wander	6,34
31.	stagger	6,21
32.	escape	6,07
33.	rise	6,05
34.	sneak	6,03
35.	wade	5,98
36.	float	5,97
37.	descend	5,85

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
38.	hike	5,84
39.	stride	5,84
40.	abandon	5,84
41.	prowl	5,76
42.	flee	5,68
43.	creep	5,67
44.	march	5,65
45.	shuffle	5,58
46.	ascend	5,58
47.	slither	5,57
48.	journey	5,38
49.	trudge	5,37
50.	slouch	5,35
51.	ramble	5,34
52.	meander	5,33
53.	stray	5,29
54.	limp	5,25
55.	trot	5,24
56.	coast	5,24
57.	gallop	5,23
58.	zoom	5,23
59.	bound	5,20
60.	roam	5,13
61.	tramp	5,13
62.	saunter	5,13
63.	hasten	5,11
64.	dart	5,01
65.	zigzag	5,50
66.	scamper	4,88
67.	charge	4,87
68.	swagger	4,87
69.	drift	4,78
70.	totter	4,71
71.	hobble	4,69
72.	streak	4,69
73.	scurry/scutter/scuttle	4,67
74.	mosey	4,64

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
75.	parade	4,62
76.	plunge	4,54
77.	lurch	4,53
78.	skedaddle	4,49
79.	slink	4,47
80.	whiz	4,29
81.	sleepwalk	4,27
82.	scram	4,24
83.	waddle	4,20
84.	trek	4,18
85.	desert	4,16
86.	scoot	4,13
87.	cavort	4,11
88.	inch	4,09
89.	amble	4,08
90.	somersault	4,05
91.	toddle	4,04
92.	sidle	4,03
93.	vault	3,83
94.	prance	3,73
95.	lumber	3,73
96.	skitter	3,73
97.	sashay	3,71

Ред. бр.	Глагол	Просечна оцена
98.	pad	3,64
99.	clamber	3,62
100.	lope	3,50
101.	plod	3,47
102.	promenade	3,44
103.	slog	3,44
104.	perambulate	3,38
105.	sprint	3,36
106.	canter	3,36
107.	gambol	3,27
108.	rove	3,16
109.	trundle	3,16
110.	traipse	3,13
111.	troop	3,07
112.	goosestep	3,07
113.	scud	3,07
114.	dodder	3,02
115.	shamble	2,89
116.	lollop	2,82
117.	clump	2,62
118.	step	2,56
119.	pace	2,40
120.	moonwalk	2,16

3. 3. 2. Процедура

Иако су здраворазумска очекивања таква да ће прототипичнији представници имати већу учесталост употребе, проблем са повезивањем учесталости употребе и нивоа прототипичности настаје из најмање два разлога. Први је тај да одређене компоненте значења у неким културама имају кључан утицај на ниво прототипичности – Пулман (Pulman 1983: 123–124) тако наводи да, иако је именица „кокошка“ много чешће коришћена од именице „орао“ и иако се људи много чешће сусрећу са кокошкама него са орловима, тешко је да би било ко тврдио да је кокошка

прототипичнија птица од орла – немогућност летења има свој утицај на културни значај, па ће тако резултати готово увек истицати орла као бољег представника категорије птице. Други разлог је методолошке природе – не може се рећи да велики корпуси могу да пруже тачне податке о употреби речи са тачно одређеним значењем. Разлози за ово су бројни: хомонимија, полисемија, хомографија, глаголске фразе и идиоми и различити регистри имају утицај на то да неке лексичке јединице показују нереално високе резултате у мерењу учесталости употребе (Stamenković 2012: 180–181). Велики корпуси не изолују хомониме и хомографе који се не могу директно повезати са основним значењем глагола, јер се пре свега концентришу на положај лексичке јединице у реченице и њен однос са осталим елементима у реченици, што се само донекле може користити за потребе семантичких истраживања. Када говоримо о резултатима учесталости у великим корпусима, полисемија је много мањи проблем у поређењу са хомонимијом, имајући чињеницу да можемо сматрати да ће прототипичнији глаголи кретања имати бројније екстензије и друге домене, што оправдано доприноси фреквенцији њихове употребе. С друге стране, ако се одабере мањи корпус, резултати детаљне селекције глагола кретања (која би искључила проблем хомонима и хомографа) не морају да покажу тачну учесталост употребе, јер такав корпус не може бити довољно великог обима за озбиљне тврдње. Због овога, овај рад садржи анализу и једне и друге врсте корпуса – трећи експеримент, описан у овом сегменту, позабавиће се великим корпусима (*Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду* и *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*), док ће мањи корпус бити анализиран у последњем, преводном експерименту.

Учесталост употребе 35 одабраних глагола природног људског кретања из енглеског језика одређена је на основу резултата учесталости у корпусу савременог америчког енглеског језика (*The Corpus of Contemporary American English (COCA)*), обједињених у листама Марка Дејвиса, главног ствараоца овог корпуса (Davies 2011).

Како би се изоловала употреба глагола, коришћене су само леме са следећим етикетама³⁴ (енг. *tags*):

- VVO base form of lexical verb (e.g. give, work)*
- VVD past tense of lexical verb (e.g. gave, worked)*
- VVG -ing participle of lexical verb (e.g. giving, working)*
- VVI infinitive (e.g. to give... It will work...)*
- VVN past participle of lexical verb (e.g. given, worked)*
- VVZ -s form of lexical verb (e.g. gives, works)*

Резултат учесталости употребе глагола добијен је у збиру свих инстанци употребе под овим етикетама. Овакви резултати су, затим преведени у скалу од 1 до 7, како би се могли упоредити са резултатима прва два експеримента. Имајући у виду велики размак између првог (глагол *go* са 875.243 инстанци употребе) и тридесетпетог (глагол *tiptoe* са свега 886 инстанци употребе), систем додељивања оцена је ревидиран на следећи начин, а на основу најприроднијег груписања глагола према добијеним резултатима:

Глаголи са 0 – 10.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 1 до 2;

Глаголи са 10.001 – 20.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 2 до 3;

Глаголи са 20.001 – 40.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 3 до 4;

Глаголи са 40.001 – 100.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 4 до 5;

Глаголи са 100.001 – 900.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 5 до 7.

На сличан начин, учесталост употребе глагола људског кретања у српском одређена је на основу резултата добијених у претрагама *Корпуса савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду*, с тим што је, због недостатка адекватних фреквенцијара и сложености глаголских облика, у случају српског језика оваква процедура била нешто сложенија. Једноставним претрагама, пронађене су инстанце употребе свих оних глаголских облика који улазе у изградњу

³⁴ Систем означавања, односно етикетирање преузето је од истраживача са Универзитета у Ланкастеру – детаљна листа етикета налази се на: <http://ucrel.lancs.ac.uk/claws7tags.html>. Објашњења етикета преузета су са наведеног вебсајта.

презента, перфекта, потенцијала, аориста, императива, футура првог и другог. Инстанце употреба по лицима и бројевима су сабране једне са другима, што је дало збирове, који су, генерално гледано, нижи у односу на оне које смо имали код америчког корпуса, јер је тај корпус сам по себи већи. Апсолутни бројеви, међутим, за коначну сврху овог истраживања нису онолико битни колико су битни релативни односи у учесталости употребе појединих глагола. Као и у случају енглеског језика, распон од 1 до 7 подељен је по групама и то на следећи начин:

Глаголи са 0 – 500 инстанци употребе делили су распон оцене од 1 до 2;

Глаголи са 501 – 2.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 2 до 3;

Глаголи са 2.001 – 5.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 3 до 4;

Глаголи са 5.001 – 15.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 4 до 5;

Глаголи са 15.001 – 50.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 5 до 6;

Глаголи са 50.001 – 120.000 инстанци употребе делили су распон оцене од 6 до 7.

3. 3. 3. Резултати

Крајњи резултат овакве процедуре јесу две табеле које садрже укупан број инстанци употребе сваког од 35 глагола у два језика, као и оцене могућег нивоа прототипичности изведеног из тог броја.

Табела 16. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу учесталости употребе у *Корпусу савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду*.

Ред. бр.	Глагол	Инстанце употребе	Оцена
1.	доћи/долазити	117.038	6,96
2.	проћи/пролазити	66.850	6,24
3.	ићи	42.932	5,80
4.	отићи/одлазити	38.252	5,66
5.	ући/улазити	36.407	5,61
6.	стићи/стигнути	33.352	5,52
7.	изаћи/изићи/излазити	29.175	5,41
8.	прећи/прелазити	20.104	5,15
9.	вратити се	16.196	5,03
10.	кретати (се)/кренути (се)	11.575	4,66
11.	поћи/полазити	9.368	4,44
12.	обићи/обилазити	6.330	4,13
13.	наићи/наилазити	6.215	4,12
14.	прићи/прилазити	5.595	4,06
15.	скочити/скакати	3.993	3,66
16.	трчати	2.927	3,31
17.	јурити	2.877	3,29
18.	шетати се	2.312	3,10
19.	ходати	1.997	3,00
20.	журити (се)	1.937	2,96
21.	заобићи/заобилазити	1.917	2,94
22.	пењати се	912	2,27
23.	лутати	903	2,27
24.	корачити/корачати	774	2,18
25.	бацити/бацати се	714	2,14
26.	мимоићи се/мимоилазити се	636	2,09
27.	пешачити	296	1,59
28.	вући се	270	1,54
29.	бежати/бећи/бегати	249	1,50
30.	пузити/пузати	184	1,37
31.	тетурати се	108	1,22
32.	шуњати се	91	1,18
33.	скитати се	73	1,15
34.	шепати	70	1,14
35.	гегати се	42	1,08

Табела 17. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу учесталости употребе у *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*.

Ред. бр.	Глагол	Инстанце употребе	Оцена
1.	go	875.243	6,96
2.	come	555.656	6,51
3.	leave	214.247	6,02
4.	run	195.637	5,96
5.	move	141.289	5,41
6.	walk	118.586	5,19
7.	return	85.539	4,76
8.	arrive	44.310	4,07
9.	rise	40.035	4,00
10.	travel	37.591	3,88
11.	jump	29.717	3,49
12.	cross	28.760	3,44
13.	climb	25.294	3,26
14.	rush	19.423	1,94
15.	escape	17.896	1,79
16.	swim	11.823	1,18
17.	advance	11.433	1,14
18.	wander	10.225	1,02
19.	hurry	9.066	1,91
20.	leap	8.714	1,87
21.	speed	8.267	1,83
22.	crawl	7.864	1,79
23.	race	6.261	1,63
24.	skip	6.039	1,60
25.	depart	5.261	1,53
26.	sneak	5.242	1,52
27.	exit	5.212	1,52
28.	stroll	3.959	1,40
29.	hop	3.041	1,30
30.	dash	2.767	1,28
31.	stagger	2.515	1,25
32.	jog	2.163	1,22
33.	wade	2.115	1,21
34.	strut	1.184	1,12
35.	tiptoe	886	1,09

3. 3. 4. Коментар

На први поглед, резултати указују на то да су резултати у трећем експерименту сличнији онима у првом него у другом (што ће се видети кроз коефицијенте корелација). Најчешће коришћени глаголи су они који имају већи степен „генеричности“ или показују правац, а они који описују начин кретања поново падају ка дну табеле. У српском језику су, по свему судећи, најчесталији глагол *ићи* и, морфолошки и историјски гледано, његови деривати – глаголи *доћи*, *проћи*, *отићи*, *ући*, а у енглеском глаголи *go*, *come*, *leave*, *run*, *move* и *walk*. Велике разлике између првих и последњих глагола на листи резултат су како саме природе значења глагола, тако и полисемије, а у енглеском језику и употребе појединих глагола у глаголским фразама и у комбинацијама са партикулом. С друге стране, чињеница да је српски корпус био око четири пута мањи, а да је збир употребе енглеских глагола шест пута већи, резултат је чињенице да у српском корпусу префиксоване форме једног дела глагола (нпр. глагола *кретати се*, *скочити*, *трчати*, *јурити*, *шетати се*) нису узете у обзир када је у питању коначни збир. Наравно, ни у овом случају, из већ поменутих разлога, не може се сматрати да засигурно говоримо о ефекту и нивоу прототипичности, већ о само једном од могућих решења. Због овога, пре него се одреди коначна листа глагола који ће ући у опис, потребно је одредити степен корелација у резултатима између три експеримента.

3. 3. 5. Корелације са првим и другим експериментом

Испитивање корелација између три изведена експеримента показало је да корелације постоје само између резултата првог и трећег експеримента, односно да резултати експеримента изведеног методом слободних асоцијација мере различити сегмент значења у односу на први и трећи експеримент. Што се тиче првог и трећег експеримента – у српском језику је степен корелације 0,684 (Pearson Correlation,

статистичка значајност на нивоу 0,01), а у енглеском језику чак и виши – 0,726 (такође Pearson Correlation, статистичка значајност на нивоу 0,01). Значајна је још и чињеница да је најнижи степен корелација у оба језика забележен у поређењу другог и трећег експеримента, што нам потврђује идеју да најчешће коришћене речи често нису оне којих се прво сетимо када имамо задату категорију.

3. 4. Обједињени резултати прва три експеримента

Имајући у виду значајан степен корелације између првог и трећег експеримента, али и чињеницу да резултати другог експеримента омогућавају неким другачијим семантичким својствима да „испливају на површину“, коначни одабир 20 најпрототипичнијих глагола, односно глагола који ће ући у опис у четвртом сегменту рада, биће збирни резултат сва три експеримента, што нам даје две обједињене табеле, у којима је редослед глагола одређен на основу збирних просечних оцена добијених на основу (1) релевантности, (2) методе слободних асоцијација и (2) учесталости употребе у корпусима:

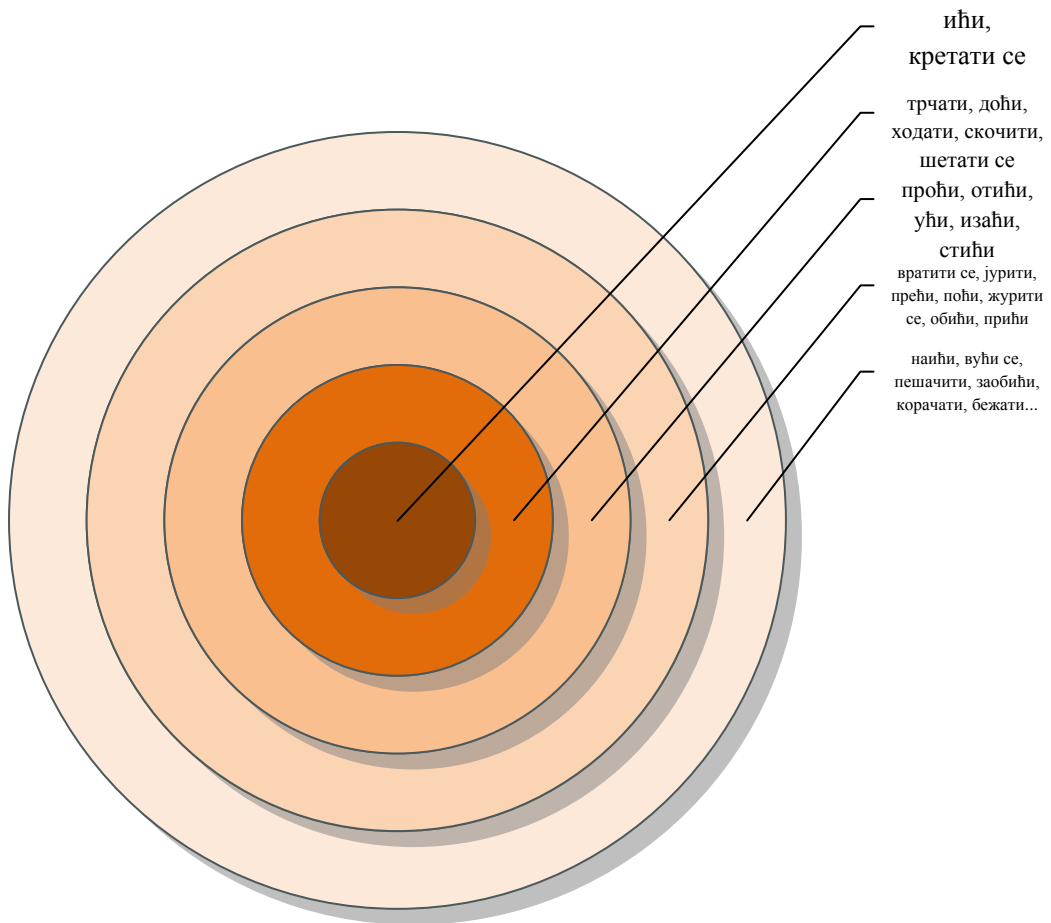
Табела 18. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у српском језику добијен на основу (1) релевантности, (2) методе слободних асоцијација и (3) учесталости употребе у *Корпусу савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду.*

Ред. бр.	Глагол	Релевантност	Асоцијације	Учесталост	Укупно
1.	ићи	6,78	5,00	5,80	17,58
2.	кретати (се)/крнути (се)	6,94	5,00	4,66	16,60
3.	трчати	6,69	5,00	3,31	15,00
4.	доћи/долазити	6,82	1,00	6,96	14,78
5.	ходати	6,78	5,00	3,00	14,78
6.	скочити/скакати	6,33	4,16	3,66	14,16
7.	шетати се	6,84	4,00	3,10	13,95

Ред. бр.	Глагол	Релевантност	Асоцијације	Учесталост	Укупно
8.	проћи/пролазити	6,47	1,00	6,24	13,71
9.	отићи/одлазити	6,69	1,00	5,66	13,35
10.	ући/улазити	6,73	1,00	5,61	13,34
11.	изаћи/изићи/излазити	6,91	1,00	5,41	13,32
12.	стићи/стигнути	6,62	1,11	5,52	13,26
13.	вратити се	6,69	1,00	5,03	12,72
14.	јурити	6,22	2,96	3,29	12,47
15.	прећи/прелазити	6,16	1,00	5,15	12,30
16.	поћи/полазити	6,58	1,13	4,44	12,14
17.	журити (се)	6,56	2,09	2,96	11,60
18.	обићи/обилазити	6,11	1,20	4,13	11,44
19.	прићи/прилазити	6,27	1,00	4,06	11,33
20.	наићи/наилазити	5,98	1,00	4,12	11,10
21.	вући се	5,73	3,76	1,54	11,03
22.	пешачити	6,84	1,91	1,59	10,35
23.	заобићи/заобилазити	6,18	1,07	2,94	10,19
24.	корачити/корачати	5,71	2,22	2,18	10,11
25.	бежати/бећи/бегати	6,11	1,76	1,50	9,37
26.	пузити/пузати	4,68	3,31	1,37	9,36
27.	пењати се	6,00	1,07	2,27	9,34
28.	тетурати се	4,91	3,20	1,22	9,33
29.	мимоићи се/мимоилазити се	6,09	1,00	2,09	9,18
30.	лутати	5,29	1,44	2,27	9,00
31.	бацити/бацати се	5,53	1,18	2,14	8,86
32.	скитати се	6,02	1,31	1,15	8,48
33.	шуњати се	5,62	1,33	1,18	8,13
34.	шепати	4,33	2,36	1,14	7,83
35.	гегати се	4,22	2,44	1,08	7,75

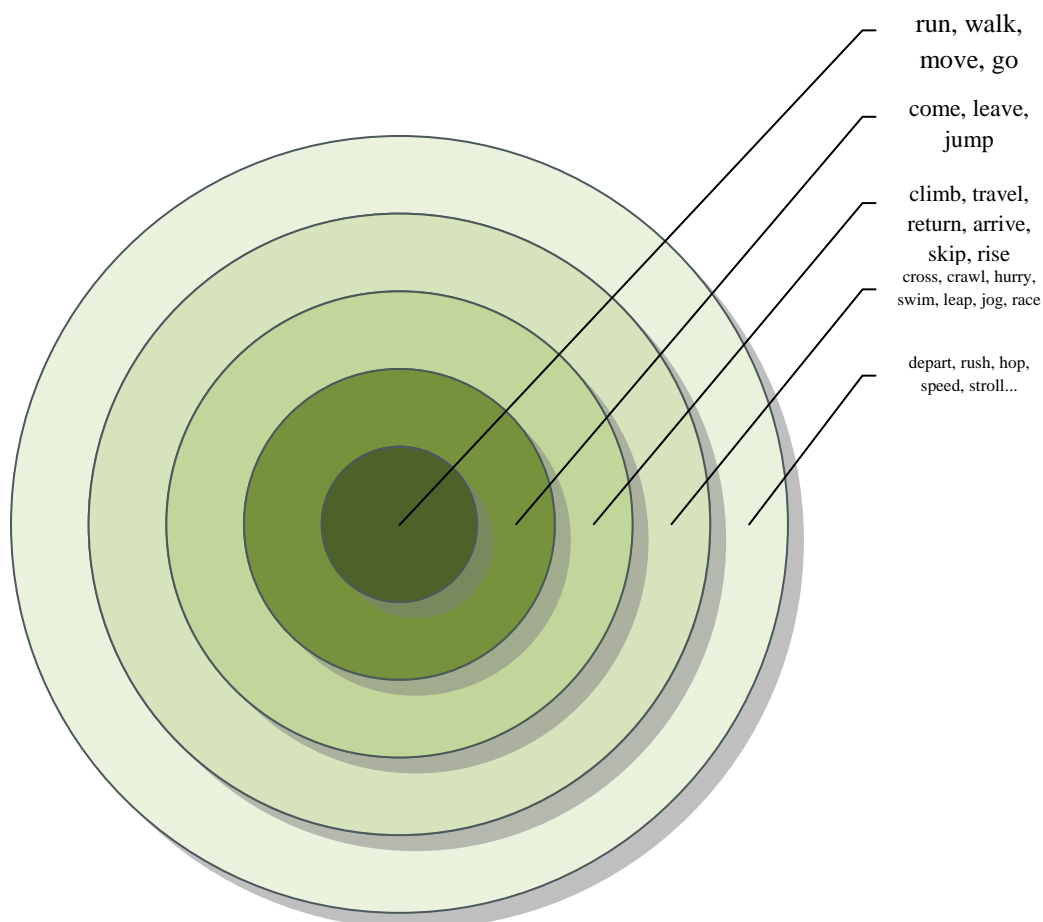
Графикон 7. Графички приказ могуће прототипичности глагола људског кретања у српском језику на основу збирне оцене.

Табела 19. Могући ниво прототипичности код глагола људског кретања у енглеском језику добијен на основу (1) релевантности, (2) методе слободних асоцијација и (3) учесталости употребе у *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*.

Ред. бр.	Глагол	Релевантност	Асоцијације	Учесталост	Укупно
1.	run	6,11	5,00	5,96	17,07
2.	walk	6,82	5,00	5,19	17,01
3.	move	6,56	5,00	5,41	16,97
4.	go	6,62	1,36	6,96	14,95
5.	come	6,58	1,40	6,51	14,49
6.	leave	6,53	1,40	6,02	13,95
7.	jump	5,71	3,92	3,49	13,12
8.	climb	5,73	2,72	3,26	11,72
9.	travel	6,40	1,24	3,88	11,52
10.	return	5,64	1,00	4,76	11,40
11.	arrive	6,29	1,00	4,07	11,36
12.	skip	5,38	3,44	1,60	10,42
13.	rise	4,89	1,16	4,00	10,05
14.	cross	5,27	1,20	3,44	9,90
15.	crawl	4,40	3,28	1,79	9,47
16.	hurry	6,29	1,20	1,91	9,40
17.	swim	5,76	2,44	1,18	9,38
18.	leap	4,87	2,56	1,87	9,30
19.	jog	4,98	3,00	1,22	9,19
20.	race	6,02	1,36	1,63	9,01
21.	depart	6,09	1,00	1,53	8,62
22.	rush	5,60	1,00	1,94	8,54
23.	hop	4,36	2,68	1,30	8,34
24.	speed	5,24	1,20	1,83	8,27
25.	stroll	4,91	1,84	1,40	8,15
26.	dash	5,33	1,48	1,28	8,09
27.	exit	5,22	1,20	1,52	7,94
28.	tiptoe	5,31	1,52	1,09	7,92
29.	escape	4,91	1,16	1,79	7,86
30.	sneak	4,91	1,12	1,52	7,56
31.	advance	5,20	1,20	1,14	7,54
32.	strut	4,84	1,56	1,12	7,52
33.	stagger	4,89	1,32	1,25	7,46
34.	wander	5,18	1,16	1,02	7,36
35.	wade	4,62	1,36	1,21	7,19

Графикон 8. Графички приказ могуће прототипичности глагола људског кретања у енглеском језику на основу збирне оцене.

3. 5. Закључак

После три спроведена експеримента и даље је тешко рећи да ли је њихов коначни резултат дао нешто што се може назвати редоследом глагола људског кретања према прототипичности, али остаје нада да је добијена листа нешто прецизнија и свакако свеобухватнија од Пулманове. За разлику од именица, о

глаголима се у мањој мери размишља као о категоријама (иако идеализовани когнитивни модел кретања несумњиво постоји), па је класификација и испитивање категоризације у тој мери тежа. Особине кретања које описују глаголи су знатно теже у погледу описивања и мерења, па се због тога није ишло у четврти експеримент у овом смеру, који би од испитаника тражио да глаголе поделе на значењске компоненте. То што је у појединачним закључцима претходно описаних експеримената могло само да се наслути како се семантичка обележја мењају од почетка до краја листа везаних за прототипичност указује на то да је потребно сагледати појединачна значења глагола на овим листама. Због овога ће се опис значења глагола кретања у наредном сегменту обавити уз помоћ речничке грађе, почевши од боље пласираних ка горе пласираним глаголима на претходним табелама. Оваква врста анализе омогућиће да се добије преглед значења глагола док се крећемо од центра ка периферији.

4. Семантички опис речничког значења глагола људског кретања

Овај сегмент истраживања пружиће детаљније семантичке описе 20 глагола природног људског кретања из српског и 20 глагола природног људског кретања из енглеског, са посебним освртом на когнитивносемантички приступ, и то пре свега оне теорије које су размотрене у другом поглављу, а тиме ће одговорити на остатак другог циља истраживања. Описани глаголи одабрани су на основу резултата три експеримента из претходног поглавља рада – ради се о 20 глагола из оба језика који су имали најбољи „пласман“. Глаголи ће бити анализирани један по један, најпре они из српског, а потом и из енглеског језика. У оквиру групе дефиниција изабраних из релевантних речника, најпре ће се раздвојити дословна и пренесена (метафорична) значења. Тамо где је могуће, метафорична значења повезаће се и са конкретном појмовном метафором или могућношћу да изразе фиктивно кретање (које можемо повезати са теоријом менталних простора и појмовног сажимања). Размотриће се и типови глаголске ситуације које одређени глагол може да значи, а опис сваког од глагола садржаће и графички приказ, који ће представљати покушај да се глагол представи из перспективе теорије сликовних схема. Из практичних разлога, у обзир ће се узети избор најзначајнијих и најчешће употребљаваних значења глагола, а не сва значења глагола (ретка, архаична, колоквијална и увредљива значења неће бити разматрана у оквиру појединачних описа). Поред овога, у овом одељку неће се разматрати ни засебна значења глаголских фраза (фразних глагола) у енглеском, као и префиксалних деривата³⁵ глагола кретања у српском, нити идиоматских изрека у оба језика – уместо тога, у фокусу овог поглавља биће основни облици и значења по 20 потенцијално најпрототипичнијих глагола људског кретања у енглеском и српском језику. Примери употребе глагола дати у заградама биће из речника *OALD* за енглески и *РМС* за српски језик.

³⁵ Осим глагола *ићи* и *лазити*, чији су префиксални деривати употребом стекли висок степен „аутономије“ значења.

4. 1. Когнитивносемантички опис глагола људског кретања у енглеском језику

4. 1. 1. Глагол *to run*

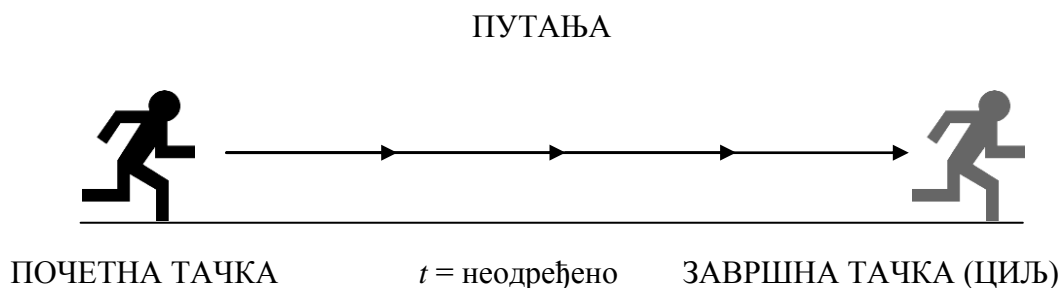
Најбоље „пласирани“ глагол међу енглеским глаголима кретања, глагол *to run*, дефинише се као „to move the legs quickly (the one foot being lifted before the other is set down) so as to go at a faster pace than walking; to cover the ground, make one’s way, rapidly in this manner“ (*OED*), односно „to move using your legs, going faster than when you walk“ (нпр. *They turned and ran when they saw us coming*) (*OALD*). Из основног значења видимо да је једина наглашена компонента кретања брзина, која је већа у односу на нормалан ход, а ради се о усправном и синхронизованом кретању, које је део идеализованог когнитивног модела кретања. Значења глагола *run* која су уско повезана са основним значењима јесу „to run as a sport“ (нпр. *She used to run when she was at college*), „to take part in a race“ (нпр. *He will be running in the 100 metres tonight*), „to make a race take place“ (нпр. *The Derby will be run in spite of the bad weather*), „to hurry from one place to another“ (нпр. *I’ve spent the whole day running around after the kids*), „to travel on a particular route“ (нпр. *Buses to Oxford run every half-hour*) и „to move, especially quickly, in a particular direction“ (нпр. *The sledge ran smoothly over the frozen snow*) (*OALD*). Пренесена, али блиска значења су и она која се односе на превозна средства, машине и справе: „to own and use a vehicle or machine“ (нпр. *I can’t afford to run a car on my salary*), „to operate or function“ (нпр. *Her life had always run smoothly before*) (*OALD*). Иако се осећај метафоричности већим делом изгубио, метафоричким се могу сматрати и значења која се односе на управљање нечим и на организацију, као у следећим дефиницијама: „to be in charge of a business“ (нпр. *to run a hotel*), „to make a service, course of study, etc. available to people“ (нпр. *The college runs summer courses for foreign students*) (*OALD*). На сличан начин, метафоричан је и одређени број других значења, попут: „to lead or stretch from one place to another“ (нпр. *He had a scar running down his left cheek*), „to continue for a particular period of

time“ (нпр. *Her last musical ran for six months on Broadway*), „to happen at the time mentioned“ (нпр. *Programmes are running a few minutes behind schedule this evening*), „to flow“ (нпр. *The tears ran down her cheeks*), „to become different in a particular way, especially a bad way“ (нпр. *Supplies are running low*), „to print and publish an item or a story“ (нпр. *On advice from their lawyers they decided not to run the story*), „to be a candidate in an election for a political position“ (нпр. *Bush ran a second time in 2004*) и „if tights or stockings run, a long thin hole appears in them“. Ако овоме додамо прилично велики број глаголских фраза са овим глаголом (нпр. *run across sb/sth* = „to meet sb or find sth by chance“, *run down* = „to lose power or stop working“, *run into sb/sth* = „to crash into sb/sth“, *run out* = „if a supply of sth runs out, it is used up or finished“, *run through sth* = „to discuss, repeat or read sth quickly“), можемо да закључимо да се ради о глаголу који има изузетно висок ниво метафоричког потенцијала, што значи да је повољан и за будуће стварање нових пренесених значења.

Разлози за оволико велике могућности везане за метафоризацију могу да се нађу на више места. Најпре, ради се о глаголу који означава једну од примарних врста људског кретања. С друге стране, значење глагола је у великој мери генеричко, јер садржи само једну спецификацију начина кретања, без обележја усмерења, почетка или краја кретања. Може се рећи да се ради о глаголу који представља категорију основног нивоа, имајући у виду да постоје и подврсте трчања, као и надређени појам људског кретања, поред чега не смемо занемарити важност глагола за описивање свакодневних активности. Због велике учесталости употребе овог глагола, један део пренесених значења више не звучи као метафора, иако се може рећи да се глагол мапира у домене који се свакако не тичу помицања људског тела: у домен машина и справа, управљања, организације, водених токова, превозних средстава, издаваштва, избора, итд. У свим овим случајевима ради се о екстензијама првобитног значења глагола *to run*. Ако значење глагола *run* размотримо и из угла фиктивног кретања и теорије појмовног сажимања, поред бројних метафоричких значења (који се могу анализирати и кроз призму ове теорије), можемо да говоримо и о томе да се употребом овог глагола може испољити феномен фиктивног кретања. Ради се превасходно о значењу „to lead or stretch from one place to another“ и примерима попут *He had a scar running down his left cheek*, *The road runs parallel to the*

river, *We ran a cable from the lights to the stage*, па и добро познатог примера *The fence runs all the way down to the river*. У свим овим случајевима ради се о употреби глагола *run* у сврху описа путање, а не процеса кретања. Глагол може бити прелазан и непрелазан, а може да изрази активност (нпр. *He was running all morning.*), док на пример у значењу „to travel a particular distance by running“ (*OALD*), глагол означава остварење (нпр. *Who was the first person to run a mile in under four minutes?*). Поред овога, глагол се може комбиновати са великим бројем предлога и прилога, у може да буде део већег броја глаголских фраза, што резултује великим бројем метафоричких и идиоматских значења. У одређеном броју ових комбинација, глагол *run* може да буде део глаголских ситуација која означавају достигнућа (нпр. *She ran away with her boss*) и остварења (нпр. *She ran out of fuel*). Схематизација кретања описаног овим глаголом је релативно једноставна – његова схема садржи све елементе идеализованог когнитивног модела кретања, измене се састоје у већем броју стрелица, које означавају већу брзину кретања, док је време трајања кретања неодређено:

Слика 9. Схематизација кретања описаног глаголом *to run*.

4. 1. 2. Глагол *to walk*

Други на листи енглеских глагола кретања, глагол *to walk*, дефинише се као „to journey, move about, esp. on foot“ (*OED*) или „to move or go somewhere by putting one foot in front of the other on the ground, but without running“ (нпр. *The baby is just learning to walk*) (*OALD*). Аспекти значења које ове примарне речничке одреднице

укључује јесу употреба стопала у сврху кретања, премештање из једне тачке у простору у другу и недостатак велике брзине кретања (у сваком случају, кретање је синхронизовано и у усправном положају тела). Као и глагол *to run*, и глагол *to walk* можемо сматрати категоријом основног нивоа, како због тога што и код њега срећемо надређене и подређене термине, тако и због важности за описивање свакодневних активности. Често, овај глагол може да укључује и компоненту задовољства, у значењу „to spend time walking for pleasure“ (*OALD*). Наредна значења показују да се глагол може применити и на кретање које није везано за људе (нпр. „of things“ и „of a ship“), али је најпрототипичнија употреба свакако она описана у примарном значењу. Управо у значењу које није уско повезано са човеком, „of a vehicle, a ship, a stream: to go very slowly“ (*OED*), овај глагол укључује и компоненту спорости. Као и већина глагола кретања, глагол *walk* може да опише активност (нпр. *The baby is just learning to walk*), а уз употребу прилошких одредби и појединих конструкција и достигнуће (нпр. *The door opened and Jo walked in*) или остварење (нпр. *They walked one thousand metres*). Иако типично непрелазан, глагол *walk* у значењима „to go somewhere with sb on foot“ (*OALD*) или „to take an animal for a walk“ (*OALD*) јесте прелазан. Према *OED*, када се овај глагол употребљава уз именице *ghost*, *spectre* и *fiend*, онда његово значење може да буде „to appear“, а у случају да се ради о предметима, значење може да буде „to disappear; to be taken away“ (нпр. *Lock up any valuables. Things tend to walk here*) (*OALD*). Из когнитивне перспективе, можемо да размотримо елементе попут сликовне схематизације, метафоричности и фиктивног кретања. Схематизација прототипичног значења глагола *walk* укључује све елементе схеме коју налазимо у идеализованом когнитивном моделу кретања – ради се о релативно стабилној и неиспрекиданој путањи, а једна стрелица описује умерену брзину кретања:

Слика 10. Схематизација кретања описаног глаголом *to walk*.

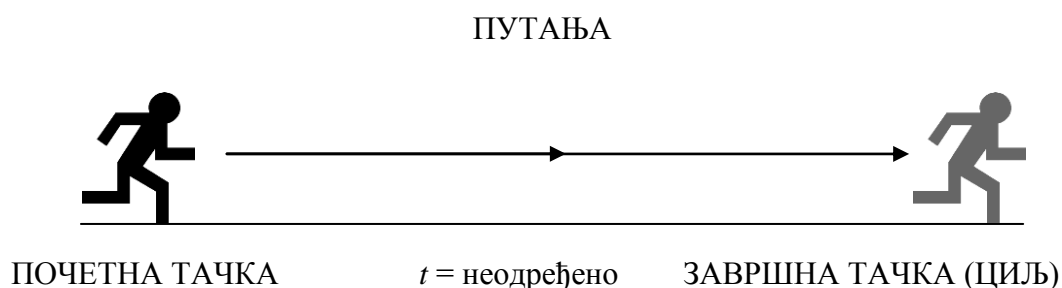
Време потребно за шетњу најчешће није кратко, а брзина није велика (што означава само једна стрелица). Фокус кретања није јасно одређен, јер се не наглашава ни почетак ни крај – овај глагол примарно описује начин кретања, без одређења усмерености, почетне и крајње тачке (оваква додатна обележја могу да се постигну употребом прелога или одређених конструкција). Сlikовна схема која омогућава концептуализацију кретања означеног глаголом *walk* је свакако ПУТАЊА. Метафорички потенцијал видимо у значењима која се односе на кретање предмета и превозних средстава (како на копну, тако и на води) и значењу које се односи на водени ток – овде не можемо да са сигурношћу тврдимо да овај глагол може да опише и фиктивно кретање, јер се вода у овој употреби сама по себи креће.

4. 1. 3. Глагол *to move*

Глагол *to move* свакако представља најопштији или „најгенеричкији“ глагол људског кретања у енглеском, па као такав има и веома широк спектар значења. Ради се о прототипичном глаголу људског кретања, а његов садржај је укључен у све остале глаголе кретања у енглеском, па се он може сматрати хиперонимом свих њих. У основном значењу дефинише се као „to change the place or position of; to take from one place or situation to another; to shift, remove; occas. to dislodge or displace (something fixed). Also, to move away, move along, etc.“ (*OED*), или „to change position or make sb/sth change position in a way that can be seen, heard or felt“ (*OALD*). Уколико га схватимо као глагол физичког кретања, значења која блиско везујемо за основно значење јесу следећа: „(in chess and other board games) to change the position of a piece“ (нпр. *It's your turn to move*); „to change the place where you live, have your work, etc (нпр. *We don't like it here so we've decided to move*) и „to make sb change from one job, class, etc. to another (нпр. *I'm being moved to the New York office*) (*OALD*). Мањи или већи степен метафоризације срећемо код значења која описују другачије, не нужно физичке врсте кретања: „to change; to change sth“ (енг. *The government has not moved on this issue*); „to make progress in the way or direction mentioned“ (нпр. *Things are not*

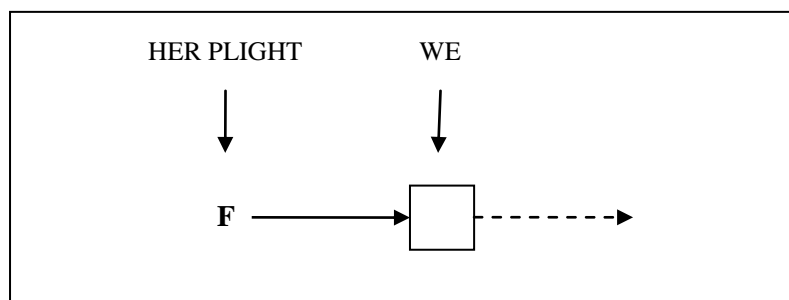
moving as fast as we hoped); „to take action; to do sth“ (нпр. *The police moved quickly to dispel the rumours*); „to cause sb to have strong feelings, especially of sympathy or sadness“ (нпр. *We were deeply moved by her plight*); „to cause sb to do sth“ (нпр. *She felt moved to address the crowd*); „to suggest sth formally so that it can be discussed and decided“ (нпр. *The Opposition moved an amendment to the Bill*) (OALD). Поред овога, глагол *move* „учествује“ и у неколико глаголских фраза, чија значења нећемо засебно разматрати. Имајући у виду ширину појма кретања и општост значења овог глагола, можемо закључити да се у неким од ових примера осећај метафоричности делимично изгубио (иако глагол и даље има метафорични потенцијал и може се применити на нове контексте. Може бити прелазан и непрелазан, а као и претходна два глагола, овај глагол, у зависности од окружења у реченици, може да изрази активност (нпр. *The bus was already moving when I jumped onto it*), остварење (нпр. *He managed to move all his books to the other room*) или достигнуће (нпр. *Phil moved away from me*). Сlikовна схематизација овог глагола била би идентична сликовној схеми ПУТАЊЕ, што значи да он не садржи обележја брзине, правца, начина кретања и не наглашава ниједан сегмент путовања:

Слика 11. Схематизација кретања описаног глаголом *to move*.

У значењу „to cause sb to have strong feelings, especially of sympathy or sadness“, значење овог глагола може да се представи и сликовном схемом КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ и да послужи као добар пример за претконцептуалну сликовносхематску потпору коју срећемо код концептуалног процеса метафоризације, што графички можемо да прикажемо на следећи начин:

Слика 12. Схематизација метафоричког кретања описаног у реченици *We were deeply moved by her plight.*

4. 1. 4. Глагол *to go*

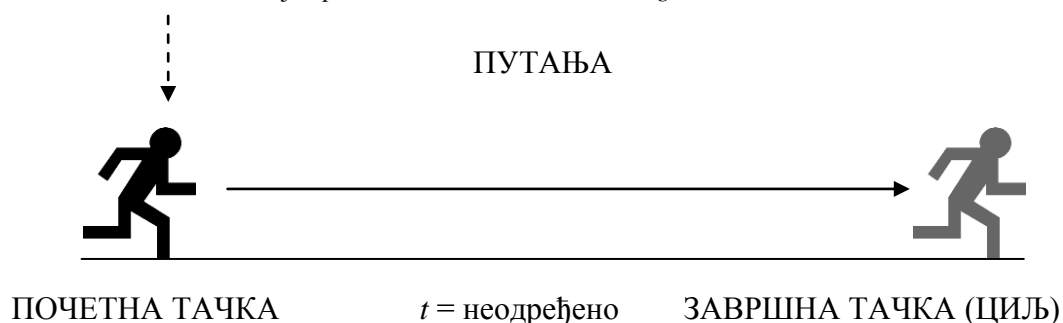
Још један глагол са прилично општим значењем са врха листе из претходног експеримента јесте глагол *to go*. Иако је у прошлости овај глагол означавао кретање корачањем (на супрот нпр. јахању), данашња основна речничка значења овог глагола јесу знатно шира од тога: „to move or pass along, proceed, journey, travel (irrespective of the mode of progression)“; „to move or travel from one place to another“ (нпр. *He goes to work by bus*) (*OED*). И овај глагол можемо сматрати категоријом основног нивоа, како због тога што и код њега срећемо надређене и подређене термине, тако и због важности за описивање свакодневних активности. Блиско везана за основно значење јесу следећа значења: „to move or travel, especially with sb else, to a particular place or in order to be present at an event“ (нпр. *Are you going to Dave's party?*); „to move or travel in a particular way or over a particular distance“ (нпр. *He's going too fast*); „to move in a particular way or while doing sth else“ (нпр. *She went sobbing up the stairs*); „to visit or attend a place for a particular purpose“ (нпр. *I have to go to hospital for an operation*) и „to leave a place or travel to a place in order to take part in an activity or a sport“ (нпр. *to go for a walk/drive/swim/run*), уз наглашенију компоненту поласка у значењу „to leave one place in order to reach another“ (нпр. *I must be going now*) (*OALD*). Овај глагол најчешће означава достигнућа (нпр. *I must go now*) или активности (нпр. *He's going too fast*). Управо због наглашене компоненте поласка, као и због чињенице да је по правилу непрелазан, овај глагол нема могућност да означи остварења. Поред овога, глагол *go*

може да буде и глаголска копула (енг. *linking verb*) и да се тако употребљава у значењу „to become different in a particular way, especially a bad way“, уз мноштво придева: „to go bald/blind/mad/bankrupt/итд“. Као општи глагол кретања, овај глагол има и велики број пренесених значења, везаних и за неживе ствари: „to be sent or passed somewhere“ (нпр. *I want this memo to go to all managers*); „to have as a usual or correct position; to be placed“ (нпр. *This dictionary goes on the top shelf*); „to start an activity“ (нпр. *I'll say 'One, two, three, go!' as a signal for you to start*); „used to talk about how well or badly sth makes progress or succeeds“ (нпр. *Did everything go smoothly?*); „used to talk about what tune or words a song or poem has or what happens in a story“ (нпр. *I forget how the next line goes*); „to make a particular sound or movement“ (нпр. *The gun went 'bang'*); „if a machine goes, it works“ (нпр. *This clock doesn't go*); „to be available“ (нпр. *There just aren't any jobs going in this area*) (OALD). Већина ових значења представља метафоризацију глагола који је превасходно био намењен описивању људског кретања.

Из когнитивне перспективе, посебно је битна употреба глагола *to go* за описивање протицања времена – „used to talk about how quickly or slowly time seems to pass“ (енг. *Hasn't the time gone quickly?*) – што представља једну од манифестацију посебно важне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ (енг. TIME IS SPACE/MOTION). Поред овога, као типичан пример појаве фиктивног кретања и концептуалног сажимања, може да буде важно и значење „to lead or extend from one place to another“ (нпр. *I want a rope that will go from the top window to the ground* или *Where does this road go?*) (OALD), где видимо да се статични ентитети описују као ентитети који *иду*, што се заправо односи на путању њиховог простирања. Иако то може да звучи и парадоксално, еуфемистичка употреба овог глагола може да значи умирање: „to die“ (нпр. *You can't take your money with you when you go*) или употреба која означава престанак постојања „to stop existing (*Has your headache gone yet?*)“ (OALD). Из когнитивистичке перспективе, ове су употребе сасвим јасне: у првом случају се глагол употребљава да значи метафорички прелазак из једног света у други (из једне ПОСУДЕ у другу), док се у другом случају људска глава концептуализује као ПОСУДА коју напушта главобоља. Главобоља иначе може да се третира и као СТАЊЕ, а и СТАЊА се често концептуализујемо као ПОСУДЕ, тј. као нешто из чега је могуће изаћи.

Када је у питању сликовна схематизација, она је, имајући у виду општост глагола, врло слична основној схематизацији кретања, с тим што овде имамо могућност да код појединих значења нагласимо почетак путовања, односно аблативну, одлазну компоненту, коју означава испрекидана стрелица (код глагола код којих се ова компонента наглашава код већине употреба, користимо пуну стрелицу). С друге стране, сам глагол не прецизира начин или брзину путовања:

Слика 13. Схематизација кретања описаног глаголом *to go*.

4. 1. 5. Глагол *to come*

За разлику од глагола *to go*, који у појединим значењима може да има наглашену компоненту поласка, код глагола *to come* налазимо наглашену компоненту доласка, тј. адлативност. Он се примарно дефинише на следећи начин: „in its most literal sense it expresses the hitherward motion of a voluntary agent; to move towards, approach (OED) и „to move to or towards a person or place“ (нпр. *He came into the room and shut the door*) (OALD). Уз то, овај глагол има и низ значења који су повезани са основним значењем и означавају физичко и углавном људско кретање: „to arrive at or reach a place“ (нпр. *They continued until they came to a river*); „to arrive somewhere in order to do sth or get sth“ (нпр. *I've come for my book*); „to move or travel, especially with sb else, to a particular place or in order to be present at an event“ (нпр. *Thanks for coming*); „to move in a particular way or while doing sth else“ (нпр. *The children came running into the room*) и „to travel a particular distance“ (нпр. *We've come 50 miles this morning*) (OALD). Уз то, глагол поседује и одређени број пренесених значења, која смо добили

углавном процесом метафоризације: „to happen“ (нпр. *The agreement came after several hours of negotiations*); „used in questions to talk about how or why sth happened“ (нпр. *How did he come to break his leg?*); „to have a particular position“ (нпр. *His family comes first*); „used in many expressions to show that sth has reached a particular state“ (нпр. *At last winter came to an end*); „to be available or to exist in a particular way“ (нпр. *This dress comes in black and red*); „to become“ (нпр. *The handle came loose*) и „to reach a point where you realize, understand or believe sth“ (нпр. *She had come to see the problem in a new light*) (OALD). Из примера постаје јасно да је глагол *to come* непрелазан и има могућност да означи достигнуће (нпр. *He came into the room and shut the door*) и остварење (нпр. *We've come 50 miles this morning*). Као и претходни глагол, глагол *to come* не спецификује брзину или начин кретања, а једина разлика у сликовној схематизацији у односу на глагол *to go* јесте компонента наглашавања завршног сегмента путовања, односно тачке доласка, што је у складу са његовим основним значењем:

Слика 14. Схематизација кретања описаног глаголом *to come*.

4. 1. 6. Глагол *to leave*

Два речника коришћена за анализу речничког значења дају два различита примарна значења глагола *to leave*, од којих ћемо се у већој мери осврнути на оно друго, динамично: (1) „to have a remainder to cause or allow to remain“ (OED); (2) „to go away from a person or a place“ (нпр. *Come on, it's time we left*) (OALD). Видимо да је значење које се тиче кретања блиско оном значењу глагола *to go* код кога је била

наглашена аблативна компонента. Неколико значења блиска су првом, статичком значењу овог глагола: „not to do sth or deal with sth immediately“ (нпр. *Leave the dishes – I’ll do them later*); „to make or allow sb/sth to remain in a particular condition, place, etc.“ (нпр. *Leave the door open, please*); „to make sth happen or remain as a result“ (нпр. *Red wine leaves a stain*); „to remain to be used, sold, etc.“ (нпр. *Is there any coffee left?*); „to have a particular amount remaining“ (нпр. *Seven from ten leaves three*); „to have family remaining after your death; to give sth to sb when you die“ (нпр. *He leaves a wife and two children; She left £1 million to her daughter*); „to allow sb to take care of sth“ (нпр. *She left her assistant in charge*) (OALD). Значења која су блиска другом, динамичком, значењу јесу следећа: „to leave your wife, husband or partner permanently“ (нпр. *She’s leaving him for another man*); „to stop living at a place, belonging to a group, working for an employer, etc.“ (нпр. *My secretary has threatened to leave*); „to go away from a place without taking sth/sb with you“ (нпр. *I’ve left my bag on the bus*) и „to deliver sth and then go away“ (нпр. *Someone left this note for you*) (OALD). Од представљених употреба које описују кретање, одређени степен метафоризације можемо да припишемо значењима: „to leave your wife, husband or partner permanently“ и „to stop living at a place, belonging to a group, working for an employer, etc.“, јер се код њих само једним делом ради о физичком кретању – овде је много битније оно „животно кретање“ – напуштање одређеног посла или излажење из емотивне везе, које можемо повезати са метафорама ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, ЖИВОТ ЈЕ ПОСУДА, ВЕЗА ЈЕ ПОСУДА, КОМПАНИЈА ЈЕ ПОСУДА. Такође, на примерима можемо видети да глагол *to leave* углавном описује достигнућа, а може да буде прелазан или непрелазан. Када је у питању схематизација глагола *to leave* као глагола кретања, код њега ће дефинитивно бити наглашена компонента поласка (аблативност), а глагол неће имати трајање:

Слика 15. Схематизација кретања описаног глаголом *to leave*.

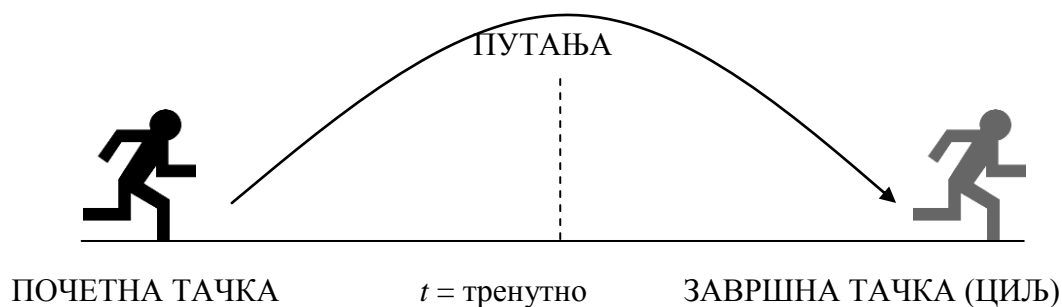

4. 1. 7. Глагол *to jump*

Глагол *to jump* дефинише се на следеће начине: „to make a spring from the ground or other base by flexion and sudden muscular extension of the legs (or, in the case of some animals, as fish, of the tail, or other part); to throw oneself upward, forward, backward, or downward, from the ground or point of support; to leap, spring, bound; spec. to leap with the feet together, as opposed to hopping on one leg“ (*OED*), односно „to move quickly off the ground or away from a surface by pushing yourself with your legs and feet“ (*‘Quick, jump!’ he shouted; The children were jumping up and down with excitement*) (*OALD*). Видимо да се код овог глагола наглашава вертикално кретање (које није у фокусу истраживања), али кретање описано овим глаголом може да има и хоризонталну димензију, што видимо из једног дела прве дефиниције, као и из још појединих значења овог глагола: „to pass over sth by jumping“ (нпр. *Can you jump that gate?*); „to move suddenly and unexpectedly, especially out of the correct position“ (нпр. *The needle jumped across the dial*); „to attack sb suddenly“ (нпр. *The thieves jumped him in a dark alleyway*) и „to move quickly and suddenly“ (нпр. *Do you want a ride? Jump in*) (*OALD*). Нека пренесена значења укључују вертикалну, а нека хоризонталну димензију кретања: „to rise suddenly by a large amount“ (нпр. *Sales jumped from \$2.7 billion to \$3.5 billion*); „to change suddenly from one subject to another“ (нпр. *I couldn’t follow the talk because he kept jumping about from one topic to another*); „to leave out sth and pass to a further point or stage“ (нпр. *You seem to have jumped several steps in the argument*) (*OALD*). У првом пренесеном значењу, глагол се може повезати са метафором ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ (енг. MORE IS UP), а у друга сва случаја, код којих срећемо и хоризонталну компоненту, са метафором која би се могла означити као РАЗГОВОР/РАСПРАВА ЈЕ ПУТОВАЊЕ (енг. CONVERSATION/ARGUMENT IS A JOURNEY). У највећем броју случајева, глагол *to jump* означава достигнуће (нпр. *He jumped the gate*), а у итеративном значењу може да опише и активност (нпр. *The children were jumping (up and down) with excitement*). Овај глагол може бити прелазан или непрелазан. Када је у питању сликовна схематизација овог глагола, она ће бити слична претходном глаголу, с тим што неће бити наглашене компоненте путање и што ће имати већи удео вертикалне

компоненте (овде закривљена линија описује пре свега врсту путање). Испрекидана линија на средини означава могућност постојања препреке:

Слика 16. Схематизација кретања описаног глаголом *to jump*.

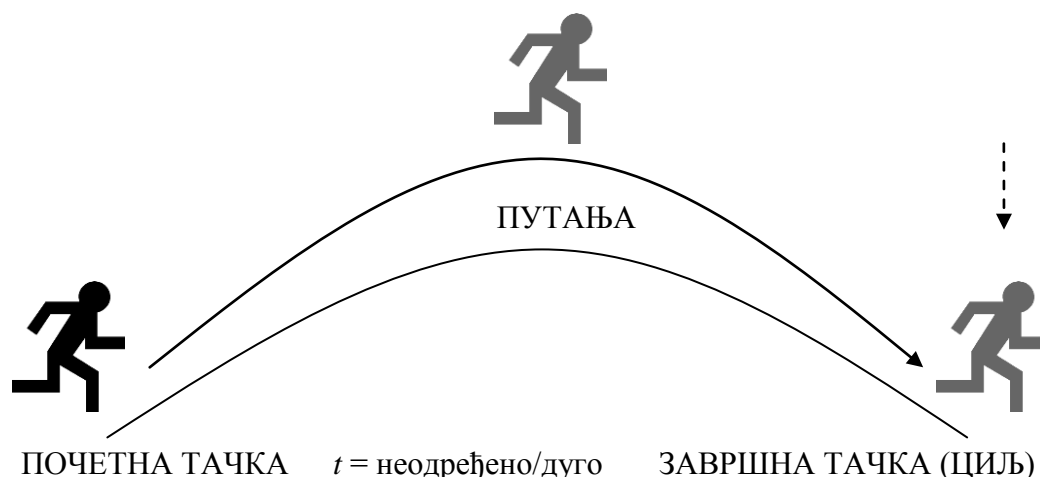

4. 1. 8. Глагол *to climb*

Попут глагола *to jump*, глагол *to climb* описује кретање и по хоризонталној и по вертикалној оси. Основне дефиниције овог глагола су: „to raise oneself by grasping or clinging, or by the aid of hands and feet; to mount by means of some hold or footing; to creep up; to ascend, come, or go up, a perpendicular or steep place. Often with up“ (*OED*) и „to go up sth towards the top“ (нпр. *As they climbed higher, the air became cooler*) (*OALD*). Видимо да за разлику од друге дефиниције, прва дефиниција обухвата оба значења која Тејлор користи у својој анализи овог глагола: значење „вертикалног кретања“ и значење „варања“ (Taylor 1989: 105–109; види одељак 2. 4. 3. 2.). Значење које је веома блиско основном значењу и које такође наглашава и вертикалну и хоризонталну осу кретања јесте следеће: „to go up mountains or climb rocks as a hobby or sport“ (енг. *He likes to go climbing most weekends*) (*OALD*). Значења ближа Тејлоровом смислу „варања“ јесу: „to move somewhere, especially with difficulty or effort“ (нпр. *The boys climbed over the wall*) и „to grow up a wall or frame“ (нпр. *a climbing rose*), док је значење код кога је наглашенија вертикална компонента „to go higher in the sky“ (нпр. *The plane climbed to 33 000 feet*) (*OALD*). Из угла теорије појмовне метафоре, а нарочито за потребе илустровања просторних или

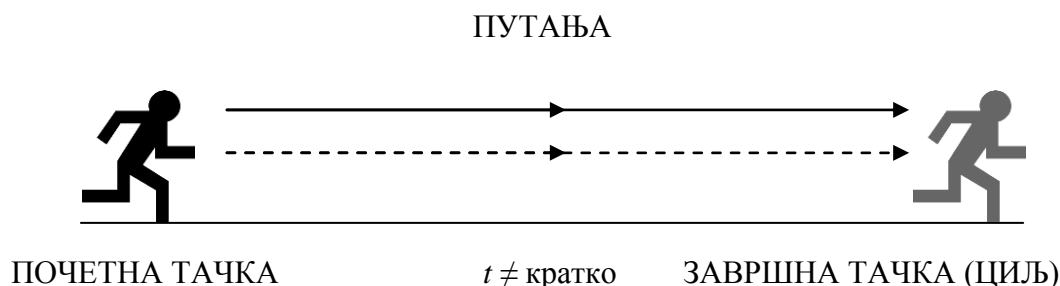
оријентационих метафора, битна су два значења глагола *to climb*: „to increase in value or amount“ (нпр. *The dollar has been climbing all week* или *The paper's circulation continues to climb*) и „to move to a higher position or social rank by your own effort“ (нпр. *In a few years he had climbed to the top of his profession* или *The team has now climbed to fourth in the league*) (OALD). У првом случају ради се о одличној употреби метафоре ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ (MORE IS UP), а у другом случају ВИСОКИ СТАТУС ЈЕ ГОРЕ или ВИСОКИ КВАЛИТЕТ ЈЕ ГОРЕ (енг. HIGH STATUS IS UP; HIGH QUALITY IS UP). Глагол *to climb* важан је и због чињенице да има могућност да опише фиктивно кретање и тако буде размотрен и из угла теорије појмовног сажимања и то у значењу: „to slope upwards“ (нпр. *From here the path climbs steeply to the summit*), при чему се користи глагол кретања у сврху описа путање која је сама по себи статична. Овај глагол може да буде прелазан и непрелазан, а може да се употреби код три типа глаголске ситуације: код активности (нпр. *We have been climbing all day long*), остварења (нпр. *After five days of effort, he managed to climb the mountain*) и достигнућа (нпр. *I climbed the chair*). Сlikовносхематски приказ глагола *to climb* биће сличан претходном глаголу, с тим што време неће бити кратко, већ неодређено или дуго (у основном значењу, „to go up sth towards the top“, претпостављамо да време употребљено за кретање није кратко). Поред овога, овај глагол може наглашавати коначну тачку путање, односно адлативну компоненту значења, а можемо га сматрати перлативним глаголом, јер спецификује врсту путање која се прелази:

Слика 17. Схематизација кретања описаног глаголом *to climb*.

4. 1. 9. Глагол *to travel*

Глагол *to travel* од компоненти кретања пре свега спецификује трајање, у смислу да најчешће описује дуго кретање са једног места на друго, иако има и значења код којих његово трајање остаје неодређено, па је у том случају његов семантички садржај сличан садржају глагола *to go*. Његове примарне дефиниције су: „to make a journey; to go from one place to another; to journey“ (*OED*) и „to go from one place to another, especially over a long distance (нпр. *to travel around the world, I love travelling by train* или *We travelled to California for the wedding*) (*OALD*). Поред овога, у зависности од глаголске допуне, овај глагол може да даље спецификује врсту кретања (како дословног, тако и пренесеног) у погледу брзине, смера или раздаљине: „to go or move at a particular speed, in a particular direction, or a particular distance“ (нпр. *to travel at 50 miles an hour* или *Messages travel along the spine from the nerve endings to the brain*) (*OALD*). Пренесена значења овог глагола односе се на ствари које не могу саме да путују: „to be still in good condition after a long journey“ (нпр. *Some wines do not travel well*) и „to be equally successful in another place and not just where it began“ (нпр. *Some writing travels badly in translation*) (*OALD*). Уз све ово, глагол *to travel* има и једно специфично значење у кошаркашкој терминологији: „to move while you are holding the ball, in a way that is not allowed“ (*OALD*). Овај глагол може да буде прелазан и непрелазан, а има могућност да опише активност (нпр. *I love travelling by train*) или остварење (нпр. *We have travelled to Spain twice so far*). Сликава схематизација односиће се на основно, примарно и прототипично значење овог глагола, оно ког кога путовање траје дуже време и укључује обично веће раздаљине – једна пуна и једна испрекидана линија означавају да се путовање описано овим глаголом може одвијати са или без прекида:

Слика 18. Схематизација кретања описаног глаголом *to travel*.

4. 1. 10. Глагол *to return*

Глагол *to return* је специфичан по томе што претпоставља претходно обављено кретање до тачке са које се агенс враћа у тачку поласка, па је овде изражена и усмереност ка циљу (који је у овом случају једнак тачки поласка), тачније адлативност. Дефинише се као: „to come or go back to a place or person“ (*OED*) и „to come or go back from one place to another“ (нпр. *I waited a long time for him to return*) (*OALD*). Имамо два значења која су веома блиска овом основном значењу и тичу се физичког враћања претходно „датог“ ентитета: „to bring, give, put or send sth back to sb/sth“ (нпр. *We had to return the hairdryer to the store because it was faulty*) и „to hit the ball back to your opponent during a game“ (нпр. *to return a service/shot*) (*OALD*). Поред овога, налазимо и читав низ пренесених значења, који су метафоричким мотивима повезани са основним значењем – ту спадају: „to start discussing a subject you were discussing earlier, or doing an activity you were doing earlier“ (нпр. *He returns to this topic later in the report*); „to go back to a previous state“ (нпр. *Train services have returned to normal after the strike*); „to come back again“ (нпр. *Her suspicions returned when things started going missing again*); „to do or give sth to sb because they have done or given the same to you first; to have the same feeling about sb that they have about you“ (нпр. *to return a favour/greeting/stare*; *She phoned him several times but he was too busy to return her call*) (*OALD*). Код овог глагола срећемо и три специфична значења из

сфере судства, политике и економије, која се такође у метафоричком смислу могу довести у везу са метафоричким „враћањем“: „to give a decision about sth in court“ (нпр. *The jury returned a verdict of not guilty*); „to elect sb to a political position“ (нпр. *She was returned as MP for Edgbaston in the last election*); „to give or produce a particular amount of money as a profit or loss“ (нпр. *Last year the company returned a loss of £157 million*) (OALD). Као што видимо, глагол може бити прелазан и непрелазан, а описује достигнућа (нпр. *Her suspicions returned when things started going missing again*), а у одређеним случајевима и остварења (нпр. *I waited a long time for him to return*), иако у овим случајевима није сасвим јасно да ли се ради о дужем процесу који се завршио чином повратка или о тренутном догађају (у ком случају би се радило о достигнућу) – у датом примеру нам контекст дугог чекања на нечији повратак указује на то да може да се ради о ситуацији која захтева трајање. Његова сликовна схематизација ће се од свих досадашњих разликовати по томе што ће укључивати две путање супротних смерова:

Слика 19. Схематизација кретања описаног глаголом *to return*.

4. 1. 11. Глагол *to arrive*

Глагол *to arrive* описује завршну фазу кретања, адлативност, односно долазак након путовања које је најчешће дуже трајало. Дефинише се као: „to come to the end of a journey, to a destination, or to some definite place; to come upon the scene, make one’s appearance“ (OED) односно „to get to a place, especially at the end of a journey“ (нпр. *I was pleased to hear you arrived home safely*) (OALD). Наравно, долазак може да се

пренесе и ван домена људи: „to be brought to sb“ (нпр. *We waited an hour for our lunch to arrive*) и „to happen or to come, especially when you have been waiting for it“ (нпр. *The wedding day finally arrived*) (OALD). Овај глагол је непрелазан и најчешће описује достигнуће (нпр. *I was pleased to hear you arrived home safely*). Сликковна схематизација слична је оној коју смо имали код глагола *to come*, с тим што овде може да се нагласи дужина пута који је претходио доласку:

Слика 20. Схематизација кретања описаног глаголом *to arrive*.

4. 1. 12. Глагол *to skip*

Глагол *to skip* јесте још један глагол који има могућност да изрази и вертикалну компоненту кретања. Дефинише се као: „to raise oneself off the ground by a light and graceful movement; to spring or leap lightly and easily, spec. in the exercise of skipping with a rope“ (OED) односно to „move forwards lightly and quickly making a little jump with each step“ (нпр. *She skipped happily along beside me*) (OALD). Ово основно значење може да буде и пренесено у остале домене и тако описује кретање које се не везује за људско тело: „not to do sth that you usually do or should do“ (нпр. *I often skip breakfast altogether*); „to leave out sth that would normally be the next thing that you would do, read, etc.“ (нпр. *You can skip the next chapter if you have covered the topic in class*); „to move from one place to another or from one subject to another very quickly“ (нпр. *She kept skipping from one topic of conversation to another*) и „to make a flat stone jump across the surface of water“ (нпр. *The boys were skipping stones across the pond*) (OALD). Једно од значења у први план ставља активност код које је важнија

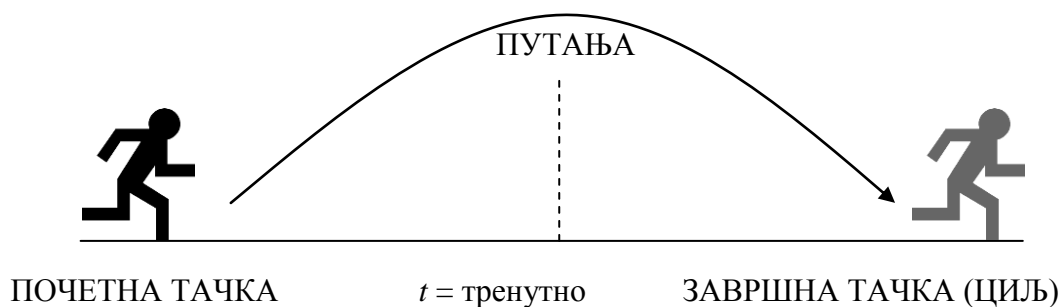
вертикална компонента кретања и најчешће њена итеративна форма: „to jump over a rope which is held at both ends by yourself or by two other people and is passed again and again over your head and under your feet“ (нпр. *The girls were skipping in the playground*) (OALD), а налазимо и значење код кога овај глагол може да нагласи одлазак: „to leave a place secretly or suddenly“ (нпр. *The bombers skipped the country shortly after the blast*) (OALD). Овај глагол је прелазан или непрелазан, најчешће описује активности уз понављање (нпр. *She was skipping happily along beside me*) и достигнућа (нпр. *You can skip the next chapter*). Сlikовносхематски приказ кретања које описује овај глагол у свом прототипичном значењу садржи испрекидану линију, која означава више мањих сегмената кретања од којих се оно састоји:

Слика 21. Схематизација кретања описаног глаголом *to skip* (1).

Алтернативно, овак глагол се може приказати и схематизацијом какву смо срели код глагола *to jump*:

Слика 22. Схематизација кретања описаног глаголом *to skip* (2).

4. 1. 13. Глагол *to rise*

Иако је код глагола *to rise* верикална компонента знатно израженија од хоризонталне, битно је размотрити значења овог глагола пре свега из разлога што је вишеструко битан за когнитивну семантику. Овај глагол се примарно дефинише као „to get up from sitting, lying, or repose“ (OED) и „to come or go upwards; to reach a higher level or position“ (нпр. *Smoke was rising from the chimney*) (OALD). Значења која су блиска овим основним значењима важна су што илуструју оријентационе метафоре: „to get up from a lying, sitting or kneeling position“ (нпр. *He was accustomed to rising (= getting out of bed) early*) може да се повеже са метафором СВЕСНО ЈЕ ГОРЕ (ЕНГ. CONSCIOUS IS UP), „to increase in amount or number“ (нпр. *Air pollution has risen above an acceptable level*) (OALD) може да илуструје метафору ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ (ЕНГ. MORE IS UP), „to come to life again“ (нпр. *to rise from the dead*) (OALD) се повезује са метафором ЖИВОТ ЈЕ ГОРЕ (ЕНГ. LIFE IS UP), док „to become more successful, important, powerful, etc.“ (нпр. *She rose to power in the 70s*) може да се доведе у везу са метафорама УСПЕХ ЈЕ ГОРЕ, ВИСОКИ СТАТУС ЈЕ ГОРЕ И ПОСЕДОВАЊЕ КОНТРОЛЕ ЈЕ ГОРЕ (ЕНГ. SUCCESS IS UP, HIGH STATUS IS UP, HAVING CONTROL IS UP). У значењима „if a feeling rises inside you, it begins and gets stronger“ (нпр. *He felt anger rising inside him*) и „if your colour rises, your face becomes pink or red with embarrassment“, можемо да нађемо илустрацију метафоре БЕС ЈЕ ВРЕЛА ТЕЧНОСТ У ПОСУДИ (ЕНГ. ANGER IS A HOT FLUID IN A CONTAINER). Пренесена, али нешто дословнија јесу следећа значења: „if a sound rises, it become louder and higher“ (нпр. *Her voice rose angrily*); „if the wind rises, it begins to blow more strongly“ (нпр. *The wind is rising – I think there’s a storm coming*); „to begin to fight against your ruler or government or against a foreign army“ (нпр. *The peasants rose in revolt*); „to be or become visible above the surroundings“ (нпр. *Mountains rose in the distance*); „a river rises where it begins to flow“ (нпр. *The Thames rises in the Cotswold hills*) и „when the sun, moon, etc. rises, it appears above the horizon“ (нпр. *The sun rises in the east*) (OALD), док је код следећих значења ниво дословности још већи: „to end a meeting (нпр. *The House (= members of the House of Commons) rose at 10 p.m.*); „if hair rises, it stands vertical instead of lying flat“ (нпр. *The hair on the back of my neck rose*

when I heard the scream) и „when bread, cakes, etc. rise, they swell because of the action of yeast or baking powder“ (OALD). Из перспективе фиктивног кретања, веома је важно значење које описује изглед статичног земљишта уз помоћ глагола кретања: „if land rises, it slopes upwards“ (нпр. *The ground rose steeply all around*) (OALD). Глагол *to rise* је увек непрелазан, а описује достигнућа (нпр. *He rose from the dead*), остварења (нпр. *Air pollution has risen above an acceptable level*) и ређе активности (нпр. *The wind is rising – I think there’s a storm coming*). У сликовносхематском приказу, путања код описа овог глагола биће узлазна:

Слика 23. Схематизација кретања описаног глаголом *to rise*.

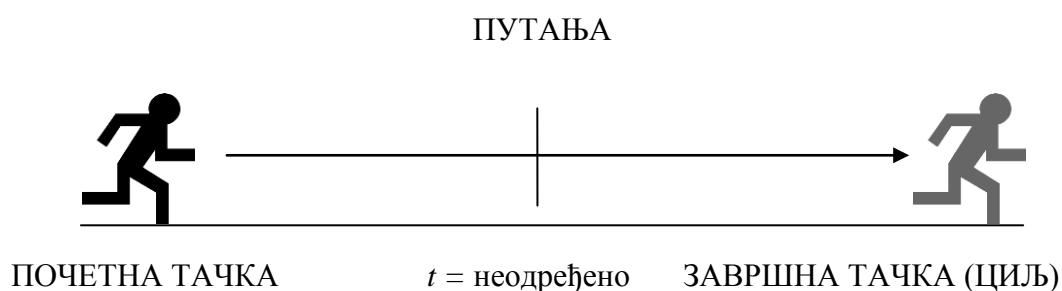

4. 1. 14. Глагол *to cross*

Глагол *to cross* изворно се није тицао кретања, већ се на почетку користио у хришћанској терминологији, док у савременом енглеском може да значи и кретање по путањи која пресеца неку другу путању. Тако су и два основна значења у два речника различита: „to make the sign of the cross upon or over“ (OED), односно „to go across; to pass or stretch from one side to the other“ (нпр. *I waved and she crossed over (= crossed the road towards me)*) – док је значење у првом речнику ближе изворном, значење у другом речнику везано је за кретање и фиктивно кретање (нпр. *The bridge crosses the River Dee*) (OALD). Веома блиска значењу које се односи на кретање, односно пресецање путања јесу значења: „to put or place sth across or over sth else“ (нпр. *She sat with her legs crossed*); „to kick or pass a ball sideways across the field и to draw a line across sth“ (нпр. *to cross a cheque (= to draw two lines across it so that it can*

only be paid through a bank account)) (OALD), а везано за ово је и значење „to pass across each other“ (нпр. *The straps cross over at the back and are tied at the waist*) (OALD), које може да се посматра из перспективе фиктивног кретања. Код овог глагола налазимо и пренесена, метафоричка, значења и то: „to oppose sb or speak against them or their plans or wishes“ (нпр. *She’s really nice until you cross her*) и „to make two different types of animal breed together; to mix two types of plant to form a new one“ (нпр. *A mule is the product of a horse crossed with a donkey*) (OALD). У првом случају се нечији планови концептуализују као путања коју неко може да пресече, док се у другом две врсте посматрају као линије које се укрштају. Овај глагол може бити прелазан или непрелазан, а има могућност да обележи достигнуће (нпр. нпр. *She crossed her legs*) или остварење (нпр. *I have crossed France by train*). Сликавна схематизација ће такође приказивати путању коју пресеца друга путања, па је код овог глагола изражена перлативност:

Слика 24. Схематизација кретања описаног глаголом *to cross*.

4. 1. 15. Глагол *to crawl*

Први међу енглеским глаголима кретања који има могућност да значи успорено или отежано кретање јесте глагол *to crawl*, који често описује хоризонтално кретање уз помоћ и руку и ногу и дефинише се као „to move slowly in a prone position, by dragging the body along close to the ground, as a child upon its hands and knees, any short-limbed quadruped or reptile, an insect, serpent, worm, slug“ (OED) и „to move forward on your hands and knees, with your body close to the ground“ (нпр. *A man was*

crawling away from the burning wreckage) (OALD). Овај глагол описује и кретање инсеката: „when an insect crawls, it moves forward on its legs“ (нпр. *There’s a spider crawling up your leg*) (OALD), а може да метафорично означи и кретање времена, као и кретање других неживих ентитета: „to move forward very slowly“ (нпр. *The traffic was crawling along* или *The weeks crawled by*) (OALD). Глагол метафорички означава и одређену врсту улагивачког понашања: „to be too friendly or helpful to sb in authority, in a way that is not sincere, especially in order to get an advantage from them“ (нпр. *She’s always crawling to the boss*) (OALD). Глагол може да опише активност (нпр. *Our baby is crawling*) или остварење (нпр. *A man crawled away from the burning wreckage*). У сликовној схематизацији ће путања бити ближе подлози, а обрнута стрелица означава успорење у односу на нормалан ход:

Слика 25. Схематизација кретања описаног глаголом *to crawl*.

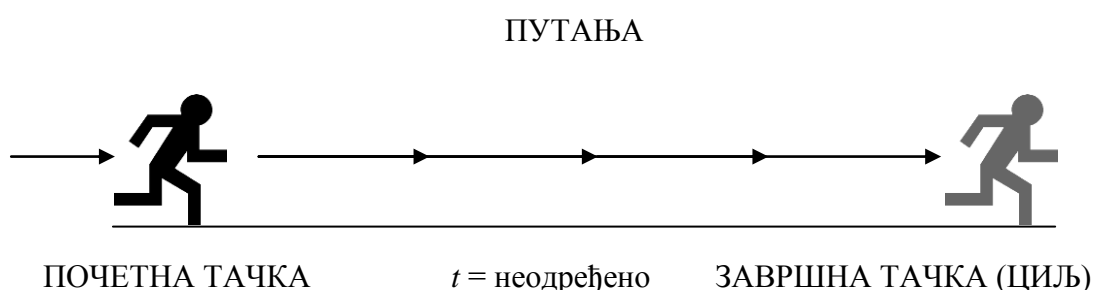

4. 1. 16. Глагол *to hurry*

Глагол *to hurry* описује ужурбану врсту кретања и дефинише се као: „to carry, convey, or cause to go with excessive haste, under the influence of external pressure or of excitement. Frequently with along, away, down, up, in, out, etc.“ (OED), односно „to move quickly in a particular direction“ (нпр. *He picked up his bags and hurried across the courtyard*) (OALD). Ужурбаност описана овим глаголом може да се пренесе и у друге домене и тако опише друге врсте ужурбаних радњи, а нека од ових значења могу да се схвате и као метафорична: „to do sth more quickly than usual because there is not much time“ (нпр. *You’ll have to hurry if you want to catch that train*); „to make sb do sth

more quickly“ (нпр. *I don't want to hurry you but we close in twenty minutes*); to deal with sth quickly (нпр. *Her application was hurried through*); to do sth too quickly (нпр. *A good meal should never be hurried*) (OALD). Глагол може бити прелазан и непрелазан, а има могућност да означи активност (нпр. *You'll have to hurry if you want to catch that train*) или остварење (нпр. *Her application was hurried through*). У случају непрелазне употребе, агенс кретања врло често је имплицитно и пацијенс вршења притиска. Сливовни приказ овог глагола укључиваће већи број стрелица које показују брзину кретања, као и додатну стрелицу иза леђа агенса, која означава притисак који се врши и који узрокује журбу:

Слика 26. Схематизација кретања описаног глаголом *to hurry*.

4. 1. 17. Глагол *to swim*

Глагол *to swim* јесте једини глагол међу двадесет одабраних који описује кретање које се у основном значењу не одвија на копну, него у води – ово кретање је обично синхронизовано и хоризонтално. Он се дефинише као: „to move along in or on water by movements of the limbs or other natural means of progression“ (OED), односно „(of a person) to move through water in a horizontal position using the arms and legs“ (нпр. *The boys swam across the lake* или *They spent the day swimming and sunbathing*) (OALD). Глагол се користи дословно у још два значења: „to spend time swimming for pleasure“ (нпр. *I go swimming twice a week*) и (of a fish, etc.) „to move through or across water“ (нпр. *A shoal of fish swam past*) (OALD). Може бити метафоричан у следећем значењу (други пример): „to be covered with a lot of liquid“ (нпр. *The main course was*

swimming in oil или *Her eyes were swimming with tears*) (OALD), а значење се готово увек може сагледати метафорично у следећим случајевима: „to seem to be moving around, especially when you are ill/sick or drunk“ (нпр. *The pages swam before her eyes*) и „to feel confused and/or as if everything is spinning around“ (нпр. *His head swam and he swayed dizzily*) (OALD). Овај глагол је углавном непрелазан, али може бити и прелазан (нпр. *How long will it take her to swim the Channel?*), а може да означи активност (нпр. *They spent the day swimming and sunbathing*) или остварење (нпр. *How long will it take her to swim the Channel?*) (OALD). У сликовносхематском приказу, једино ће се средина кретања разликовати од основне схеме кретања, јер глагол сам по себи не спецификује брзину, начин или правац кретања:

Слика 27. Схематизација кретања описаног глаголом *to swim*.

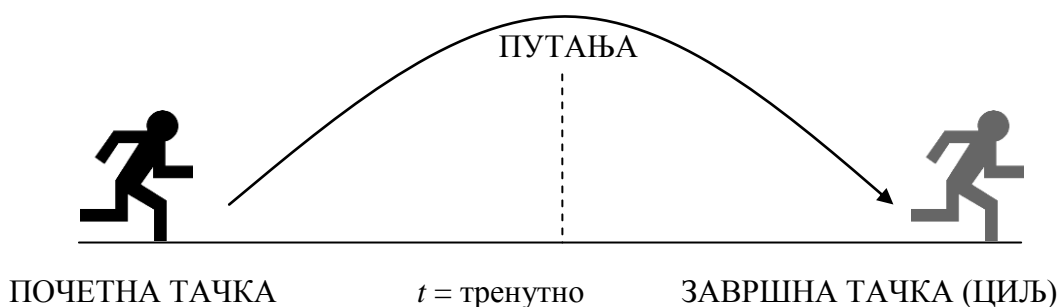

4. 1. 18. Глагол *to leap*

Још један глагол који садржи компоненту вертикалног кретања јесте глагол *to leap*, који за разлику од глагола *to jump* у великој већини случајева има изражену и хоризонталну компоненту. Дефинише се као „to rise with both (or all four) feet suddenly from the ground or other standing-place, alighting in some other position; to jump, spring“ (OED) и „to jump high or a long way“ (нпр. *We leapt over the stream*) (OALD). Дословно је и значење „to move or do sth suddenly and quickly“ (нпр. *He leapt across the room to answer the door*) (OALD), а постоји и једно пренесено значење повезано са метафором ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ (енг. MORE IS UP): „to increase suddenly and by a large amount“ (нпр. *The shares leapt in value from 476p to close at 536p*) (OALD). Глагол

може бити прелазан и непрелазан, а најчешће означава достигнуће (нпр. *We leapt a three-foot wall*). Сlikовна схематизација глагола биће иста као схематизација глагола *to jump* и *to skip* (2). Испрекидана линија на средини означава могућност постојања препреке:

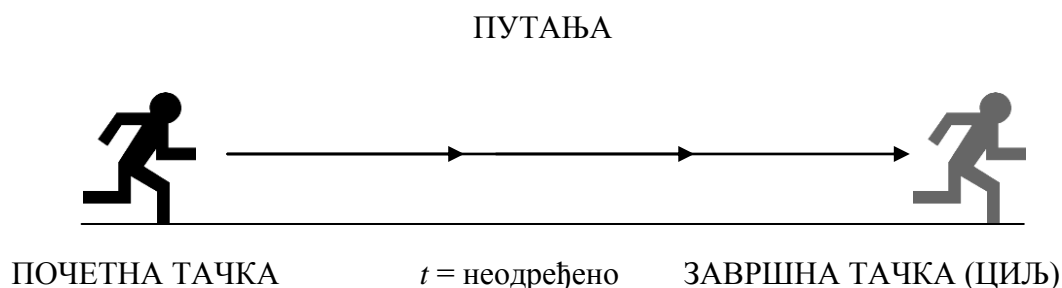
Слика 28. Схематизација кретања описаног глаголом *to leap*.

4. 1. 19. Глагол *to jog*

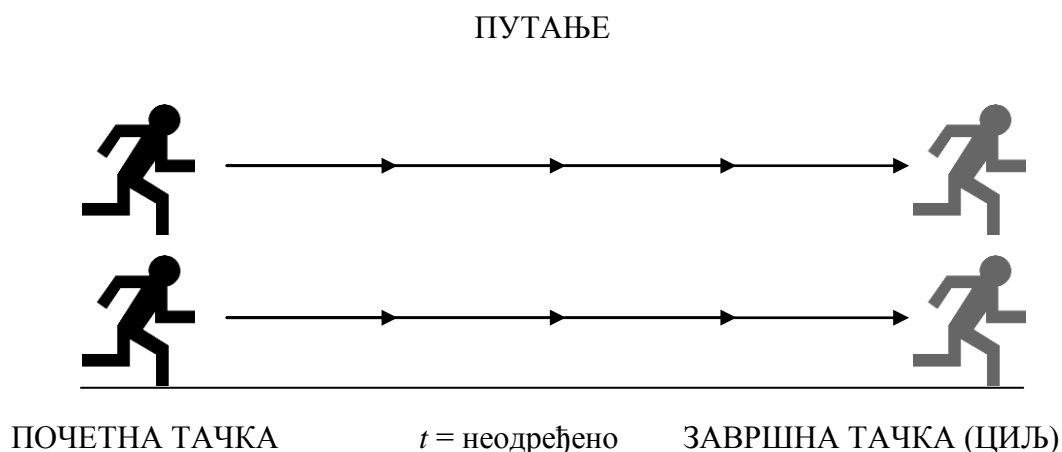
Глагол *to jog* представља својеврсну модификацију глагола *to run*, и представља трчање споријим темпом, а у новије време најчешће у сврху рекреације или из задовољства. Дефинише се као „to walk or ride with a jolting pace, ‘to move with small shocks like those of a low trot’ (J.); to move on at a heavy or laboured pace, to trudge; hence, to move on, go on, be off. More recently, to run at a gentle pace (esp. as part of a ‘keep-fit’ schedule)“ (OED) и „to run slowly and steadily for a long time, especially for exercise“ (нпр. *I go jogging every evening*) (OALD), а поседује још једно значење које не описује људско кретање кроз простор: „to shake or move (a heavy body) with a push or jerk; to throw up with a jerk; to shake up“ (OED), односно „to hit sth lightly and by accident“ (нпр. *Someone jogged her elbow, making her spill her coffee*) (OALD). У основном значењу, онда када означава врсту људског кретања, овај глагол је непрелазан и означава активност (нпр. *I go jogging every evening*), док је у другом значењу прелазан и означава достигнуће (нпр. *Someone jogged her elbow, making her spill her coffee*). Сlikовносхематски приказ биће сличан оном који описује трчање, с тим што ће имати мањи број стрелица које описују брзину:

Слика 29. Схематизација кретања описаног глаголом *to jog*.

4. 1. 20. Глагол *to race*

Глагол *to race* у свом основном значењу, уз компоненту кретања садржи и елементе надметања, а најчешће и брзину већу од уобичајене. Дефинише се на следеће начине: „to run a race (with), to compete (with) in speed“ (*OED*) и „to compete against sb/sth to see who can go faster or the fastest, do sth first, etc.; to take part in a race or races“ (нпр. *Who will he be racing against in the next round?*) (*OALD*). Агенси у оваквој врсти надметања не морају нужно бити људи, што се види из наредног значења: „to make an animal or a vehicle compete in a race“ (нпр. *to race dogs/horses/pigeons/motorbikes*) (*OALD*). Поред овога, овај глагол може да означава брзо кретање, било да су у питању људи: „to move very fast; to move sb/sth very fast“ (енг. *He raced up the stairs*) (*OALD*), или други агенси: „to function very quickly because you are afraid, excited, etc.“ (нпр. *My mind raced as I tried to work out what was happening*) и „(of an engine) to run too fast“ (нпр. *The truck came to rest against a tree, its engine racing*) (*OALD*). Нарочито значење „to function very quickly because you are afraid, excited, etc.“ има велики метафорички потенцијал. Иначе, како овај глагол описује концепт трке, он се може пренети и у домене пословног, економског или политичког надметања, где се пословање или положај у светском поретку сагледава као трка. Глагол може бити прелазан и непрелазан, а означава активност (нпр. *Who will he be racing against in the next round?*) или остварење (енг. *He raced up the stairs*). Имајући у виду да у основном значењу глагол садржи компоненту надметања, његов сликовносхематски приказ мора да има макар још једног агенса:

Слика 30. Схематизација кретања описаног глаголом *to race*.

4. 2. Семантички опис глагола људског кретања у српском језику

4. 2. 1. Глагол *ићи*

Баш као и у енглеском језику, на врху листе у српском језику налазе се глаголи људског кретања са најопштијим значењем и са високим степеном полисемије и фреквенције употребе (овај глагол може описати необележено, аблативно, адлативно и апстрактно кретање). Уколико је глагол *кретати се* његов хипероним, онда овај глагол можемо сматрати категоријом основног нивоа, како због тога што има своје хипониме, тако и због његове важности у погледу описивања свакодневног кретања. Први на тој листи јесте глагол *ићи*, који се дефинише као „кретати се, помицати се с једног места на друго правећи кораке, ходати“ (нпр. *Није се касало, већ смо данима ишли ходом*) (PMS). Блиска овом основном значењу јесу значења „одмицати се, удаљавати се, одлазити, упућивати се куда, с каквом намером, циљем“ (нпр. *Сад се тек сетих да је требало ићи у школу*) и „налазити се у стању кретања деловањем какве силе (о превозним средствима)“ (нпр. *Возови су ишли у великом одстојању*

један од другог) (PMS). Кретање се може пренети и у друге домене и то у значењима „тећи“ (нпр. *На дну увале... иде један танак поточић*) и „ширити се, распростирати се“ (нпр. *Иђаше [лозинка] шапатам од уста до уста*) (PMS), која су делом пренесена. Већи степен метафоризације срећемо код значења „долазити, наступати, примицати се, приближавати се“ (нпр. *Свему иде крај. Снијег се топи, иде прољеће*); „пролазити, мењати се“ (нпр. *Вријеме иде, иде и свијет*); „развијати се, тећи; водити се (о разговору), напредовати“ (нпр. *Сав овај приказ иде великом брзином*); „радити (о механизму), функционисати“ (нпр. *иде сат, иде мотор*); „лити, левати (о киши), падати“ (нпр. *Напољу киша иде као никад*) и „бивати, догађати се, дешавати се“ (нпр. *А они негдје попусти, негдје се одупри... и тако то иде и дан-данас*) (PMS). Видимо да глагол има веома битну функцију у изражавању метафора попут ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ или ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ. Из перспективе фиктивног кретања и теорије концептуалног сажимања нарочито је битно значење „протезати се, пружати се“ (нпр. *Између реченијех двију кућица иде мала уличица*) (PMS), што нам говори о томе да глагол *ићи*, баш као и глагол *to go*, који је његов најчешћи преводни кореспондент, могу да изразе ову врсту кретања. Следећа значења су такође пренесена и још више одвојена од основног значења, а самим тим и од појма физичког кретања: „дружити се“ (нпр. *Какав изгледа ефенди-Мита, како је обучен... с ким иде, било му је [гласнику] забрањено да се раститује*); „бити намењен коме, тицати се кога“ (нпр. *Нисмо могли право разабрати, иде ли овај аплауз мађарске композиторе или мађарски народ*); „односити се на што, одговарати чему“ (нпр. *На тежак злочин иде тежак закон*); „настојати око чега, желети“ (нпр. *Ти си ми душманин; ти идеш на то да ме сатреш*); „припадати, доликовати“ (нпр. *Разуман је и чисто прозире што је чије и коме што иде*); „убрајати се, припадати“ (нпр. *Тај човек иде у коло људи који љубавне односе . . . сматрају као просту разоноду*) и „поводити се, угледати се“ (нпр. *Тешко томе ко за туђом памети иде*) (PMS). Глаголи *доћи/долазити, изаћи/изићи, мимоићи се, надићи, наићи, обићи, отићи, поћи, подићи, прећи, преобићи, прићи, проћи, разићи се, размимоићи се, сићи/саћи (се), ући, узаћи/узићи, заићи* и *заобићи* сматрају се префиксалним дериватима глагола *ићи*, али се већина њих у експериментима разматрала као засебна лексичка јединица, због велике раширености употребе. Овај глагол је непрелазан, а описује активности (нпр.

Није се касало, већ смо данима ишли ходом). Да би учествовао у неком другом типу глаголске ситуације, потребно је да се изврши његова префиксација. Сликковна схематизација овог глагола обухватиће све прототипичне елементе људског кретања, без спецификације било које његове компоненте:

Слика 31. Схематизација кретања описаног глаголом *ићи*.

4. 2. 2. Глагол *кретати (се)/кренути (се)*

Пошто су глагол *кретати* и његова варијанта са повратном заменицом, *кретати се*, несвршени облици глагола *кренути* и *кренути се*, њихова ће се значења размотрити обједињено. Ради се о својеврсном прототипичном глаголу људског кретања, а његов садржај је укључен у све остале глаголе кретања, па се он може сматрати хиперонимом свих глагола кретања у српском. Као и глагол *ићи*, он има широки спектар употребе и полисемије. Глагол *кренути (се)* се превасходно дефинише као „ставити у покрет, учинити да се ко или што помакне са свога места, макнути, помакнути“ (нпр. *Гдје су јој волови да крене рало?*) (РМС), а значења која се могу повезати са основним значењем, које се тиче физичког кретања, јесу: „истерати, потерати (о дивљачи)“ (нпр. *У очима улојио и све дахће као ловац кад крене звјерку*); „учинити да се што љуља“ (нпр. *Сву му кулу из темеља крену*); „учинити покрет, макнути (делом тела)“ (нпр. *Младић крену оком, а његов и грофичин поглед сретоше се у трен*); „поћи, упутити се“ (нпр. *Када крену воде отуд са планине, дојездиће опет мирно прољеће*); „напасти, навалити“ (нпр. *Све кренуло на нас. И шлем, и шубара, и шајкача!*); „макнути се с места, помакнути се“ (нпр. *Изнад села шути планина. Ни*

један лист да се крене, да зашушти); „скренути, померити“ (нпр. *Дете отвори очи јако, па их тек крете у страну*) (PMS). Битан елемент значења овог глагола јесте онај који се тиче започињања процеса кретања, било да се ради о дословном или пренесеном аспекту, а то се види у следећим дефиницијама: „учинити да ко или што почне што радити, по(дс)таћи на неко деловање, активност“ (нпр. *Партија и друг Тито... кренуше у бој земљу, вратише народу част*); „почети деловати“ (нпр. *Најзад се живот крете у њој и она отвори очи*); „почети, започети“ (нпр. *Пропао сам у неку јаму и кренуо ходати по њој*); „почети расти, терати нове изданке (о биљкама)“ (нпр. *С првим данима пролећа све је кренуло*); „дирнути, такнути“ (нпр. *Јеси л' видио . . . кад тко крене стршљеново гнијездо*); „потакнути, ганути (о срцу)“ (нпр. *Тако ми рече и тим у грудима крене им срце свима*) (PMS). Једно метафорично и конвенционализовано значење овог глагола јесте оно које се тиче кретања у друштву или средини: „налазити се, живети, боравити (у каквој средини, у каквом друштву и сл.)“ (нпр. *Њена... савременица... кретала се у највишим интелектуалским круговима*) (PMS). Овај глагол има могућност да опише и фиктивно кретање, што се види у примеру: *Неколико корака даље од болнице... креће... према унутрашњости града уличица* (PMS). Префиксални деривати овог глагола јесу глаголи *заокренути, изокренути, окренути, покренути, преокренути* и *скренути*. Већ је поменуто да овај глагол има свршени и несвршени облик, а они могу да изразе различите врсте типа глаголске ситуације: док несвршени облик најчешће описује активности (нпр. *Све време се крећем*), док свршени облик најчешће описује достигнуће (нпр. *Младић крену оком, а његов и грофичин поглед среташе се у трен*). Оба облика су непрелазна. Имајући у виду да свршени облик овог глагола може да нагласи почетни сегмент кретања (аблативност) или тренутну промену положаја, његова сликовна схематизација истоветна је са схематизацијом енглеског глагола *to go*, али је умногоме слична и претходном, општем глаголу *ићи*:

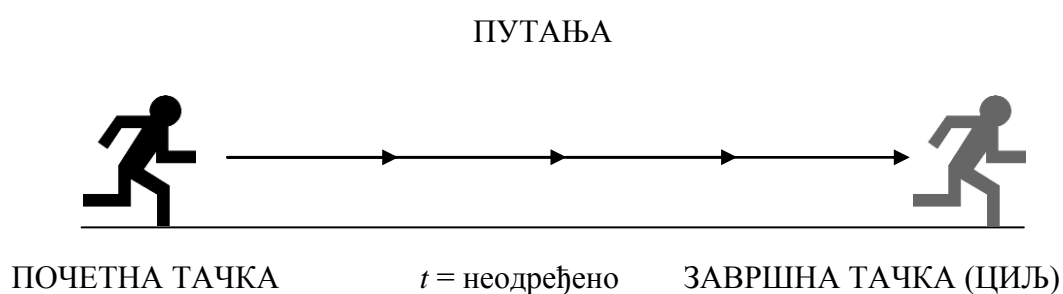
Слика 32. Схематизација кретања описаног глаголом *кретати* (*се*) и *кренути* (*се*).

4. 2. 3. Глагол *трчати*

Док је глагол *to run* из енглеског језика на наведеној листи заузео прво место, његов пандан у српском језику, глагол *трчати*, заузима такође високо треће место и може се сматрати категоријом основног нивоа, из истих разлога као што је то био случај са глаголом *to run*. Он описује убрзану (али и даље основну), усправну и синхронизовану врсту кретања и дефинише се као „кретати се врло брзо, одбацујући се наизменично ногама од земље тако да тело кратко време лебди у ваздуху, јурити, бежати“ (нпр. *Неке заостале поворке, бојећи се да не закасне, трчале су око цркве*) (РМС), а постоји и цели низ додатних значења која су веома блиска овом основном значењу, које описује физичко кретање: „(стазу) спорт. прелазити таквим, брзим кретањем“ (нпр. *На 300 метара, иако је ту стазу први пут трчала, Сабина је постигла време од два минута и 8,5 секунди*); „ићи брзо, обилазити (обично ради обављања неког посла), журити, хитати“ (нпр. *Сви... не морају устајати изјутра... и трчати право у школу немајући кад ни доручковати*); „ићи некуд у великом броју, масовно“ (нпр. *Код нас свет трчи у биоскопе*); „(чим) махати; млатарати, брзо покретати“ (нпр. *Руке му и очи само играју – час пружа сапун, час улар, час конопац... Хаџија га гледа... Никад он овако не трчи рукама*) и „(за ким, чим, око кога, чега, на кога, што) непрестано ићи за ким или чим, тежити за чим, отимати се“ (нпр. *Мало прије је била овдје – свуда трчи за мном*) (РМС). Поред овога, може се

видети да овај глагол има и неколико значења које можемо сматрати пренесеним и метафоричним: „фиг. брзо пролазити, тећи, јурити (о времену и ономе што се у времену догађа)“ (нпр. *Вебри дани неће да постоје мало, него трче – и живот једнако јури*); „брзо прелазити с предмета на предмет (о очима, погледу)“ (нпр. *Њезине очи трче, скачу, мјере*) и „фиг. наилазити, долазити брзо (на језик и сл.)“ (нпр. *Све у животу што је видио... сад му је трчало право на језик Чекало да плане у ријечима*) (РМС). За разлику од енглеског глагола *to run*, глагол *трчати* у српском језику не може да опише фиктивно кретање. Префиксални деривати овог глагола јесу глаголи *дотрчати/дотрчавати*, *истрчати (се)*, *натрчати (се)*, *оптрчати*, *отрчати*, *потрчати*, *претрчати/претрчавати*, *притрчати/притрчавати*, *протрчати*, *растрчати се*, *стрчати*, *устрчати (се)/устрчавати*, *трчати* и *утрчати*, суфиксални деривати су: *трчкати*, *тркнути*, *трчкарати*, *истрчавати*, *претрчавати*, *притрчавати* и *тркати се*, а другостепени дериват *притрчкивати* – као што је напоменуто у уводном делу овог поглавља, њихова појединачна значења неће бити разматрана. Глагол *трчати* је чешће непрелазан, него прелазан (нпр. *трчати стазу по први пут*), а најчешће означава активности (нпр. *Неке заостале поворке, бојећи се да не закасне, трчале су око цркве*). Његова сликовна схематизација биће иста као она коју смо имали код енглеског глагола *to run*:

Слика 33. Схематизација кретања описаног глаголом *трчати*.

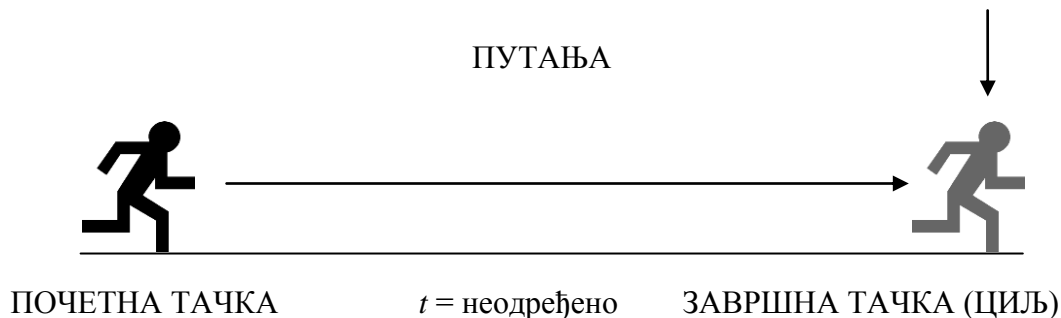

4. 2. 4. Глагол *доћи/долазити*

Иако у морфолошком смислу глаголи *доћи* и *долазити* представљају префиксалне деривате глагола *ићи* и *лазити* (као и многи глаголи који ће касније бити описани), овде се разматрају засебно због релативно велике аутономије у значењском смислу, као и због њиховог потенцијала у смислу когнитивносемантичког описа. Иако у основном значењу ови глаголи описују људско кретање са наглашеним завршним сегментом путовања (адлативном компонентом), већ нам из дефиниције и другог примера који у њој срећемо постаје јасно колико је овај глагол значајан у описивању метафоричког садржаја: „идући приспети, стићи, допутовати на било који начин“ (нпр. *Дошао је из Африке у Италију или Оне су идеје дошле у Русију са Запада*) (РМС). Релативно је мали број значења која се искључиво односе на физичко кретање тј. помицање: „дотицати, текући стизати (о води)“ (нпр. *Из Атлантског океана кроз Гибралтар силна вода долази у [Средоземно море]*) и „дорастати, нарасти, приспети“ (нпр. *Прошло отад десет година... и мала [Аница] дошла велика*) (РМС). С друге стране, знатно је више оних значења ових глагола која се тичу кретања у пренесеном смислу: „настати“ (нпр. *Дође време жетви*); „прећи“ (нпр. *Разговор помало дође и на озбиљније ствари*); „појавити се“ (нпр. *Дошла је пошаст на овце*); „наставити се на што, заређати се“ (нпр. *На прво место дошле би кратке приче Вукове... затим би дошле краће народне приповетке*); „(до чега) прибавити, стећи“ (нпр. *Читао сам све књиге до којих сам могао доћи*); „постати, добити изглед чега (у промени)“ (нпр. *Сва се згрчила везући, а младо јој лице дошло озбиљно и мрко*); „(безл.) прохтети се (коме)“ (нпр. *Онда ми нешто дође, лупим га шаком*); „догодити се, збити се“ (нпр. *Не дај боже да до тога дође, да Софку нека надмаши лепотом*); „разг. бити у сродству“ (нпр. *он му дође брат од стрица*) и „(морално) пасти, пропасти“ (нпр. *Зар је он дотле дошао да се код најкрволочнијих убица распитује за жену*) (РМС). Из приложених примера видимо да овај глагол има могућности да изрази језички садржај заснован на базичним метафорама ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ и ЖИВОТ ЈЕ ПУТ. Глагол *доћи* је свршен, а глагол *долазити* несвршен, па тако први углавном описује достигнућа (нпр. *Дошла је пошаст на*

овце), а други активност (нпр. *Из Атлантског океана кроз Гибралтар силна вода долази у [Средоземно море]*). И један и други глагол су непрелазни. Сlikовна схематизација ових глагола биће истоветна схематизацији глагола *to come*, пре свега због наглашене долазне компоненте:

Слика 34. Схематизација кретања описаног глаголима *доћи* и *долазити*.

4. 2. 5. Глагол *ходати*

За разлику од других генеричких глагола, глагол *ходати* нема велики број значења, а самим тим ни високи степен полисемије, што је врло слично случају који смо имали код енглеског глагола *to walk*. И поред овога, можемо га сматрати категоријом основног нивоа, јер је један од најупотребљаванијих глагола људског кретања када изузмемо префиксалне деривате глагола *ићи* и *лазити*. Примарна дефиниција овог глагола, који описује усправно и синхронизовано кретање, је: „ићи кораком, ићи пешке, корачати“ (нпр. *Ходао сам преко једног брежуљка*) (РМС), што нам говори да је доминантна компонента значења начин кретања. У преостала два значења која налазимо у РМС, кретање се преноси и у домене који нису људски: „фиг. преносити се“ (нпр. *Пљоска... хода од руке до руке*) и „померати се, мицати се (овамо-онамо)“ (нпр. *Шеталица је ходала*) (РМС). Префиксални деривати овог глагола јесу *доходати*, *исходати се*, *находати се*, *отходати*, *проходати*, *ходати*, *уходати* и *усходати се*. Глагол је несвршен, а описује активност (нпр. *Ходам преко једног брежуљка*). Сlikовна схематизација идентична је са енглеским глаголом *to*

walk – она укључује све елементе схеме коју налазимо у идеализованом когнитивном моделу кретања, а једна стрелица описује умерену брзину кретања:

Слика 35. Схематизација кретања описаног глаголом *ходати*.

4. 2. 6. Глагол *скочити/скакати*

Глагол *скочити* у српском језику већ у првој дефиницији поред вертикалне наглашава и хоризонталну компоненту кретања, што је и разлог због чега се уклопио у почетно ограничење глагола који се овде разматрају. Он се дефинише као „одбацивши се нагло, преместити се с једног места на друго, скоком доспети, пребацити се на неко место“ (нпр. *Подметнућу столицу, скочићу на полицу*) (РМС). Наравно, има и значења код којих је доминантна вертикална компонента кретања: „одбаци се увис, попети се у скоку“ (нпр. *Тада скочи Шарцу на рамена*); „баци се с висине; сићи у скоку“ (нпр. *Од по јеле скочи на земљицу*); „поцупнути, поскочити“ (нпр. *Скочи коло да скочимо*); „одбити се, одскочити“ (нпр. *Бојали су се да им који каменчић не скочи у око*) и „нагло устати, дићи се“ (нпр. *Украј друма... седе две женске прилике. Али, чим чуше грају скочише*) (РМС). Хоризонтална компонента кретања видљивија је код значења „потрчати, полетети, појурити“ (нпр. *Скочио сам у кухињу, а из ње већ истрчаше борци*) и „у скоку прећи, прескочити“ (нпр. *Скочи с мјеста четрнаест нога*) (РМС). Налазимо и следећа метафорична значења: „високо се дићи, одскочити (о Сунцу, Месецу)“ (нпр. *Већ је сунце скочило три копља, а град пуст, без људи*); „нагло се дићи на устанак; нагло навалити, напасти (на некога)“ (нпр. *Пођосмо и ми за другом Титом, скочи Крајина љута*); „нагло

настати, појавити се (о ветру, бури и сл.)“ (нпр. *Скочи источњак да све понесе, а море узаври*); „искочити, избити“ (нпр. *На очи му скочиле сузе*); „повећати се, попети се (о ценама и сл.)“ (нпр. *Откад су... шуме исјекли... скочио је и хрстов лијес и жир у цијени*) и „нагло се дићи, букнути (о телесној температури)“ (нпр. *У току ноћи код многих је скочила температура*), од којих код последња два видимо оријентациону метафору ВИШЕ ЈЕ ГОРЕ. Префиксални деривати глагола скочити јесу глаголи *доскочити, искочити, наскочити, одскочити, поскочити, прескочити, прискочити, ускочити, заскочити*, а суфиксални дериват је глагол *скакутати*. Глагол скочити је свршен и обично описује достигнућа (нпр. *Скочи с мјеста четрнаест нога*), а скакати несвршен и итеративан, па описује активности (нпр. *Скакао од среће десет минута*) – оба глагола су непрелазна. Сликковна схематизација ће се ограничити на оно значење које је у складу са врстом глагола коју обрађујемо, па ће представити кретање које садржи и хоризонталну димензију. Као и код глагола *to jump, to leap* и *to skip*, испрекидана вертикална линија представља могућност постојања препреке преко које се скаче:

Слика 36. Схематизација кретања описаног глаголом *скочити*.

4. 2. 7. Глагол *шетати (се)*

Попут глагола *ходати*, глагол *шетати (се)* нема велики број значења ни метафоричких екстензија – глагол описује синхронизовано кретање у усправном положају, правећи кораке, а за разлику од глагола *ходати*, овде је наглашена компонента одмора и разоноде. Може се рећи да глаголи *ходати* и *шетати (се)*

заједно покривају значење глагола *to walk* у енглеском језику, код кога су само одређена значења имала компоненту ходања из разоноде. Овај глагол се дефинише као „ходати лаганим кораком ради одмора и разоноде; ићи тамо-амо“ (нпр. *С њиме шеће и тихо разговара; Ово је наш поручник што се шеће по дворишту* и *Осећао [је] жмарце како му шетају кичмом*) (РМС), при чему у трећем примеру видимо да је кретање може пренети и на домене који нису људски. Поред овога, код овог глагола срећемо и једно дословно – „изводити кога у шетњу“ (нпр. *Шета по Малом Калимегдану своју ташту*) (РМС) – и једно пренесено значење „бацати погледе тамо-амо, кружити погледом“ (нпр. *Шетао је очи по гомили и далеко испред ње*) (РМС). Префиксални деривати овог глагола јесу глаголи *дошетати (се)*, *ишетати се*, *нашетати се*, *одшетати (се)*, *опшетати*, *пошетати се*, *прошетати (се)*, *рашетати се*, *ушетати се* и *ушетати*. Без префикса, глагол је несвршен, а може бити прелазан и непрелазан и описује активност (нпр. *Осећао [је] жмарце како му шетају кичмом*). Сликковна схематизација овог глагола укључује све елементе које смо имали код схематизације глагола *to walk* или *ходати*, јер не можемо да схематизујемо компоненту разоноде:

Слика 37. Схематизација кретања описаног глаголом *шетати (се)*.

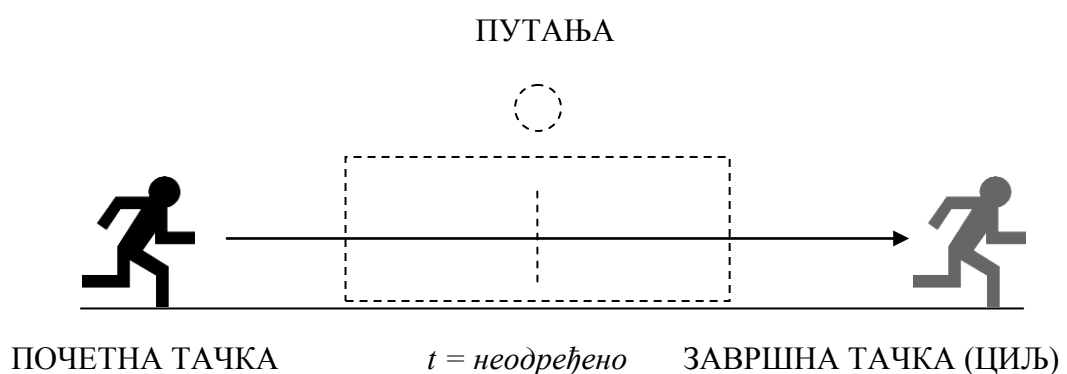
4. 2. 8. Глагол *проћи/пролазити*

Глаголи *проћи* и *пролазити* још једном оправдавају одлуку да се префиксални деривати глагола *ићи* и *лазити* у овом истраживању размотре засебно, како због великог боја значења, тако и због чињенице да су многа од тих значења метафорична.

Као и у неколико других случајева у српском језику, већ у основном значењу можемо да нађемо пример који садржи метафоричко значење овог глагола, у овом случају значење засновано на метафори ЖИВОТ/ИСТОРИЈА ЈЕ ПУТОВАЊЕ: „прећи преко каквог простора, отићи с једног места на друго, превалити какав пут“ (нпр. *Прошла [је] кроз ходник на прстима* и *Окупљамо [се] да бисмо... свој поглед бацили у прошлост да угледамо пут који смо прошли*) (РМС). Следећа значења су у највећој мери дословна, односно описују физично помицање с једног места на друго или прелажење одређене границе: „прошетати се, провести неко време у шетњи“ (нпр. *[Изговарао сам се] да волим да одем до извора и да мало прођем*); „ходајући или возећи се мимоићи кога, што (не задржавајући се намерно или из непажње)“ (нпр. *Треба... нагло привући лопту и проћи покрај противника*); „идући забавити се чим, провести време у чему“ (нпр. *Гонећи стоку на пашу, нађе кога мушкића од њене доби да с њим прође у разговору*); „путујући оставити иза себе; пропутовати“ (нпр. *Кад смо прошли Пераст... ушли смо у... Вериге*); „обићи, походити сва или многа места“ (нпр. *Први пут је једна чешка књига прошла побједоносно свијетом*); „прећи неку границу, прекорачити“ (нпр. *Залуду му благо и слушкиње кад му бијела прошла појас брада*) и „пробити се, продрети кроз што“ (нпр. *Куришум је прошао кроз ребра*). Поред метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, овај глагол може да опише и метафору ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ: „фиг. протећи, минути (о времену или о ономе што се у времену збило, појавило)“ (нпр. *Облачила их је . . . само да јој вријеме прође*) и „испунити одређени рок, навршити“ (нпр. *Прошао је двадесет и пету, посвршавао испите*) (РМС). Поред овога, овај глагол има и већи број пренесених значења: „фиг. пронети се, раширити се (о гласу, речи и сл.)“ (нпр. *Те речи брзо прођу кроз сву земљу*); „струјећи, ширећи се испунити неки простор, прострујати (о мирису)“ (нпр. *Њој се учини да прође мирис кадионице и босиљка*); „летећи прећи изнад, поврх чега, бацити брз поглед на кога, што (о погледу, очима)“ (нпр. *Стари се обазре и прође погледом по соби*); „појавити се и брзо нестати“ (нпр. *Срце јој јаче закуца, а образе прође мала румен*); „обузети, прожети“ (нпр. *Прође му нека милина по леђима*); „одједном се појавити у свести, синутити“ (нпр. *Има тако мршаве деце, прође Ђорђу*); „фиг. напустити, оставити, ослободити се чега“ (нпр. *Пију да их прође мука*); „фиг. искусити, претрпети, поднети, проживети (какво стање)“ (нпр. *Ја се удадох за њега*).

Прошли смо кроз велике препреке); „фиг. обновити, поновити што у машти, у мислима“ (нпр. *У духу [сам] опет прошао старим и тамним домом*); „подврћи се чему (каквом поретку, учењу, контроли и сл.)“ (нпр. *Све што је било одређено за војнике морало [је] проћи кроз такву манипулацију*); „имати успеха; свршити, завршити што с каквим успехом“ (нпр. *Можда би Вукова реформа лакше прошла да се он... наслонио на дотадашњу графику и ортографију*); „бити примљен, прихваћен, изабран већином гласова“ (нпр. *Честита онима који су добили већину, свеједно да ли је тим прошао или пропао његов предлог*); „изучити, проучити“ (нпр. *Прође неке нејасне партије... што их није отворио већ читав семестар*); „фиг. престати болети, зацелити“ (нпр. *Очи су јој прошле, много јој је боље, не боле је више*) и „продати се“ (нпр. *Капљица [вино] бијаше тако добра да је увијек прошла за лијеп новац*) (РМС). Глагол *проћи* је свршен, а *пролазити* несвршен и могу да буду прелазни и непрелазни. Имају могућност да изразе активности (нпр. *Време споро пролази*), остварења (нпр. *Прошли смо кроз велике препреке*) и достигнућа (нпр. *Њој се учини да прође мирис кадионице и босиљка*). Сликковна схематизација ових глагола обухватаће све елементе прототипичног кретања, а садржаће и могућност да постоји референтна тачка, граница или простор крај и преко кога се пролази (а самим тим и могућност постојања перлативности), без ближег одређења брзине или начина кретања агенса:

Слика 38. Схематизација кретања описаног глаголом *проћи* и *пролазити*.

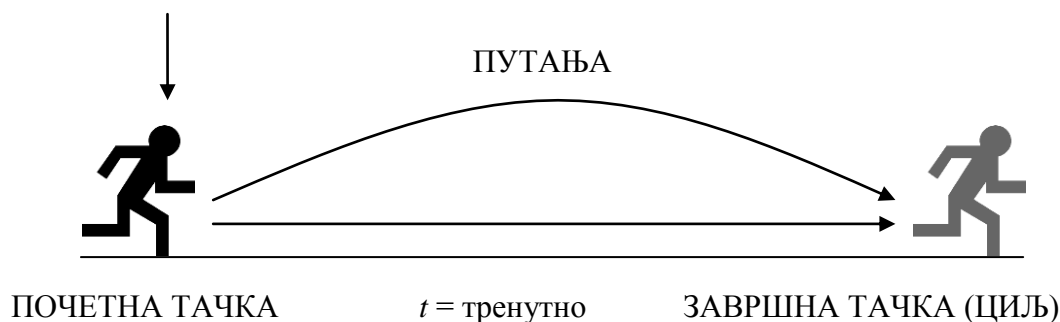

4. 2. 9. Глагол *отићи/одлазити*

Још један пар префиксалних деривата глагола *ићи* и *лазити* јесу глаголи *отићи* и *одлазити*. Глагол *отићи* јесте аблативни глагол и дефинише се као „напустити неко место, удаљити се, уклонити се“ (нпр. *Сватко одмах отиди чим би зачуо за цијену*) (РМС), а овом су блиска и значења „поћи, кренути, запутити се; отпутовати“ (нпр. *Још пре пет дана отишла [је] својој сестри у Готу. и фиг. Одоше некуд мисли*) и „доћи (коме), посетити кога; сместити се, доспети, приспети“ (нпр. *Почне мислити преко којег ће лекара отићи у болницу и фиг. Ствар [пресуда] оде апелацији*) (РМС), која, као што можемо да видимо из примера, могу да се схвате и пренесено. Баш као и код енглеског глагола *to leave*, и овде можемо да нађемо значења која могу да осликају метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ и ЛЈУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ: „(од кога, од чега) оставити, напустити кога“ (нпр. *Подли власник... најавио [је] гладовање зато што желим отићи од њега*) и „удати се“ (нпр. *Чуј, драгане, одох за другог*) (РМС). Само један мањи број преосталих значења описује физичко кретање: „(коме) ићи у посете, посећивати кога“ (нпр. *Зато их они нису ни пуштали да се друже са... комисијским женама, да им одлазе*); „пропасти, упасти, потонути“ (нпр. *Пукне лед и једна му нога оде у воду*); „зарити се, сјурити се“ (нпр. *Потеже нож те њега у трбух. Море, оде нож до корица*) (РМС). С друге стране, пуно је пренесених значења овог глагола која осликавају метафору ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ (укључујући и *одлазак* из живота, односно смрт): „(на што) одати се, посветити се чему“ (нпр. *Отишао [је] на занат*); „бити, постати оно што се допуном исказује“ (нпр. *~ у адвокате, ~ у учитељице, ~ у шегрте*); „прећи, прићи некој супротној страни, покрету и сл.“ (нпр. *Магистар [је] отишао огорчен у опозицију*); „стати, почети“ (нпр. *Он се заврати на столицу и оде нешто далеко сањати*); „проћи, протећи, минути“ (нпр. *У што ми је отишао живот?*) и „погинути; умрети“ (нпр. *Мој Чамчо, тешко мени, оде ми најбољи друг!*) (РМС). Код овог глагола, као и код енглеских глагола *to go*, *to leave* или *to depart*, срећемо концептуализацију смрти као преласка из једног света у други (или из једне ПОСУДЕ у другу). Слична овом последњем су и пренесена значења „нестати, пропасти“ (нпр. *Оде закон, оде правица, оде поштење*) и „утрошити се, потрошити

се“ (нпр. *Од свега имутка... остала је још само та кућица... а све је друго отишло на...*) (РМС), а од метафоричких значења срећемо још и значење „разнети се, пронети се (глас, реч), разгласити се; разлећи се“ (нпр. *Само... да ово што ћу ти рећи не оде даље од нас*) (РМС). Два пренесена метафоричка значења, „пружити се“ (нпр. *Село [је] отишло некако у дужину*) и „пружати се, простирати се“ (нпр. *Од њега одлази пуст ходник*) (РМС) важна су из перспективе фиктивног кретања, јер се у оба случаја ради о описивању просторних карактеристика и односа уз помоћ глагола кретања. Глаголи отићи и одлазити су непрелазни, први је свршен и најчешће описује достигнућа (нпр. *Пукне лед и једна му нога оде у воду*), а други несвршен и најчешће описује активности (нпр. *Зато их они нису ни пуштали да се друже са... комшијским женама, да им одлазе*). Као и код глагола *to leave*, наглашена компонента сликовне схематизације ових глагола биће она полазна:

Слика 39. Схематизација кретања описаног глаголом *отићи* и *одлазити*.

4. 2. 10. Глагол *ући/улазити*

Глаголи *ући* и *улазити* веома су битни за истраживања која се врше из когнитивне перспективе, јер се најчешће употребљавају у случајевима у којима се и физички и апстрактни ентитети (стања, друштва, групације, организације), као и људско тело и људски ум, концептуализују као ПОСУДЕ у које се може ући. Већ нам прва дефиниција указује на то да поред физичког аспекта, овај глагол описује и нефизичке појаве, о чему сведочи други приложени пример: „идући, крећући се доспети у какав затворен, ограничен простор, у унутрашњост нечега“ (нпр. *Ти*

остави врата отворена, да за тобом наворице уђем и фиг. Око подне уђе немир у људе) (PMS). Следећи примери могу се искористити у сврху илустрације концептуализације средине, заједнице или друштвеног положаја као ПОСУДЕ: „ступити у какву средину, заједницу“ (нпр. *Брат му је... ушао у један наш батаљон*) и „доспети до каквог друштвеног и сл. положаја, заузети какво место“ (нпр. *[Мушицки] је... ушао међу псеудокласике*) (PMS). Често помињана сликовна схема ПОСУДЕ може се употребити и за описивање активности, делатности и стања ума, о чему сведоче значења „ступити у неку делатност, активност и сл., почети суделовати, учествовати у нечему“ (нпр. *У устанак су ушли као сасвим млади људи*) и „упустити се дубље у нешто (проучавајући, разматрајући и сл.); продрети у нешто, разумети нешто“ (нпр. *Он [Јован Илић] је умео ући у дух народне поезије*) (PMS). И на крају, имајући у виду апстрактност временске димензије, врло често се користимо истом сликовном схемом како бисмо описали различите периоде или раздобља: „започети неку годину живота, ступити у одређено доба живота, старости и сл.“ (нпр. *Ушао је у двадесету годину*) и „остати дуже и преко одређене временске границе“ (нпр. *Ушло [се] дубоко у ноћ*) (PMS). Иако није приказано у PMS, можемо наћи и значење које би могло да опише фиктивно кретање, као у примеру када „пут или стаза улази у шуму“. Евидентно је да је велика већина значења овог глагола у својој бити пренесена, а не дословна. Глаголи *ући* и *улазити* су непрелазни и најчешће описују достигнућа (нпр. *Брат му је... ушао у један наш батаљон*). Глагол је усмерен и има изражену адлативност. Сликковна схематизација ће свакако укључити елемент ПОСУДЕ, односно затворене целине у коју се улази:

Слика 40. Схематизација кретања описаног глаголима *ући* и *улазити*.

4. 2. 11. Глагол *изаћи/изићи/излазити*

Слично глаголима *ући* и *улазити*, глаголи *изаћи*, *изићи* и *излазити* имају могућност да опишу ситуације у којима се и физички и апстрактни ентитети концептуализују као ПОСУДЕ из којих се може изаћи, па су због тога веома погодни за сагледавање из когнитивносемантичке перспективе. Основна дефиниција глагола *изаћи* је „напустити, оставити неко затворено или ограђено место, простор; отићи, удаљити се“ (нпр. *Узме карабин и изађе у ноћ*) (РМС). Код ових глагола срећемо нешто већи број значења која описују физичко кретање него што је то био случај са глаголима *ући* и *улазити*: „иступити испред других; иступити пред какав скуп с изјавом, саопштењем и сл.“ (нпр. *Постројио нас и наложио да изађе из реда сваки десети човек*); „доћи, појавити се, показати се негде, избити на површину, помолити се“ (нпр. *Пробудио сам се кад је сунце већ било изашло*); „истицати, избијати, изливати се“ (нпр. *Унац... излази из једне пећине*) и „попети се, испети се“ (нпр. *Ти изаћи на високу кулу*) (РМС). Као и у претходном случају, један број пренесених значења заснива се на концептуализацији апстрактних појмова (попут психичких стања, група, институција) као ПОСУДА: „напустити што, прекинути суделовање, учешће у чему“ (нпр. *Готов [си] изаћи из манастира ако ти је дам за жену*); „(из чега) променити (психичко) стање, прећи у неко друго стање“ (нпр. *Изаћи ће село из вјере, подивљаће*); „настати, потећи од кога, родити се“ (нпр. *Желим да се вратим селу и народу из кога сам изашао*) и „дизати се изнад чега, појављивати се, помаљати се (нпр. *Читав низ великих, талентованих приповедача излази на књижевно поље*) (РМС). Други део пренесених значења можемо повезати са тиме што се излажење поистовећује са истицањем или произилажењем: „појавити се, бити издан, објављен у штампи“ (нпр. *У новинама... изађе вест да је Јован рањен*); „догодити се, десити се, збити се (као резултат чега); испасти“ (нпр. *Из те засад дипломатске... борбе може рат изаћи*) и „дати, учинити (предлог, сугестију и сл.)“ (нпр. *Настаде одмор, а после песма, док Микица не изађе с предлогом да одиграју коју друштвену игру*) (РМС). Остала пренесена значења која срећемо су: „постати“ (нпр. *Пера изашао паметан као какав маторац*); „доћи крај, истећи, истрошити се, потрошити се“ (нпр. *Новац*

му је био сасвим изашао); „проћи, минути“ (нпр. *Ишао је девет годин’ дана*) (РМС), при чему је битно уочити да се треће од њих поново тиче концептуализације времена. И код ових глагола можемо да пронађемо значење у коме описују фиктивно кретање: „свршавати се“ (нпр. *Спушта се [улица]... према обали и излази из лучке капетаније*) (РМС). Глаголи *изаћи*, *изићи* и *излазити* су непрелазни – прва два најчешће описују достигнућа (нпр. *Узме карабин и изађе у ноћ*), док глагол *излазити* у модерној употреби која означава „редовно одлажење у град ради провода“ описује активност. Глагол је усмерен и има изражену аблативност. Сликковна схематизација ће поново укључити елемент ПОСУДЕ, односно затворене целине из које се излази:

Слика 41. Схематизација кретања описаног глаголима *изаћи*, *изићи* и *излазити*.

4. 2. 12. Глагол *стићи/стигнути*

Полисемија глагола *стићи* и *стигнути* креће се у два правца – један креће од значења „идући наћи се на истом месту с неким који је био измакао“ (нпр. *Стићи [га] не можеш: иде уз брдо и низ брдо као икоји Црногорац*), а други од адлативног значења „доћи, приспети на одређено место“ (нпр. *После дуга путовања стигоше цркви и фиг. Жеље поврате се натраг не стигавши циљу*) (РМС). Блиско првом значењу је једно значење које описује физичко кретање: „гонећи, прогонећи, достићи некога“ (нпр. *Кућани похрлили стићи отмичара*), као и много већи број значења метафоричког садржаја, која кроз кретање могу да опишу разне аспекте људског живота: „изравнати се са другим у успеху, у раду, расту“ (нпр. *Бакоња стиже Бујаса у науци те их изједначише*); „неочекивано захватити, затећи, задесити“ (нпр. *Да је*

није стигла каква незгода на путу?); „доспети до одређеног узраста, одрасти“ (нпр. *Дочекаћете и ви још срећних дана... Стићи ће вам деца, имаћете потпоре*); „доћи до чега, остварити, постићи оно што се жели“ (нпр. *Ово је велики добитак који... до данас не би срећан стићи ниједан султан*); „погодити, дохватити“ (нпр. *Он је окренуо да пуца. Али га је стигао наш пушкомитраљез*) и „бити довољно чега“ (нпр. *Новци ми једва стигли да купим све што треба*) (РМС). Значења која су ближа другом правцу полисемије ових глагола су углавном пренесена: „ширећи се доћи до кога (о звуку, гласу и др.)“ (нпр. *Крици [дивљих гусака] стигли над кровове и фиг. Санак стиже у виду лептира*); „доћи до каквог стања, постати зрео, дозрети“ (нпр. *После ражи... стигла и пшеница*) и „имати времена, доспети, успети, моћи учинити, извршити нешто у право време“ (нпр. *Ми нисмо стигли да порушимо [мост] услед њиховог брзог налета*) (РМС). Префиксални деривати ових глагола су *достигнути / достигати, постићи / постигнути, постизати, престићи / прстигнути, прстизати, пристићи / пристигнути, прстизати, и сустићи / сустигнути / устизати*. Ови глаголи могу бити прелазни и непрелазни, а најчешће описују остварења (нпр. *Бакоња стиже Бујаса у науци те их изједначише*). У складу са два правца полисемије, имаћемо и две сликовне схематизације:

Слика 42. Схематизација кретања описаног глаголом *стићи* и *стизати* (1).

Слика 43. Схематизација кретања описаног глаголом *стићи* и *стизати* (2).

4. 2. 13. Глагол *вратити се*

Глагол *вратити се* са повратном заменицом *се* описује значење слично оном које срећемо код глагола *return* у енглеском и то у делу који се тиче људског кретања. Без повратне заменице, овај глагол је прелазан и не описује људско кретање дефинисано у истраживању, а значи „дати натраг оно што се узело“ и „учинити да ко или што пође натраг или дође на место одакле је пошао, да прихвати оно што је напустио“ (РМС). У случају да има повратну заменицу, он је непрелазан, адлативно усмерен и дефинише се као „доћи натраг, доћи онамо одакле се пошло“ (нпр. *Вратићу се изнова у старо гнијездо, у наш трошни дом и фиг. Вратит ће се опет у загрљај друштву*) и „поново се појавити, прочитовати“ (нпр. *Његово било куца... изгуби се, па се опет врати*) (РМС), па видимо да може да има и пренесено значење. Префиксални деривати овог глагола су глаголи *навратити* и *повратити се*. Овај глагол у употреби са повратном заменицом обично описује достигнуће (нпр. *Његово било куца... изгуби се, па се опет врати*), а као и код глагола *return*, његова сликовна схематизација укључује две путање супротних смерова, при чему агенс, након одласка до одређене тачке, долази натраг у тачку поласка:

Слика 44. Схематизација кретања описаног глаголом *вратити се* и *враћати се*.

4. 2. 14. Глагол *јурити*

Попут глагола *стићи*, глагол *јурити* може бити прелазни и непрелазни, а у зависности од тога мења се и његово значење – нетранзитивна употреба овог глагола носи значење „врло брзо се кретати, трчати, летети, бежати“ (нпр. *фиг. Сто основа јурило је мојим мозгом* и *У мислима јуре слике прошлости и будућности*), а транзитивна значење „(кога или што) брзо и без прекида ићи за ким или чим, гонити, прогонити, вијати (кога)“ (нпр. *Родиће се дете које ће... кад се замомчи да јури девојке по врбацама* и *фиг. Мој ме балкон јурио, прогонио*) (РМС). Већ је из основних дефиниција јасно да су и у једној и у другој употреби пренесена значења веома честа. Поред овога, практично је и већина додатних значења овог глагола метафорична и преноси се изван домена кретања људи: „брзо и неприметно пролазити (о времену и ономе што се у времену догађа)“ (нпр. *Вријеме је јурило у неповрат недохитним летом*); „брзо прелазити с предмета на предмет (о очима, погледу)“ (нпр. *По калдрми јури севак из црних зеница*) и „фиг. брзо, нагло ући у великој количини, одлетети“ (нпр. *Отварају се врата и споља топла јара и млаз светлости нагло јурну са женом која уноси јело*), уз једно значење које има типично физичку димензију: „(на кога) бацити се, навалити, устремити се“ (нпр. *И једни на друге јурну како воуци*) (РМС). Као и код многих других глагола кретања, и овде срећемо употребу која описује фиктивно кретање, иако је брзина кретања коју овај глагол описује најчешће велика: „брзо пролазити показујући се само на час (као кад се лети)“ (нпр. *А с другу страну брда јурила је цеста стрма и вијугава као горски поток*) (РМС). Префиксални деривати глагола *јурити* су глаголи *дојурити*, *изјурити* / *изјурити се*, *изјуривати*, *најурити се*, *одјурити*, *појурити*, *пројурити*, *разјурити се*, и *сјурити се*, а суфиксални деривати *јурнути* и *јурцати*. Глагол *јурити* најчешће описује активности (нпр. *По калдрми јури севак из црних зеница*). Сликавна схематизација глагола *јурити* укључиће како елементе брзине кретања, тако и могућност постојања елемента (живог или неживог) кога агенс *јури*:

Слика 45. Схематизација кретања описаног глаголом *јурити*.

4. 2. 15. Глагол *прећи/прелазити*

Код значења глагола *прећи* и *прелазити*, компонента значења која се истиче јесте растојање које се прође приликом премештања са полазне у долазну тачку, што значи да се код њега истиче перлативна концепција кретања. Он се дефинише као „идући преместити се или превести се преко чега, на другу страну“ (нпр. *Морала је пријећи с Иваном планину* и *фиг. Никад нескладна ријеч није прешла преко његових усана*), при чему одмах видимо и пренесену употребу, а блиска овом основном значењу јесу значења „превалити какав простор, растојање“ (нпр. *Прећи целу земљу банатску, па хоћеш ли наћи онако дивних долина!* и *фиг. Први талас [офанзиве] је прешао преко Фрушке горе без успеха*); „(чим преко чега) учинити покрет повлачећи по површини“ (нпр. *Он баца на диван шешир, штап и рукавице и пређе руком преко чела*); „прелетети, пројурити изнад кога или мимо кога“ (нпр. *Авиони нас пређоше*) и „преместити се из једнога места у друго, променити место пребивања“ (нпр. *Зашто ме, снахо, не послушаи? Што не пређеш у нашу кућу?*) (РМС). И овај глагол поседује велики број метафоричких значења, а део ових значења се поново заснива на концептуализацији стања, организација, институција или групација као ПОСУДА, при чему агенс има могућност да из једног ентитета пређе у други – у случају претходног примера са кућом, тај прелазак је једним делом физички, али налазимо и значења код којих је физичка компонента мање видљива: „напустивши кога прићи, приступити другоме“ (нпр. *Најприје је био у организацији католичке омладине, а онда је прешао к народним социјалистима*); „променити занимање“ (нпр. *Стари Рамонг... прешао је*

у рачунаре); „напустивши једну вероисповест постати припадник друге“ (нпр. *Био је родом из Чешке, а прешао је био у православље*); „свршивши разред, течај и сл. доћи у виши разред“ (нпр. *Стога се... ученик мора свом снагом упети... ако хоће... да пређе у старији разред*); „(на кога) пренети се од једнога другоме, раширити се на друге“ (нпр. *Њено је лудило и на тебе прешло*); изменити начин рада, почети радити друкчије, почети примењивати уместо једнога друго“ (нпр. *Између два логора успостављена је чврста веза и прешло се на заједничко извршавање акције*) и „(на што) свршивши или напустивши једно прихватити се чега другога“ (нпр. *Нећете ракију али зато ћемо сви прећи на крушковцац*) (РМС). У сличном смислу, овај глагол може да опише промену људских стања: „престати деловати“ (нпр. *Кад их мало пређе страх, узе се јављати радозналост*); „(у што) променити се, претворити се у нешто друго, постати друго“ (нпр. *Иван... је претрнуо. Његово руменило прешло је у тамно бледило*); „појавити се и брзо ишчезнути“ (нпр. *Преко његових мирних очију пређе нека сенка*); „заборавити, опростити“ (нпр. *Историја прелази преко лешева, а неће прећи преко неколико милиона динара*) и „престати болети, проћи“ (нпр. *Само да ми нога пређе, части ми, волим ја да сам тамо [на фронту] него овако да смрдим*) (РМС). Растојање које се овим глаголом наглашава може да опише и прелазак кроз текст или причу: „прочитати“ (нпр. *Орсо пређе брзо писмо*); „подвргнути разматрању, проучити“ (нпр. *У даљем разговору пређосмо му читав живот*) (РМС), при чему се друго значење може повезати са метафором ЖИВОТ ЈЕ ПРИЧА или чак ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ. Последња група метафоричних значења повезана је са метафором ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ, па се овај глагол користи за описивање преласка временских растојања и граница: „прекорачити старосну границу“ (нпр. *Она је додуше фина и наображена дјевојка... али је прешла године*); „фиг. минути, проћи, претећи, промаћи (о времену, појавама, догађајима)“ (нпр. *Чим пређе поноћ подухну од Дрине хладан ветар*); „показати, испољити надмоћ, предност, преимућство, оставити иза себе, претећи, престићи, превазићи“ (нпр. *Зар је чудо онда што се на Задругу гледало као на прибежиште за издавање писаца које је време сасвим прешло*) и „изгубити вредност, изаћи из употребе“ (нпр. *Па ова ти карта прешла и не вреди више*) (РМС). Глагол *прећи* је свршен, може бити прелазан и непрелазан и најчешће описује остварења (нпр. *У даљем разговору пређосмо му*

читава живот) и достигнућа (нпр. *Она је додуше фина и наображена дјевојка... али је прешла године*), док је глагол *прелазити* несвршен, такође бити прелазан и непрелазан, а најчешће описује активности (нпр. *Историја прелази преко лешева, а неће прећи преко неколико милиона динара*). Перлативна компонента кретања биће наглашена и у сликовној схематизацији, која ће омогућити и концептуализацију преласка из једне ПОСУДЕ у другу:

Слика 46. Схематизација кретања описаног глаголима *прећи* и *прелазити*.

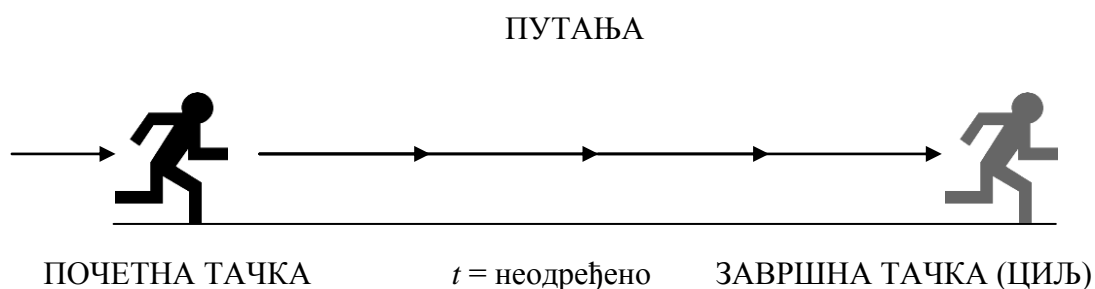
4. 2. 16. Глагол *поћи/полазити*

Глаголи *поћи* и *полазити* имају наглашену аблативну компоненту кретања и то је уједно и кључна компонента ових глагола – дефинишу се као „почети ићи, кренути с места, упутити се“ (нпр. *Зауставили смо коње и пошли кораком*), а дословна значења блиска овом основном јесу „отићи с пређашњег места, удаљити се“ (нпр. *Нисмо двадесет корака пошли али нас стиже Вукало*); „направити покрет руком, ухватити, машити се, досећи“ (нпр. *Саме руке пошле брату око врата*); „почети падати (о киши)“ (нпр. *Да из неба киша пође не би на земљу пала*) и „почети покренути се с места“ (нпр. *Његова браћа полазе у кола, а он једва пошао ногом*) (РМС), а извесну количину метафоризације срећемо код значења „распространити се, распоредити се на све стране“ (нпр. *Небом пођу јесењи облаци*); „применити силу, напасти оружјем, навалити“ (нпр. *[Хитлер] је на Русију пошао под изговором борбе против болшевизма*); „ићи куда редовно или често, вршећи своје обавезе, похађати што“ (нпр. *[Школе] пате још и од наставника и од ученика који их полазе*) и „почети

4. 2. 17. Глагол журити (се)

Глагол људског кретања који у први план ставља компоненте брзине и спољног притиска на агенса јесте глагол *журити (се)*. Овај глагол има две речничке дефиниције, у којима не можемо препознати пренесена значења: „хитати; брзо ићи, брзо радити“ (нпр. *Уз стабла журе војске буба*) и „терати (кога) да брже ради, да иде и сл.“ (нпр. *Иди, иди, дошао је неко! – поче је журити мати*) (РМС). Међутим, постоји и значење овог глагола које није наведено у РМС, а тиче се концептуализације часовника као нечега што може да жури (или касни), што можемо да доведемо у везу са метафором ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ. Овај глагол може бити прелазан и непрелазан, а најчешће описује активности (нпр. *Уз стабла журе војске буба*). У случају непрелазне употребе, агенс кретања је врло често имплицитно и пацијенс вршења притиска. Префиксални деривати овог глагола јесу глаголи *пожурити* и *пожиривати*, суфиксални дериват је глагол *журкати (се)*, а у комбинацији префиксалне и суфиксалне деривације добијамо и глагол *пожуркивати*. Баш као и у случају глагола *to hurry* из енглеског језика, сликовни приказ глагола *журити (се)* укључиваће већи број стрелица које показују брзину кретања, као и додатну стрелицу иза агенса, која означава притисак који се врши и који узрокује журбу:

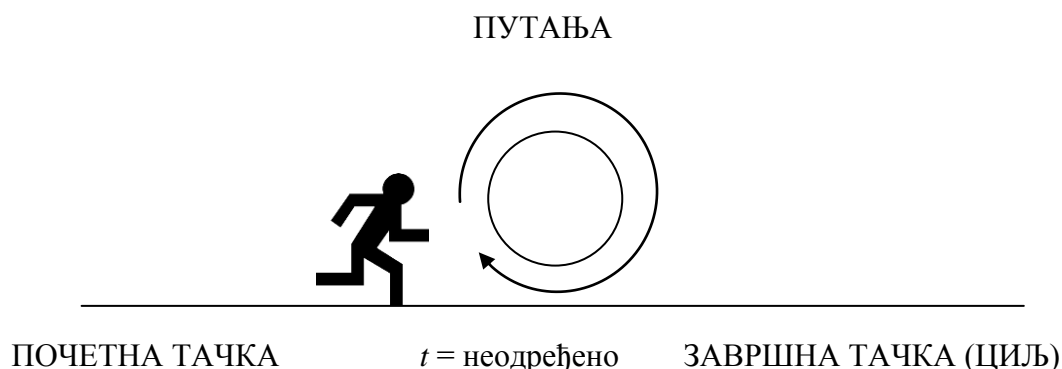
Слика 48. Схематизација кретања описаног глаголом *журити (се)*.

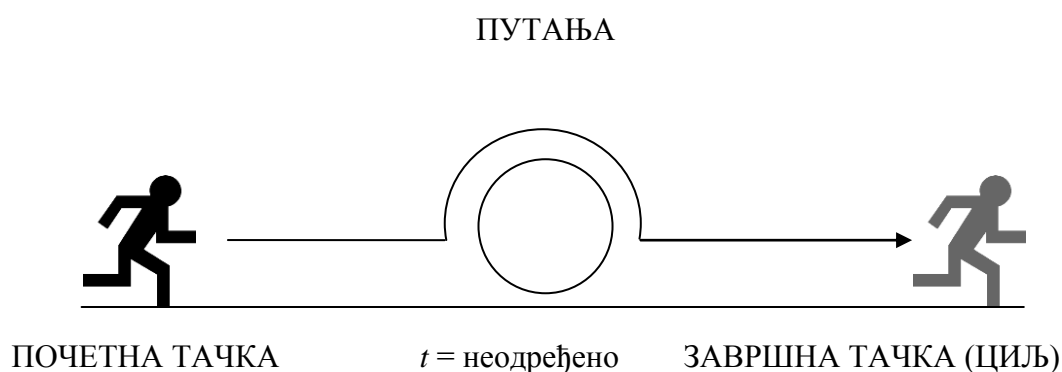
4. 2. 18. Глагол *обићи*/обилазити

Код глагола *обићи* и *обилазити* истакнута је врста путање која се прелази, односно перлативност. Ради се или о кружној путањи или о путањи којом се избегава сусрет са одређеним ентитетом, што се види и у прве две дефиниције: „проћи са свих страна, ходајући око чега направити круг“ (нпр. *Три пута обиђоше цркву*) и „проћи унаоколо избегавајући кога, што“ (нпр. *Забележио је опасна места која треба обићи*) (РМС). Слична овим основним, „физичким“ значењима јесу и значења „проћи залазећи на много места, прокрстарити“ (нпр. *Обиђох цио свијет у потрази за њим*); „проћи куда посматрајући, разгледати“ (нпр. *Зато смо пошли... обићи поља Надира*) и „посетити, походити“ (нпр. *Имам ту пуно родбине... и пријатељи којих доселе обишао нијесам*) (РМС), а блиско овом последњем, из нешто пренесеније елементе, јесте и значење „погледати што да ли је у реду, извршити преглед“ (нпр. *Милош је... имао да обиђе стоку и раднике на ливади*) (РМС). Метафоричка значења су следећа: „заобићи, минути; избећи“ (нпр. *Траже [се] средства како ће се обићи законске забране*); „прећи брзим, кратким погледом по каквом простору, уздуж и попреко“ (нпр. *У један трен обиђе погледом цијелу собицу*); „подићи, обузети“ (нпр. *Обишао га млаз силна ганућа*) и „покр. окусити, опробати“ (нпр. *Узми двије смокве, дивне су... никад их оваквих нијеси обишо*) (РМС), док у примеру када одређени пут или стаза обилазе неко место можемо да говоримо и о описивању фиктивног кретања. Ови глаголи се најчешће употребљавају прелазно – *обићи* најчешће описује остварења (нпр. *Три пута обиђоше цркву*), а *обилазити* активности (нпр. *Овог лета обилазимо острва*). Сликковна схематизација овог глагола биће двојака – једна слика ће приказати обилажење у виду кружне путање, а друга избегавање некога или нечега на путањи:

Слика 49. Схематизација кретања описаног глаголима *обићи* и *обилазити* (1).

Слика 50. Схематизација кретања описаног глаголима *обићи* и *обилазити* (2).

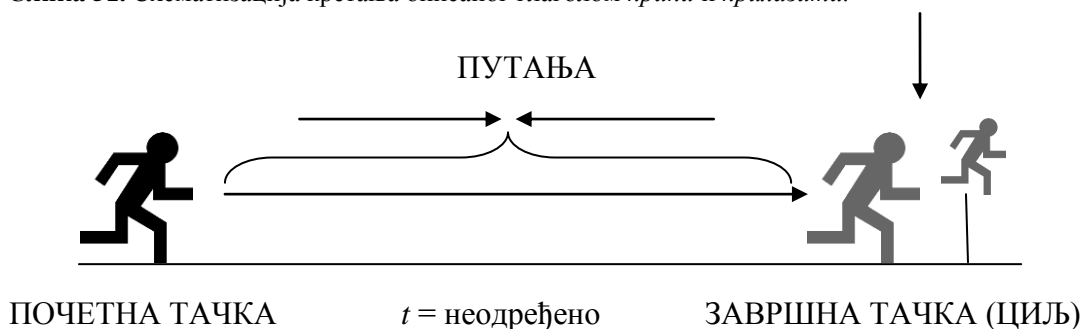

4. 2. 19. Глагол *прићи/прилазити*

Код глагола *прићи* и *прилазити* имамо изражену адлативност, при чему је компонента стизања једним делом повезана и се перлативношћу, јер овај глагол описује и својеврсно скраћивање раздаљине, приближавање, па је једним својим делом усмерен ка опису врсте путање. Он се дефинише на следећи начин: „идући приближити се коме или чему“ (нпр. *Он се сабере и приђе к њој, пружи јој укочено руку* и фиг. *Тада су пришле к њему старчеве ријечи*) (РМС), а из другог примера већ видимо једну метафоричну употребу. И преостала два значења која срећемо у РМС јесу пренесена: „приступити коме, удружити се с ким, стати на чију страну“ (нпр. *Прође вест да ће Бугари прићи Немцима*) и „примити се, прихватити се, латити се

чега“ (нпр. *Крлежа [је] пришао теми рата... драматуршки непосредно*) (РМС). Ради се о непрелазним глаголима – глагол *прићи* је свршен и описује достигнућа (нпр. *Он се сабере и приђе к њој, пружи јој уочено руку*), док је глагол *прилазити* несвршен и може да опише активност (нпр. *Звер полако прилази плену*). Пошто значење глагола претпоставља постојање бића или ствари којој се прилази, сликовна схематизација мора да обухвати још један елемент који се подудара се завршном тачком кретања, која се уједно и наглашава:

Слика 51. Схематизација кретања описаног глаголом *прићи* и *прилазити*.

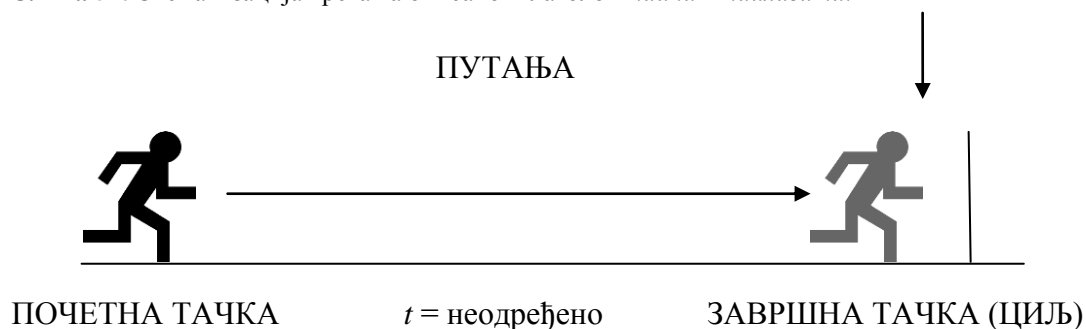

4. 2. 20. Глагол *наићи/наилазити*

Наићи и *наилазити* представљају још један пар глагола који има наглашену адлативну компоненту, с тим што он има могућност да изрази и непланирани контакт са препреком на путу. Дефинишу се као „изненада, случајно доћи, појавити се, искрснути“ (нпр. *Патрола само што није наишла*) и „намерити се, набасати, натрапати на кога или што“ (нпр. *Може [то] извести тако да не наиђе на запреке*) (РМС). Овима су блиска и значења „ићи, доћи; проћи“ (нпр. *Покајао би се што је наишао тим путем*) и „свратити, навратити“ (нпр. *Наиђите сутра к мени*), а значења која претежно описују физички аспект кретања јесу „навући се, налећи, наместити се“ (нпр. *Не може чизма да наиђе на ногу*) и „отићи, поћи, упутити се“ (нпр. *Командант нареди да... повежу коње и да наиђу на воду све један до другог*) (РМС). Као и код велике већине глагола кретања, и овде срећемо пренесено значење: „обузети, прожети, снаћи“ (нпр. *Наиђе га нека хладовина, па стиште шареницу*

чвршће око себе) (PMS). У питању су непрелазни глаголи – *наићи* је свршен и описује достигнућа (нпр. *Патрола је наишла на препреку*), а *наилазити* је несвршен и може да опише активности, уз наглашену компоненту итеративности (нпр. *Патрола је наилазила на препреке*). Управо ће ово постојања препреке на путу ући и у сликовносхематски приказ значења глагола *наићи* и *наилазити*:

Слика 52. Схематизација кретања описаног глаголом *наићи* и *наилазити*.

4. 3. Закључак

Закључци који се могу извести из резултата прегледа речничког значења глагола људског кретања крећу се у више различитих праваца. Најпре, могуће је пратити одређене трендове који повезују положај глагола на утврђеној могућој листи прототипичности и значења самих глагола. Ту се примећује да опште (или генеричке) глаголе можемо наћи искључиво на самом врху те листе, те су они у самом средишту категорије. Такође, у самом врху срећемо углавном глаголе које сматрамо категоријама основног нивоа (*ући, трчати, to go, to walk*), као и глаголе који уз опис прототипичног или идеализованог људског кретања садрже још једну значењску компоненту (наглашавају брзину, аблативност, адлативност, перлативност, и сл.). Како се крећемо „од центра ка периферији“ долази до усложавања значења, па се дешава да после десетог места налазимо и глаголе који у себи садрже више од једног додатног обележја (нпр. *журити се, прићи, to skip* и *to hurry*). Уколико би се анализа проширила и на остале глаголе, врло је вероватно да би даље од центра категорије налазили и глаголе са више од два додатна обележја. С друге стране, овај преглед

значања показао је когнитивносемантички значај глагола који описују људско кретање. Најпре, показало се да је сликовна схематизација ових потенцијално најпрототипичнијих глагола релативно једноставна и добија се углавном у комбинацији основних сликовних схема ПУТАЊЕ и ПОСУДЕ (понекад и СИЛЕ), што је један од фактора који омогућавају њихово лакше пресликавање у друге концептуалне домене. Други фактор је свакако чињеница да ови глаголи описују кретање, које је као појам кључно за све елементе просторности (као кључног елемента наше концептуализације), али и живота, постојања и општег функционисања у свету. Ово нас доводи и до закључака везаних за сагледавање ове врсте глагола из перспективе теорије појмовне метафоре и теорије појмовног сажимања. Када су у питању појмовне метафоре, код велике већине описаних глагола који се повезују са идеализованим когнитивним моделом КРЕТАЊА срећемо се бар са једном важном метафором, било да је она структурна (нпр. ЖИВОТ/ИСТОРИЈА ЈЕ ПУТОВАЊЕ), онтолошка (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ, ЖИВОТ/СТАЊЕ/КОМПАНИЈА ЈЕ ПОСУДА) или оријентациона (нпр. ВИШЕ/ВИСОКИ СТАТУС/СВЕСНО ЈЕ ГОРЕ). Ово нам показује да су глаголи људског кретања кључни код описивања најчешће употребљаваних појмовних метафора, па ове метафоре у језику не би могле да функционишу без ових глагола. Уколико феномен фиктивног кретања сматрамо појавом која проистиче из елемената процеса појмовног сажимања, онда глаголе *to run*, *to go*, *to rise* и *to cross* из енглеског и *ићи*, *крнути (се)*, *одлазити*, *улазити*, *јурити*, *полазити* и *обићи* из српског језика, који могу да опишу фиктивно кретање, можемо сматрати за веома важне за сам процес сажимања у овом контексту. Намеће се закључак да глаголи људског кретања имају велики потенцијал када је у питању њихова анализа и когнитивносемантички опис, као и њихова употреба у оквиру појмовних метафора. Наредна два експеримента имају задатак да резултате добијене из прва три експеримента, као и из описа речничког значења повежу са процесом превођења и покажу да ли постоје корелације између претпостављеног нивоа прототипичности и избора преводних решења, као и да провере ниво и начине одржања дословних и метафоричких значења у превођењу с једног језика на други, као и важност контекста у процесу превођења.

5. Превођење глагола људског кретања са енглеског на српски језик ван контекста (четврти експеримент)

5. 1. Увод

Основни циљ експеримента описаног у овом поглављу јесте да повеже резултате из претходна три експеримента (оне који су водили ка процени могуће прототипичности глагола кретања) са процесом превођења и да утврди да ли положај глагола на листи прототипичности може да се доведе у везу са избором преводних решења. Овај експеримент бавио се избором преводног решења без понуђеног контекста, у намери да наведе испитанике да напишу прво преводно решење које им падне на памет. Наравно, превођење без датог контекста је у стварности практично немогуће и у овом случају употребљено је само због природе експерименталне процедуре, с намером да онемогући елементе контекста да утичу на избор преводног решења. Једна од претпоставки које су мотивисале ово истраживање била је да ће глаголи који су удаљенији од центра категорије (који имају мањи степен прототипичности) да имају већи број различитих преводних решења у односу на оне ближе центру, као и да ће константност у избору једног решења бити мања, а описани експеримент је први од два корака ка доказивању ове претпоставке. Због веће доступности преводилаца чији је матерњи језик српски, одабрани смер превођења у овом експерименту је са енглеског на српски језик.

5. 2. Експеримент

5. 2. 1. Корпус дражи

Избор глагола који су ушли у корпус овог експеримента одређен је на основу резултата три експеримента која су испитивала прототипичност глагола кретања.

Коначни избор свео се на укупно 65 глагола који су постали саставни део упитника, а њихова структура је следећа: 35 од 60 глагола јесу глаголи који су прошли кроз све три фазе испитивања прототипичности и у овим фазама показали највећи степен могуће прототипичности (види одељак 3. 3. 3.), док је преосталих 30 глагола одабрано насумично у односу на 40 глагола који су у збиру резултата прва два експеримента (види одељак 3. 3. 1.) заузеле позиције од 36. до 75. На коначној листи нашли су се следећи глаголи (у левом делу табеле 20 поређани по абecedном редоследу, а у десном делу табеле 20 поређани по „рангу“ прототипичности):

Табела 20. Листа глагола испитиваних у експерименту који је тестирао превођење глагола са енглеског на српски ван контекста.

Редни број	Глагол	Ранг	Глагол
1.	abandon	1.	run
2.	advance	2.	walk
3.	arrive	3.	move
4.	ascend	4.	go
5.	bound	5.	come
6.	charge	6.	leave
7.	climb	7.	jump
8.	coast	8.	climb
9.	come	9.	travel
10.	crawl	10.	return
11.	creep	11.	arrive
12.	cross	12.	skip
13.	dart	13.	rise
14.	dash	14.	cross
15.	depart	15.	crawl
16.	escape	16.	hurry
17.	exit	17.	swim
18.	flee	18.	leap
19.	gallop	19.	jog
20.	go	20.	race
21.	hasten	21.	depart
22.	hobble	22.	rush
23.	hop	23.	hop
24.	hurry	24.	speed
25.	jog	25.	stroll

Редни број	Глагол	Ранг	Глагол
26.	journey	26.	dash
27.	jump	27.	exit
28.	leap	28.	tiptoe
29.	leave	29.	escape
30.	march	30.	sneak
31.	meander	31.	advance
32.	move	32.	strut
33.	prowl	33.	stagger
34.	race	34.	wander
35.	ramble	35.	wade
36.	return	36.	stride
37.	rise	37.	abandon
38.	roam	38.	prowl
39.	run	39.	flee
40.	rush	40.	creep
41.	saunter	41.	march
42.	scamper	42.	shuffle
43.	shuffle	43.	ascend
44.	skip	44.	slither
45.	slither	45.	journey
46.	slouch	46.	trudge
47.	sneak	47.	slouch
48.	speed	48.	ramble
49.	stagger	49.	meander
50.	stray	50.	stray

Редни број	Глагол	Ранг	Глагол
51.	stride	51.	trot
52.	stroll	52.	coast
53.	strut	53.	gallop
54.	swagger	54.	zoom
55.	swim	55.	bound
56.	tiptoe	56.	roam
57.	tramp	57.	tramp
58.	travel	58.	saunter
59.	trot	59.	hasten

Редни број	Глагол	Ранг	Глагол
60.	trudge	60.	dart
61.	wade	61.	zigzag
62.	walk	62.	scamper
63.	wander	63.	charge
64.	zigzag	64.	swagger
65.	zoom	65.	hobble

5. 2. 2. Испитаници и процедура

У овом експерименту учествовало је укупно 60 испитаника – 45 студената 4. године основних академских студија англистике на Филозофском факултету у Нишу, као и 15 свршених студената енглеског језика и књижевности са преводачким искуством од 3 до 10 година. Испитивање је обављено у три сесије – у прве две учествовали су студенти, а трећа је била намењена осталима. Испитаници су добили упитник са следећим упутством: „Молимо вас да за сваки од наведених енглеских глагола природног људског кретања напишете први преводни еквивалент из српског језика који вам ван било каквог контекста падне на памет. Свака празнина може да садржи само једно преводно решење (једну реч или једну синтагму). Хвала вам“, након чега је следила листа поменутих 65 глагола са празним простором за решења која су испитаници уписивали. Попуњавање упитника трајало је 45 минута и није била дозвољена употреба речника. Након попуњавања упитника, одговори су пребројани и класификовани на такав начин да је свако решење кодирано за себе, а само су потпуно истоветна решења повезивана једна са другим и бројана у оквиру исте класе (чак су и сви префиксални деривати у оквиру овог експеримента бројани одвојено, како би кодирање било независно од свих фактора).

5. 2. 3. Резултати

Након кодирања упитника, из прилично велике количине добијених података (3900 одговора), у обзир су узети они подаци чија се веза са претходно добијеним степеном прототипичности испитивала. Ту спадају: (1) укупан број различитих преводних решења; (2) константност у избору једног (првог и најчешћег) преводног решења (изражена у процентима), само решење и проценат одступања од њега и (3) преглед свих осталих решења са заступљеношћу од 10% или већом (осим решења „без одговора“ и решења која нису описивала људско кретање). Резултати су приказани у оквиру табеле 21:

Табела 21. Резултати експеримента превођења глагола људског кретања са енглеског на српски ван контекста.

Редни број	Глагол	Ранг (прот.)	Број различитих решења	Прво преводно решење	Константност бирања првог преводног решења	Одступање од првог преводног решења	Остала решења (и проценат заст.)
39.	run	1	2	трчати	98,33%	1,67%	
62.	walk	2	3	ходати	71,67%	28,33%	шетати (25%)
32.	move	3	3	кретати се	61,67%	38,33%	померати се (35%)
20.	go	4	2	ићи	90,00%	10,00%	отићи (10%)
9.	come	5	2	доћи	86,67%	13,33%	стићи (13,33%)
29.	leave	6	3	отићи	80,00%	20,00%	напустити (10%) изаћи (10%)
27.	jump	7	2	скочити	78,33%	21,67%	скакати (21,67%)
7.	climb	8	2	попети се	75,00%	25,00%	пењати се (25%)
58.	travel	9	2	путовати	95,00%	5,00%	
36.	return	10	3	вратити се	90,00%	10,00%	
3.	arrive	11	3	стићи	85,00%	15,00%	
44.	skip	12	4	прескочити	75,00%	25,00%	поскочити (13,33%)
37.	rise	13	6	подићи се	53,33%	46,67%	устати (21,67%) уздићи се (10%) дићи се (10%)
12.	cross	14	4	прећи	83,33%	16,67%	
10.	crawl	15	4	пузити/пузати	83,33%	16,67%	лазити (10%)
24.	hurry	16	4	журити	60,00%	40,00%	пожурити (36,67%)
55.	swim	17	2	пливати	91,67%	8,33%	
28.	leap	18	8	пливати	51,67%	48,33%	поскочити (31,67%) прескочити

Редни број	Глагол	Ранг (прот.)	Број различитих решења	Прво преводно решење	Константност бирања првог преводног решења	Одступање од првог преводног решења	Остала решења (и проценат заст.)
							(10%)
25.	jog	19	5	цогирати	63,33%	36,67%	трчати (20%)
34.	race	20	5	тркати се	70,00%	30,00%	јурити (13,33%) трчати (11,67%)
15.	depart	21	8	отићи	50,00%	50,00%	напустити (21,67%)
40.	rush	22	7	журити се	56,67%	43,33%	пожурити (10%)
23.	hop	23	6	скочити	43,33%	56,67%	поскочити (30%) скакутати (16,67%)
48.	speed	24	7	убрзати (се)	51,67%	48,33%	јурити (11,67%) журити (26,67%)
52.	stroll	25	7	шетати (се)	61,67%	38,33%	опуштено шетати (15%)
14.	dash	26	10	јурити	36,67%	63,33%	
17.	exit	27	5	изаћи	86,67%	13,33%	
56.	tiptoe	28	8	ходати на прстима	46,67%	53,33%	ићи на прстима (23,33%)
16.	escape	29	6	побећи	81,67%	18,33%	
47.	sneak	30	8	шуњати се	50,00%	50,00%	прикрадати се (28,33%)
2.	advance	31	9	напредовати	68,33%	31,67%	ићи напред (16,67%)
53.	strut	32	7	шепурити се	33,33%	66,67%	
49.	stagger	33	9	тетурати се	41,67%	58,33%	тешко ходати (16,67%) посртати (10%)
63.	wander	34	8	лутати	80,00%	20,00%	
61.	wade	35	12	гацати	31,67%	68,33%	
51.	stride	36	15	корачати крупним корацима	28,33%	71,67%	корачати поносно (10%)
1.	abandon	37	2	напустити	91,67%	8,33%	
33.	prowl	38	13	шуњати се	28,33%	71,67%	прикрадати се (15%)
18.	flee	39	13	побећи	65,00%	35,00%	
11.	creep	40	13	шуњати се	23,33%	76,67%	прикрадати се (11,67%) пузити/пузати (13,33%)
30.	march	41	6	марширати	83,33%	16,67%	
43.	shuffle	42	14	вући ноге	25,00%	75,00%	
4.	ascend	43	11	попети се	35,00%	65,00%	успети се (33,33%)
45.	slither	44	10	пузати	23,33%	76,67%	гмизати (21,67%)
26.	journey	45	5	путовати	73,33%	26,67%	
60.	trudge	46	13	вући се	15,00%	85,00%	отежано ходати (10%)
46.	slouch	47	15	вући се	11,67%	88,33%	вући се (11,67%)
35.	ramble	48	14	шетати (се)	20,00%	80,00%	лутати (16,67%) тумарати (10%)

Редни број	Глагол	Ранг (прот.)	Број различитих решења	Прво преводно решење	Константност бирања првог преводног решења	Одступање од првог преводног решења	Остала решења (и проценат заст.)
31.	meander	49	16	кривудати	13,33%	86,67%	кривудати (13,33%)
50.	stray	50	15	залутати	38,33%	61,67%	лутати (20%)
59.	trot	51	19	касати	13,33%	86,67%	
8.	coast	52	16	котрљати се	6,67%	93,33%	
19.	gallop	53	11	галопирати	68,33%	31,67%	
65.	zoom	54	15	одјурити	10,00%	90,00%	
5.	bound	55	15	скочити	6,67%	93,33%	
38.	roam	56	14	лутати	50,00%	50,00%	
57.	tramp	57	15	лутати	8,33%	91,67%	
41.	saunter	58	17	шетати (се)	15,00%	85,00%	
21.	hasten	59	14	пожурити	41,67%	58,33%	журити (16,67%)
13.	dart	60	17	јурнути	15,00%	85,00%	одјурити (10%)
64.	zigzag	61	17	ићи у цик-цак	31,67%	68,33%	вијугати (11,67%) ићи лево-десно (10%)
42.	scamper	62	16	трчати	6,67%	93,33%	
6.	charge	63	13	јуришати	11,67%	89,33%	
54.	swagger	64	16	шепурити се	10,00%	90,00%	
22.	hobble	65	10	храмати	18,33%	81,67%	

Испитивање корелација између положаја испитиваних глагола кретања на добијеној листи прототипичности и резултата из овог експеримента потврђује почетну претпоставку да ће број различитих преводних решења расти од центра ка периферији, као и да ће константност избора преводног решења опадати. Овоме, пре свега, доприноси валидност саме скале (добијена на основу елемената који у овом случају расту – ранг, број решења и проценат одступања) – у овом случају вредност параметра који мери поузданост скале (енг. *Cronbach's Alpha*) износи 0,769, што потврђује да је скала поуздана. Тест корелација између испитиваних елемената (енг. *Pearson Correlation Test*) показује следеће резултате: корелације између степена прототипичности (ранг, односно позиција према редоследу од 1 – најпрототипичнији до 65 – најмање прототипичан) и броја преводних решења (од 2 до 19) је 0,877, што значи и високу статистичку значајност (значајно на нивоу 0,01). Корелација између степена прототипичности и константности у избору решења такође је веома висока (мада нешто нижа него у случају броја решења) и износи -0,773 – наравно, ради се о

негативној корелацији, јер константност са растом ранга опада (статистичка значајност је и овде на нивоу 0,01). И коначно, постоји и међусобна, негативна и логична корелација између константности у избору решења и броја преводних решења и она износи 0,883 (статистичка значајност је такође на нивоу 0,01). Још један видљиви тренд је да сама тачност превођења од центра ка периферији, о чему сведочи како мали број константних решења, тако и углавном празна колона која приказује остала решења (што указује на то да је било пуно поља кодираних као „без одговора“). Ово је, само по себи, највише условљено чињеницом да су мање коришћени и мање прототипични глаголи из енглеског уједно и мање познати српским испитаницима.

5. 3. Коментар и закључак

Иако је превођење ван контекста веома ретко, ако не и непостојеће у пракси, показало се као задовољавајућа метода за потребе овог експеримента. Условљавање испитаника да се одреде за само једно решење и да занемаре било какав утицај контекста, места и тренутка на њихову одлуку омогућило је процедуру која је изнедрила статистички значајне резултате. Овакво условљавање је уједно довело и до појаве јако малог броја преводних решења која бисмо сматрали као потпуно метафоричка, јер су се испитаници углавном опредељивали дословни глагол људског кретања који су сматрали еквивалентом задатог глагола. Због овога се може рећи да овај експеримент тестира предођење пре свега дословне употребе глагола људског кретања. Показало се да блискост центру категорије глагола кретања позитивно корелира са константношћу у избору решења, а негативно са разноврсношћу решења, што је била и почетна претпоставка овог истраживања. Српски глаголи ближи центру категорије, због своје учесталости и проминентности, остварили су чвршће везе са својим преводним еквивалентима, који у највећем броју случајева такође представљају глаголе који се налазе у центру категорије глагола људског кретања у српском (нпр. *to run* – *трчати*, *to walk* – *ходати*, *to move* – *кретати се*, *to go* – *ићи*, *to*

come – доћи, *to leave* – отићи, *to jump* – скочити). Како се крећемо ка периферији, ове везе су све слабије, константност у избору преводног решења опада, а различитих решења је све више, што прати и већи степен погрешног избора еквивалената, као и већа могућност за непроналажење решења (наравно, треба имати у виду да је још један експериментом условљени елемент недостатак речника). Наравно, и овде има изузетака – тако, на пример, на тринаестом месту имамо глагол *leap* са 6 преводних решења и константношћу од 51,67%, а на 37. месту налазимо глагол *abandon*, са само 2 преводна решења и константношћу у избору првог решења од чак 91,67%. Међутим, уколико гледамо целину, статистика показује да су ово само одступања од схеме која важи за велику већину глагола. Укључивање глагола који су били „пласирани“ испод 75. места би врло вероватно показало наставак оваквог тренда, али њихово превођење није тестирано због бојазни да се испитаници са већим бројем ових глагола нису срели (нпр. *skedaddle*, *waddle*, *scoot* и *amble*). У наредном поглављу испитаће се и превођење глагола људског кретања у контексту, које је у практичном смислу много значајније и које ће у много већој мери испитати метафорична значења (која практично и нису испитивана у овом делу истраживања), а у експерименталном смислу захтева више квалитативне, а мање квантитативне анализе у поређењу са овим експериментом.

6. Превођење глагола људског кретања са енглеског на српски језик у контексту (пети експеримент)

6. 1. Уводне напомене

Док је из претходног експеримента било могуће извести закључке који се тичу превасходно психолошких аспеката превођења, овај експеримент има задатак да испита поступке које преводиоци примењују у поступку превођења књижевног текста са енглеског на српски језик. Овај смер одабран је како би овај експеримент био својеврсни наставак претходног и како би се на њим могао упоредити. Употребна вредност резултата овог експеримента би требало да буде већа у односу на ону добијену из претходног, јер је овог пута непосредни (реченица), а понекад и шири контекст (текст) веома важан за избор преводних решења у случају дословне и метафоричке употребе глагола људског кретања. Имајући у виду когнитивистичко одређење овог истраживања, посебно ће се обратити пажња на то на који су начин преведени глаголи људског кретања онда када се у први план ставља њихово пренесено значење или значење које би описало фиктивно кретање. Овај експеримент у односу на све претходне разликује се по томе што ће се у приказу резултата користити квалитативна метода, а квантитативна анализа биће само пропратни елемент. Друга битна разлика у односу на први, други, трећи, па и четврти експеримент (и сличност са поглављем које је описивало речничко значење) огледа се у томе што ће се у оквиру овог поглавља глаголи сагледавати појединачно – испитиваће се унутрашња структура њиховог значења кроз преглед свих преводних еквивалената и кореспондената, па ће се овог пута евентуални ефекат протопичности пратити на нивоу полисемије (за разлику од претходних експеримената који су испитиване глаголе сагледавали као чланове категорије глагола људског кретања, а прототипичност посматрали као положај глагола у оквиру тако постављене категорије).

6. 2. Опис корпуса

Паралелни преводни књижевни корпус састављен од свих инстанци личне и неличне употребе глагола људског кретања у два романа Пола Остера (Auster 2009/2010 и Auster 2010), *Invisible* и *Sunset Park: A Novel*, и њихових превода на српски, *Невидљиви* (прев. Ивана Ђурић-Пауновић) и *Сансет Парк* (прев. Ивана Ђурић-Пауновић и Мухарем Баздуљ) (Остер 2009/2010; Остер 2010/2011). У питању су инстанце употребе 20 глагола из енглеског језика који су описани у четвртом поглављу. Реченице из оригинала и њихови преводи изоловани су и постављени паралелно једни са другима, тако да овај корпус садржи 1082 примера (парова реченица). Ови романи изабрани су због свог адекватног обима, те због тога што у довољној мери садрже опис кретања људи, као и довољну количину пренесене употребе ових глагола³⁶. Битан фактор у избору романа за корпус било је и постојање квалитетног превода истих са енглеског на српски језик. Због различите учесталости употребе, број примера у односу на појединачне претраживане глаголе варира и изгледа овако (табела 22):

Табела 22. Листа глагола испитиваних у експерименту који је тестирао превођење глагола са енглеског на српски у контексту са бројем примера.

Редослед	Глагол	Број примера у корпусу
1.	run	76
2.	walk	131
3.	move	59
4.	go	320
5.	come	191
6.	leave	133
7.	jump	20
8.	climb	16
9.	travel	17
10.	return	64

³⁶ Претходно разматрани књижевни корпус, трилогија Филипа Пулмана састављена од романа *The Golden Compass (Northern Lights)*, *The Subtle Knife* и *The Amber Spyglass* и превода тих романа замењена је корпусом у коме су сви агенси природног кретања људи (Пулманова трилогија садржи и бића која то нису).

Редослед	Глагол	Број примера у корпусу
11.	arrive	21
12.	skip	3
13.	rise	6
14.	cross	13
15.	crawl	10
16.	hurry	0
17.	swim	1
18.	leap	0
19.	jog	0
20.	race	2
Укупно		1082

У појединачној анализи превођења која следи узети су у обзир глаголи који имају више од 10 примера, њих 12: *to run, to walk, to move, to go, to come, to leave, to jump, to climb, to travel, to return, to arrive* и *to cross*. Због лакшег праћења извора реченица, уведене су скраћенице која ће показивати из које оригиналне књиге или њеног превода појединачне реченице долазе:

InE – *Invisible* (Auster 2009/2010);

InS – *Невидљиви* (Остер 2009/2010);

SPE – *Sunset Park: A Novel* (Auster 2010);

SPS – *Сансет Парк* (Остер 2010/2011).

Бројеви уз ознаке које се односе на енглеске оригинале (нпр. 451.7 / 466) означавају позицију виртуелне стране у читачу електронских књига *Calibre*, који је коришћен због брже претраге, док бројеви уз ознаке које се односе на преводе на српски означавају бројеве стране у штампаном издању. У оквиру описа превођења сваког глагола у наредном сегменту, анализираће се како његова дословна, тако и метафоричка или пренесена употреба. Дословна употреба односиће се пре свега на опис физичког кретања, док ће се као метафоричке третирати оне инстанце у којима се ови глаголи користе у оквиру других, најчешће апстрактних домена. Понекад ћемо

се сусретати и са тзв. „прелазним“ случајевима – примерима који садрже и физичку и додатну метафоричку димензију.

6. 3. Анализа превођења глагола људског кретања

6. 3. 1. Превођење глагола *to run*

У корпусу је укупно било 76 примера превођења глагола *to run*, при чему се у 34 случаја (44,74%) радило о дословној, а у 31 случају (40,79%) о пренесеној употреби овог глагола, а било је и 9 граничних или прелазних случајева (11,84%). Управо је постојање граничних случајева разлог због кога је квалитативна, а не квантитативна анализа важнија у овом делу истраживања. Када је у питању дословна употреба глагола (овде схваћена шире, као употреба која описује физичко кретање људског тела), најчешће преводно решење било је *бежати*, уз његов свршени облик *побећи* – оваквих примера било је чак 13 (17,11%), а у шест од ових тринаест примера, глагол *to run* употребљен је као део глаголске фразе *to run away*. Било да се ради о употреби у оквиру ове глаголске фразе или о засебној употреби, у случају овог преводног решења, глагол *to run* означавао је брзи одлазак са неког места или под притиском спољног фактора (овакав одлазак се у појединим случајевима може сматрати и метафоричким одласком из нечијег живота, али таквих примера у корпусу није било, па су примери класификовани као дословни). Несвршени облик употребљаван је најчешће онда када се у оригиналу радило о глаголским облицима које бисмо могли да обележимо ознаком *progressive*. Примери (1), (2) и (3) показују репрезентативне случајеве превођења глагола *to run* глаголима *бежати* и *побећи*:

(1a) *The wisest course of action would be to turn and **run**, but it is already too late, the men have already seen him approaching, and if he **runs** now, he will only make things worse for himself, since it is altogether certain that they will catch up to him in the end.* (SPE 78.0 / 466)

(16) *Најпааметније би му било да се окрене и побегне, али већ је прекасно, јер су га они већ видели и прилазе му, па ако **крене да бежи**, само ће погоршати ситуацију јер је потпуно сигурно да ће га напоследку ухватити.* (SPS 42)

(2a) *Why he **ran away**, for example, or why he kept himself hidden for so long.* (SPE 404.9 / 466)

(2б) *Због чега је **побегао**, рецимо, или због чега се толико дуго крио.* (SPS 199)

(3a) *You don't want to spend the rest of your life **running** from the police, do you? You've already done enough **running**.* (SPE 459.9 / 466)

(3б) *Хоћеш читав живот да проведеш **бежећи** од полиције? Већ си довољно **бежао**.* (SPS 226)

Друго решење по учесталости било је оно које је у претходном поглављу било најчешће и најтипичније – ради се о превођењу глагола *to run* глаголом *трчати* и његовим префиксалним дериватима и свршеним облицима *отрчати*, *потрчати*, *претрчати* и *утрчати*. Таквих примера било је 9 (11,84%). У овим случајевима увек се радило о природном људском кретању, без икакве помоћи превозних средстава (у случају превођења глаголом *бежати* средство кретања није ближе одређено), а префиксални деривати коришћени су онда када се на основу предлога или контекста у коме је употребљен глагол могао утврдити правац, структура или фаза кретања (нпр. *run across* преведено је са *претрчати*, *to run after* са *потрчати*, *to run into* са *утрчати*, *to run off* са *отрчати*). Примери (4), (5) и (6) показују случајеве превођења глагола *to run* глаголом *трчати* и његовим префиксалним дериватима:

(4a) *In a very concrete way, I think it started that night in 1967 when I saw Born stab Cedric Williams in the belly – and then, after I **had run off** to call for an ambulance, carry him into the park and murder him.* (InE 121.0 / 446)

(4б) *Сасвим конкретно, мислим да је све почело 1967, када сам видео како Борн ножем убада Седрика Вилијамса у стомак – а затим га, пошто **сам отрчао** да позovem хитну помоћ, одвлачи у парк и убија га.* (InS 69–70)

(5a) *Pilar **ran into** the lake with flapping arms, whooping excitedly as the cold water hit her bare skin, and seconds after that she was taking the plunge, dunking her head below the surface and gliding along as smoothly as a practiced veteran.* (SPE 308.4 / 466)

(5б) *Пилар **је утрчала** у језеро раширених руку вршитећи од узбуђења док јој је хладна вода запљускивала голу кожу, а само неколико секунди касније бацила се и заронила у маниру добро извежбаног ветерана.* (SPS 156)

(6a) *Miles turns around, rushes out of the house, finds Ellen standing on the porch, takes hold of her right hand with his left hand, drags her down the front steps with him, and the two of them begin **to run**.* (SPE 451.7 / 466)

(6б) *Мајлс се окрене, изјури из куће, налази Елен на трему, граби је левом руком њену десну руку, одвлачи је низ степенице и њих двоје почињу **да трче**.* (SPS 222)

Преводна решења значењски блиска глаголу трчати јесу и глаголи *тркати се*, *пожурити* и *јурити* (*појурити*) – први и други срећемо у по једном примеру (први у случају превођења синтагме *to run relay races*), а други у два примера у корпусу (у случају превођења комбинације *to run toward*) и ово илуструју примери (7), (8) и (9):

(7a) *...a team of mice or squirrels **running relay races** under the roof, a collapsed table, legless chairs, spiderwebs dangling from ceiling corners,...* (SPE 124.5 / 466)

(7б) *...групе мишева, или веверица, **тркале су се** испод крова, сто је био поломљен, столице нису имале ноге, паучина је висила са углова таванице,...* (SPS 66)

(8a) *She begins walking toward the rue Saint-André des Arts. W. **runs** to catch up with her.* (InE 349.1 / 446)

(8б) *Полази према улици Сент-Андре дез Ар. В **пожури** да је сустигне.* (InS 178)

(9a) *See you later, he said, and then he began **running toward** the stairs.* (InE 359.3 / 446)

(9б) *Видимо се касније, рекао је, и **појурио ка** степеништу.* (InS 186)

Поред овога, у два случаја глагол *to run* преведен је и значењски нешто општијим глаголом *отићи* и то при превођењу глаголских фраза *to run along* и *to run away*, што се види у примерима (10) и (11):

(10a) *Why don't you just **run along** now and leave us alone?* (InE 97.1 / 446)

(10б) *Зашто сада једноставно не **одеш** и оставиш нас на миру?* (InS 54)

(11a) *If you still cared, why **run away** in the first place?* (SPE 394.9 / 466)

(11б) *Ако ти је стало, зашто си уопште **одлазио**?* (SPS 196)

Граничним случајем између дословног и пренесеног значења, а самим тим и бирања дословног или пренесеног преводно решења сматрамо превођење глаголских фраза *to run into* и *to run across* онда када ове фразе означавају најчешће спонтани, случајни сусрет двоје људи – иако ситуација коју ови глаголи описују има физичку компоненту, не ради се о буквалном натрчавању на некога. У складу са овим, а у зависности од датог контекста, преводиоци су бирали између преводних решења

срести (*се*) (4 случаја, 5,26%) и *налетети* (5 случајева, 6,58%). Превођење ових глаголских фраза илуструју примери (12), (13) и (14):

(12a) *Two days later, I had run into Born at the West End, and when he told me about her reaction to our meeting at the party, my feelings for her began to shift.* (InE 74.7 / 446)

(12б) *Два дана после тога налетео сам на Борна на Вест енду, и када ми је споменуо како је она реаговала на наш сусрет на забави, почео сам да мењам став према њој.* (InS 43)

(13a) *In the early seventies, I ran into someone who told me Adam was living in London.* (InE 108.0 / 446)

(13б) *Раних седамдесетих срео сам се с неким ко ми је рекао да Адам живи у Лондону (или је то можда био Рим).* (InS 63)

(14a) *Didn't you run across any young people in the army?* (SPE 355.3 / 466)

(14б) *Зар се у војсци ниси срео с неким младим људима?* (SPS 177)

Превођење глагола *to run* онда када има пренесено значење показало се као веома различито у односу на превођење физичког кретања – док смо у 34 случаја описа физичког кретања имали 12 различитих преводних решења, у случају описа метафоричког кретања у 31 случају налазимо чак 27 различитих решења. Разлог за оволико велики број преводних решења (укупно чак 41, када додамо и прелазне примере) највероватније лежи у чињеници да је степен полисемије енглеског глагола *to run* знатно већи од његовог типичног еквивалента у српском, глагола *трчати*, па преводилац има задатак да пронађе бројна решења која ће одговорити разним нијансама значења глагола *to run*. У складу са овим, најчешће решење је нулти однос између два језика, где глагол *to run* није преведен ниједним другим глаголом, већ је преводна фраза обликована тако да се значење из оригинала одржи у што већој мери, што можемо да видимо у примеру (15):

(15a) *A strange response, perhaps, no doubt an embarrassingly doltish response, but I was too distraught to censor the emotions that were running through me, and so I read the letter six or seven more times, ten times, twelve times, enough times to have learned every word of it by heart before I found the courage to put it away.* (InE 242.1 / 446)

(15б) *Моја реакција је можда била чудна, без сумње и срамотно глупа, али био сам сувише потресен да бих могао да цензуришем своје емоције Ø, те сам писмо прочитао још шест-седам пута, десет пута, дванаест пута, онолико пута колико ми је било потребно да сваку реч научим напамет, пре него што нађем храбрости да га заклопим и склоним.* (InS 127)

Међу примерима са нултим односом срећемо и два превода фразе *to run parallel*, која описује изглед путање (улице), односно овде срећемо оно оно што смо називали фиктивним кретањем – у оба случаја се глагол *to run* губи, а *паралелно* се користи као придев. Ово илуструје пример (16):

(16a) *They live on the rue de Verneuil in the seventh arrondissement, a street that runs parallel to the rue de l'Université, but unlike the palatial residence of Margot's family.* (InE 319.5 / 446)

(16б) *Оне живе у улици Вернеј у Седмом арондисману, **Ø паралелној** са улицом L'Universite, али за разлику од раскошне резиденције у којој станује породица Марго Жуфрoј.* (InS 164)

Поред два примера фиктивног кретања где глагол *to run* у опису фиктивног кретања нестaje, овакву врсту кретања срећемо још у два примера у корпусу, са два различита преводна решења – у случају када се уз помоћ синтагме *to run down one's cheek* описује траг који оставља маскара и у случају када глагол описује подручје простирања области, што видимо у примерима (17) и (18):

(17a) *Rivulets of mascara have run down her cheeks.* (InE 209.0 / 446)

(17б) *Потоци маскарe **оставили су траг** на образима.* (InS 110)

(18a) *That Sunday, the two of them went out to explore the territory between Fifteenth and Sixty-fifth streets in western Brooklyn, an extensive hodgepodge of an area that runs from Upper New York Bay to Ninth Avenue,...* (SPE 121.5 / 466)

(18б) *Те недеље, њих двоје кренули су да претражују територију између Петнаесте и Шездесет пете Улице у западном Бруклину, широки збркани простор који **се простира** од Апер Њујорк Беја до Девете авеније,...* (SPS 65)

Када је реч о осталим пренесеним значењима овог глагола, бележимо неколико сличних преводних решења код превођења глаголске фразе *to run out (of)* – фраза је у три случаја преведена глаголима *истећи* и *истицати* (ово преводно решења срећемо онда када се ради о истицању времена), а у по једном случају глаголима *нестати* и *понестати* (онда када се радило о идејама) и синтагмом *остати без нечега* (онда када се радило о бензину). Примери (19), (20) и (21) илуструју превођење глаголске фразе *to run out (of)*:

(19a) *So weak, so little left, time **running out**.* (InE 240.9 / 446)

(19б) *Тако слаб, тако мало тога је остало, време **истиче**.* (InS 127)

(20a) *He has **run out of** ideas.* (InE 350.2 / 446)

(206) *Остао је без идеја.* (InS 179)

(21a) *About fifteen miles from the house, traveling along a twisty, hilly, backcountry road, the car ran out of gas.* (SPE 30.1 / 466)

(21б) *Десетак километара пре циља, док су се возили брдовитим локалним путем пуним кривина, нестало им је горива.* (SPS 20)

У два случаја бележимо и употребу глагола *to run* за означавање управљања фирмом или програмом и у овим случајевима глагол *to run* преведен је глаголима *водити* и *руководити*. Управљање превозним средством забележено је такође у два случаја и то у превођењу глаголске фразе *to run over*, и у оба случаја је фраза преведена глаголом *прегазити*, а у случају ове глаголске фразе можемо рећи и да је физичка компонента кретања одржана, па се ради о граничном случају пренесеног значења (пренесено је јер се не ради о трчању, нити сличном кретању). Примери за ова два значења јесу (22) и (23):

(22a) *If I had a good American staff to run things here, I could pop over every once in a while to check up on them, but essentially I'd stay out of it.* (InE 30.8 / 446)

(22б) *Ако бих окупио добру америчку екипу која би овде водила послове, могао бих да долазим само повремено да је проверим.* (InS 21)

(23a) *You didn't run him over. It was an accident.* (SPE 398.5 / 466)

(23б) *Ниси га ти прегазио. То је био несрећан случај.* (SPS 197)

Глаголска фраза *to run around with* (срећемо је у три случаја) превођена је глаголима *дружити се* и *варати*, а у зависности од контекста, што можемо да видимо у примерима (24) и (25):

(24a) *The drinking and the smoking and those crazy kids he used to run around with.* (SPE 44.6 / 466)

(24б) *Пиће и пушење и та луда омладина с којом се дружио.* (SPS 27)

(25a) *He has only one bit of any importance, a short, smirking confrontation with the hero, whose wife has been running around with Cochran on the sly, ...* (SPE 231.0 / 466)

(25б) *Он једва да има икакву важност, тек кратки непристојни сукоб с главним јунаком, којег је жена тајно варала с Кокраном, ...* (SPS 118)

У случају метафоричне употребе глаголске фразе *to run into* срећемо и пример концептуализације стања невоље као ПОСУДЕ, па је у складу са тим у једном случају

ова фраза преведена сличним глаголом кретања – глаголом *улетети*, што видимо у примеру (26), док је у другом случају (27) ова фаза преведена фразом која не садржи глагол кретања:

(26a) *If he can last through his term without **running into** trouble or going to pieces, he will be on a bus heading back to Florida on May twenty-second,...* (SPE 185.3 / 466)

(26б) *Ако успе да издржи целу робију, а не **улету** у невоље, или се не распадне на комадиће, биће у аутобусу за Флориду двадесет другог маја,...* (SPS 95)

(27a) *If we **run into any difficulties**, we'll redo the manuscript and publish it as a novel – under your name.* (InE 431.5 / 446)

(27б) *Ако **буде неких проблема**, прерадићемо рукопис и објавити га као роман – под твојим именом.* (InS 220)

Од осталих примера, вреди поменути оне у којима глагол *to run* није део глаголске фразе, већ се користи засебно, а у метафоричкој употреби оваквих примера било је веома мало – осим оних који су већ наведени у досадашњој анализи, има их још свега четири. У овим случајевима глагол *to run* преведен је глаголима *превлачити*, *прелазити* и *појавити се*, што видимо у примерима (28), (29) и (30):

(28a) *Eventually, Gwyn began **to run** her hands along your back, and then she brought her mouth toward your face and kissed you,...* (InE 173.1 / 446)

(28б) *Конечно, Гвин почиње **да превлачи** руку преко твојих леђа, а затим се надноси над твоје лице и љуби те,...* (InS 93)

(29a) *He closes his eyes, thinking about Pilar's face, **running** his hands over her absent body, and then, in the darkness behind his lids, he sees himself as a black speck in a world made of snow.* (SPE 105.5 / 466)

(29б) *Затвара очи, мисли на Пиларино лице, **прелази** рукама преко њеног одсутног тела и затим, у мраку иза спуштених трепавица, види самог себе као малу црну мрљу у свету од снега.* (SPS 55)

(30a) *From the first night at the party, when Margot had trained her eyes on me and studied my face with such intensity, to the disturbing conversation Born had provoked at the dinner about the degree of my attraction to her, a sexual current **had been running** between us,...* (InE 72.1 / 446)

(30б) *Од оне прве ноћи, на забави, када је Марго изоштравала свој вид на мени, када ме је онако помно проучавала, до узнемирујућег разговора приликом вечере, који је Борн испровоцирао, о томе колико ме она привлачи, међу нама **се појавило** једно чулно струјање,...* (InS 42)

На послетку, можемо закључити да је степен полисемије који срећемо код глагола *to run*, изузетно висок, да се опсег значења много више шири онда када се глагол употребљава да означи значење које не описује физичко кретање и да је самим тим у метафоричкој употреби овај глагол знатно захтевније преводити. Премда је у претходном експерименту без контекста овај глагол у 98,33% случајева преведен глаголом *трчати*, анализа преводног корпуса показује да то није најтипичније решење када говоримо о дословној употреби глагола, јер је овим глаголом преведено свега 11,84% инстанци употребе глагола *to run*. То је у овом случају глагол *бежати* са 17,11% примера, па га на нивоу овог корпуса можемо сматрати најчесталијим и најтипичнијим преводним еквивалентом. С друге стране, када говоримо о најтипичнијем решењу међу пренесеним значењима, о њему је немогуће говорити због тога што је у већини случајева глагол *to run* део различитих глаголских фраза, те због тога што је готово свако појављивање глагола у пренесеној употреби захтевало ново и другачије преводно решење.

6. 3. 2. Превођење глагола *to walk*

Број примера превођења глагола *to walk* био је знатно већи у односу на претходни глагол, 131. Велика разлика између превођења ова два глагола је та што се у случају глагола *to walk* радило о знатно мањем броју примера метафоричне односно пренесене употребе – у чак 121 примеру (92,37%), овај глагол употребљен је дословно, док се у свега 10 примера (7,63%) радило о пренесеној употреби. Превођење овог глагола се од превођења глагола *to run* разликује и по томе што је најчешће преводно решење исто као и у експерименту описаном у петом поглављу, а то је глагол *ходати*, кога срећемо у 18 примера (13,74%), а типични примери оваквог превођења су пример (31), (32) и (33):

(31a) *This is an objective fact, and you have spent the past seven years watching men stop dead in their tracks to stare at her as she walks past them on the street,...* (InE 217.1 / 446)

(31б) *То је објективна чињеница јер си током протеклих седам година посматрао мушкарце како застају као укопани да би посматрали твоју сестру док **хода** улицом,...* (InS 114)

(32a) *As long as I was on flat ground, I could walk forever.* (InE 445.0 / 446)

(32b) *С равном обућом, могу да ходам заувек.* (InS 228)

(33a) *It was a Sunday afternoon in late spring, and he and his father were walking side by side through the West Village, on no particular errand, he remembers, just walking for the sake of walking,...* (SPE 85.8 / 466)

(33b) *Била је недеља поподне, касно пролеће, а он и његов отац су ходали кроз Вест Вилиџ, нису ишли никуд посебно, што добро памти, шетали су само ради шетања,...* (SPS 46)

Следећа, прилично велика, група примера односи се на превођење глаголских фразе или комбинација са предлозима и прилозима: *to walk off*, *to walk out*, *to walk away* и *to walk into*. Преводни еквивалент биран је како на основу значења комбинације глагола и предлога или прилога који најчешће описују правац и врсту кретања (адлативност, аблативност и перлативност), тако и на основу контекста одређених ситуација у роману. Преводна решења *отићи*, односно *одлазити* налазимо у 13 примера (9,92% од укупног броја примера за овај глагол) и то као преводне еквиваленте за *to walk off*, *to walk out* и *to walk away*. Преводна решења *ући* и *улазити* налазимо у 12 примера (9,16% од укупног броја примера за овај глагол), као преводне еквиваленте за *to walk into*, док *изаћи* и *излазити* срећемо у 9 примера (6,87%), као преводне еквиваленте за *to walk out* и *to walk away*. Ово илуструју примери (34) – (39):

(34a) *Then she spits in his face and walks off.* (InE 347.3 / 446)

(34b) *Затим га пљуне у лице и оде.* (InS 179)

(35a) *I'm walking out of here, Rudolf.* (InE 445.0 / 446)

(35b) *Ја сада одлазим, Рудолфе.* (InS 228)

(36a) *She should have pushed him away, or turned her head away, or stood up and walked away,...* (SPE 172.0 / 466)

(36b) *Требало је да га одгурне, или да окрене главу, или да устане и оде,...* (SPS 89)

(37a) *He walks into the Hospital for Broken Things at three o'clock on Monday afternoon.* (SPE 85.0 / 466)

(37b) *Улази у Болницу за покварене ствари у три по подне у понедељак.* (SPS 96)

(38a) *...as he walks away from yet another empty house and heads for his car across the street,...* (SPE 74.2 / 466)

(38б) ...док **излази** из још једне празне куће и иде према свом ауту с друге стране улице,...
(SPS 42)

(39а) ...and the moment the two of them **walked out** the door, Miles put his arm around the woman's shoulder,... (SPE 269.4 / 466)

(39б) ...и оног тренутка кад **изађу** напоље, Мајлс пребацује руку преко њеног рамена,... (SPS 136)

На сличан начин преведено је и још неколико комбинација глагола *to walk* и различитих прилога и предлога: преводна решења *доћи* и *долазити* срећемо у 5 примера (3,82%) и то код превођења комбинација *to walk over* и *to walk in(to)*; преводно решење *кренути* у истом броју од 5 примера (3,82%), при превођењу *to walk down* и *to walk toward*; решења *пењати се* и *понети се* у 5 примера (3,82%), при превођењу *to walk up*; у такође 5 примера (3,82%) налазимо глаголе *проћи* и *пролазити*, као преводне еквиваленте комбинације *to walk past*; у 4 случаја (3,05%) срећемо преводна решења *поћи* и *полазити*, као превод за *to walk off* и *to walk toward*; у по два примера (1,53%) имамо и *сићи* и *силазити* као превод за *to walk downstairs* и *to walk toward*, као и *вратити се*, као превод за *to walk back* и *to walk into*. Поред овога, постоји и по један пример следећих преводних решења која припадају истој врсти „спаривања“ глагола *to walk* са другим елементима: *обићи* и *обилазити* (као превод за *to walk around*), *прекорачити* (као превод за *to walk through*), *упасти* и *упадати* (као превод за *to walk into*), *стићи* и *стизати* (такође као превод за *to walk into*) и *прићи* и *прилазити* (као превод за *to walk over*). Примери (40) – (46) илуструју најучесталија од ових преводних решења:

(40а) *I cut school and **walked over** to the hotel.* (InE 389.9 / 446)

(40б) *Нисам отишла у школу већ **сам дошла** у хотел.* (InS 199)

(41а) ...*Paul is already on his feet and **walking toward** them.* (SPE 347.6 / 466)

(41б) ...*Пол је већ на ногама и **креће** према њима.* (SPS 174)

(42а) *She goes back into the house and **walks up** the stairs to her room.* (SPE 178.0 / 466)

(42б) *Враћа **се** у кућу и **пење** степеницама до своје собе.* (SPS 92)

(43а) *I **walked past** the building on my way to see you just now – the first time I've been on that street in years.* (InE 389.9 / 446)

(43б) *Долазећи овамо, да се видим с вама, **прошла сам** поред зграде – а годинама нисам пролазила овуда.* (InS 199)

(44a) *She **begins walking toward** the rue Saint-André des Arts.* (InE 347.3 / 446)

(44б) ***Полази** према улици Сент-Андре дез Ар.* (InS 178)

(45a) *W. **walks downstairs to the reception desk and picks up the phone.*** (InE 347.3 / 446)

(45б) *В **силази** у приземље, до пулта рецепције, и подиже слушалицу.* (InS 178)

(46a) *He **walks back** to Downing Street in the cold,...* (SPE 298.3 / 466)

(46б) ***Враћа се** пешице у улицу Даунинг, хладно је,...* (SPS 150)

Када је у питању превођење глагола *to walk* у осталим дословним значењима, поред већ поменутог најчешћег решења *ходати*, срећемо и преводна решења *ићи* (7 примера, 5,34% укупних примера за овај глагол), *корачати* (5 примера или 3,82%), *шетати се* (4 примера, 3,05%) и *пешачити* (2 примера, 1,53%), што илуструју примери (47) – (50):

(47a) *Born was planning to take me to a Cuban restaurant on Broadway and 109th Street (the Ideal, a favorite spot of his), but as we **walked** westward across the Columbia campus, he proposed that we continue on past Broadway and head for Riverside Drive,...* (InE 92.5 / 446)

(47б) *Борн је планирао да ме поведе у кубански ресторан на углу Бродвеја и 109. улице („Идеал“, његово омиљено место), али док смо **ишли** према западу кроз Колумбијин кампус, предложио ми је да прођемо Бродвеј и наставимо према Риверсајд драјву,...* (InS 52)

(48a) *...but he doesn't stop to flag down a taxi, he wants **to walk** this evening,...* (SPE 301.1 / 466)

(48б) *...али он не жели да заустави такси, жели **да корача**,...* (SPS 150)

(49a) *Last night, I happened **to be walking** with a friend down the Boulevard Saint-Germain.* (InE 293.7 / 446)

(49б) *Синоћ сам случајно **шетала** с пријатељицом булеваром Сен-Жермен.* (InS 153)

(50a) *My plan was **to walk** to the town of Saint Margaret and buy a ticket for the next available flight to Barbados.* (InE 445.0 / 446)

(50б) *План ми је био **да пешачим** до града Сент Маргарет и да купим карту за први лет ка Барбадосу.* (InS 228)

Што се осталих преводних решења тиче – дословна употреба глагола *to walk* је у три случаја преведена нултим односом, у три случаја кореспондентом *појавити се*,

а у по једном случају глаголима *хитати*, *бити* и *однети*, а у једном примеру и глаголом *довести*, а неки од примера за ово су (51) – (53):

(51a) ...*I decided to walk to my apartment on 107th Street and make the call from there.* (InE 102.6 / 446)

(51б) ...одлучио сам да \emptyset разговор обавим из свог стана у 107. улици. (InS 56)

(52a) *As far back as he can remember, Miles seemed different from everyone else, to possess some magnetic, animal force that changed the atmosphere whenever he walked into a room.* (SPE 363.2 / 466)

(52б) Још од најранијих дана, сећа се, Мајлс је био другачији од свих осталих, као да је поседовао неку магнетску, анималну снагу која је утицала на промену атмосфере где год би се појавио. (SPS 181)

(53a) *She walked me over to a chair in the living room, then went into the kitchen to fetch a glass of water.* (InE 230.0 / 446)

(53б) Довела ме је до фотеље у дневној соби а онда је отишла у кухињу по чашу воде. (InS 122)

У десет примера у којима је преведена пренесена употреба глагола *to walk* срећемо се са чак девет различитих преводних решења. Једини случај у коме имамо два иста преводна решења јесте превођење глаголске фразе *to walk around* глаголом *живети*, што видимо у примерима (54) и (55), а ова фраза је у једном случају преведена и нултим односом, што видимо у примеру (56):

(54a) *For five years he had been walking around with the memory of what he had done to his brother on that road in Massachusetts,...* (SPE 44.4 / 466)

(54б) Пет година је живео са сећањем на оно што је учинио брату на локалном путу у Масачусетсу, ... (SPS 27–28)

(55a) *It is impossible to know, but there is no question that he has been wounded, that he walks around with an inner wound that will never heal,...* (SPE 356.1 / 466)

(55б) Немогуће је знати, али нема никакве сумње у то да је био рањен, да живи с неком унутрашњом раном која се никада неће зацелити, ... (SPS 177)

(56a) ...*and she has not walked around all these years feeling bitter about what happened...* (SPE 385.1 / 466)

(56б) ...да није \emptyset осећала горчину током свих тих година због оног што се десило... (SPS 192)

Занимљиво је то што је у шест од преосталих седам примера превођења метафоричке употребе овог глагола као преводни кореспондент или еквивалент

употребљен глагол кретања из српског језика, што говори о томе да се у српском језику може наћи довољан број глагола кретања са метафоричним значењима – ово преводиоцима донекле олакшава посао и обезбеђује проланажење преводних решења која звуче природније од дужих синтагми. Тако је *to walk out on* преведено глаголом *напустити*, *to walk out* глаголом *омићу*, *to walk through* глаголом *проћу*, *to walk into* глаголом ушетати, *to walk away* глаголом *изаћи*, а у једином случају када није био део глаголске фразе глагол *to walk* преведен је глаголом *ходати*. Преостали и једини пример у коме нема српског глагола људског кретања јесте превођење синтагме *to walk free* синтагмом *бити на слободи*. Ово илуструју примери (57) – (60):

(57a) *He doesn't want her to know that six months after he was born his mother **walked out on** his father and divorced him to marry another man.* (SPE 26.0 / 466)

(57б) *Не жели да она зна како је његова мајка **напустила** његовог оца шест месеци пошто се он родио, да би се развела и удала за другог мушкарца.* (SPS 20)

(58a) *...this is your only chance, the only chance for both of you, since it is all but inevitable that a new Timothy Krale **will walk into** Gwyn's life while you are gone.* (InE 213.5 / 446)

(58б) *...ово ти је једина шанса, једина шанса за обоје, јер неминовно је да нови Тимоти Крејл **ушета** у Гвинин живот док тебе не буде.* (InS 112)

(59a) *Because we **walked away** from it without any scars.* (InE 180.7 / 446)

(59б) *Зато што смо из свега тога **изашли** без ожиљака.* (InS 99)

(60a) *Not only did it allow a killer **to walk free**, but it also had the insidious effect of forcing me to confront my own moral weakness,...* (InE 102.6 / 446)

(60б) *Не само да је због тога убица **био на слободи**, већ су се штетне последице састојале и у томе што сам се суочио са сопственом моралном слабошћу.* (InS 57)

У примерима (57) и (58) сусрећемо се и са концептуализацијом живота као ПОСУДЕ и илустрацијама појмовне метафоре ЖИВОТ ЈЕ ПОСУДА. Свеукупно гледано, и поред малог броја примера метафоричне употребе, и код овог глагола се понавља тенденција да превођење при оваквој употреби доноси знатно већи број преводних решења, док су у дословној употреби она константнија. Додатни закључак је тај што на основу података из овог корпуса можемо да видимо да, у поређењу са глаголом *to run*, глагол *to walk* има мањи метафорички потенцијал.

6. 3. 3. Превођење глагола *to move*

Најопштији глагол кретања, глагол *to move*, заступљен је у корпусу са 59 примера, од чега се чак у 41 (69,49%) случају радило о дословном значењу, односно физичком кретању, а у 18 случајева (30,51%) о пренесеном значењу. Највећа специфичност превођења овог глагола са енглеског на српски језик на нивоу овог корпуса јесте то што је у чак 20 примера (33,90%) преводно решење глагол *селити* (*ce*) и његови префиксални деривати *уселити* (*ce*), *преселити* (*ce*), *иселити* (*ce*), *доселити* (*ce*) и *одселити* (*ce*), а конкретно решење одређивано је у зависности од предлога који следи након глагола или од контекста целе ситуације. Највише је било случајева у којима је употребљен дериват са префиксом *y-* (10 примера) и то онда када се радило о комбинацији *to move in*, затим дериват са префиксом *пре-* (5 примера), најчешће онда када није било партикуле након глагола *to move*, а мањи је број употребе осталих деривата. Примери (61) – (66) илуструју превођење глагола *to move* глаголом *селити* (*ce*) и његовим дериватима:

(61a) *He knows that he will not stay in Florida much longer, that the moment is coming when he will feel the need to **move on** again,...* (SPE 10.6 / 466)

(61б) *Зна да неће остати на Флориди још дуго, да долази тренутак кад ће осетити да опет мора **да се сели**,...* (SPS 11)

(62a) *From the day she left home and **moved in** with him, he has been drilling her on the finer points of how to score well on the SATs,...* (SPE 19.1 / 466)

(62б) *Још од дана кад **се уселила** код њега, трудио се да је подучи неким финесама које ће јој помоћи да постигне добар резултат на завршном испиту,...* (SPS 15)

(63a) *He rarely touches her anymore when they are alone, and even before she **moved** to the house in Sunset Park, their sex life was in precipitous decline.* (SPE 143.8 / 466)

(63б) *Ретко је додирује кад су сами, а чак и пре него што се **преселила** у Сансет Парк, сексуални живот им је био у великом опадању.* (SPS 76)

(64a) *...she finally **moved out** of her parents' apartment and started living on her own.* (SPE 175.9 / 466)

(64б) *...напокон **се иселила** из стана својих родитеља и почела да живи самостално.* (SPS 90–91)

(65a) ...and now that Ben Samuels has **moved into** the neighborhood, he and Ellen have continued making love nearly every day. (SPE 440.9 / 466)

(65б) ...а сад пошто **се** Бен Самјуелс **доселио** у крај, Елен и он наставили су да воде љубав скоро сваког дана. (SPS 217)

(66a) In the fall of 1969 I **moved to** London... (InE 117.9 / 446)

(66б) У јесен 1969. **одселио** сам **се** у Лондон... (InS 68)

Када је у питању превод осталих случајева дословне употребе глагола *to move*, у по четири случаја (6,78%) срећемо глаголе *кретати се* и *померити* или *померати (се)*. Видимо да је најзаступљеније преводно решење из екперимента без контекста у овом случају заступљено скоро десет пута мање. Поменути два преводна решења јављају се онда када се описује померање тела, дела тела или предмета са једног места на друго, што илуструју примери (67) и (68):

(67a) I **moved** at a moderate pace, neither too plodding nor too rushed, pausing every now and then to examine wildflowers by the side of the road... (InE 444.1 / 446)

(67б) **Кретала** сам **се** умереним темпом, нисам ишла полако, али нисам ни журила, застајкивала сам да прегледам цветове крај пута... (InS 228)

(68a) ...given that she **had moved** only a few inches, it struck him that she must have died within seconds. (SPE 238.8 / 466)

(68б) ...с обзиром на то да **се померила** једва неколико центиметара, помислио је како је смрт наступила за неколико секунди. (SPS 122)

Глаголом *кретати се* преведен је и један случај који не можемо сматрати дословним, јер иако садржи физичку компоненту, у први план ставља кретање у друштву, које се више тиче одабира људи него самог процеса кретања, па га можемо сматрати примером пренесеног значења, и то показује пример (69):

(69a) We entered Columbia together in 1965, two eighteen-year-old freshmen from New Jersey, and over the next four years we **moved** in the same circles, read the same books, shared the same ambitions. (InE 108.0 / 446)

(69б) Уписали смо се на Колумбију 1965, двојица осамнаестогодишњих бруцоша из Њу Џерзија, и током њ етири године које су уследиле, **кретали** смо **се** у истим круговима, читали смо исте књиге, имали исте амбиције. (InS 63)

Када говоримо о осталим преводним решењима за дословну употребу овог глагола, у три случаја срећемо нулти однос, а у по једном случају решења попут

глагола *мрдати*, *ходати*, *возити*, *отићи*, *наставити*, *преместити*, итд., што илуструју примери (70) – (73):

(70a) *Considering the amount of traffic that **moves** along Riverside Drive, I found it incredible that no one had spotted Born crossing the street with the kid in his arms,...* (InE 101.3 / 446)

(70б) *С обзиром на густину саобраћаја **Ø** дуж Риверсајд драјва, било ми је невероватно да нико није приметио Борна како прелази улицу носећи младића,...* (InS 56)

(71a) *The kid stopped about two feet in front of us, pointed the gun at my chest, and said: Don't **move**.* (InE 95.9 / 446)

(71б) *Младић се зауставио на метар од нас, уперео пиштољ у моје груди и рекао: Не **мрдај**.* (InS 53)

(72a) *Bing and Alice are still asleep, and she **moves** cautiously so as not to wake them,...* (SPE 178.5 / 466)

(72б) *Бинг и Алис још спавају, па **хода** опрезно пазећи да их не пробуди,...* (SPS 92)

(73a) *Just before Andy was born, your parents **moved** you and your sister into adjoining bedrooms on the third floor.* (InE 166.0 / 446)

(73б) *Непосредно пре него што је Енди рођен, твоји родитељи **преместили су** сестру и тебе у суседне собе на другом спрату.* (InS 90)

Када је у питању превођење инстанци метафоричке употребе глагола *to move*, само у два случаја срећемо конзистентна решења – глаголе *дирнути* и *прећи*, у по четири примера (6,78%). Глагол *дирнути* користи се као еквивалент за случај употребе глагола *to move* који најбоље описујемо сликовном схемом КОМПУЛЗИВНЕ СИЛЕ (описано у одељку 4. 1. 3.), при чему одређени поступак, догађај или уметничко дело имају могућност да *помере* наше (најчешће емотивно) стање. Сличан је случај и са преводним решењима *ганути*, *растужити* и *дотаћи*, који представљају преводе примера који се заснивају на истој врсти концептуализације. Када је у питању употреба преводног решења *прећи*, њега такође можемо описати уз помоћ сликовне схеме, али се овде ради о (неусловљеном) преласку из једног стања у друго и са једне теме на другу, при чему се концептуализација заснива на сликовним схемама ПОСУДЕ и ПУТАЊЕ. Сличан случај је и са још два преводна решења – *почети* и *померати се*. Илустрације за ова преводна решења налазимо у примерима (74) – (77):

(74a) *...I was happy to have heard from him after so many years, **was moved** by his kind words about the books I had published, and so on.* (InE 115.4 / 446)

- (74б) ...да ми је, и поред свега, драго што ми се јавио после толико година, да су ме дирнуле његове љубазне речи о књигама које сам објавио, и томе слично. (InS 67)
- (75а) ...people who **had** either **moved** him or made him laugh many times over the years,... (SPE 101.2 / 466)
- (75б) ...људи који су својим улогама знали да га **растуже** или насмеју, ... (SPS 53)
- (76а) ...the story was embedded inside her as she **moved** from childhood into adolescence,... (SPE 343.3 / 466)
- (76б) ...та прича ју је пратила кад је из детињства **прешла** у адолесценцију, ... (SPS 171)
- (77а) Then she **moves** on to whole bodies, portraits of single figures in various poses... (SPE 327.4 / 466)
- (77б) Затим **се помера** на цела тела, портрети једне фигуре у различитим позама... (SPS 165)

Сви преостали случајеви превода метафоричке употребе носе различито преводно решење, па се понавља тренд да у метафоричким случајевима имамо разноврснија решења у односу на дословне случајеве и то проистиче из чињенице да се појам кретања може пренети у широк спектар нефизичких домена. У по једном случају срећемо синтагме *кренути даље* (као превод за *to move on*) *отићи корак даље* (као еквивалент за *to move beyond*) и глаголе *пролазити* и *тећи*, при чему се последња два решења односе на концептуализацију времена као кретања и могу да послуже као илустрација појмовне метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ. Примери (78) – (81) показују како су ове преостале метафоричке употребе преведене:

- (78а) ...she and Ellen agreed that the next warning would be the last one, that they would turn in their squatters' badges at that point and **move on**, reluctantly **move on**. (SPE 431.1 / 466)
- (78б) ...Елен и она су се договориле да ће им следећи који дође бити последњи, да ће морати да предају своје сквотерске значке и да, колико год нерадо то чиниле, **крену даље**. (SPS 212)
- (79а) When Ellen Brice told him about the abandoned house in Sunset Park this past summer, he saw it as an opportunity to put his ideas to the test, **to move beyond** his invisible, solitary attacks on the system... (SPE 116.4 / 466)
- (79б) Кад му је током протеклог лета Елен Брајс поменула напуштену кућу у Сансет Парку, доживео је то као прилику да своје идеје стави на пробу, **да оде корак даље** у односу на своје невидљиве и усамљене нападе на систем... (SPS 63)

(80a) *Admirable in its way, yes, but also maddening, and as the years **moved forward** he understood that much of it was a sham, that inside her supposedly indomitable spirit there was also fear and panic and crushing sadness.* (SPE 242.3 / 466)

(80б) *На свој начин став вредан дивљења, да, али исто тако излуђујући, а како **су** године **пролазиле** схватио је да је добар део тога био лажњак, поза, да је у њеном наводно несаломивом духу било страха и панике и разорне туге.* (SPS 124)

(81a) *...a small world apart from the world where time **moves** so slowly that few people bother to wear a watch.* (SPE 202.9 / 466)

(81б) *...али свет одвојен од остатка света и у којем време **тече** тако споро да готово нико и не носи сат.* (SPS 102)

И поред нешто мањег броја примера него у случају претходна два глагола кретања, превођење овог глагола дефинитивно потврђује неке од закључака које срећемо и у претходна два одељка – да је константност преводног решења у контексту знатно нижа од оне из претходног експеримента (при чему је и само решење различито), као и да је у метафоричкој употреби разноврсност решења много већа.

6. 3. 4. Превођење глагола *to go*

Глагол *to go* најзаступљенији је у целом корпусу, са чак 320 примера, што је скоро па трећина корпуса. Од ових 320 примера, у 196 случаја ради се о употреби коју можемо да сматрамо дословном (61,25%), а у преостала 124 случаја пренесеном (38,75%). Када је реч о дословној употреби, најчешће преводно решење јесу глаголи *отићи* и *одлазити* и њих срећемо у чак 84 случаја, што је 26,25% свих случајева употребе овог глагола. У том смислу, ови резултати разликују се од оних из претходног експеримента, где су ови глаголи били друго преводно решење са само 10% заступљености. У корпусу су се *отићи* и *одлазити* користили најчешће онда када се наглашавала аблативност, а уз глагол *to go*, ови глаголи употребљени су и за превођење комбинације овог глагола и елемената *out, away, off* и *back*. Примери (82) – (85) илуструју случајеве употребе глагола *отићи* и *одлазити* као преводног решења

за глагол *to go*, а пример (86) садржи један од три случаја у којима је коришћена именица *одлазак*:

(82a) *She came out for the funeral, of course, stayed right here in the house, and went home just this morning.* (InE 236.8 / 446)

(82b) *И она је била на сахрани, наравно. Управо је јутрос отишла кући.* (InS 124)

(83a) *To be perfectly honest, I was relieved when he went to Paris.* (InE 373.5 / 446)

(83b) *Искрена да будем, лакнуло ми је кад је отишао у Париз.* (InS 191)

(84a) *I'm going away for a week and I wanted to let you know.* (InE 325.4 / 446)

(84b) *Одлазим на недељу дана па сам хтела да знаш.* (InS 168)

(85a) *She had gone out and bought a pair of snow boots,...* (SPE 307.8 / 466)

(85b) *Отишла је и купила пар чизама за снег,...* (SPS 156)

(86a) *...she would have been spared from having to go back to the apartment on West 107th Street...* (InE 368.2 / 446)

(86b) *...поштемедо бих је одласка у стан у Западној 107. улици,...* (InS 190)

Најчешће преводно решење из претходног експеримента, глагол *ићи*, у корпусу налазимо у 33 случаја, што је 10,31% случајева (девет пута мање него у случају превођења без контекста) и ради се о превођењу. У овим случајевима ради се о превођењу глагола *to go* без додатних елемената (предлога или прилога). Најчешће је реч о случајевима у којима аблативна компонента није била наглашена, те није било потребе за префиксом која би нагласила усмерење. Међутим, било је и неколико примера где је полазна компонента била наглашена, а ипак није употребљен префиксални дериват *отићи*. Примери (87) – (89) показују неке од случајева у којима је као преводно решење употребљен глагол *ићи*:

(87a) *You never want to go there anymore.* (InE 178.3 / 446)

(87b) *Ти више уопште нећеш тамо да идиш.* (InS 96)

(88a) *I'll go get the scotch.* (InE 210.1 / 446)

(88b) *Идем по скоч.* (InS 110)

(89a) *I'll go get the wine, she says, but what will it be for you, Miles?* (SPE 392.5 / 466)

(89b) *Идем да донесем вино, каже она, а шта би ти желео, Мајлсе?* (SPS 198)

У случају дословне употребе, треће преводно решење са 18 примера (5,63%) јесу глаголи *вратити се* и *враћати се*, при чему се у 16 случајева радило о превођењу синтагме *to go back*, а само у 2 случаја о превођењу глагола *to go* ван ове синтагме, што видимо у примерима (90) – (92):

(90a) *He will never go back there, and he will never see any of them again.* (InE 352.6 / 446)

(90б) *Никада се више неће тамо вратити, и никада неће видети никога од њих.* (InS 181)

(91a) *No doubt it means nothing, nothing whatsoever, and yet why now, he asks himself, why did he choose to go back now?* (SPE 85.8 / 466)

(91б) *Ван сваке сумње, то нема никакво посебно значење, ама баш никакво, али ипак зашто сад, преиспитује се, зашто је изабрао да се врати управо сад?* (SPS 46)

(92a) *She will remain in England for the Easter break, and you will not be going there again.* (SPE 401.9 / 466)

(92б) *Остаће у Енглеској за време ускршњег распуста, а ти се више нећеш враћати.* (SPS 199)

Наредно преводно решење срећемо у 11 случајева (3,44%) и ради се о глаголу *поћи*. Као и у случају глагола *отићи* и *одлазити*, овде је наглашена аблативна компонента кретања, можда и у нешто већој мери него што је то био случај са најфреквентијим решењем. Примери (93) и (94) садрже реченице у којима је глагол *to go* преведен глаголом *поћи*:

(93a) *Maybe I should go, Margot says, gently patting his back.* (InE 263.1 / 446)

(93б) *Можда ће бити боље да ја пођем, каже Марго и нежно га тапше по леђима.* (InS 137)

(94a) *At that point, just as Walker is turning to go, Born reaches into the breast pocket of his cream-colored blazer...* (InE 272.2 / 446)

(94б) *У том тренутку, управо када се Вокер окрене да пође, Борн из горњег унутрашњег џепа сакоа...* (InS 142)

Наглашену аблативност коју глагол *to go* може да изрази срећемо и у преводном решењу *кренути* са 4 примера (1,25%), затим решењу *отпутовати* (само 1 пример) и решењима *изаћи* и *излазити* са такође 4 примера (1,25%), при чему се други сет решења користио као еквивалент за *to go out* и *to go outside*, што можемо да видимо у примерима (95) – (99):

(95a) *The minute I hang up, I'll go straight home.* (SPE 459.3 / 466)

(95б) *Чим спустим слушалицу кренућу кући.* (SPS 226)

(96а) *That Sunday, the two of them went out to explore the territory between Fifteenth and Sixty-fifth streets in western Brooklyn, ...* (SPE 120.0 / 466)

(96б) *Те недеље, њих двоје кренули су да претражују територију између Петнаесте и Шездесет пете Улице у западном Бруклину, ...* (SPS 65)

(97а) *Your parents were going away for the weekend, ...* (InE 169.5 / 446)

(97б) *Требало је да родитељи отпунују преко викенда, ...* (InS 92)

(98а) *Leaving the untouched croissants on the desk, they go out into the dank, sunless weather to look for a place to eat.* (InE 303.6 / 446)

(98б) *Оставивши нетакнуте кроасане на столу, излазе напоље, у прохладан, влажани дан да би нашли место где ће јести.* (InS 157)

(99а) *After checking into the hotel on the first morning, my wife and I went outside and wandered through the streets for a couple of hours.* (InE 387.4 / 446)

(99б) *Кад смо се сместили у хотел, супруга и ја смо, тог првог јутра, изашли и неколико сати лутали улицама.* (InS 197)

Следећа група преводних решења описује усмерено кретање које глагол *to go* означава онда када има глаголску допуну у виду предлога или прилога који додају значењу смер кретања, као и када се налази у контексту који одређује усмерење. Контекст је битан у случајевима употребе преводних решења *доћи* и *долазити*, које налазимо у 5 случајева (1,56%). У четири примера (1,25%) срећемо глаголе *ући* и *улазити*, као преводне еквиваленте за изразе *to go in*, *to go inside* и *to go into*. У три случаја је *to go downstairs* преведено глаголима *сићи* и *силазити*, а *to go down* је преведено глаголом *тонути* у четири примера. Слично овоме, *to go upstairs* преведено је синтагмом *понети се горе*, а преводе који описују усмерено кретање описују примери (100) – (103):

(100а) *...I would adjust my schedule to make sure I could go to his house for dinner...* (InE 115.5 / 446)

(100б) *...прилагодићу свој распоред тако да имам времена да дођем код њега на вечеру, ...* (InS 67)

(101а) *...he went in to discover an ashtray filled with cigarette butts, ...* (SPE 264.0 / 466)

(101б) *...ушао је и видео пепељару пуну опушака, ...* (SPS 134)

(102a) *Alice and Ellen are both still at work when he and Bing walk up the six steps to the front porch and **go inside**.* (SPE 192.2 / 466)

(102б) *Алис и Елен су обе још на послу у време кад се он и Бинг пењу уз шест степенница до предње веранде и **улазе унутра**.* (SPS 98)

(103a) *Alice stands up and **goes downstairs** to see who it is.* (SPE 359.0 / 466)

(103б) *Алис **силазу** да види ко је.* (SPS 179)

Значајно је напоменути да је у 10 примера дословне употребе коришћен нулти однос између изворног и циљног језика и то се догађало у случајевима у којима је дух циљног језика то налагао. Примери за нулти однос су реченице (104) и (105):

(104a) *Anyway, the last year I **went** to camp, some of the boys in my cabin did that.* (InE 191.9 / 446)

(104б) *У сваком случају, те последње године \emptyset у кампу неки дечаџи у мојој кућици су радили то.* (InS 103)

(105a) *...one of those earnest young men who **go around** the world knocking on doors and giving out pamphlets,...* (InE 203.3 / 446)

(105б) *...један од оних озбиљних младих људи који \emptyset куцају на врата и деле летке,...* (InS 108)

Сва остала решења заступљена су у много мањој мери и међу њима налазимо глаголе *отворити*, *посетити*, *проћи*, *путовати* и *увести*, која су у највећој мери одређена околином глагола и контекстом – примери за свако од ових решења су реченице (106) – (110):

(106a) *You **go in through** the front door, the heavy front door with its polished brass fittings,...* (InE 142.4 / 446)

(106б) ***Отвараи** улазна врата, тешка улазна врата с углачаним месинганим квакама,...* (InS 80)

(107a) *He was in college now, and during the three years he spent at Brown he **went out** there only twice.* (SPE 102.2 / 466)

(107б) *Сад је био студент на колеџу, и током три године које је провео на Брауну **посетио** ју **је** само двапут.* (SPS 54)

(108a) *On the morning they walked around the Village they **went past** Saint Vincent's, the hospital where he was born,...* (SPE 317.8 / 466)

(108б) *Тог јутра кад су шетали по Вилиџу, **прошли** су поред болнице Сент Винсент у којој је рођен,...* (SPS 161)

(109a) *He and Thomson are buddies now, they **go around** the country signing goddamned baseballs together, ...* (SPE 68.4 / 466)

(109б) *Он и Томпсон су данас другари, **пунују по** земљи и заједно потписују проклете бејзбол лоптице, ...* (SPS 38)

(110a) *He **goes into** an office and talks to a man who claims to be the juge d'instruction.* (InE 351.3 / 446)

(110б) *Уводе га у једну канцеларију у којој разговара с особом која тврди да је **juge d'instruction.*** (InS 180)

Као и код већине до сада анализираних глагола, и код глагола *to go* у превођењу пренесене употребе срећемо знатно већу разноврсност решења, и поред знатно мањег броја примера у односу на дословну употребу. Само у два случаја срећемо решења сам више од 5 инстанци – код глагола *наставити (се)* и *настављати (се)* са 16 примера (5% укупног броја примера за овај глагол) и глагола *проћи* и *пролазити*, са 13 примера (4,06% примера). Када је у питању превођење глаголима *наставити (се)* и *настављати (се)* ради се о превођењу израза *to go on* и *to go ahead*, који се у неколико случајева могу повезати са метафорама ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ и ЛЈУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, док се у случају превођења глаголима *кретања проћи* и *пролазити* ради о превођењу израза *to go by* и *to go through* – први израз најчешће описује протицање времена (при чему за овај израз срећемо и преводна решења *трајати*, *дешавати се*, *догађати се*, *издржати* и *тећи* али у мањем броју примера) и повезује се са метафором ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ, са којом можемо повезати и превођење израза *to go back* глаголом *вратити се* и изразима *постојати од* и *трајати из времена* и превођење израза *to go through* глаголом *окончати се*. Ова два пара преводних решења и додатна решења илуструју примери (111) – (124):

(111a) *The old Donohue place has finally been sold, the sun continues to rise and set, and life **goes on** as if nothing ever happened.* (SPE 135.5 / 466)

(111б) *Стара кућа Донахјуових напоскон је продата, сунце и даље излази и залази, а живот се **наставља** као да се ништа није десило.* (SPS 73)

(112a) *That would suggest she wanted our fling **to go on**, ...* (InE 82.3 / 446)

(112б) *То је могло значити да жели **да се** наша веза **настави**, ...* (InS 47)

(113a) *Are you sure you want **to go ahead** with it?* (InE 91.7 / 446)

(113б) *Јесте ли сигурни да желите **да наставимо**?* (InS 52)

- (114a) *A month **went by**, perhaps a little longer than that, and then, when I was least expecting it, he contacted me again.* (InE 129.7 / 446)
- (114б) *Прошло је месец дана, можда нешто више, и тада, када сам се најмање надао, поново ми се обратио.* (InS 74)
- (115a) *...and then **went through** the ordeal of customs and passport control.* (InE 417.1 / 446)
- (115б) *...а затим **проишли кроз** пакао царинског прегледа и пасошке контроле.* (InS 211)
- (116a) *How long **has this been going on**?* (SPE 442.5 / 466)
- (116б) *Колико то већ **траје**?* (SPS 218)
- (117a) *I hear stories, I know what's **been going on**.* (SPE 72.5 / 466)
- (117б) *Чула сам свакакве приче, знам шта **се дешава**.* (SPS 40)
- (118a) *I have no idea what's **going on**.* (InE 313.1 / 446)
- (118б) *Уопште не схватам шта **се догађа**.* (InS 161)
- (119a) *...and she doesn't know how much longer she can **go on** without being kissed, without being loved.* (SPE 164.2 / 466)
- (119б) *...и она не зна колико још може **да издржи** без пољубаца, без вођења љубави.* (SPS 86)
- (120a) *Outwardly, your lives **go on** as before.* (InE 217.8 / 446)
- (120б) *Споља гледано, живот вам **тече** уобичајено.* (InS 114)
- (121a) *...she doesn't blame them for refusing to talk, for not wanting **to go back** into the past,...* (SPE 159.0 / 466)
- (121б) *...не криви их због одбијања да говоре, због недостатка жеље **да се врате** у прошлост,...* (SPS 83)
- (122a) *It **went** all the way **back** to the beginning, to the very edge of conscious memory,...* (InE 167.3 / 446)
- (122б) *Постојала је од самих почетака, на самом рубу свесног памћења,...* (InS 91)
- (123a) *I think it **goes back** to his days in the army,...* (InE 254.6 / 446)
- (123б) *Мислим **да то траје** још из времена кад је био у војсци,...* (InS 133)
- (124a) *When it **goes through** next spring, she'll be free to marry again.* (InE 258.4 / 446)
- (124б) *Када **се** та процедура **оконча** следећег пролећа, моћи ће поново да се уда.* (InS 135)

Са метафором ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ можемо повезати још неколико преводних решења – превођење глаголима кретања *отићи* и *одлазити* (4 случаја) и *поћи* (2 случаја), као и глаголима *тећи* (3 случаја) и *деловати* (1 случај), што видимо у примерима (125) – (128). Са истом метафором можемо повезати и превођење израза

to be gone, који се у већини случајева метафоричне употребе односи на смрт, престанак постојања, тј. својеврсни „излазак“ из стања живота – овај израз преведен је глаголом *немати* (3 случаја), *нестати* (3 случаја), *не бити* (1 пример) и *ишчезнути* (1 пример), што илуструју примери (129) – (131):

(125a) *I wonder if I haven't gone a bit too far.* (InE 408.4 / 446)

(125б) *Путам се да нисам **отишла** мало предалеко.* (InS 206)

(126a) *He doesn't understand what went wrong,...* (SPE 130.1 / 466)

(126б) *Није разумео шта је **пошло** наопако,...* (SPS 69)

(127a) *For the first hour, all goes reasonably well, and he is startled to discover that he is actually enjoying himself.* (SPE 63.0 / 466)

(127б) *Током првог сата све **тече** прилично добро и он зачуђено схвата да заправо ужива.* (SPS 36)

(128a) *At first, things do not go well.* (InE 261.7 / 446)

(128б) *У почетку ствари не **делују** добро.* (InS 137)

(129a) *They're both gone, he replied. Gone as in dead and gone?* (SPE 27.4 / 466)

(129б) ***Нема их**, рекао је. **Нема их** као – мртви су?* (SPS 19)

(130a) *...and before long our whole generation would be gone.* (InE 113.1 / 446)

(130б) *...и неће дуго проћи а читава наша генерација **ће нестати**.* (InS 66)

(131a) *The sting in his fastball was gone, he was wild, he couldn't strike anyone out.* (SPE 50.7 / 466)

(131б) *Моћ његовог замаха је **ишчезла**, био је изгубљен, никога више није могао избацити.* (SPS 30)

Следећу групу преводних решења можемо повезати са групом тзв. просторних метафора (види одељак 2. 4. 4. 3.) везаних за појам ВЕРТИКАЛНОСТИ, тачније метафоре а МАЊЕ/ГОРЕ ЈЕ ДОЛЕ, пре свега на превођење израза *to go down*, који је преведен глаголима *пасти*, *пропасти* и *смањити* (за разлику од овога, превођење израза *to go up* ни у једном примеру није илустровало супротну метафору ВИШЕ/БОЉЕ ЈЕ ГОРЕ), што видимо у примерима (132) – (136):

(132a) *Last year, they published forty-seven books, this year thirty-eight, but their profits have gone down by only eleven percent,...* (SPE 222.7 / 466)

(132б) *Прошле године, објавили су четрдесет седам књига, ове тридесет осам, али приход им је **пао** за само једанаест посто,...* (SPS 118)

- (133a) *If the company **goes down**, you will write a book called *Forty Years in the Desert: Publishing Literature in a Country Where People Hate Books*. (SPE 404.7 / 466)*
- (133б) *Ако фирма **пропадне**, написаћеш књигу под насловом *Четрдесет година у пустињи: објављивање књижевних дела у земљи у којој људи мрзе књиге*. (SPS 200)*
- (134a) *Pooling their resources has helped them get by, and now that Miles has joined the household, everyone's expenses will **go down** accordingly. (SPE 193.6 / 466)*
- (134б) *Удруживање снага им је помогло да преживе, а сада кад се и Мајлс придружио домаћинству, појединачни трошкови ће се и додатно **смањити**. (SPS 99)*
- (135a) *The ship is **going down**. (InE 55.6 / 446)*
- (135б) *Брод почиње **да тоне**. (InS 33)*
- (136a) *...and by the time they reach the age of six or seven the barriers of modesty have already **gone up**. (InE 168.1 / 446)*
- (136б) *...и до шесте-седме године баријере пристojности већ бивају **подигнуте**. (InS 91)*

Корпус садржи и примере превођења израза који се могу повезати са концептуализацијом апстрактних појмова иза које стоји сликовна схема ПОСУДЕ. Ово се најпре односи на превођење израза *to go into*, као и израза који означавају прелазак из једног у друго стање ума и у којима глагол *to go* служи као глаголска копула, попут *to go mad*, *to go crazy* и *to go senile*. Први израз преведен је глаголима *упуштати се*, *уронити* и *расправљати*, друга два глаголом *полудети* и синтагмом *скренути намећу*, а последњи синтагмом *постати сенилан*, а са свим овим можемо повезати и превођење израза *to go to the trouble of* глаголом *помучити се*. Ово илуструју примери (137) – (143):

- (137a) *...as he stood on the brink of illegally occupying a house in Sunset Park and perhaps landing in jail, he was **going into** it with a team composed entirely of women. (SPE 128.7 / 466)*
- (137б) *...уочи илегалног заузимања куће у Сансет Парку, због чега може да заглави у затвору, **упушта се** у све то као део групе састављене искључиво од жена. (SPS 68)*
- (138a) *...and if he can **go** deeply enough **into** those thoughts, he won't even hear the voices and the clamor when the time comes. (SPE 236.4 / 466)*
- (138б) *...само ако још мало дубље **урони** у мисли, те гласове и жамор, када дође час. (SPS 122)*
- (139a) *His father was a decent man, but they were wrong for each other, and why bother to **go into** it now? (SPE 87.1 / 466)*

(139б) Његов отац је фин човек, али они нису били једно за друго, и зашто сада **расправљати** о томе? (SPS 46)

(140a) *If the cops show up, they'll toss our stuff out onto the street, things could get broken, Bing **could go crazy**, all sorts of unpleasant possibilities come to mind.* (SPE 441.2 / 466)

(140б) Ако дође полиција, избаћиће нам ствари на улицу, биће лома, Бинг **ће полудети**, свакакве непријатности ми падају на памет. (SPS 217)

(141a) *...and said he reminded me of the owner of a South American coffee plantation who **had gone mad** after spending too many years in the jungle.* (InE 20.8 / 446)

(141б) ...и како сам му рекао да ме подсећа на власника плантаже кафе у Јужној Америци који је **скренуо памећу** после толико година проведених у џунгли. (InS 15)

(142a) *I also wondered if he **wasn't going senile**,...* (InE 432.8 / 446)

(142б) Исто тако сам се питала да ли **постaje сенилан**, ... (InS 222)

(143a) *Why would another person **go to the trouble of** stabbing a dead teenager more than a dozen times?* (InE 270.9 / 446)

(143б) Зашто би **се** било ко **помучио** да избодe мртвог тинејџера више од десет пута? (InS 141)

Поред овога, вреди још и напоменути да, поред наведених решења, у случају превођења пренесене употребе глагола *to go* у 14 примера срећемо нулти однос између изворног и циљног језика, а то се, као и у случају појаве нултог односа код дословне употребе дешавало онда када се циљао израз који у српском језику звучи природније. Примери (144) – (146) показују неке од ових случајева:

(144a) *There's still one more **to go**.* (SPE 54.8 / 466)

(144б) Има још нешто **Ø**. (SPS 32)

(145a) *They **go on** talking about the film for a few more minutes,...* (SPE 182.6 / 466)

(145б) **Ø** Причале су о филму још неколико минута, ... (SPS 94)

(146a) *...the publishing house **is going through** hard times just now,...* (SPE 385.5 / 466)

(146б) ...за издавачку кућу попут његове **Ø** ово су тешка времена, ... (SPS 191)

И код глагола *to go* сусрећемо се чињеницом да код пренесене употребе глагола налазимо већи број преводних различитих решења и знатно мању конзистентност у њиховој употреби, при чему се ипак у добром делу случајева ради о употреби глагола кретања из српског језика као преводних решења, што нам говори да два језика која се пореде имају релативно сличне начине преношења просторних

односа у апстрактне домене. Имајући у виду „општост“ значења глагола *to go* бележимо и то да је и код дословне и код пренесене употребе избор преводног решења био знатно условљен контекстом, који је доводио до додатне спецификације значења.

6. 3. 5. Превођење глагола *to come*

Глагол *to come* други је по учесталости у овом књижевном корпусу, са укупно 191 примером употребе и ово је глагол код кога срећемо учесталију пренесену употребу у поређењу са дословном – примера дословне употребе има 92 (48,17%), а примера метафоричне употребе 99 (51,83%). Код овог глагола и у дословној и у пренесеној употреби срећемо исто најучесталије преводно решење – глаголе *доћи* и *долазити* и што се ово уједно подудара и са најчешћим преводним решењем из претходног експеримента. У дословној употреби глаголе *доћи* и *долазити* као преводна решења срећемо у 46 случајева (24,08%), што је више од половине примера дословне употребе – глагол наглашава адлативну компоненту кретања и тако пресликава значењске елементе који постоје и у енглеском. Углавном се радило о превођењу самог глагола *to come*, али је у два случаја налазимо да је и фраза *to come back* преведена глаголом *доћи*. Репрезентативни примери превођења глагола *to come* глаголима *доћи* и *долазити* јесу реченице (147) – (150):

(147a) *You can **come** to my apartment anytime you want.* (InE 80.5 / 446)

(147б) *Можеш **доћи** до мене кад год пожелиш.* (InS 46)

(148a) *On the fifth day of their daily rambles, Cécile tells him that her mother would like to know if he is free **to come** to their apartment for dinner the following night, ...* (InE 317.6 / 446)

(148б) *Петог дана њихових луњања, Сесил му саопштава да њена мајка жели да га позове **да дође** код њих наредне вечери, ...* (InS 164)

(149a) *He makes his way to a small room at the end of the corridor where Marty and Nina are welcoming the visitors, the guests, the mourners, whatever word is used to describe people who **come** to a funeral, ...* (SPE 214.0 / 466)

(149б) *Пробија се до собице на крају ходника где Марти и Нина поздрављају посетиоце, госте, ожалостићене, како се већ могу описати они који **долазе** на сахрану, ...* (SPS 111)

(150a) *Then why **come back** now?* (SPE 394.2 / 466)

(150б) *А зашто **си**, онда, сад **дошао**?* (SPS 196)

Следеће преводно решење у случају дословне употребе глагола *to come* јесте пар глагола *вратити (се)* и *враћати (се)*, који срећемо у 17 примера (8,90%) у корпусу. Ради се и преводу фраза *to come back* и *to come home*, са готово једнаком заступљеношћу у ових 18 примера. Примери (151) – (154) илуструју превођење глаголима *вратити (се)* и *враћати (се)*:

(151a) *We'll pretend to be good little Boy Scouts, and I'll sit here with this piece of garbage and wait for you **to come back**.* (InE 99.3 / 446)

(151б) *Претвараћемо се да смо прави мали извиђачи; ја ћу седети овде с овим ђубретом и чекаћу **да се вратиш**.* (InS 55)

(152a) *Did Born **come back** and propose again?* (InE 403.9 / 446)

(152б) *Да ли **се** Борн **вратио** да запроси вашу мајку?* (InS 203)

(153a) *Cécile will be at the lycée then, and if he shows up at around nine o'clock, they will be able to finish their talk before Cécile **comes home**.* (InE 339.2 / 446)

(153б) *Сесил ће бити на лицеју, па ако буде дошао око девет, успеће све да заврше док **се** она не **врати**.* (InS 174)

(154a) *Miles has been in a war, and all soldiers are old men by the time they **come home**, ...* (SPE 354.4 / 466)

(154б) *Мајлс је био у рату, а сви се војници **враћају** кући као стари људи, ...* (SPS 177)

У комбинацији глагола *to come* са партикулама *in* и *into* срећемо преводна решења *ући* и *улазити* (оваквих примера је 6, односно 3,14%), који такође има могућност да нагласи адлативност, уз додатно обележје уласка у затворени простор. Ово илуструју примери (155) – (157). Слично овоме, комбинација са партикулом *out* преводи се глаголом *изаћи* (у 2 примера), што илуструје пример (158). Поред тога, иста комбинација превођена је и глаголом *појавити се*, онда када је то више одговарало контексту и било у складу са циљним језиком и такав пример је реченица (159):

(155a) *...Cécile points to the book she was reading when he **came in**...* (InE 310.4 / 446)

(155б) *...показује књигу коју је читала кад **је** он **ушао**...* (InS 160)

- (156a) *Linda comes in a couple of minutes later, cheeks flushed from the cold morning air, ...* (SPE 347.5 / 466)
(156б) *Линда улази неколико минута касније образа румених од хладног јутарњег ваздуха, ...* (SPS 174)
- (157a) *When he was twelve, she came into his room and asked him to take off his clothes.* (SPE 98.2 / 466)
(157б) *Кад му је било дванаест година, ушла је у његову собу и затражила да се свуче.* (SPS 52)
- (158a) *He was the first one to come out, and as he stood at the edge of the pond, ...* (SPE 368.7 / 466)
(158б) *Први је изашао на обалу и док је стајао на ивици воде, ...* (SPS 184)
- (159a) *When she finally comes out, encircled by a throng of other students, she looks him in the eye and turns her head away.* (InE 348.6 / 446)
(159б) *Кад се коначно појави, у групи ученика, погледа га право у очи и окреће главу.* (InS 178)

Примећује се да се глагол *to come* користи са прилошким одредбама за начин које потичу од других глагола који додатно спецификују начин кретања (нпр. *to come bursting/rattling/rushing*) – у оваквим случајевима примећујемо да је преводно решење често одређено управо тим адвербијалом добијеним конверзијом другог глагола, при чему адлативна компонента може да опстане, па, рецимо *to come rushing* бива преведено префиксалним глаголом *дојурити*. Примери превођења оваквих комбинација су реченице (160) – (162):

- (160a) *I tried to keep my spirits up – hoping she would call, hoping she would change her mind and come rushing back to me...* (InE 83.2 / 446)
(160б) *Покушао сам да се орасположим – надао се да ће позвати, да ће променити мишљење и дојурити до мене...* (InS 47)
- (161a) *...and as you wait at your desk for the next pneumatic tube to come rattling up from the second floor, you see that face in your head, ...* (InE 219.1 / 446)
(161б) *...и док чекаш за својим столом на следећу цев с налогом да уз тутњање дојури с другог спрата, у глави видиш то лице, ...* (InS 114)
- (162a) *You don't find out until the last second, but if it is indeed meant for you, the metallic cylinder comes bursting out of an opening in the wall behind you...* (InE 150.4 / 446)
(162б) *То не можеш знати све до последњег тренутка, и када је стварно за тебе, метални цилиндар излеће уз прасак из отвора у зиду иза тебе и пада у кутију...* (InS 83)

Остала преводна решења дословне (физичке) употребе заступљена су знатно мање, а међу њима срећемо глаголе *гонити* и *јурити* (као преводе за *to come after*), *бити*, *прићи* (као превод за *to come over*), *наићи* и *стићи*, од чега последња три наглашавају адлативну компоненту кретања. Примери (163) – (168) илуструју ова у мањој мери заступљена решења:

(163a) *He would come after me if I tried to turn him in.* (InE 102.0 / 446)

(163b) *Ако покушам да га пријавим полицији, **гониће** ме док ме не ухвати.* (InS 57)

(164a) *Born might try to punch me in the face, but he's not going to come after me with his knife.* (InE 298.7 / 446)

(164b) *Борн је можда покушао да ми разбије нос, али ножем ме свакако неће **јурити**.* (InS 155)

(165a) *She came out for the funeral, of course,...* (InE 236.8 / 446)

(165b) *И она је **била** на сахрани, наравно.* (InS 124)

(166a) *He and Bobby were fighting that day, he said, out on the hot road all those years ago, and just before the car came, he pushed Bobby,...* (SPE 415.2 / 466)

(166b) *Он и Боби су се посвађали оног дана, казао је, тамо, на ужареном друму пре толико година, и баш кад је аутомобил **наишао** гурнуо је Бобија,...* (SPS 205)

(167a) *...and because I looked so unhappy, they decided to come over and cheer me up...* (InE 12.0 / 446)

(167b) *...и због тога што сам изгледао толико тужно, одлучили су да ми **приђу** и орасположе ме...* (InS 11)

(168a) *Even before the letter came, he was all but certain the boy had spent the night in the apartment,...* (SPE 264.0 / 466)

(168b) *И пре него што је писмо **стигло**, био је сасвим сигуран да дечак није провео ноћ у стану,...* (SPS 134)

Као што је већ било напоменуто, и у случају метафоричне употребе најчешће преводно решење били су глаголи *доћи* и *долазити*, са укупно 24 реченица у којима их налазимо (12,57% од укупног броја примера за *to come*). Метафорички долазак описује се у оквиру апстрактних домена какви су време (у ком случају се ради о манифестацијама метафоре ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ) или људске мисли, а примере ових преводних решења налазимо у реченицама (169) – (172):

- (169a) *You haven't the faintest idea, but a moment eventually **comes** when you notice that the tears have stopped.* (InE 208.2 / 446)
- (169б) *Немаш баи никакву представу, али затим **дође** тренутак када приметиш да су сузе престале.* (InS 110)
- (170a) *Now that the end **has come**, you want Gwyn to suffer as much as you are suffering.* (InE 226.6 / 446)
- (170б) *Сада, када **је** крај **дошао**, желиш да Гвин пати онолико колико ти патиш.* (InS 118)
- (171a) *Just seven years on this earth, but every year you and Gwyn **come** to the same conclusion...* (InE 205.4 / 446)
- (171б) *Тек седам година на земљи, али сваке године Гвин и ти **долазите** до истог закључка...* (InS 109)
- (172a) *...ephemeral notions that **came** and went so fast that he couldn't keep track of them anymore.* (InE 432.8 / 446)
- (172б) *...ефемерни појмови који су **долазили** и одлазили таквом брзином да није могао да их прати.* (InS 223)

Од осталих преводних решења, једино које срећемо у више од три примера јесте превођење фразе *to come to an end* глаголом *завршити* (*ce*) и њега срећемо у укупно 5 примера (2,62%) – примери (173) и (174) могу да послуже као илустрације за ово:

- (173a) *He'll be contacting them any day now, any week, and before long the whole miserable chapter **will come to an end**.* (SPE 259.0 / 466)
- (173б) *Јавиће му се пре или касније, можда већ следеће недеље, а онда **ће се** читаво то очајно поглавље једном већ **завршити**.* (SPS 132)
- (174a) *It will not be wise to see him again, Walker tells himself, which makes it all the more imperative to establish his separate peace with the Juins tonight, before the dinner **comes to an end**.* (InE 283.9 / 446)
- (174б) *Неће бити мудро да се поново сретну, каже Вокер себи, због чега му је још битније да склопи засебно примирје с Жуеновима вечерас, пре него што **се** сусрет **заврши**.* (InS 147)

Поред овога, срећемо и још пет преводних решења која представљају неке од типичнијих глагола људског кретања у српском језику, а ради се о глаголима *вратити се* (2 примера), *изаћи/излазити* (1 пример), *прећи/прелазити* (2 примера), *стићи/стизати* (3 примера) и *ући/улазити* (3 примера), што видимо у примерима (175) – (179):

(175a) *He suppressed the memory of that night for years, never returned to it even in the darkest, most private realms of his imagination, but then Miles came back, and with Miles the memory came back,...* (SPE 370.3 / 466)

(175б) *Годинама је сећање на ту ноћ било потиснуто, није му се враћао чак ни у најмрачнијим, најинтимнијим кутковима своје имагинације, али онда се Мајлс вратио, а с Мајлсом се вратило и сећање,...* (SPS 184)

(176a) *The magazine will come out four times a year, and I'll put up five thousand per issue, plus another five thousand for your annual salary.* (InE 40.2 / 446)

(176б) *Часопис ће излазити четири пута годишње, и за сваки број даћу пет хиљада долара, плус још пет за твоју годишњу плату.* (InS 26)

(177a) *Come to the point.* (SPE 73.5 / 466)

(177б) *Пређи на ствар.* (SPS 41)

(178a) *The news came on the evening of the twenty-fourth,...* (SPE 210.8 / 466)

(178б) *Вест је стигла увече двадесет четвртог,...* (SPS 109)

(179a) *That's where you come into it.* (InE 374.8 / 446)

(179б) *Ту ти улазиш у игру.* (InS 192)

Као и у случају дословне употребе, и овде налазимо коришћење глагола *to come* са прилошким одредбама за начин које потичу од других глагола који додатно спецификују начин кретања и одређују преводно решење. У овом случају ради се о решењима *изронити* (превод за *to come roiling*), *наваљивати* (за *to come rushing*), *распасти* (за *to come crashing down*), *доћи уз хук* (за *to come roaring*), што показују примери (180) – (183):

(180a) *...so many buried animosities came roiling to the surface in so many gusts of vehemence and vindictiveness...* (SPE 37.2 / 466)

(180б) *...толика количина прикривене одбојности је изронила у мноштву силовитих осветничких гејзира...* (SPS 24)

(181a) *...you can't help yourself, the memories come rushing in on you against your will,...* (InE 160.2 / 446)

(181б) *...не можеш то да избегнеш, сећања наваљују и против твоје воље,...* (InS 88)

(182a) *Let the house come crashing down around him, let his marriage burst into flames,...* (SPE 263.0 / 466)

(182б) *Нека му се посао распадне, нека му брак прождиру пламени језици,...* (SPS 133)

- (183a) *Unbidden, a forgotten verse from Ecclesiastes comes roaring into his consciousness.* (InE 293.3 / 446)
(183б) *Један заборављени, непозвани стих из Књиге проповедникове уз хук му долази у свест...* (InS 152)

Као преводни еквиваленти за уврежене фразе које садрже глагол *to come* коришћене су одговарајуће фразе у српском – *when it comes to* превођено је са *када је у питању*, *to come with the territory* са *ићи у рок службе*, *to come to mind* са *пасти /падати на памет*, а *come what may* са *штагод да се деси*, што видимо у примерима (184) – (187):

- (184a) *Not when it comes to food.* (InE 46.9 / 446)
(184б) *Када је храна у питању, није.* (InS 30)
- (185a) *I'm afraid it comes with the territory.* (InE 277.2 / 446)
(185б) *Бојим се да то иде у рок службе.* (InS 145)
- (186a) *If the cops show up, they'll toss our stuff out onto the street, things could get broken, Bing could go crazy, all sorts of unpleasant possibilities come to mind.* (SPE 441.4 / 466)
(186б) *Ако дође полиција, избациће нам ствари на улицу, биће лома, Бинг ће полудети, свакакве непријатности ми падају на памет.* (SPS 217)
- (187a) *...he cannot bring himself to do it, he mustn't do it, he will not do it, and come what may he will not enlist Cécile as an intermediary to carry the news to her mother, ...* (InE 336.5 / 446)
(187б) *...не може да се натера да то учини, неће то учинити, и штагод да се деси он неће Сесил осудити на улогу посредника, некога ко њеној мајци саопштава те вести, ...* (InS 172)

Поједини фразни глаголи и фразе које садрже глагол *to come* из енглеског језика превођени су глаголима из српског који нису део фразе – *to come across* превођено је глаголом *налетети*, *to come across as* глаголом *деловати*, *to come up* глаголом *искрснути*, *to come back to life* глаголима *оживети* и *оживљавати*, *to come to think* глаголом *подсећати*, *to come out* глаголом *признати*, *to come down* глаголом *свести (се)*, *to come up with* глаголом *смислити*, *to come to know* глаголом *упознати*, *to come next* глаголом *уследити*, *to come from* глаголом *потицати* и преводе ових фраза срећемо у примерима (188) – (198):

- (188a) *...and I figured it was inevitable that sooner or later I would begin reading about the books he had written or come across something he had published in a magazine...* (InE 108.0 / 446)

- (1886) ...и деловало ми је да ћу, пре или касније, неминовно наићи на његово име док будем читао о књигама које је написао, или када **будем налетео** на нешто његово у часописима... (InS 63)
- (189a) *By temperament or circumstance, both mother and daughter **come across** as modest and reserved...* (InE 279.9 / 446)
- (1896) *По темпераменту или у датим околностима, и мајка и ћерка **делују** смерно и повучено...* (InS 146)
- (190a) *...and if something urgent **comes up**, you can call me and reverse the charges.* (InE 91.2 / 446)
- (1906) *...или ако нешто непланирано **искрне**, можеш ме позвати телефоном на мој рачун.* (InS 51)
- (191a) *He who has denied himself so much for so many years, who has been so stolid in his abnegations, who has taught himself to rein in his temper and drift through the world with cool, stubborn detachment has slowly **come back to life** in the face of her emotional excesses...* (SPE 22.7 / 466)
- (1916) *Он који је себи ускратио толико тога протеклих година, и који је био толико озбиљан у својим одрицањима, који је научио да влада властитим темпераментом и да иде кроз свет хијадно и упорно равнодушан, осећа како га **оживљавају** њени емотивни испади...* (SPS 17)
- (192a) *You are shut off from the world for hours every day, inhabiting what you **come to think** of as an airless bubble...* (InE 144.7 / 446)
- (1926) *Свакога дана сатима си изолован од света, настањујеш нешто што те **подсећа** на безваздушни балон...* (InS 81)
- (193a) *He couldn't **come out** and bluntly declare that his mother hadn't wanted him, could he?* (SPE 91.3 / 466)
- (1936) *Није могао **да призна**, да брутално изјави да га мајка није желела, зар не?* (SPS 49)
- (194a) *What it **comes down** to is the following: How much can I afford to lose?* (InE 40.2 / 446)
- (1946) *Све ово **своди се** на следеће: колики је губитак који могу себи да приуштим?* (InS 26)
- (195a) *A brief cover letter informed me that he had at last **come up with** a title, 1967...* (InE 134.8 / 446)
- (1956) *У кратком пропратном писму обавестио ме је да је, ако ништа друго, **смислио** наслов књизи, 1967...* (InS 77)
- (196a) *It shouldn't concern him, but now that he **has come to know** Alice, he hopes it is the end...* (SPE 200.3 / 466)
- (1966) *То не би требало да га се тиче, али сада кад **је упознао** Алис, нада се да је то крај...* (SPS 102)

(197a) *I wondered what could possibly **come next**.* (InE 115.1 / 446)

(197б) *Путам се шта ли би могло **да уследи**.* (InS 66)

(198a) *...he was a lifelong New Yorker, born into a modicum of wealth whereas she **came from** little or nothing, the daughter of a man who worked as the manager of a hardware store, ...* (SPE 89.1 / 466)

(198б) *...он је целог живота живео у Њујорку, рођен у релативном обиљу, док **је она** **потицала** из породице која је имала мало или ништа, кћерка човека који је радио у продавници, ...* (SPS 48)

Поред овога, срећемо и петнаестак других, разноликих преводних решења као могућности за превод глагола *to come* у пренесеној употреби, а међу њима су: *десити се, добити, допрети, вадити, изговорити, имати, испадати, појавити се, понашати се, пружити, схватити, трајати, указати се, укључити, упутити* и *чути*. У четири случаја превођења метафоричне употребе овог глагола срећемо и нулти однос према циљном језику. Нека од наведених решења илуструју примери (199) – (206):

(199a) *But only if, and only when, and until **that moment comes**, he is determined to go on playing cards with the devil.* (InE 279.9 / 446)

(199б) *Али само ако се то деси, и када **се деси**, а док се не деси, одлучан је у намери да заигра карте с ђаволом.* (InS 146)

(200a) *Fear made me blind, and whatever sense I had of him must have **come** to me through my pores, ...* (InE 95.3 / 446)

(200б) *Од стаха сам ослепео, тако да ми је оно што сам запазио у вези с њим морало **допрети** кроз поре, ...* (InS 54)

(201a) *Literary magazines **came** in numerous shapes and guises, ...* (InE 33.9 / 446)

(201б) *На крају крајева, **има** много разних књижевних часописа, ...* (InS 22)

(202a) *Toward the end of the meal, a look of discomfort **comes** over Bing's face.* (SPE 188.8 / 466)

(202б) *Пред крај обода, на Бинговом лицу **се појављује** израз нелагоде.* (SPS 97)

(203a) *...and with our scheduled dinner looming up on the immediate horizon, my chance would **come** soon enough.* (InE 230.0 / 446)

(203б) *...а како се дан наше заказане вечере убрзано приближавао, ускоро ће ми **се** за то **пружити** прилика.* (InS 121)

(204a) *It all **came to him** in a sudden, epiphanic burst when he was sixteen years old.* (SPE 111.7 / 466)

(204б) *Схватио је то у изненадном тренутку просветљења кад му је било шеснаест година.*
(SPS 61)

(205а) *The pause lasted several months (difficult months, anguished months), and then one night the solution came to me.* (InE 128.2 / 446)

(205б) *Пауза је трајала неколико месеци (тежких и мучних месеци), а онда ми се, једне ноћи, указало решење.* (InS 73)

(206а) *...and again he told her the Cuban-American-Eskimo look was destined to stay in fashion for years to come.* (SPE 308.9 / 466)

(206б) *...а онда јој је непрекидно понављао како њен кубанско-америчко-ескимски изглед свакако неће изаћи из моде још много година Ø.* (SPS 157)

Поред специфичности које испитивање превођења глагола *to come* показује, попут већег броја инстанци метафоричне употребе у односу на дословну, подударана најчешћег преводног решења у дословној и метафоричној употреби, као и њиховог додатног подударана са најчешћим преводним решењем у превођењу ван контекста, превођење овог глагола ипак наставља својеврсни „тренд“ који смо сретали и код претходних глагола – разноврсност преводних решења много је већа у случају превођења пренесене, „нефизичке“ употребе. И код превођења и дословне и метафоричне употребе глагола *to come* срећемо велики број глагола људског кретања из српског, што нам говори о сличном третману кретања у два језика.

6. 3. 6. Превођење глагола *to leave*

Када је у питању глагол *to leave*, у корпусу срећемо укупно 133 случаја његовог превођења, при чему се у прилично великом броју од 95 примера (71,43%) ради о дословној употреби, док се у 23 случаја (17,29%) о пренесеној употреби – поред овога, налазимо и 15 примера (11,28%) који су означени као прелазни случајеви, тј. случајеви са елементима дословне и метафоричне употребе. Када су у питању случајеви дословне употребе најчешће преводно решење јесте глагол *отићи*, са укупно 39 примера (29,32%), што се поклапа и са најчешћим преводним решењем у експерименту превођења без контекста (додуше у знатно мањем проценту

учесталости). Ово преводно решење одражава потребу да се нагласи аблативна компонента значења глагола *to leave*, тј. одлазак са одређене тачке, односно из омеђеног простора. Понекад је потребно да се уз глагол *отићи* у превођењу глагола *to leave* употреби и предлог *из*. Примери (207) – (210) илуструју превођење глагола *to leave* глаголом *отићи*:

(207a) *Walker decides to give her a quarter of an hour, and if she hasn't returned to the table by then, he will get up and leave.* (InE 253.2 / 446)

(207б) *Вокер одлучи да јој да петнаест минута, па ако се до тада не врати, устаће и отићи ће.* (InS 132)

(208a) *That's why I left in such a hurry.* (InE 270.1 / 446)

(208б) *Зато сам толико и журио да одем.* (InS 141)

(209a) *I wondered how long he had gone on drinking after I left the dining room.* (InE 438.0 / 446)

(209б) *Питала сам се колико је дуго још пио пошто сам отишла из трпезарије.* (InS 224)

(210a) *It's true that he left Providence the following morning, but he didn't go to California to see his mother.* (SPE 47.0 / 466)

(210б) *Тачно је да је отишао из Провиденса следећег јутра, али није отишао у Калифорнију да посети мајку.* (SPS 28)

На сличан начин, аблативна компонента одржана је и у 11 случајева превођења овог глагола глаголима *изаћи* и *излазити* уз предлог *из*, исто толико примера превођења глаголом *напустити*, 6 случајева превођења глаголима *поћи* и *полазити*, 4 случаја превођења глаголом *кренути* и 3 примера превођења глаголом *отпутовати*, што видимо у примерима (211) – (217):

(211a) *But if you don't talk, Adam, I'm going to stand up and leave this room, and you'll never see me again.* (InE 296.8 / 446)

(211б) *Али ако ми не будеш рекао, Адаме, изаћи ћу из ове собе и никада ме више нећеш видети.* (InS 154)

(212a) *I hadn't even left the house, and already I had been expunged from his mind.* (InE 442.7 / 446)

(212б) *Још нисам ни изашла из куће, а он ме је већ избацио из својих мисли.* (InS 228)

(213a) *I left the police station convinced that the matter would soon be closed.* (InE 103.3 / 446)

(213б) *Напустио сам полицијску станицу сигуран да ће све ускоро бити завршено.* (InS 58)

(214a) *He left Paris after sixty-eight and started teaching in London.* (InE 402.8 / 446)

(214б) *Напустио је Париз после шездесет осме и почео да предаје у Лондону.* (InS 204)

(215а) *That must have come toward the end, when we were about to leave or had already gone downstairs, but I have no memory of leaving and no memory of saying good-bye to them.* (InE 21.6 / 446)

(215б) *То је морало бити већ пред крај, када је требало да пођемо, или када смо већ сишли, али у сећању немам ништа о томе да смо отишли, или да сам се поздравио с њима.* (InS 16)

(216а) *I was smoking a cigarette and looking out at the people, [...] wondering what on earth I was doing there, and thinking that perhaps it was time to leave.* (InE 9.4 / 446)

(216б) *Пушио сам цигарету и посматрао људе, [...] питао сам се шта ја, побогу, ту радим, и није ли можда време да кренем.* (InS 10)

(217а) *Simon left last night, back to L.A. to teach his film history class,...* (SPE 380.0 / 466)

(217б) *Сајмон је отпутовао синоћ, вратио се у Лос Анђелес да држи предавања из историје филма,...* (SPS 189)

Нешто је сложеније превођење глагола *to leave* глаголима *остављати* и *оставити* (који такође има наглашену аблативну компоненту), где, између осталог срећемо и 15 примера које смо означили као прелазне. Укупан број инстанци превођења овим глаголом је 30 (22,56%), а у оквиру овог броја можемо изоловати најмање четири подгрупе. У оквиру прве налазимо 7 примера које можемо да означимо као примере дословне употребе, што видимо у примерима (218) и (219) – ова решења срећемо онда када глагол *to leave* одражава значење „to have a remainder to cause or allow to remain“ у чијем средишту није људско кретање. Сличан је случај и са 7 примера у којима је оно што се оставља *порука*, што приказују примери (220) и (221). У овим случајевима значење може да изађе из граница описивања физичке стварности, јер у модерним средствима комуникације порука која може да се остави не мора да постоји као ентитет у простору:

(218а) *...to go to bed early every night, to change the oil in the car at regular intervals, to read the books he left for her.* (SPE 186.4 / 466)

(218б) *...да рано иде на спавање, да редовно мења уље у аутомобилу, да чита књиге које јој је оставио.* (SPS 95)

(219а) *...he hears Alice shrieking at someone to back off and leave her computer alone, and he hears the cops yelling...* (SPE 450.4 / 466)

(219б) *...чује како Алис врши на некога да се склони и остави њен компјутер, и чује полицајце како вичу...* (SPS 222)

- (220a) *Sorry because he was too flustered to leave a proper message?* (SPE 295.4 / 466)
(220б) *Извини што не могу да оставим нормалну поруку јер сам пијан као летва.* (SPS 148)

- (221a) *And now she's gone, Mary-Lee says, and he's left a message on my machine saying he'll call me back.* (SPE 296.9 / 466)
(221б) *И она је сад отишла, каже Мери-Ли, а он је оставио поруку на секретарици у којој каже да ће ме опет звати.* (SPS 149)

Следећа група од 13 примера тиче се остављања особа (често као фраза *to leave alone* преведена фразом *оставити на миру*) – са једне стране, ова употреба може да има физичку компоненту одласка, али садржи и метафоричну, често емотивну димензију *изласка* из нечијег личног простора, те се може повезати са сликовном схемом ПОСУДЕ и са метафорама ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ И ЉУБАВ ЈЕ ПУТОВАЊЕ. Ову групу илуструју примери (222) и (223). Последња група има само три примера која можемо сматрати потпуно пренесеним, као што показује пример (224):

- (222a) *...she explains to you now, she left him because he wasn't a kind enough lover.* (InE 212.1 / 446)
(222б) *Сада ти објашњава, оставила га је јер је као љубавник био непријатан и хладан.* (InS 111)
- (223a) *Keep your mouth shut, he says to himself, leave the poor woman alone.* (InE 345.8 / 446)
(223б) *Зачени и остави сироту жену на миру, говори себи, остави сироту жену на миру.* (InS 177)
- (224a) *If one leaves nothing to the imagination, the other dwells exclusively in the realm of the imagination,...* (SPE 328.5 / 466)
(224б) *Ако фотографија ништа не оставља машти, цртеж постоји једино у домену маште,...* (SPS 165)

У осталим примерима дословне употребе срећемо глаголе *вратити се*, *доћи*, *иселити се* и *ићи* у служби преводних решења, као и три случаја у којима налазимо нулти однос. Ово илуструју примери (225) – (227). Овде треба напоменути да у примеру који илуструје нулти однос он није био нужно решење, јер је изостављен део реченице који се могао несметано превести на српски:

- (225a) *She left for Florida on the third, two days ago.* (SPE 320.5 / 466)
(225б) *На Флориду се вратила трећег, пре два дана.* (SPS 162)

(226a) *No, **don't leave**. I don't want you **to leave**.* (InE 262.7 / 446)

(226б) *Не, **немој ићи**. Не желим **да идеш**.* (InS 137)

(227a) *As I stood up from my chair and **left the room**, he was still talking,...* (InE 435.6 / 446)

(227б) *Кад сам устала од стола **Ø** он је још увек говорио,...* (InS 224)

Иако је примера метафоричне употребе знатно мање, и код њих бележимо сличну појаву као и код већине претходних глагола, а то је висок степен хетерогеничности преводних решења и недостатак једног константног преводног решења. Међу решењима срећемо и неколико глагола људског кретања – код употребе глагола *изаћи* и *отићи* као преводног решења бележимо концептуализацију живота као ПОСУДЕ, у случају глагола напустити срећемо се са концептуализацијом живота као ПОСУДЕ или ПУТОВАЊА, као и људског тела као ПОСУДЕ, што видимо у примерима (228) – (231):

(228a) *...the thirty-year-old assistant professor who entered her life more than eighteen months ago and **left it** this past April,...* (InE 210.7 / 446)

(228б) *...тридесетогодишњим доцентом који је у њен живот ушао пре више од годину и по, и из њега **изашао** овог априла,...* (InS 111)

(229a) *He never stopped loving her, he says, and now that she **has left** this world, he feels that a part of him has left it with her.* (InE 407.5 / 446)

(229б) *Каже да никада није престао да је воли, а сада када је **напустила** овај свет, осећа као да је део њега **отишао** с њом.* (InS 205)

(230a) *She **left** the world at the right time.* (SPE 242.4 / 466)

(230б) ***Напустила је** свет у правом тренутку.* (SPS 124–125)

(231a) *He looked so drained . . . so worn out when he said that to me, I could see he'd taken a bad turn, that his strength was beginning **to leave** him.* (InE 239.5 / 446)

(231б) *Изгледао је страшно исцрпљено... толико се замакао док је говорио, тада сам видела да му се стање погоршава и да га снага **напустила**.* (InS 126)

Поред овога, срећемо и друга преводна решења – глагол *изузети* као решење за *to leave out*, код кога се прича концептуализује као ентитет или ПОСУДА, глагол *обележити* као преводно решење за *to leave mark*, глагол *потрести* за *to leave shaken*, *бити равнодушан* или *бити стран* као решење за *to leave cold*, као и глагол *препустити*, што видимо у примерима (232) – (237):

(232a) *He is discovering that the best way to get to know them is **to leave** himself out of it, to ask questions rather than give answers, to make them talk about themselves.* (InE 288.6 / 446)

(232б) *Открива како је најбољи начин да их упозна **да** себе **изузме** из приче, да поставља питања уместо да даје одговоре, да их натера да више говоре о себи.* (InS 150)

(233a) *...and the ghost of Karl Nordstrom was the fifth member of the household, an absent spirit who **had left** his **mark** on Bobby...* (SPE 34.4 / 466)

(233б) *...а дух Карла Нордстрома био је пети члан њиховог домаћинства, одсутни дух који **је обележио** Бобија...* (SPS 23)

(234a) *Walker's confession **left me shaken** and filled with sorrow.* (InE 113.8 / 446)

(234б) *Вокерова исповест ме **је потресла** и испунила тугом.* (InS 66)

(235a) *As far as I could tell, the prospect of publishing a magazine **left him cold**, and because he was indifferent,...* (InE 44.8 / 446)

(235б) *Колико ми се чини, он је према идеји о покретању часописа **био сасвим равнодушан**,...* (InS 28)

(236a) *...and the idea of cruising for some pickup in a gay bar **leaves him cold**.* (SPE 371.7 / 466)

(236б) *...а помисао да покуша да покупи некога у геј бару **потпуно му је страна**.* (SPS 185)

(237a) *As for the name of the magazine, I wrote down several possibilities, wanting **to leave** the choice to Born,...* (InE 46.1 / 446)

(237б) *Што се назива часописа тиче, записао сам неколико могућности у жељи да Борну **препустим** избор,...* (InS 29)

Све ово показује да превођење глагола *to leave* наставља тренд који је поставила већина досад анализираних глагола, а то је појављивање константнијег решења само у случају дословне употребе, као и појава довољно великог броја глагола кретања из српског као преводних решења.

6. 3. 7. Превођење глагола *to jump*

Примера превођења глагола *to jump* у корпусу има знатно мање у односу на све досад анализиране. Од свега 20 примера у 12 случајева (60%) срећемо се са дословном употребом, а у преосталих 8 (40%) са пренесеном. Када су у питању примери дословне употребе, у већини случајева (9 реченица, односно 45% свих

реченица за овај глагол) ради се о превођењу глаголима *скочити* и *скакати*, што се уједно подударе са најчешћим преводним решењем у експерименту превођења ван контекста. Занимљиво је да је у сваком од ових примера уз глагол ишао један од предлога *into*, *in*, *off*, *out*, *on*, а само су у три случаја предлози *out*, *in* и *into* довели до префиксације у српском и резултовали преводним решењима *искочити* (*out*) и *ускочити* (*in* и *into*). У осталим случајевима углавном је коришћен предлог након глагола *скочити*. Ово илуструју примери (238) – (241):

(238a) *...then tiptoed out of the bungalow, **jumped into** the water, and drowned.* (InE 160.0 / 446)

(238б) *...на прстима је изашао из бунгалова, **скочио у** воду и удавио се.* (InS 88)

(239a) *He **jumps out** of his chair and rushes to open the door before she has time to knock.* (InE 294.0 / 446)

(239б) ***Скаче са** столице и жури према вратима да их отвори пре него што она стигне да покуца.* (InS 153)

(240a) *But Bing loved the pictures, he thought they were stupendous, a bold, extraordinary breakthrough, and because he spontaneously **jumped off** the bed and kissed her...* (SPE 331.2 / 466)

(240б) *Али Бингу су се слике веома допале, сматрао је да су снажне, смеле, и због тога што спонтано **скочио с** кревета и пољубио је...* (SPS 166)

(241a) *All you have to do is **jump in** a cab, drive out to Brooklyn, and knock on the door.* (SPE 225.5 / 466)

(241б) *Све што треба јесте да **ускочиш у** такси, одеш до Бруклина и покуцаш на врата.* (SPS 116)

Од осталих примера дословне употребе, срећемо један случај нултог односа између два језика, док друга два примера под неким околностима можемо сматрати прелазним решењима, јер садрже идиоматичне компоненте – прва је превођење фразе *to jump into one's clothes* фразом на брзину *навући градеробу*, док се у другом случају *to jump on a plane* преводи *са сести на авион* – ни у једном од ова два случаја не ради се о скакању, иако имамо физичку компоненту кретања. Ова три случаја видимо у примерима (242) – (244):

(242a) *...and Morris just sat there, frozen in the seat of his rented car, not daring to roll down the window and call out to Miles, not daring **to jump out** and run after him,...* (SPE 269.8 / 466)

(242б) *...и Морис је непомишно седео на седишту изнајмљеног аутомобила, не усудујући се да позове Мајлса, да **Ø** потрчи за њим,...* (SPS 137)

(243a) ...*he would still be lying next to her – rather than bounding from the bed, **jumping into his clothes, and scrambling to get out of there.*** (InE 307.7 / 446)

(243б) ...он би наставио да лежи крај ње – уместо тога, скочио је с кревета, **на брзину навукао одећу** на себе и изјурио одатле што је брже могао. (InS 159)

(244a) *It grieves him that Morris and Willa have not **jumped on a plane** and flown off to any of the several spots where Miles has parked his bones...* (SPE 133.0 / 466)

(244б) *Растужило га је кад Морис и Вила нису истог трена **сели на авион** и отишли до било којег од неколико места где се Мајлс задржавао...* (SPS 70–71)

Када је у питању метафоричка употреба, глагол *скакати* срећемо у три примера и метафоричност постаје видљива на основу контекста у којем је дати глагол употребљен. У једном од тих примера глагол је употребљен метафорично као део фразе *to jump out of one's shoes* и у том случају као преводно решење срећемо фразу из српског *искочити из коже*. Поред овога, два случаја употребе глагола *to jump* са предлогом *at* преведена су глаголима *грабити* и *искористити*, који на најбољи начин описују жељено значење у циљном језику. Преостала три преводна решења у случају пренесене употребе су *појавити се* и *прукључити се* (као преводи за *to jump in*) и *прећи* (као превод за *to jump into*). Све ово илуструју примери (245) – (251):

(245a) *His anger is simply too great, and so he **jumps off** the cliff and begins talking about Cedric Williams and Riverside Drive...* (InE 345.8 / 446)

(245б) *Његов гнев је једноставно превелик и он **скаче** с руба провалије и почиње да говори о Седрику Вилијамсу и Риверсајд драјву...* (InS 177)

(246a) ...*and because you resist the idea of spending forty hours a week in an office with a tie around your neck, you **jump at** the first opportunity that presents itself.* (InE 139.8 / 446)

(246б) ...и пошто ти се не мили идеја да четрдесет сати недељно проводиш у канцеларији, у оделу с краватом, **грабиш** прву прилику која ти се указује. (InS 78–79)

(247a) *It was nice while it lasted and all that, but this was the chance she'd been waiting for, and she'd be a fool not to **jump at** it.* (SPE 130.1 / 466)

(247б) *Било је лепо док је трајало и све то, али то је прилика коју већ дуго чека и била би Иуда кад је не **би искористила.*** (SPS 69–70)

(248a) *It makes me want to **jump out of my shoes.*** (InE 178.8 / 446)

(248б) *Пожелим да **искочим из коже.*** (InS 96)

(249a) ...*and then **in jumped** the fair-skinned Andy with his blond curls and short, chubby frame,...* (InE 164.4 / 446)

(249б) ...а онда **се појавио** светлопути Енди с плавим локнама, буџмаст и набијен, ... (InS 90)

(250а) ...but when I **jumped in** and started mentioning some of the writers I was planning to solicit work from for the first issue, Born cut me off in mid-sentence and told me never to discuss business while eating, ... (InE 57.0 / 446)

(250б) ...али када сам **се прикључио** и поменуо неке од писаца које планирам да ангажујем за први број, Борн ме је грубо прекинуо рекавши ми да, док једем, никада не разговарам о послу... (InS 34)

(251а) ...when she reached the point at which she was beginning to play mothers, she **jumped into** television, starring in a weekly series called *Martha Kane, Attorney-at-Law*, ... (InE 289.7 / 466)

(251б) ...кад је стигла до тачке када је почела да добија улоге мајки, **прешла на телевизију** и заиграла у серији под називом *Марта Кејн, адвокат*, ... (InS 146)

Иако заступљен са много мањим бројем примера, и глагол *to jump* потврђује да метафорична употреба изискује употребу већег броја преводних решења, јер нам контекст врло често одређује и приступ – видимо да се и даље у одређеном броју примера ради о употреби глагола кретања, али су они знатно различитији у односу на оне који су коришћени за превод дословног значења, где *скочити* и *скакати* доминирају.

6. 3. 8. Превођење глагола *to climb*

Примера превођења глагола *to climb* је још мање, свега 16, од чега се у 11 случајева (68,75%) ради о опису физичког покрета, а само у 2 примера (12,5%) о преводу метафоричке употребе, док су 3 примера означена као прелазна (18,75%). Од 11 примера дословне употребе, 5 пута (31,25%) срећемо превод глаголима *пењати се* и *попети се*, што је уједно и најчешће преводно решење, а и решење које најчешће срећемо у претходном експерименту. Примери (252) – (254) илуструју ове случајеве:

(252а) I **climbed** the rickety stairs, I knocked on his door. (InE 392.6 / 446)

(252б) **Попела** сам **се** шкрипавим степеницама, покуцала му на врата. (InS 199)

(253a) *Now it is December thirty-first, late morning on the final day of 2008, and as he steps off the No. 1 train and **climbs** the stairs to Broadway and Seventy-ninth Street,...* (SPE 211.5 / 466)

(253б) *Сад је тридесет први децембар, касно јутро последњег дана 2008. године, и док силази из воза број 1 и степеницама **се пење** до Бродвеја и Седамдесет девете улице,...* (SPS 109)

(254a) *And yet, sometime later, when the mourners have taken their seats in the auditorium and Marty **climbs** onto the stage to deliver his eulogy,...* (SPE 214.5 / 466)

(254б) *А ипак, нешто касније, кад ожаловљени заузму места у аудиторијуму, а Марти **се погне** на бину да одржи говор,...* (SPS 111)

Иако код свих осталих случајева који су означени као дословни срећемо са физичким манифестацијама кретања, неке од ових примера можемо сматрати и прелазним решењима, са пренесеним компонентама, јер *to climb into bed* поред описа уласка у кревет може да садржи и додатне конотације, а код фразе *to climb into one's clothes* не срећемо пењање у дословном смислу овог глагола, већ глагол представља део конвенционализоване идиоматичне конструкције. Преводна решења дословних и прелазних случајева укључују: *вратити се узбрдо, лећи поред, обући, успузати, устати* и *ући*, као и један случај са нултим односом, а све ово илуструју примери (255) – (261):

(255a) *There was no point in waiting for the ambulance now, so I **climbed back up** the hill toward Broadway and headed downtown.* (InE 99.2 / 446)

(255б) *Није више било смисла чекати хитну помоћ, па сам **се вратио узбрдо** према Бродвеју и пошао према граду.* (InS 56)

(256a) *...imagine what he must feel when she takes off her clothes and **climbs into bed** with him.* (SPE 144.3 / 466)

(256б) *...како ли је тек њему кад се она свуче и **легне** поред њега.* (SPS 76)

(257a) *...and she moves cautiously so as not to wake them, pulling off her overcoat and the flannel nightgown under it and then **climbing into** a pair of old jeans and a thick cotton sweater,...* (SPE 178.0 / 466)

(257б) *...на хода опрезно пазећи да их не пробуди, скида огртач и фланелску спаваћницу, **облачи** старе фармерке и дебели вунени џемпер,...* (SPS 92)

(258a) *Heracles **climbed into** the monster's belly and cut it to bits.* (InE 313.1 / 446)

(258б) *Херкул се **успузао уз** стомак звери и исекао је на комаде.* (InS 161)

(259a) *He **climbed out of bed**, opened the door of his room, and then hesitated.* (SPE 41.4 / 466)

(259б) *Устао је, отворио врата своје собе и застао.* (SPS 26)

(260a) *They talk about it on January third, a few hours after Pilar **climbs onto** the bus and heads back to Florida, ...* (SPE 360.0 / 466)

(260б) *Разговарају о овоме трећег јануара, неколико сати пошто је Пилар **ушла у** аутобус за Флориду, ...* (SPS 180)

(261a) *She took him upstairs to her bedroom after dinner, trepidation mounting in her with each step they **climbed**, ...* (SPE 329.8 / 466)

(261б) *Posle večere povela ga je na sprat, u svoju sobu, sa svakim korakom **Ø** obuzimala ju je sve jača **trema**, ...* (SPS 166)

Два случаја која су означена као потпуно метафорична и у оба случаја се ради о концептуализацији стварања текста као својеврсног путовања које се, између осталог, састоји и од преласка преко узвишеног терена (у оквиру метафоре ПИСАЊЕ ЈЕ ПУТОВАЊЕ), који метафорично описује тешкоће у писању. Преводна решења која у овим примерима срећемо су *стати на реп* и *понети се*, што видимо у примерима (262) и (263):

(262a) *I'm hoping that a talk with you might give me the courage **to climb over** it [a book] or tear it down.* (InE 110.9 / 446)

(262б) *...на се надам да би разговор с тобом могао да ме охрабри **да** јој [књизи] **станем на реп** и савладам је.* (InS 64)

(263a) *For the past three years, the dissertation has been an end in itself, the mountain she set out **to climb**, but she has rarely thought about what would happen to her after she reached the top.* (SPE 434.1 / 466)

(263б) *У претходне три године дисертација је била сама себи циљ, планина на коју је одлучила да **се понне**, и ретко се питала шта ће се десити кад је буде савладала.* (SPS 214)

Узимајући у обзир чињеницу да бројеви примера у две категорије нису сразмерни, закључци везани за превођење овог глагола могу се свести на чињеницу да међу дословним примерима налазимо преводно решење које се слаже са експериментом превођења без контекста, као и да већина преводних решења остаје у домену глагола кретања.

6. 3. 9. Превођење глагола *to travel*

Сличну ситуацију у погледу броја и дистрибуције примера налазимо и код превођења глагола *to travel*. Има 17 примера превођења овог глагола, од чега је он у 14 случајева (82,35%) употребљен дословно, а у свега 3 случаја (17,65%) пренесено. За разлику од претходног глагола, овде нема примера који су означени као прелазни, што ситуацију чини много јаснијом. У дословној употреби најчешће решење је глагол *путовати*, који је у једном случају доживео префиксацију у *отпутовати* (због потребе да се употреби свршени облик) и њега срећемо у 8 примера (47,06%). Као и код претходног глагола, ово се поклапа са најчешћим преводним решењем из експеримента превођења ван контекста. Остала преводна решења дословне употребе јесу глаголи *возити се*, *прелазити* (за *to travel across*), *стићи* и *прећи* и синтагма *бити на путу*. Ово видимо у примерима (264) – (270):

(264a) *When he **hasn't been traveling**, he has felt listless and without motivation, with no desire to return to his desk and start writing again.* (SPE 226.9 / 466)

(264б) *Кад **не нутује**, осећа се безвољно и немотивисано за било шта, без жеље да се врати за писаћи сто и пише.* (SPS 117)

(265a) *My new benefactor was angry, seething with irritation over whatever crisis was forcing him **to travel** to Paris tomorrow, ...* (InE 52.9 / 446)

(265б) *Мој нови добротинитељ био је љутит. Његов бес изазвао је проблем због кога је сутрадан морао **да отнутује** у Париз...* (InS 33)

(266a) *About fifteen miles from the house, **traveling** along a twisty, hilly, backcountry road, the car ran out of gas.* (SPE 30.2 / 466)

(266б) *Десетак километара пре циља, док су **се возили** брдовитим локалним путем пуним кривина, нестало им је горива.* (SPS 20)

(267a) *...and as the car **travels across** the Brooklyn Bridge and he looks at the immense buildings on the other side of the East River, ...* (SPE 462.0 / 466)

(267б) *...и док ауто **прелазу** преко Бруклинског моста, посматра огромне зграде с друге стране реке, ...* (SPS 227)

(268a) *It is the first Monday of the new year, January fifth, and she has just **traveled** into Manhattan to begin another five-hour stint at PEN headquarters.* (SPE 346.1 / 466)

(268б) *Први је понедељак у новој години, пети јануар, и управо је **стигла** на Менхетн на још једну петосатну сесију у седишту ПЕН-а.* (SPS 173)

(269a) *For all the distance he **has traveled**, he might just as well have come to a foreign city, a city anywhere else in America.* (SPE 203.7 / 466)

(269б) *Имајући у виду колики је пут **прешао**, могао је комотно доћи и у неки непознати град, град било где у Америци.* (SPS 103)

(270a) *...and whenever the band is **traveling**, Miles will be in charge.* (SPE 361.5 / 466)

(270б) *...а кад **буду на путу**, Мајлс ће водити радњу.* (SPS 180)

Три примера метафоричне употребе исказују три занимљива начина на који се путовање користи као концепт у другим доменима: у случају када се ради о путовању по временској оси (што функционише у оквиру појмовних метафора ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ и ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ) срећемо преводно решење *враћати се*; и друго преводно решење, *превалити дуг пут*, можемо повезати са исте две појмовне метафоре, док се у трећем случају срећемо са решењем *путовати*, при чему се људске мисли концептуализују као путање по којима се може путовати, што се може применити и на први случај. Ова три примера су (271) – (273):

(271a) *Third: sobbing, as her mind **travels back** to the road and she fills in the missing parts of the picture,...* (SPE 421.9 / 466)

(271б) *Трећа: јецање док **се** у мислима **враћа** на пут и попуњава делове слике који су недостајали,...* (SPS 208)

(272a) *She was a woman in full possession of herself, a woman who **had traveled great distances** in the years since Walker had known her.* (InE 389.2 / 446)

(272б) *Сада је то била самосвесна жена, жена која **је превалила дуг пут** од оног доба кад ју је Вокер познавао.* (InS 198)

(273a) *She is advancing now, **traveling** deeper and deeper into the netherworld of her own nothingness,...* (SPE 323.0 / 466)

(273б) *Сада добро напредује, **путује** све дубље у доњи свет сопственог ништавила,...* (SPS 163)

Као и у претходном случају, имајући у виду да бројеви примера у две анализиране категорије нису сразмерни, закључци везани за превођење овог глагола могу се свести на то да међу дословним примерима налазимо једно доминантно преводно решење које се уједно слаже са експериментом превођења без контекста, као и да већина преводних решења остаје у домену глагола кретања.

6. 3. 10. Превођење глагола *to return*

За разлику од претходна три глагола, код глагола *to return* поново срећемо већи број примера, укупно 64, од чега се у 51 примеру (79,69%) радило о дословној, а у само 13 случајева (20,31%) о метафоричној употреби. Најдоминантније преводно решење на нивоу свих примера, као и на нивоу обе анализиране групе, дословне и пренесене, јесте исто оно до којег смо дошли и у експерименту превођења ван контекста, *вратити се*, односно *враћати се*. У значењу „to bring, give, put or send sth back to sb/sth“ срећемо преводно решење *враћати* (4 примера), али она неће бити анализирана јер се директно не тичу људског кретања. Што се тиче преводних решења *вратити се* и *враћати се* у дословној употреби, налазимо их у чак 41 примеру (64,06%), што илуструју примери (274) – (277):

(274a) ...and by the time I reached the dining room table, which was no more than ten or twelve feet from the sofa, **he had already returned**. (InE 90.1 / 446)

(274б) ...и док сам дошао до трпезаријског стола, удаљеног не више од три-четири метра од софе, он **се већ вратио**. (InS 51)

(275a) Then you **return** to your desk. (InE 151.3 / 446)

(275б) Затим **се враћаи** за пулт. (InS 84)

(276a) After this dispiriting talk with Margot, he **returns** to his room at the hotel and mopes around for a few hours,... (InE 325.4 / 446)

(276б) После овог обесхрабрујућег разговора с Марго, **враћа се** у собу и развлачи се по њој наредних неколико сати,... (InS 169)

(277a) ...the night when they **returned** to the house around ten o'clock and Alice asked them up to her room to watch a movie,... (SPE 313.5 / 466)

(277б) ...оне вечери кад су **се вратили** око десет, па их је Алис позвала да заједно гледају филм... (SPS 159)

Од осталих преводних решења у дословној употреби срећемо глаголе *доћи* и *долазити* (због могућности глагола *to return* да изразе адлативну компоненту кретања) и *бити* (у значењу „бити присутан“), као и синтагма *поново доћи*, што

видимо у примерима (278) – (281). У примеру (282) можемо да видимо и једини пример у коме налазимо нулти однос:

(278a) *For several minutes, I remained in my chair, expecting Margot **to return** in order to show me out,...* (InE 70.2 / 446)

(278б) *Неколико минута остао сам да седим у очекивању **да** Марго **дође** и испрати ме,...* (InS 41)

(279a) *On the first morning after crossing the Atlantic, he **returns** to the hotel he stayed in for several weeks during his first visit to Paris two years before.* (InE 242.7 / 446)

(279б) *Првог јутра након што је прешао Атлантук **долази** у хотел у коме је боравио неколико недеља током своје прве посете Паризу две године раније.* (InS 128)

(280a) *...and because you will be leaving the country in approximately one month, not **to return** for an entire year, this is your only chance,...* (InE 214.0 / 446)

(280б) *...и зато што ћеш за месец дана отпутовати, и нећеш **бити** ту целе године, ово ти је једина шанса,...* (InS 112)

(281a) *...but when Miles **returned** to California six months later, Flaherty was gone,...* (SPE 97.7 / 466)

(281б) *...али кад је Мајлс после шест месеци поново **дошао** у Калифорнију, Флаерти је отишао,...* (SPS 52)

(282a) *...and he knows that if he stays behind he will do nothing but sulk in the apartment **until she returns**.* (SPE 61.6 / 466)

(282б) *...а такође зна да ће се, ако буде остао, развличити по кући лоше расположен **Ø**.* (SPS 36)

У метафоричкој употреби срећемо исто доминантно преводно решење – глаголе *враћати се* и *вратити се*, у 12 примера (18,75%), а једини преостали пример садржи решење *узвратити* (ради се о узвраћању коментара и блиско је значењу које не описује људско кретање, већ манипулацију предметима, у овом случају апстрактном појму какав је коментар). Када су у питању решења *враћати се* и *вратити се*, код њих срећемо различите врсте *враћања* разним апстрактним ентитетима – навикама, питањима, књизи или делу књиге, врсти живота, свету живих, послу, плану, сећању, итд. Ово илуструју примери (283) – (287):

(283a) *Let's **return** to my question, shall we? he said.* (InE 66.3 / 446)

(283б) *Хајде да **се вратимо** да моје питање, добро? рекао је.* (InS 39)

(284a) ...and therefore I **returned** to the beginning of Part Two and began writing it in the third person. (InE 128.9 / 446)

(284б) ...и зато сам **се вратио** на почетак другог дела и почео да га пишем у трећем лицу. (InS 74)

(285a) ... and then they **return** to life as they once knew it, before the college madness began. (SPE 54.8 / 466)

(285б) ...а онда **се враћају** животу какав су живели пре него што је почело лудило око студија. (SPS 33)

(286a) He decided to reverse course, **return** to his original plan, and talk to his father first. (SPE 322.0 / 466)

(286б) Решио је да обрне редослед, **врати се** првобитном плану и прво разговара с оцем. (SPS 162)

(287a) He suppressed the memory of that night for years, never **returned** to it... (SPE 367.6 / 466)

(287б) Годинама је сећање на ту ноћ било потиснуто, није му **се враћао**... (SPS 184)

Превођење глагола *to return* врло је слично оном које смо срели код глагола *to come* – исто најфреквентније преводно решење у обе врсте употребе, које се уједно поклапа и са резултатима из претходног експеримента, с тим што је то решење у случају овог глагола још доминантније (укупно 82,81% примера садржи глаголе *вратити се* и *враћати се*).

6. 3. 11. Превођење глагола *to arrive*

Од укупно 21 примера употребе глагола *to arrive*, чак 19 (90,48%) можемо категоризовати као примере дословне употребе, а само 2 (9,52%) као примере метафоричне употребе. Када је у питању дословна употреба, и у овом случају имамо једно доминантно решење, које се истовремено поклапа са решењем из претходног експеримента, а у питању је пар глагола *стићи* и *стизати*. Њих налазимо у 13 случајева (61,90%) и у њима је наглашена адлативна компонента кретања, што видимо у примерима (288) – (291):

(288a) Once I **arrived** at my apartment building, I collected my mail in the lobby before taking the elevator upstairs. (InE 100.6 / 446)

(288б) *Кад сам **стигао** у зграду, узео сам пошту из сандучета пре него што сам позвао лифт.* (InS 57)

(289а) *It is four o'clock in the afternoon, and Walker **arrives** first, ten minutes in advance.* (InE 250.1 / 446)

(289б) *Четири је поподне и Вокер **стиже** први, десет минута раније.* (InS 131)

(290а) *Walker **arrives** promptly at eight, the first member of the party to show up,...* (InE 276.9 / 446)

(290б) *Вокер **стиже** тачно у осам, први од читавог друштва,...* (InS 145)

(291а) *They **arrived** late, sometime between midnight and one o'clock in the morning,...* (SPE 367.6 / 466)

(291б) ***Стигли** су касно, негде између поноћи и један,...* (SPS 183)

Друго преводно решење за овај глагол јесу глаголи, *доћи* и *долазити*, које срећемо у 5 примера (23,81%), из разлога што и ови глаголи могу да на сличан начин опишу адлативну компоненту кретања, па се често могу употребити као синоними глагола *стићи* и *стизати* у српском језику. Примери превођења глаголима *доћи* и *долазити* су (292) и (293):

(292а) *You make it a habit **to arrive** promptly, entering the broad and pretentious faux-classical building designed by James Gamble Rogers with your lunch in a brown paper bag.* (InE 140.7 / 446)

(292б) *Обавезно **долазиш** на време, с ужином у смеђој папирној кеси улазиш у велику, претенциозну зграду квазикласицистичког стила коју је дизајнирао Џејмс Гембл Роџерс.* (InS 79–80)

(293а) *When the barman **arrived** at our table and asked us what we wanted, she ordered a whiskey.* (InE 389.9 / 446)

(293б) *Кад је конобар **дошао** до нашег стола и питао нас шта желимо, наручила је виски.* (InS 198)

У два примера метафоричне употребе налазимо преводна решења *доћи* и *појавити се* – док се прво односи на концептуализацију ВРЕМЕНА као ПРОСТОРА, док се у другом случају мисли концептуализују као нешто што може да се креће – ова два примера су (294) и (295):

(294а) *...but a moment **arrived** (you could have been eleven) when you began to crave the admiration of your friends as much as you craved your parents' love.* (InE 162.5 / 446)

(294б) ...али **дошао је** тренутак (могло ти је бити једанаест година) када си почео да жудиш за тим да ти се другови диве, баи као што си жудео за родитељском љубављу. (InS 89)

(295а) ...and then, just as quickly as they [thoughts] **arrive**, they dwindle off into nothing. (SPE 163.4 / 466)

(295б) ...а затим, брзо као што су се [мисли] **појавиле**, нестану без трага. (SPS 86)

Примера метафоричке употребе је јако мало, па се закључци могу везати само за дословну употребу – у њој налазимо једно истакнуто и фреквентно преводно решење, које се подудара са експериментом из претходног поглавља, а и друго решење спада у глаголе људског кретања.

6. 3. 12. Превођење глагола *to cross*

Најмањи број примера међу анализираним глаголима срећемо код глагола *to cross*, код кога налазимо и ситуацију која се знатно разликује у односу на све друге глаголе са мање од 25 примера, а она се односи на чињеницу да је код овог глагола више метафоричних него дословних примера. Од укупно 13 глагола, само у 3 (23,08%) срећемо дословну употребу, 5 решења (38,46%) је означено као прелазно, а у истом броју решења и метафоричну употребу. У три примера дословне употребе срећемо глаголе *прећи* и *прелазити*, као и именицу *прелазак*, што видимо у примерима (296) – (298):

(296а) *Considering the amount of traffic that moves along Riverside Drive, I found it incredible that no one had spotted Born **crossing** the street with the kid in his arms,...* (InE 101.3 / 446)

(296б) *С обзиром на густину саобраћаја дуж Риверсајд драјва, било ми је невероватно да нико није приметио Борна **прелази** улицу носећи младића,...* (InS 56)

(297а) *We **crossed over** to the eastern sidewalk of Riverside Drive and began walking downtown.* (InE 99.2 / 446)

(297б) ***Прешили смо** на источну страну парка и почели да идемо према граду.* (InS 53)

(298а) *...the building of bridges enabled him **to cross** rivers and streams without getting his toes wet;...* (SPE 109.9 / 466)

(298б) ...градња мостова омогућила је **прелазак** река и потока тако да се ножни прсти не поквасе;... (SPS 60)

Као примери прелазне употребе означени су они у којима се трагало за преводним решењем за фразу *to cross paths* – иако она садржи елементе физичког кретања и сусрета, она је често везана и за метафору ЖИВОТ ЈЕ ПУТОВАЊЕ, јер осликава и елементе сусрета који нису сами по себи физички. Као преводна решења ове срећемо фразу *укрстити путеве*, именицу *сусрет* и глагол *видети*, што видимо у примерима (299) – (301):

(299а) ...and since I **hadn't crossed paths** with him in all that time, it seemed unlikely that I would run into him now. (InE 21.6 / 446)

(299б) ...на ако нам се до тада путеви **нису укрстили**, није ми деловало вероватно да ћу сада тек тако налетети на њега. (InS 16)

(300а) ...but the fact was that only silence could protect me from **having to cross paths** with him again,... (InE 103.4 / 446)

(300б) ...али чињеница је била да је само ћутање могло да ме спасе од новог **сусрета** с Борном,... (InS 57)

(301а) ...vowing to rain down a thousand curses on him if he **should ever cross her path** again. (InE 309.1 / 446)

(301б) ...заклевши се да ће му, кад га **види**, у лице сасути стотине псовки и увреда. (InS 159)

У метафоричној употреби, глагол *to cross* срећемо као део следећих фраза: *to cross the finish line* у домену писања, са неметафоричним преводним решењем *исписати последњу реченицу*; *to cross fingers*, која се преводи фразом *држати палчеве*; *to cross one's mind* у концептуализацији људских мисли и идеја као ентитета који се крећу, са преводним решењем *пасти на памет*, а у домену мисли је (на основу контекста) и израз *to cross the threshold* са преводним решењем *прећи праг*; и коначно, налазимо и фразу *to cross one's lips* са преводним решењем *превалити преко језика*. Ово видимо у примерима (302) – (306):

(302а) ...and exhilarating as it was to work at that pace, something in him collapsed when he **crossed the finish line**. (SPE 228.0 / 466)

(302б) ...и колико год да је био одушевљен док је радио у том ритму, нешто је у њему клонуло кад **је исписао последњу реченицу**. (SPS 117)

(303a) ...and what she thought of the magazine (she **was crossing her fingers**). (InE 52.9 / 446)

(303б) ...и о томе шта мисли о часопису (**држи палчеве да усне**). (InS 32)

(304a) Until you mentioned publishing just now, the idea **had never crossed my mind**. (InE 368.0 / 446)

(304б) Све док ти сада ниси споменула објављивање, та идеја ми **није падала на памет**. (InS 189)

(305a) A door has opened inside her, and she **has crossed the threshold** into a new way of thinking. (SPE 325.7 / 466)

(305б) Једна врата су се отворила унутар ње, и она је **прешла праг** и закорачила у нов начин мишљења. (SPS 164)

(306a) He heard himself uttering platitudes that just two days earlier he couldn't have imagined **would ever cross his lips**, ... (SPE 186.4 / 466)

(306б) Чуо је сам себе како изговара баналности за које само два дана раније не би могао ни да замисли да је способан да **их превали преко језика**, ... (SPS 95)

Може се закључити да код превођења глагола *to cross* срећемо знатно разноврснија преводна решења него код других глагола са мањим бројем примера, превасходно због чињенице да су метафорични примери код њега бројнији, а испоставило се да су решења за метафоричну употребу код већине анализираних глагола разноврснија.

6. 4. Коментар и закључак

Проблем непостојања једнаког броја примера за сваки од анализираних глагола онемогућава нам да их бројчано упоредимо на начин на који смо то могли да учинимо у претходном експерименту. Међутим, и поред тога, на основу анализираних примера из паралелног преводног корпуса, можемо да дођемо до неколико општих закључака, почевши од прегледа у табели 23:

Табела 23. Преглед примера дословне и метафоричне употребе за 12 анализираних глагола у испитивању превођења са контекстом.

Редослед	Глагол	Примери	Дословни примери	Метафорични и прелазни примери	Исто решење као у претходном експерименту?
1.	run	76	34 (44,74%)	42 (55,26%)	Не
2.	walk	131	121 (92,37%)	10 (7,63%)	Да
3.	move	59	41 (69,49%)	18 (30,51%)	Не
4.	go	320	196 (61,25%)	124 (38,75%)	Не
5.	come	191	92 (48,17%)	99 (51,83%)	Да
6.	leave	133	95 (71,43%)	38 (28,57%)	Да
7.	jump	20	12 (60%)	8 (40%)	Да
8.	climb	16	11 (68,75%)	5 (31,25%)	Да
9.	travel	17	14 (82,35%)	3 (17,65%)	Да
10.	return	64	51 (79,69%)	13 (20,31%)	Да
11.	arrive	21	19 (90,48%)	2 (9,52%)	Да
12.	cross	13	3 (23,08%)	10 (76,92%)	Не
Укупно		1061	689 (64,94%)	372 (35,06%)	Да: 8 Не: 4

Прва ствар која је уочљива јесте да је код већине глагола доминантно преводно решење било истоветно као и у експерименту превођења ван контекста (види 5. 2. 3.), а оно што из табеле не можемо видети јесте да су та решења која су се подударала са претходним експериментом углавном везана за дословну употребу глагола – с друге стране, метафоричка или пренесена употреба ретко је имала једно фреквентно преводно решење, а још ређе се оно поклапало са решењем из експеримента превођења без контекста (такав случај срећемо код глагола *to come* и *to return* и у дословној и у пренесеној употреби). Било како било, иако се ради о групи глагола који су се пласирали највише на лествици могуће прототипичности у оквиру глагола људског кретања, примећујемо да је висока фреквентност једног решења, чак и када је има, знатно нижа у односу на ону коју смо сретали у претходном експерименту. Важна је још и чињеница да се као преводни еквиваленти за енглеске глаголе људског кретања врло често намећу глаголи људског кретања из српског и у дословној и у метафоричној употреби, што нам говори о системским сличностима између два језика чак и онда када се просторни односи које описују ови глаголи преносе у друге, апстрактне домене.

С друге стране, иако у табели видимо да је двоструко већи број примера превођења дословне употребе (64,94% наспрам 35,06%), анализа показује да је разноврсност преводних решења на страни примера метафоричне употребе, јер се у опису апстрактнијих домена налазе и контексти који захтевају шири спектар решења, па од преводиоца траже додатну домишљатост с једне, и усклађивање са духом циљног језика, с друге стране. Опште гледано, нарочито код глагола са већим бројем примера, можемо да уочимо да глаголи људског кретања показују изузетно висок степен полисемије. Уколико глаголе посматрамо као засебне категорије чија се значења шире од центра ка периферији по принципу тзв. радијалних категорија (енг. *radial categories*), можемо да уочимо да је централно значење обично дословно и оно са највећим бројем примера, близу центра су обично друга дословна значења, а поједина дословна и добар део метафоричних значења шире се ка периферији категорије, са већим бројем решења, која су истовремено мање фреквентна. И коначно, ова анализа доказује важност контекста за дословну, нарочито за пренесену употребу глагола, као и за сам процес превођења – последња два поглавља за 12 глагола анализирана у овом поглављу дају прилично различита решења. Као најопштији закључак намеће се и чињеница да кроз анализу корпуса сазнајемо да у српском језику има довољно адекватних средстава за изражавање готово свега што се налази у енглеском оригиналу.

7. Закључна разматрања

У оквиру закључних разматрања видећемо на који начин су теоријски и експериментални делови овог истраживања одговорили на постављене циљеве. Први циљ истраживања био је да понуди детаљан лингвистички опис (1) теорије прототипова и когнитивносемантичких модела повезаних са њом и (2) досадашњих истраживања глагола кретања, са освртом на англистичку и домаћу литературу и на приступе глаголима из угла теорије прототипова. Овај циљ остварен је кроз друго, најдуже поглавље у целом истраживању. У оквиру овог поглавља ближе је одређен предмет глагола људског кретања, тако што је сам термин дефинисан и ограничен, након чега је објашњено на који ће се начин методологија истраживања одредити према префиксалним дериватима глагола у српском и глаголима са партикулом и фразним глаголима у енглеском језику. Дат је преглед досадашњих истраживања глагола кретања у англистичкој, србистичкој и кроатистичкој литератури, што укључује компоненцијалне анализе Јошика Икегамија (Ikegami 1969) и Џорџа Милера (Miller 1972) из шездесетих и седамдесетих година двадесетог века, које и данас служе као полазиште за анализу глагола кретања и осликавају сву комплексност приступа овој врсти глагола. Семантичка и синтаксичка анализа глагола кретања у енглеском језику Милене Жиц-Фукс (Žic-Fuchs 1991), с друге стране, пружа савременији приступ и има когнитивистичко усмерење, те расветљава значењске могућности појединих лексема, како на синтагматској, тако и на парадигматској оси, имајући у виду истовремено и знање о свету и знање о језику. Ове три студије, уз класификацију глагола кретања коју пружа Бет Левин (Levin 1993), имале су кључни утицај на одабир глагола из енглеског који су ушли у корпус даљег тока истраживања. Када је реч о глаголима кретања у српском језику, кључна је семантичка и деривациона анализа Душанке Вујовић (2009), која пружа детаљан преглед и систематизацију српских глагола кретања, па је њен попис искоришћен као полазиште за српски део корпуса. Приступ глаголима људског кретања допуњен је и резултатима истраживања Луне Филиповић (Filipović 2007). Тиме је заокружен

преглед досадашњих обимнијих истраживања која су се бавила проблемом глагола кретања, а кроз њихов опис поменута су и друга истраживања ове врсте глагола, углавном мањег обима у односу на ова која су „добила“ своје сегменте у оквиру другог поглавља. Остатак другог поглавља сагледао је развој теорије прототипова, дао преглед досадашњих приступа глаголу из угла ове теорије и представио остале когнитивносемантичке поставке важне за остатак истраживања.

Опис теорије прототипова отпочиње прегледом основних приступа категоризацији у мислима и језику, а затим даје преглед филозофске мисли која је имала кључни утицај на појаву теорије прототипова као такве – са посебним освртом на идеје Имануела Канта, Едмунда Хусерла, Бертранда Расела, а нарочито Лудвига Витгенштајна, чија се *Филозофска истраживања* (Wittgenstein 1953/1969) сматрају прекретницом када је у питању нов начин поимања категорија. Пратећи пут Лејкофовог (Lakoff 1987) трагања за „кривцима“ који су довели до новог, прототипичног приступа категоризацији, овај сегмент теоријског дела истраживања описује и елементе Остиновог (Austin 1961) и Задеховог (нпр. Zadeh 1965a, 1965b, 1972) рада. Прототипичном приступу категоризацији знатно су допринела и истраживања концептуализације и именовања боја, народних таксономија и примарних лексема, која се повезују са именима Роџера Брауна, Брента Берлина и Пола Кеја (нпр. Brown 1958; 1965; Berlin and Kay 1969; Berlin 1978). У намери да одреди границе појединих речи и њихових значења, Вилијам Лабов (Labov 1973) додатно је допринео новом погледу на сврставање ствари из стварног света у границе појмова и речи, што је следећи корак, који нас доводи до велике прекретнице и експерименталног врхунца теорије прототипова, тачније до низа процедура којима су Еленор Рош и њени сарадници (нпр. Rosch 1975a, b, c; Rosch and Mervis 1975, 1981; Rosch and Lloyd 1978) истраживали процес категоризације у људском уму, што је на крају довело до развоја концепата *ефекат прототипичности*, *категорија основног нивоа* и довело до бољег разумевања функционисања принципа *градијентности* у оквиру категорија. Експерименти ове групе истраживача довели су до резултата који су ишли у прилог филозофском становишту *искусственог реализма* и поимању категорија као нечега што нема јасно дефинисане границе и као нечега што има више и мање типичне представнике. Размотрене су и могућности да се компоненцијална

анализа као алат користи у истраживању у чијој је основи теорија прототипова, а у то сврху коришћени су ставови Дирка Герертса (Geeraerts 2006; 2010), као некога ко теорију прототипова подржава и Реја Џекендофа (Jackendoff 1983), као некога ко је начелно одбацује. Теорија прототипова служила је и као једна од основа за стварање Филморових *оквира* (Fillmore 1982/2006) и Лејкофових *идеализованих когнитивних модела* (Lakoff 1987), стабилних гешталт структура које изграђују менталне просторе, који нам даље омогућавају да разумемо одређене мање или више сложене концепте. У последњем делу секције која се бави развојем теорије прототипова дат је преглед и домаћих референци код којих срећемо елементе везане са ову тематику (нпр. Ивић (1982/1983/1995/2005/2008; Костић 2006; Поповић 2008; Радовановић 2009; Антовић 2009а; Видановић, у припреми).

Друго поглавље затим сагледава два постојећа покушаја да се глаголу приступи из угла теорије прототипова. Најпре је ту Пулманов (Pulman 1983) покушај да провери да ли глаголи у прототипској анализи показују сличности са именицама које су претходно анализирали Рошова и остали, да ли се могу уклопити у таксономску структуру, да ли се могу уочити ефекти прототипичности, као и који су разлози овакве појаве. Пулман се у свом истраживању сусрео са многим проблемима, а већина њих настаје због чињенице да су глаголи апстрактнији појмови у односу на оне које су психолози анализирали и да је код њих тешко изоловати компоненте значења. Закључак до кога Пулман долази јесте тај да прототипичност проистиче из семантичке блискости између појма и категорије, што само по себи није било довољно конкретно и само је делимично одговорило на циљеве које је он себи поставио. Поред овога, по признању аутора, недовољно прецизни инструмент и разнолика селекција испитаника довеле су до тога да Пулманова анализа у потпуности не опише ни групе глагола које је одабрао. Међутим, Пулманов покушај био је пионирски и открио разне могућности које би се могле употребити у даљим истраживањима – тако су и у овом истраживању употребљени су елементи Пулманове анализе, измењени на начин којим би се неки недостаци избегли. Још једно, по обиму знатно мање, истраживање глагола из угла теорије прототипова срећемо код Тејлора (Taylor 1989), који анализира полисемичност глагола *to climb* поредећи приступе базиране на *породичним сличностима* и на *централном значењу*,

при чему предност даје овом првом, јер има могућност да изрази комплексност везану за склоп разних својстава која се прожимају, укрштају и преплићу градећи полисемију.

Остатак другог поглавља сагледава остале важне конструкте из области когнитивне семантике и испитује везу глагола људског кретања са њима. Најпре се осврће на основе *теорије појмовне метафоре* (Lakoff and Johnson 1980), при чему се њена кључна веза са глаголима кретања налази у чињеници да су изворни домени у појмовним метафорама врло често физички и промене у оквиру њих се исказују глаголима кретања – метафоричким ширењем они прелазе у разне друге апстрактне домене, па је њихова полисемија често веома велика. Ово пружа прилику да се испита каква је метафоричка употреба глагола и које су метафоре чије би функционисање било немогуће без глагола кретања. Слична је ситуација и са *теоријом сликовних схема* (Johnson 1987/1993), код које се дошло до закључка да су глаголи људског кретања нужни за описивање разних односа које срећемо код сликовне схеме ПУТАЊЕ, ПОСУДЕ или СИЛЕ. Када су у питању теорија *менталних простора* (Fauconnier 1995) и *теорија појмовног сажимања* (Fauconnier and Turner 2002), њихова веза са глаголима људског кретања пронађена је у феномену *фиктивног кретања*, које је претходно описао Талми (Talmy 2000a) – овде се ради о кретању које се описује, а при том нема физичку манифестацију и које се везује за оне ствари и појаве које имају особину линеарног простирања. И у овом случају можемо да кажемо да су глаголи кретања готово неизбежни. На крају овог поглавља срећемо и предлог изгледа *идеализованог когнитивног модела кретања*, које касније (у четвртом поглављу) служи као полазна тачка у појединачној семантичкој анализи глагола из два језика. На овај начин, друго поглавље описује како истраживања глагола кретања, тако и теорију прототипова и студије глагола засноване на њој и још неколико когнитивносемантичких теорија, повезујући их са предметом који је у средишту овог истраживања, тј. са глаголима људског кретања.

Други циљ истраживања било је поређење начина концептуализације и категоризације глагола људског кретања у енглеском и српском језику из перспективе когнитивносемантичких теорија, што је укључивало (1) испитивање

примене теорије прототипова на категоризацију глагола кретања и (2) њој блиских модела на њихов опис, са додатним циљем да доведу до бољег семантичког описа ове врсте глагола у енглеском и српском језику, као и увиђања сличности и разлика у њиховој концептуализацији код говорника два језика. Треће поглавље имало је задатак да одговори на први део овог циља, односно да пружи нацрт унутрашње структуре категорије глагола људског кретања, тако што ће проценити могућу прототипичност сваког од испитиваних глагола (при чему је листа глагола састављена на основу оних који су били заступљени у описаним истраживањима два језика). Имајући у виду проблеме са којима се Пулман сусрео, проширен је број дражи, стандардизован је број испитаника и употребљене су три експерименталне процедуре у чијој су комбинацији добијени резултати који могу да укажу на ниво прототипичности у оквиру категорије глагола људског кретања. Први експеримент односи се на упитник у коме је по 45 изворних говорника српског и енглеског језика (укупно 90 испитаника) имало је задатак да све глаголе са понуђене листе оцени на седмостепеној скали. У другом експерименту, који је спроведен са истим бројем испитаника, до потенцијалне прототипичности покушано је да се дође методом слободних асоцијација и релативно једноставним упитником у коме су испитаници имали ограничено време и задатак да напишу што већи број глагола природног људског кретања у оквиру тог времена, оним редоследом којим су се они појављивали у мислима. Трећи експеримент имао је задатак да допринесе долажењу до нивоа прототипичности уз помоћ мерења учесталости употребе глагола људског кретања у великим електронским корпусима енглеског и српског језика (*The Corpus of Contemporary American English (COCA)* и *Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду*). Испитивање корелација између три експеримента показало је да корелације постоје само између резултата првог и трећег експеримента, односно да резултати експеримента изведеног методом слободних асоцијација мере различити део значења у односу на први и трећи експеримент. Комбинацијом експеримената добијена је коначна листа, а по првих 20 глагола са ове листе из оба језика анализирано је у оквиру четвртог поглавља, које је имало задатак како да провери каква је промена семантичких својстава приликом кретања од врха ка дну листе (од центра ка периферији категорије), тако и да

анализира значење глагола људског кретања кроз призму осталих когнитивносемантичких теорија.

У оквиру овог поглавља обављена је појединачна анализа по двадесет првопласираних глагола из оба језика (укупно четрдесет) и то је довело до неколико закључака. Пре свега, било је могуће уочити одређене трендове који повезују положај глагола на утврђеној могућој листи прототипичности и значења самих глагола, а ту се приметило да је опште глаголе могуће наћи на самом врху те листе, што је значило су они у самом средишту категорије. Међу њима је било и глагола које можемо да сматрамо категоријама основног нивоа (нпр. *ићи, трчати, to go, to walk*), као и оне који уз опис прототипичног или идеализованог људског кретања садрже још једну значењску компоненту (наглашавају брзину или аблативност или адлативност и сл.). При кретању „од центра ка периферији“ долази до својеврсног усложњавања значења, па после десетог места налазимо и глаголе који у себи садрже више од једног додатног обележја (нпр. *журити се, принути, to skip* и *to hurry*). Преглед значења појединачних глагола људског кретања показао је и њихов когнитивносемантички значај – показало се да је сликовна схематизација ових потенцијално најпрототипичнијих глагола релативно једноставна и добија се углавном у комбинацији основних сликовних схема ПУТАЊЕ, ПОСУДЕ и СИЛЕ, што је један од фактора који омогућавају њихово лакше пресликавање у друге концептуалне домене. Други фактор због којих се ови глаголи лако преносе у друге домене је тај што је кретање од кључне важности за све елементе просторности (као кључног елемента наше концептуализације), али и живота, постојања и општег функционисања у свету. Остали закључци важни су за сагледавање ове врсте глагола из перспективе теорије појмовне метафоре и теорије појмовног сажимања. Код велике већине описаних глагола који се повезују са идеализованим когнитивним моделом КРЕТАЊА срећемо се са разним појмовним метафорама – структурним (нпр. ЖИВОТ/ИСТОРИЈА ЈЕ ПУТОВАЊЕ), онтолошким (нпр. ВРЕМЕ ЈЕ ПРОСТОР/КРЕТАЊЕ, ЖИВОТ/СТАЊЕ/КОМПАНИЈА ЈЕ ПОСУДА) и оријентационим (нпр. ВИШЕ/ВИСОКИ СТАТУС/СВЕСНО ЈЕ ГОРЕ) и то нам показује да су глаголи људског кретања кључни за описивање неких од најчешће употребљаваних појмовних метафора. Уколико феномен *фиктивног кретања* сматрамо појавом која проистиче из процеса појмовног

сажимања, онда глаголе *to run, to go, to rise* и *to cross* из енглеског и *ићи, кренути (се), одлазити, улазити, јурити, полазити* и *обићи* из српског језика, можемо сматрати за веома важне за сам процес сажимања, јер су они у овом случају покретачи процеса. Све нас ово доводи до закључка да глаголи људског кретања имају велики потенцијал када су у питању когнитивносемантичка својства, њихова анализа, али и функционисање у језику и мислима.

Трећи циљ било је тражење преводних решења за енглеске глаголе људског кретања при превођењу на српски уз помоћ испитаника (без контекста) и на корпусу (у контексту) и проверавање ових резултата у односу на распоред глагола на лествици могуће прототипичности. Ово је спроведено у петом и шестом поглављу, уз помоћ два експеримента који су имали задатак да резултате добијене из прва три експеримента, као и из описа речничког значења повежу са процесом превођења и покажу да ли постоје корелације између претпостављеног нивоа прототипичности и избора преводних решења, те да провере ниво и начин одржања дословних и метафоричких значења у превођењу с једног језика на други, као и важност контекста у процесу превођења. Иако превођење ван контекста делује непрактично, оно омогућава експерименталну методологију која пружа резултат који може да се измери и анализира, а затим упореди са претпостављеном прототипичношћу. Наиме, условљавање испитаника да се одреде за само једно решење и да занемаре било какав утицај контекста, места и тренутка на њихову одлуку, омогућило је процедуру која је изнедрила статистички значајне резултате, а уједно и довела појаве јако малог броја преводних решења која бисмо сматрали као потпуно метафоричка, јер су се испитаници углавном опредељивали дословни глагол људског кретања који су сматрали еквивалентом задатог глагола, па се може рећи да овај експеримент тестира превођење пре свега дословне употребе глагола људског кретања. Блискост центру категорије глагола кретања позитивно је корелирала са константношћу у избору решења, а негативно са разноврсношћу решења, што је била и почетна претпоставка овог истраживања. Српски глаголи ближи центру категорије остварили су чвршће везе са својим преводним еквивалентима, који у највећем броју случајева такође представљају глаголе који се налазе у центру категорије глагола људског кретања у српском (нпр. *to run* – *трчати*, *to walk* – *ходати*, *to move* – *кретати се*, *to go* – *ићи*, *to*

come – доћи, *to leave* – отићи, *to jump* – скоčiti). При кретању ка периферији категорије, ове везе су слабиле, константност у избору преводног решења је опадала, а различитих решења било је све више.

Као још један одговор на трећи циљ истраживања, у оквиру шестог поглавља налазимо анализу паралелног преводног књижевног корпуса, са укупно 1082 примера. Сагледана је и дословна и метафоричка употреба глагола људског кретања и у оба случаја проверена су преводна решења. Анализа је вршена једносмерно, од енглеског ка српском, а корпус је био такав да се број реченица по глаголу у великој мери разликовао – од 320 примера употребе глагола *to go* до 13 примера употребе глагола *to cross*. И поред овога, могло се доћи до неких битних закључака на основу анализираних материјала. Најпре, анализа већине глагола показује да је доминантно преводно решење експерименту превођења у контексту било исто као и у експерименту превођења ван контекста, а углавном се радило о решењима везаним за дословну употребу глагола. С друге стране, метафоричка употреба ретко је имала једно фреквентно преводно решење, а још ређе се оно поклапало са решењем из експеримента превођења без контекста. Поред овога, примећује се да је висока фреквентност једног решења, онда када је има, знатно нижа у односу на ону коју смо сретали у експерименту превођења без контекста. Битна је и чињеница да се као преводни еквиваленти за енглеске глаголе људског кретања врло често намећу глаголи људског кретања из српског и у дословној и у метафоричној употреби, што нам говори о системским сличностима између два језика. Анализа показује да је разноврсност преводних решења на страни примера метафоричке употребе (иако их бројчано има двоструко мање од примера дословне употребе), највероватније зато што се у опису апстрактнијих домена налазе и контексти који захтевају шири спектар решења. Кроз анализу се уочава и да глаголи људског кретања показују врло висок степен полисемије, а и испоставило се и да је велика важност контекста како за дословну, а нарочито пренесену употребу глагола. У сваком случају, у српском језику било је довољно средстава за изражавање углавном свега што се налази у енглеском оригиналу. Овим се испуњава и трећи постављени циљ, а остатак закључних разматрања представиће могућности за даља истраживања, које се у

великој мери односе и на то на које би начине постојеће истраживање могло да се продуби и побољша.

Као прва могућност за даља истраживања на овом пољу намеће се скуп процедура које би на неки начин заокружио одговор на трећи циљ овог истраживања – ради се, најпре, о могућим допунама петог и шестог поглавља. Ова два поглавља била су једносмерна (од енглеског ка српском језику), а од великог значаја били би резултати испитивања превођења глагола људског кретања (без контекста и са контекстом) са српског на енглески језик – други смер испитивања би свакако допунио постојећа сазнања и попунио постојеће празнине. Како би се ово извело, требало би пронаћи довољан број преводаца са српског на енглески језик којима је енглески језик матерњи (за допуну петог поглавља) и адекватан књижевни корпус (за допуну шестог поглавља). Поред овога, уколико би се књижевни корпус проширио на такав начин да уједначи број примера за сваки од појединачних глагола (или макар повећа број примера тамо где их има мало), онда би статистичко поређење ових глагола могло да буде још детаљније, а у другој инстанци би и резултати овакве анализе могли да се упореде са могућом прототипичношћу глагола. Можда би још од већег значаја било увођење нових експерименталних процедура: испитивање ефеката и нивоа прототипичности могло би се обогатити експериментом који би био заснован на мерењу времена одзива у процесу категоризације, док би се у преводни део истраживања могао увести сложенији експеримент превођења дужег текста (превођење у контексту) са испитаницима преводиоцима, у оба смера. Тако би се истовремено објединиле потребе за контекстом и за испитаницима. Семантичка анализа појединачних глагола (какву срећемо у четвртом поглављу) могла би се обогатити на више начина. Најпре, могло би се доћи до додатних података о глаголу сагледавањем његове етимологије, што би могло да додатно разјасни неке од примера метафоричке употребе. С друге стране, могла би се извршити и потпуна компоненцијална анализа свих глагола људског кретања (100 из српског и 116 из енглеског језика) са праћењем промене својстава од центра ка периферији испитиване категорије. Целокупна студија могла би се применити и на друге врсте глагола, попут глагола визуелне и звучне перцепције, глагола говора, стварања, промене стања, тражења, друштвене интеракције, итд. На овај начин видело би се да

ли се различите врсте глагола понашају слично у случају да се анализирају из перспективе теорије прототипова и осталих когнитивносемантичких теорија и тек би се тада видела сва специфичност глагола испитиваних у оквиру овог истраживања.

Библиографија

1. Anderson, John M. (1973). *An Essay Concerning Aspect*. The Hague: Mouton.
2. Антовић, Михаило (2007). „Теорија оптималности и теорија метафоре у светлу музичке и језичке компетенције“. Докторска дисертација. Ниш: Универзитет у Нишу – Филозофски факултет.
3. Антовић, Михаило (2009а). *Језик, музикалност, когниција*. Ниш: Нишки културни центар.
4. Antović, Mihailo (2009b). “Musical Metaphors in Serbian and Romani Children: An Empirical Study”. *Metaphor and Symbol* 24 (3): 184–202.
5. Antović, Mihailo and Dušan Stamenković (2012). “Children’s understanding of unfamiliar idioms: A case for the spatial foundations of the conceptual system”. *Facta Universitatis, Series Linguistics and Literature* 10 (2): 57–67.
6. Allerton, D. J. (1979). *Essentials of Grammatical Theory: A Consensus View of Syntax and Morphology*. London and Boston: Routledge and Kegan Paul.
7. Armstrong, Sharon Lee, Lila Gleitman and Henry Gleitman (1983). “What some concepts might not be”. *Cognition* 13: 263–308.
8. Arnheim, Rudolf (1969). *Visual Thinking*. Berkeley: University of California Press.
9. Austin, J. L. (1961). “The meaning of a word”. In: Urmson, James O. and Geoffrey J. Warnock (eds.). *Philosophical Papers by J. L. Austin*. Oxford: Clarendon Press.
10. Barcelona, Antonio (2000). “Introduction: the cognitive theory of metaphor and metonymy”. In: Barcelona, Antonio (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads: a Cognitive Perspective*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1–31.
11. Берберовић, Јелена (1969). Преговор. У: Wittgenstein, Ludwig (1953/1969). *Филозофска истраживања*. Београд: Полит.
12. Berlin, Brent (1978). “Ethnobiological classification,” In: Rosch, Eleanor and Barbara B. Lloyd (eds.). *Cognition and Categorization*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum, 11–27.
13. Berlin, Brent and Paul Kay (1969). *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley: University of California Press.

14. Berlin, Brent, Dennis E. Breedlove, and Peter H. Raven (1968). "Covert categories and folk taxonomies". *American Anthropologist* 70: 290–299.
15. Berthold, Michael (2007). "Fuzzy Logic". In: Berthold, Michael and David J. Hand (eds.). *Intelligent Data Analysis*. New York/Heidelberg: Springer.
16. Bhat, D. N. Shankara (1999). *The Prominence of Tense, Aspect and Mood (Studies in Language Companion Series)*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
17. Binnick, Robert I. (1991). *Time and the Verb: A Guide to Tense and Aspect*. Oxford: Oxford University Press.
18. Blank, Andreas and Peter Koch (1999). "Introduction: historical semantics and cognition". In: Blank, Andreas and Peter Koch (eds.). *Historical Semantics and Cognition*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 1–17.
19. Bloom, Paul et al. (eds.). (1996). *Language and Space (Language, Speech, and Communication)*. Cambridge, MA: The MIT Press.
20. Bolinger, Dwight (1975). *Aspects of Language* (the second edition). New York: Harcourt Brace Jovanovich.
21. Bornstein, Marc H., William Kessen and Sally Weiskopf (1976). "The categories of hue in infancy". *Science* 191 (4223): 201–202.
22. Boroditsky, Lera (2000). "Metaphoric structuring: Understanding time through spatial metaphors". *Cognition* 75 (1): 1–28.
23. Boroditsky, Lera and Michael Ramscar (2002). "The roles of body and mind in abstract thought". *Psychological Science* 13 (2): 185–189.
24. Bowerman, Melissa (1983). "Hidden meanings: The role of covert conceptual structures in children's development of language". In: Rogers, Don R. and John A. Sloboda (eds.). *The Acquisition of Symbolic Skills*. New York: Plenum Press, 445–470.
25. Brdar, Mario (2007). *Kognitivno lingvistička istraživanja hrvatskoga i drugih jezika* (projekat). Osijek: Filozofski fakultet.
26. Brinton, Laurel J. (1988). *The Development of English Aspectual Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

27. Brown, Roger (1958). "How shall a thing be called?". *Psychological Review* 65: 14–21.
28. Brown, Roger (1965). *Social Psychology*. New York: Free Press.
29. Brugman, Claudia and George Lakoff (1988). "Cognitive topology and lexical networks". In: Small, S., G. Cottrell and M. Tanenhaus (eds.). *Lexical Ambiguity Resolution: Perspectives from Psycholinguistics, Neuropsychology and Artificial Intelligence*. San Mateo: Morgan Kaufmann, 477–508.
30. Bull, William E. (1960). *Time, Tense and The Verb*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
31. Carter, Ronald and Michael McCarthy (2006). *Cambridge Grammar of English: A Comprehensive Guide – Spoken and Written English – Grammar and Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
32. Casasanto, Daniel and Lera Boroditsky (2008). "Time in the mind: Using space to think about time". *Cognition* 106: 579–593.
33. Choi, Soonja and Melisa Bowerman (1991). "Learning to express motion events in English and Korean: the influence of language-specific lexicalization patterns". *Cognition* 41: 83–121.
34. Chomsky, Noam (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, MA: The MIT Press.
35. Coleman, Linda and Paul Kay (1981). "Prototype semantics: the English word lie". *Language* 57: 26–44.
36. Collins, Allan M. and Elizabeth F. Loftus (1975). "A spreading-activation theory of semantic processing". *Psychological Review* 82 (6): 407–428.
37. Collins, Allan M. and M. Ross Quillian (1969). "Retrieval time from semantic memory". *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 8: 240–247.
38. Comrie, Bernard (1976). *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
39. Comrie, Bernard (1984a). *Tense*. Cambridge: Cambridge University Press.
40. Comrie, Bernard (1984b). "Tense and time reference: from meaning to interpretation in the chronological structure of a text". *Journal of Literary Semantics* 15: 12–22.
41. Cox, Arnie W. (1999). "The metaphoric logic of musical motion and space". PhD dissertation. Eugene: University of Oregon.

42. Croft, William and D. A. Cruse (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
43. Cruse, D. A. (1986). *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
44. Dahl, Östen (1985). *Tense and Aspect Systems*. Oxford: Basil Blackwell.
45. Davies, Mark (2011). "Word frequency data from the Corpus of Contemporary American English (COCA)". Available at: <http://www.wordfrequency.info> (Accessed on 19/12/2011).
46. DeValois, Russel L. and Gerald H. Jacobs (1968). "Primate color vision". *Science* 162: 533–40.
47. DeValois, Russel L., Israel Abramov and Gerald H. Jacobs (1966). "Analysis of response patterns of LGN cells". *Journal of the Optical Society of America* 56: 966–977.
48. Diersch, Helga (1972). *Verben der Fortbewegung in der deutschen Sprache der Gegenwart: Eine Untersuchung zu syntagmatischen und paradigmatischen Beziehungen des Wortinhalts*. Berlin: Akademie Verlag.
49. Dimković-Telebaković, Gordana (2007). *Some Explorations in Fuzzy Semantics*. Timișoara: Editura Universității de Vest.
50. Dixon, Robert M. W. (1971). "A method in semantic description". In: Steinberg, Danny D. and Leon A. Jakobovits (eds.). *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.
51. Downing, Pamela (1977). "On the creation and use of English compound nouns". *Language* 53: 810–842.
52. Драгићевић, Рајна (2007). *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
53. Ђорђевић, Радмила (2004). *Увод у контрастирање језика* (шесто издање). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
54. Eitan, Zohar and Roni Y. Granot (2006). "How music moves". *Music Perception* 23 (3): 221–248.
55. Evans, Vyvyan and Melanie Green (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

56. Evans, Vyvyan and Paul Chilton (eds.). (2010). *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*. London: Equinox.
57. Fauconnier, Gilles (1985). *Mental Spaces*. Cambridge, MA: The MIT Press.
58. Fauconnier, Gilles (2001). “Conceptual Blending”. In: Smelser, Neil J. and Paul B. Baltes (eds.). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. Oxford: Elsevier, 2495–2498.
59. Fauconnier, Gilles. (2007). “Mental Spaces”. In: Geeraets, Dirk and Hubert Cuyckens (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
60. Fauconnier, Gilles and Mark Turner (2002). *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind’s Hidden Complexities*. New York: Basic Books.
61. Feldman, Jerome and Srinu Narayanan (2004). “Embodied meaning in a neural theory of language”. *Brain and Language* 89: 385–392.
62. Fellbaum, Christiane (1990). “English verbs as a semantic net”. *International Journal of Lexicography* 3 (4): 278–301.
63. Fellbaum, Christiane (2005). “WordNet and wordnets”. In: Brown, Keith et al. (eds.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (the second edition). Oxford: Elsevier, 665–670.
64. Filipović, Luna (2007). *Talking about Motion: A Crosslinguistic Investigation of Lexicalization Patterns*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
65. Filipović, Luna (2010) “The importance of being a prefix: Prefixal morphology and the lexicalization of motion events in Serbo-Croatian”. In: Hasko, Victoria and Renee Perelmutter (eds.). *New Approaches to Slavic Verbs of Motion*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
66. Филиповић, Рудолф (ур). (1978). *Контрастивна анализа енглеског и хрватског или српског језика*. свеске и извештаји. Загреб: Завод за лингвистику Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу.
67. Fillmore, Charles J. (1971a). “Verbs of judging: an exercise in semantic description”. In: Fillmore, Charles J. and D. Terrence Langendoen (eds.). *Studies in Linguistic Semantics*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 272–289.

68. Fillmore, Charles J. (1971b). "How to know whether you are coming or going". In: Hyldgard-Jensen, K. (ed.) *Linguistik*. Frankfurt am Mein: Athenäum. 369–79.
69. Fillmore, Charles J. (1976). "Frame semantics and the nature of language". *Annals of the New York Academy of Sciences: Conference on the Origin and Development of Language and Speech*, vol. 280: 20–32.
70. Fillmore, Charles J. (1982/2006). "Frame semantics". In: *Linguistics in the Morning Calm*. Seoul: Hanshin Publishing Co., 111–137. (Reprinted in: Geeraerts Dirk et al. (eds.). (2006). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 373–400).
71. Forceville, Charles (1996). *Pictorial Metaphor in Advertising*. London/New York: Routledge.
72. Forceville, Charles (2006). "Non-verbal and multimodal metaphor in a cognitivist framework: agendas for research". In: Kristiansen, Gitte et al. (eds.). *Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 372–402.
73. Forceville, Charles and Eduardo Urios-Aparisi (2009). "Introduction". In: Charles Forceville and Eduardo Urios-Aparisi (eds.). *Multimodal Metaphor*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 3–17.
74. Frege, Gottlob (1884/1980). *The Foundations of Arithmetic*. Oxford: Blackwell Publishing.
75. Garner, Wendell R. (1970). "The stimulus in information processing". *American Psychologist* 25: 350–358.
76. Garner, Wendell R. (1974). *The Processing of Information and Structure*. New York: Wiley.
77. Geeraerts, Dirk (1997). *Diachronic Prototype Semantics*. Oxford: Clarendon Press.
78. Geeraerts, Dirk (2006). "Prospects and problems of prototype theory". In: Geeraerts, Dirk et al. (eds.). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 141–166.
79. Geeraerts, Dirk (2010). *Theories of Lexical Semantics*. Oxford: Oxford University Press.

80. Geeraerts, Dirk and Hubert Cuyckens (eds.). (2007). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
81. Geeraerts, Dirk et al. (eds.). (2006). *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
82. Gibbs, Raymond W. (1994). *The Poetics of Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
83. Goodenough, Ward H. (1956). "Componential analysis and the study of meaning". *Language* 32 (1): 195–216.
84. Greenbaum, Sidney (1996). *Oxford English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
85. Грицкат, Ирена (1967). „Шта даје за проучавање глаголске семантике чиста (граматичка) перфектизација путем префиксације“. *Наш језик* XVI (3): 119–126.
86. Грковић-Мејдор, Јасмина (2008). „О когнитивним основама семантичке промене“. У: Радовановић, Милорад и Предраг Пипер (ур.). *Семантичка проучавања српског језика* Књига 2. Београд: Српска академија наука и уметности, 49–63.
87. Grzega, Joachim (2004). *Bezeichnungswandel: Wie, Warum, Wozu? Ein Beitrag zur englischen und allgemeinen Onomasiologie*. Heidelberg: Winter.
88. Hampe, Beate (ed.). (2005). *From Perception to Meaning: Image Schemas in Cognitive Linguistics*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
89. Haspelmath, Martin (1997). *From Space to Time: Temporal Adverbials in the World's Languages*. Munich: Lincom Europa.
90. Herkovits, Annette (1986). *Language of Spatial Cognition: an Interdisciplinary Study of the Prepositions of English*. Cambridge: Cambridge University Press.
91. Hickman, Maya and Stéphane Robert (2006). *Space in Languages: Linguistic Systems and Cognitive Categories*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
92. Hjelmslev, Louis (1957). "Prolegomena to a theory of language" (transl. F. J. Whitfield). *International Journal of American Linguistics* Memoir 7.

93. Hock, Hans Henrich and Brian D. Joseph (1996). *Language History, Language Change and Language Relationship: an Introduction to Historical and Comparative Linguistics*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
94. Hopper, Paul J. (1979). "Aspect and Foregrounding in Discourse". In: Talmy, Givón (ed.). *Discourse and Syntax (Syntax and Semantics 12)*. New York: Academic Press.
95. Hopper, Paul J. (ed.) (1982). *Tense–Aspect: Between Semantics and Pragmatics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company
96. Husserl, Edmund (1900/2001). *Logical Investigations*. Volume 1. (transl. J. N. Finlay). London: Routledge.
97. Husserl, Edmund (1901/2001). *Logical Investigations*. Volume 2. (transl. J. N. Finlay). London: Routledge.
98. Husserl, Edmund (1939/1973). *Experience and Judgement* (trans. James S. Churchill and Karl Ameriks). Evanston: Northwestern University Press.
99. Ikegami, Yoshihiko (1970). *The Semological Structure of the English Verbs of Motion*. New Haven: Linguistic Automation Project, Yale University.
100. Ipsen, Gunther (1924). "Der alte Orient und die Indogermanen". In: Friedrich, Johannes (ed.). *Stand und Aufgaben der Sprachwissenschaft. Festschrift für Streitberg*. Heidelberg: Winter, 200–237.
101. Ивић, Милка (1957). „Једно поглавље из граматике нашег савременог језика – систем месних падежа“. *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду* II: 145–158.
102. Ивић, Милка (1957–58). „Систем предлошких конструкција у српскохрватском језику“. *Јужнословенски филолог* XXII: 139–149.
103. Ivić, Milka (1965). "The system of Serbo-Croatian cases denoting spatial relations". *Acta Linguistica Hafniensia* IX (1): 50–55.
104. Ивић, Милка (1982/1983/1995/2005/2008). *Лингвистички огледи*. Београд: XX век.
105. Ивић, Милка (2001). *Правци у лингвистици 1 и 2*. Београд: XX век.
106. Ivir, Vladimir (1981). "Formal Correspondence vs. Translation Equivalence Revisited". In: Even-Zohar, Itamar and Gideon Toury. *Theory of Translation and*

- Intercultural Relations*. Tel Aviv: University of Tel Aviv (= *Poetics Today* 2: 4), 51–59.
107. Jackendoff, Ray (1983). *Semantics and Cognition*. Cambridge, MA: The MIT Press.
108. Jackendoff, Ray (1987). *Consciousness and the Computational Mind*. Cambridge, MA: The MIT Press.
109. Jackendoff, Ray (1989). “Conceptual Semantics”. In: Eco, Umberto et al. (eds.) *Meaning and Mental Representations*. Bloomington: Indiana University Press, 81–97.
110. Jackendoff, Ray (1994). *Patterns in the Mind*. New York: Basic Books.
111. Johnson, Mark (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.
112. Johnson, Mark (1993). *Moral imagination: Implications of cognitive science for ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
113. Johnson, Mark (2007). *The Meaning of the Body: Aesthetics of Human Understanding*. Chicago: University of Chicago Press.
114. Jolles, Andre (1934). “Antike Bedeutungsfelder”. *PBB* LVIII: 97–109.
115. Joos, Martin (1964). *The English Verb: Form and Meanings*. Madison and Milwaukee: University of Wisconsin Press.
116. Jovanović-Gorup, Radmila (1987). *The Semantic Organization of the Serbo-Croatian Verb*. München: Otto Sagner.
117. Kant, Imanuel (1787/2005). *Kritika čistog uma* (prev. Nikola Popović) Beograd: Dereta.
118. Katz, J. J. (1966). *The Philosophy of Language*. New York: Harper and Row.
119. Katz, J. J. (1972). *Semantic Theory*. New York: Harper and Row.
120. Katz, J. J. and Jerry A. Fodor (1963). “The structure of a semantic theory”. *Language* 39 (2): 170 – 210.
121. Kay, Paul (2005). “Color Categories are Not Arbitrary”. *Cross-Cultural Research* 39: 72–78.
122. Kay, Paul and Chad McDaniel (1978). “The Linguistic Significance of Meanings of Basic Color Terms”. *Language* 54 (3): 610–646.
123. Kay, Paul and Luisa Maffi (1999). “Color Appearance and the Emergence and Evolution of Basic Color Lexicons”. *American Anthropologist* 101: 743–760.

124. Kempton, Willett (1981). *The Folk Classification of Ceramics: A Study of Cognitive Prototypes*. New York: Academic Press.
125. Кликовац, Душка (2004). *Метафоре у мишљењу и језику*. Београд: XX век.
126. Koestler, Arthur (1964/1990). *The Art of Creation*. New York: Macmillan.
127. Komatsu, Lloyd K. (1992). "Recent views of conceptual structure". *Psychological Bulletin* 112 (3): 500–526.
128. Костић, Александар Ђ. (2006). *Когнитивна психологија*. Београд: Завод за издавање уџбеника.
129. Kövecses, Zoltán (1997). "Metaphor: Does It Constitute or Reflect Cultural Models?". In: Gibbs, Raymond W. and Gerard Steen (eds.). *Metaphor in Cognitive Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 67–189.
130. Kövecses, Zoltán (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
131. Kövecses, Zoltán (2006). *Language, Mind, and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
132. Kövecses, Zoltán (2010). *Metaphor: A Practical Introduction* (the second edition). Oxford: Oxford University Press.
133. Кристал, Дејвид (1988): *Енциклопедијски речник модерне лингвистике*. (прев. Иван Клајн и Борис Хлебџ). Београд: Полит.
134. Kurath, Hans (1921). *The Semantic Sources of the Words for the Emotions in Sanskrit, Greek, Latin, and the Germanic Languages* (PhD dissertation, University of Chicago). Menasha: George Banta Publishing Co.
135. Labov, William (1973/2004). "The Boundaries of Words and Their Meanings". In: Aarts, Bas et al. (eds.). *Fuzzy Grammar: A Reader*. Oxford: Oxford University Press.
136. Lakoff, George (1965). "On the nature of syntactic irregularity". PhD dissertation. Bloomington: Indiana University. (Published in 1970 as *Irregularity in syntax*. New York: Holt, Rinehart, and Winston).
137. Lakoff, George (1971). On Generative Semantics. In: Steinberg, Danny D. and Leon A. Jakobovits (eds.). *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press, 232–296.

138. Lakoff, George (1973). "Hedges: a Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts". *Journal of Philosophy and Logic* 2: 458–508.
139. Lakoff, George (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press.
140. Lakoff, George (2004). "The Importance of Categorization". In: Aarts, Bas et al. (eds.). *Fuzzy Grammar: A Reader*. Oxford: Oxford University Press, 139–178.
141. Lakoff, George and Mark Johnson (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
142. Lakoff, George and Mark Johnson (1999). *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
143. Lakoff, George and Mark Turner (1989). *More than Cool Reason: A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
144. Lakoff, George and Rafael E. Nuñez (2001). *Where Mathematics Comes From: How the Embodied Mind Brings Mathematics into Being*. New York: Basic Books.
145. Landau, Barbara and James E. Hoffman (2005). "Parallels between spatial cognition and spatial language: evidence from Williams syndrome". *Journal of Memory and Language* 53 (2): 163–185.
146. Landau, B Barbara, Banchiamlack Dessalegn and Ariel Micah Goldberg (2010). "Language and space: momentary interactions". In: Evans, Vyvyan and Paul Chilton (eds.). *Language, Cognition and Space: The State of the Art and New Directions*. London: Equinox, 51–77.
147. Landau, Barbara, Elizabet S. Spelke and Henry Gleitman (1984). "Spatial knowledge in a young blind child". *Cognition* 16: 225–160.
148. Langacker, Ronald W. (1987). *Foundations of Cognitive Grammar*. Volume 1: *Theoretical Prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
149. Langacker, Ronald W. (1990). *Concept, Image, and Symbol*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
150. Langacker, Ronald W. (1991). *Foundations of Cognitive Grammar*. Volume 2: *Descriptive Application*. Stanford: Stanford University Press.
151. Langacker, Ronald W. (1999). *Grammar and Conceptualization*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.

152. Langacker, Ronald W. and Eugene H. Cassad (1985). “‘Inside’ and ‘outside’ in Cora grammar”. *International Journal of American Linguistics* 51: 247–81.
153. Leech, Geoffrey N. (1971/2004). *Meaning and the English Verb*. Harlow: Pearson/Longman.
154. Lehrer, Adrienne (1974). *Semantic Fields and Lexical Structure*. Amsterdam: North-Holland
155. Leisi, Ernst (1971). *Der Wortinhalt*. Heidelberg: Quelle and Meyer.
156. Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations: A Preliminary Investigation*. University of Chicago Press.
157. Levin, Beth and Malka Rappaport Hovav (1992). “The sexual semantics of verbs of motion: the perspective from unaccusativity”. In: Roca, Iggy (ed.). *Thematic Structure: Its Role in Grammar*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 247–269.
158. Levinson, Stephen C. (2000). “Yeli Dnye and the Theory of Basic Color Terms”. *Journal of Linguistic Anthropology* 10 (1): 3–55.
159. Levinson, Stephen C. (2004). *Space in Language and Cognition*. Cambridge: Cambridge University Press.
160. Lipka, Leonhard (2002). *English Lexicology*. Tübingen: Narr
161. Loos, Eugene E. et al (eds.). (2004). “What is mood and modality?”. SIL International. Available at:
<http://www.sil.org/linguistics/GlossaryOfLinguisticTerms/WhatIsMoodAndModality.htm> (Accessed on 19/2/2012).
162. Lucy, John A. (1997). “The linguistics of ‘color’”. In: Hardin C. L. and Luisa Maffi (eds.). *Color categories in thought and language*. Cambridge: Cambridge University Press, 320–436.
163. Lüdtkе, Helmut (1980a). “Sprachwandel als universales Phänomen”. In: Lüdtkе, Helmut (ed.). *Kommunikationstheoretische Grundlagen des Sprachwandels*. Berlin / New York: Mouton de Gruyter, 1–19.
164. Lüdtkе, Helmut (1980b). “Auf dem Weg zu einer Theorie des Sprachwandels”. In: Lüdtkе, Helmut (ed.). *Kommunikationstheoretische Grundlagen des Sprachwandels*. Berlin / New York: de Gruyter, 182–252.

165. Lüdtke, Helmut (1988). "Grammatischer Wandel". In: Ulrich, Amnon, Norbert Dittmar and Klaus J. Mattheier (eds.). *Sociolinguistics / Soziolinguistik. An International Handbook of the Science of Language and Society / Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft*, Volume 2 (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft 3.) Berlin / New York: de Gruyter, 1632–1642.
166. Lüdtke, Helmut (1997). "Sprachwandeltheorie: Erkenntnisse und Probleme". In: Maren, Huberty and Claudia Perlick (eds.). *Studio Historica Romanica. In honorem Johannes Klare (Abhandlungen zur Sprache und Literatur 90)* Bonn: Romanistischer Verlag, 61–83.
167. Lüdtke, Helmut (1999). "Diachronic semantics: towards a unified theory of language change?" In: Blank, Andreas and Peter Koch (eds.). *Historical Semantics and Cognition*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter, 49–61.
168. Lyons, John (1968/1995). *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
169. Lyons, John (1977). *Semantics I and II*. Cambridge: Cambridge University Press.
170. Mandler, Jean M. (1992). "How to build a baby: II. Conceptual primitives". *Psychological Review* 99: 587–604.
171. Mandler, Jean M. (2004). *The Foundations of Mind: Origins of Conceptual Thought*. Oxford: Oxford University Press.
172. Mandler, Jean M. (2008a). "On the birth and growth of concepts". *Philosophical Psychology* 21 (2): 207–230.
173. Mandler, Jean M. (2008b). "Infant concepts revisited". *Philosophical Psychology* 21 (2): 269–280.
174. Matsumoto, Yo (1996). "Subjective motion and English and Japanese verbs". *Cognitive Linguistics* 7 (2): 183–226.
175. McCawley, James D. (1968a). "The role of Semantics in a grammar". In: Bach, Emmon and Robert T. Harms (eds.). *Universals in Linguistic Theory*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 124–169.
176. McCawley, James D. (1968b). "Lexical insertion in a transformational grammar without deep structure". In: Darden, Bill J. et al. (eds.). *Papers from the Fourth*

- Regional Meeting, Chicago Linguistic Society*. Chicago: University of Chicago, 71–80.
177. Medin, Douglas L. and Lance J. Rips (2005). “Concepts and categories: memory, meaning, and metaphysics”. In: Holyoak, Keith J. (ed.). *The Cambridge Handbook of Thinking and Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press, 37–72.
178. Миливојевић, Наташа (2011). „Конструкциони идиоми са глаголима емитовања звука у енглеском и српском језику – генеративна анализа“. Докторска дисертација. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет.
179. Miller, George A. (1969). “A psychological method to investigate verbal concepts”. *Journal of Mathematical Psychology* 6 (2): 169–191.
180. Miller, George A. (1972). “English Verbs of Motion: A Case Study in Semantics and Lexical Memory”. In: Melton, Arthur W. and Edwin Martin (eds.). *Coding Processes in Human Memory*. New York: V. H. Winston and Sons/Halsted Press, 335–372.
181. Minsky, Marvin (1975). “A Framework for Representing Knowledge”. In: Winston, Patrick H. (ed.). *The Psychology of Computer Vision*. New York: McGraw-Hill. Available at: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/Frames/frames.html> (Accessed on 14/1/2012).
182. Mix, Kelly S. et al. (eds). (2010). *The Spatial Foundations of Language and Cognition*. Oxford: Oxford University Press.
183. Munnich, Edward, Barbara Landau and Barbara A. Doshier (2001). “Spatial language and spatial representation: A cross-linguistic comparison”. *Cognition* 81: 171–207.
184. Mufwene, Salikoko S. (1984). *Stativity and the Progressive*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
185. Nerlich, Brigitte and David D. Clarke (1992). “Outline of a model for semantic change” In: Kellermann, Günter and Michael D. Morrissey (eds.). *Diachrony within Synchrony: Language History and Cognition*. Frankfurt-am-Mein: Peter Lang, 125–144.
186. Nichols, Johanna (1975). “Verbal semantics and sentence construction”. *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistic Society*. Berkeley: Berkeley Linguistic Society

187. Nida, Eugene A. (1975). *Componential Analysis of Meaning*. The Hague/Paris: Mouton.
188. Nielsen, Niels-Davidsen (1990). *Tense and Mood in English: A Comparison With Danish (Topics in English Linguistics)*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter
189. Новаков, Предраг (1992). „Глаголски вид и aktionsart у енглеском и српском језику“. Докторска дисертација. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет.
190. Новаков, Предраг (2005). *Глаголски вид и тип глаголске ситуације у енглеском и српском језику*. Футура: Нови Сад.
191. Novakov, Predrag (2008a). *A Guide to Time and Tense in English and Serbian*. Futura: Novi Sad.
192. Новаков, Предраг (2008b). *Англистичке теме*. Футура: Нови Сад.
193. Nuñez, Rafael E. and Eve E. Sweetser (2006). “Looking ahead to the past: Convergent evidence from Aymara language and gesture in the crosslinguistic comparison of spatial construals of time”. *Cognitive Science* 30: 401–450.
194. Oakley, Todd (2007). “Image Schemas”. In: Geeraets, Dirk and Hubert Cuyckens (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 214–235.
195. Oakley, Todd (2009). *From Attention to Meaning: Explorations in Semiotics, Linguistics, and Rhetoric* (Series: European Semiotics / Sémiotique Européenne – Volume 8). New York: Peter Lang Publishing, Inc.
196. Орачић, Нивес (1978). “Verbal Aspect in the Contemporary Serbo-Croatian Literary Language”. In: Filipović, Rudolf (ed). *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika, sveska 2*. Zagreb: Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
197. Osherson, Daniel and Edward E. Smith (1981). “On the Adequacy of Prototype Theory as a Theory of Concepts”. *Cognition* 9 (1): 35–58.
198. Palmer, Frank R. (1967). *The English Verb*. London: Longman.
199. Palmer, Frank R. (1976). *Semantics: a New Outline*. Cambridge: Cambridge University Press.
200. Palmer, Frank R. (1986). *Mood and Modality*. Chicago: Cambridge University Press.

201. Paul, Hermann (1880/1970). *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Halle: Niemeyer.
(*Principles of the History of Language* (tran. H.A. Strong). College Park: McGroth Publishing Company).
202. Павловић, Владан (2012). „Градијентност у синтаксичким конструкцијама у енглеском језику“. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду – Филолошки факултет.
203. Peirce, Charles S. (1931/1958). *The Collected Papers of Charles Saunders Peirce*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
204. Pfeifer, Rolf and Josh C. Bongard (2006). *How the Body Shapes the Way We Think: A New View of Intelligence*. Cambridge MA: The MIT Press.
205. Пипер, Предраг (1983). *Заменички прилози (граматички статус и семантички типови)*. Нови Сад: Филозофски факултет.
206. Пипер, Предраг (1997). *Језик и простор*. Београд: Библиотека XX век.
207. Пипер, Предраг (2002). „О принципу градуелности у лексикографском опису“. У: *Дескриптивна лексикографија савременог српског језика и њене теоријске основе (Међународни научни скуп о лексикографији и лексикологији)*: 133–139. Београд/Нови Сад: САНУ/Матица српска.
208. Пипер, Предраг (2008). „Граматица границе“. *Јужнословенски филолог* 64: 307–322. Београд: САНУ.
209. Пипер, Предраг и др. (2005). *Синтакса савременога српског језика – проста реченица*. Београд/Нови Сад: Институт за српски језик САНУ/Београдска књига/Матица српска.
210. Поповић, Људмила (2008). *Језичка слика стварности – когнитивни аспект контрастивне анализе*. Београд: Универзитет у Београду – Филолошки факултет.
211. Postal, Paul M. (1970). “The surface verb ‘remind’”. *Linguistic Inquiry* 1: 37–120.
212. Прћић, Твртко (2008). *Семантика и прагматика речи* (друго, допуњено издање). Нови Сад: ИТП „Змај“.
213. Pulman, S. G. (1983). *Word Meaning and Belief*. Oxford: Taylor and Francis.
214. Putnam, Hilary (1981). *Reason, Truth, and History*. Cambridge: Cambridge University Press.

215. Quillian, M. Ross (1968). "Semantic memory" in Minsky, Marvin L. (ed.). *Semantic Information Processing*. Cambridge, MA: The MIT Press, 227–270.
216. Quirk, Randolph (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow: Longman.
217. Radden, Günter (1997). "Time is space" in Smieja, Brigit and Meike Tasch (eds.). *Human Contact, Through Language and Linguistics*. Frankfurt: Peter Lang, 147–166.
218. Radden, Günter (2003). "The metaphor TIME AS SPACE across languages" in Baumgarten, Nicole et al. (eds.). *Übersetzen, Interkulturelle Kommunikation, Spracherwerb und Sprach-vermittlung – das Leben mit mehreren Sprachen. Festschrift für Juliane House zum 60. Geburtstag. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht* [online], 8, 2/3, 1–14. Available at: <http://zif.spz.tu-darmstadt.de/jg-08-2-3/beitrag/Radden1.htm> (Accessed on 15/11/2012).
219. Radden, Günter (2011). "Spatial time in the West and the East". In Brdar, Mario et al. (Eds.), *Space in Time and Language*. Frankfurt: Peter Lang, 1–40.
220. Радовановић, Милорад (2008). „Фази логика у лингвистици: темељни појмовник и систематизација“. У: Радовановић, Милорад и Предраг Пипер (ур.). *Семантичка проучавања српског језика*. Београд: САНУ (Одељење језика и књижевности – Српски језик у светлу савремених лингвистичких теорија 2), 11–44.
221. Радовановић, Милорад (2009). *Увод у фази лингвистику*. Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
222. Расулић, Катарина (1999). „Концептуализација вертикалне димензије у енглеском језику: предлози типа „ИСПОД““. У: Бугарски, Ранко (ур.). *О енглеском језику, Зборник радова посвећен професору Љубомиру Михаиловићу*. Београд: Филолошки факултет/Чигоја штампа, 43–52.
223. Расулић, Катарина (2004). *Језик и просторно искуство: концептуализација вертикалне димензије у енглеском и српскохрватском језику*. Београд: Филолошки факултет/Чигоја штампа.
224. Riđanović, Midhat (1976). *A Synchronic Study of Verbal Aspect in English and Serbo-Croatian*. Cambridge: Slavica Publishers.

225. Rips, Lance J., Edward J. Shoben and Edward E. Smith (1973). "Semantic Distance and the Verification of Semantic Relations". *Journal of Verbal Learning and Verbal Behaviour* 12: 1–20.
226. Rosch, Eleanor (1973). "On the internal structure of perceptual and semantic categories". In: Moore, Timothy E. (ed.). *Cognitive Development and the Acquisition of Language*. New York : Academic Press, 111–144.
227. Rosch, Eleanor (1975a). "Cognitive Representations of Semantic Categories". In: *Journal of Experimental Psychology General* 104 (3): 192–233.
228. Rosch, Eleanor (1975b). "Human categorization". In: Warren, Neil (ed.). *Advances in Cross-Cultural Psychology*. Vol. I. London: Academic Press.
229. Rosch, Eleanor (1975c). "Natural Categories". *Cognitive Psychology* 4: 328–350.
230. Rosch, Eleanor (1983). "Prototype Classification and Logical Classification: The Two Systems". In: Scholnick, Ellin Kofsky (ed.). *New Trends in Conceptual Representation: Challenges to Piaget's Theory?*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 73–86.
231. Rosch, Eleanor (1999). "Reclaiming Concepts". *The Journal of Consciousness Studies* 6 (11–12): 61–77.
232. Rosch, Eleanor and Barbara B. Lloyd (eds.). (1978). *Cognition and Categorization*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.
233. Rosch, Eleanor and Carolyn B. Mervis (1975). "Family resemblances: studies in the internal structure of categories". *Cognitive Psychology* 7: 573–605.
234. Rosch, Eleanor and Carolyn B. Mervis (1981). "Categorization of natural objects". *Annual Review of Psychology* 32: 89–115.
235. Rosch, Eleanor et al. (1976). "Basic Objects in Natural Categories". *Cognitive Psychology* 8: 382–439.
236. Rothstein, Susan (2004). *Structuring Events: A Study in the Semantics of Lexical Aspect*. Malden: Blackwell Publishing.
237. Rumelhart, David E. (1975). "Notes on a Schema for Stories". In: Bobrow, Daniel G. and Allan M. Collins (eds.), *Representation and Understanding: Studies in Cognitive Science*. New York: Academic Press, 211–236.

238. Rumelhart, David E. and Donald A. Norman (1988). "Representation in memory". In: Atkinson, Richard C. et al. (eds.). *Stevens' Handbook of Experimental Psychology*. New York: Wiley.
239. Russell, Bertrand (1923/2004). "Vagueness". In: Aarts, Bas et al. (eds.). *Fuzzy Grammar: A Reader*. Oxford: Oxford University Press.
240. Saeed, John I. (2002). *Semantics* (the second edition). Malden: Blackwell Publishing.
241. Sapir, Edward (1929/1958): 'The Status of Linguistics as a Science'. In: Mandelbaum, David G. (ed). *Culture, Language and Personality*. Berkeley: University of California Press.
242. Sapir, Edward (1944). "Grading: a study in semantics". *Philosophy of Science* (11): 93–116.
243. Saunders, Barbara (2000). "Revisiting Basic Color Terms". *Journal of the Royal Anthropological Institute* 6: 81–99.
244. Sauciuc, Gabriela-Alina (2011). "Categorization in the Affective Domain". In: Kokinov, Boicho, Annette Karmiloff-Smith and Nancy J. Nersessian (eds.). *European Perspectives on Cognitive Science*. Volume I. Sofia: New Bulgarian University Press. Available at: <http://nbu.bg/cogs/eurocogsci2011/proceedings/pdfs/EuroCogSci-paper248.pdf> (Accessed on 12/11/2012).
245. Sauciuc, Gabriela-Alina (2012). "What Makes the Best Example in the Affective Domain". In: Hart, Chris (ed.). *Selected Papers from UK-CLA Meetings*. Volume I. Hertfordshire: UK-CLA, 401–418.
246. Saurer, Werner (1984). *A Formal Semantics of Tense, Aspect and Aktionsarten*. Bloomington: Indiana University Linguistics Club.
247. de Saussure, Ferdinand (1915/1959). *Cours de linguistique générale* (transl. Wade Baskin (1959). *Course in General Linguistics*). New York: McGraw-Hill.
248. Schank, Roger C. and Robert P. Abelson (1977). *Scripts, Plans, Goals, and Understanding*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
249. Searle, John (1979). *Expression and Meaning: Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge: Cambridge University Press.

250. Sheets-Johnstone, Maxine (1999). *The Primacy of Movement*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
251. Shinohara, Kazuko (1999). *Epistemology of Space and Time*. Kwansei: Gakuin University Press.
252. Shinohara, Kazuko (2000). "Up-down Orientation in Time Metaphors: Analysis of English and Japanese" (manuscript). Tokyo: Tokyo University of Agriculture and Technology.
253. Simonsen, Hanne Gram and Rolf Their Endresen (eds.). (2001). *A Cognitive Approach to the Verb: Morphological and Constructional Perspectives*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
254. Slobin, Dan I. (1996). "Two ways to travel: verbs of motion in English and Spanish". In: Shibatani, Masayoshi and Sandra A. Thompson (eds.). *Grammatical Constructions – Their Form and Meaning*. Oxford: Clarendon Press, 195–219.
255. Smith, Edward E. and Douglas L. Medin (1981). *Categories and Concepts*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
256. Sperber, Hans (1922). "Ein Gesetz der Bedeutungsentwicklung" In: *Zeitschrift für deutsches Alterum*, lix. Leipzig.
257. Стаменковић, Душан (2009а). „Значење и метафоризација глагола звучне перцепције у енглеском језику: *hear, listen, obey*“. *Прилози проучавању језика* 40: 65–77.
258. Стаменковић, Душан (2009б). „Улога когнитивне семантике у изучавању прозне књижевности: концептуално стапање у баснама“. У: Ковачевић, Милош et al. (ур.). *Савремена проучавања језика и књижевности – Година I / књига I – Зборник радова са I научног скупа младих филолога Србије*: 425–435. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.
259. Stamenković, Dušan (2010a). "Metaphoric and extended uses of the hyponyms of the verbs *gledati* in Serbian and *look* in English". *Facta Universitatis, Series Linguistics and Literature* 8 (1): 19–33.
260. Стаменковић, Душан (2010б). „*Past progressive* и његови српски еквиваленти у светлу семантичких особина глагола“. У: Суботић, Љиљана и Ивана Живанчевић-Секеруш (ур.). *Пети међународни интердисциплинарни*

- симпозијум „Сусрет култура” – Зборник радова, Књига I. Нови Сад: Филозофски факултет, 663–671.
261. Stamenković, Dušan (2012). “Verbs and Prototype Theory: State of the Art and Possibilities”. U: Đurić Paunović, Ivana i Maja Marković (ur.). *English Studies Today: Views and Voices – Selected Papers from the First International Conference on English Studies – English Language and Anglophone Literatures Today (ELALT)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 175–186.
262. Станојчић, Живојин С. и Љубомир Поповић (1992). *Граматика српскога језика* (друго, прерађено издање). Београд/Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства/Завод за издавање уџбеника.
263. Стевановић, Михаило (1986). *Савремени српскохрватски језик*. Београд: Научна књига.
264. Стојадиновић, Зорица (2000). „Категорија глаголског вида у савременом енглеском језику реализована у финитним облицима за прошлост“. Докторска дисертација. Београд: Универзитет у Београду – Филолошки факултет.
265. Strauss, Erwin (1966). *Phenomenological Psychology*. New York: Basic Books.
266. Субашић, Перо (1997). *Фази логика и неуронске мреже*. Београд: Техничка књига.
267. Swadesh, Morris and Edward Sapir (1946). “American Indian Grammatical Categories”. *Word* 2: 103–112
268. Sweetser, Eve E. (1984). “Semantic Structure and Semantic Change”. PhD dissertation. Berkeley: University of California.
269. Sweetser, Eve E. (1990). *From Etymology to Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
270. Шипка, Данко (2006). *Основи морфологије. Прилог граматички савременог стандардног језика*. Београд: Алма.
271. Talmy, Leonard (1980). “Grammar and cognition”. Unpublished ms. San Diego: University of California at San Diego, Cognitive Science Program.
272. Talmy, Leonard (1983). “How language structures space”. In: Pick, Jr., Herbert L. and Linda P. Acredolo (eds.). *Spatial orientation: Theory, Research, and Application*. New York: Plenum Press, 225–282.

273. Talmy, Leonard (1985). "Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms". In: Shopen, Timothy (ed.). *Language Typology and Syntactic Description, Volume II: Complex Constructions*. Cambridge: Cambridge University Press.
274. Talmy, Leonard (2000a). *Toward a cognitive semantics. Volume I: Concept structuring systems*. Cambridge, MA: The MIT Press.
275. Talmy, Leonard (2000b). *Toward a cognitive semantics. Volume II: Typology and process in concept structuring*. Cambridge, MA: The MIT Press.
276. Тасић, Милош и Душан Стаменковић (2012). „Однос метафоре и контекста у когнитивној лингвистици”. *Филолог* 5: 234–247.
277. Taylor, John R. (1989). *Linguistic Categorization: Prototypes in Linguistic Theory*. Oxford: Clarendon Press.
278. Tedeschi, Philip and Anne Zaenen (eds.) (1981). *Tense and Aspect. (Syntax and Semantics 14)*. New York: Academic Press.
279. Тошовић, Бранко (1995). *Стилистика глагола*. Wuppertal: Lindenblatt.
280. Torralbo, Ana, Julio Santiago and and Juan Lupiañez. (2006). "Flexible conceptual projection of time onto spatial frames of reference". *Cognitive Science* 30: 749–757.
281. Trask, Robert Lawrence "Larry" (1996). *Historical Linguistics*. London: A Hodder Arnold Publication.
282. Traugott, Elizabeth C. (1982). "From propositional to textual and expressive meanings; Some semantic-pragmatic aspects of grammaticalization". In: Lehmann, Winfred P. and Yakov Malkiel (eds.). *Perspectives on Historical Linguistics*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 245–271.
283. Traugott, Elizabeth C. and Richard B. Dasher (2005). *Regularity in Semantic Change*. Cambridge: Cambridge University Press.
284. Trier, Jost. (1931). *Der deutsche Wortschatz im Sinnbezirk des Verstandes*. Heidelberg: Winter.
285. Туђман Вуковић, Нина (2007). „Глаголи говорења у енглескоме и хрватскоме језику: синтактичко-семантичка анализа“. Докторска дисертација. Загреб: Свеучилиште у Загребу – Филозофски факултет.
286. Turner, Mark (1987). *Death is the Mother of Beauty: Mind, Metaphor, Criticism*. Chicago: University of Chicago Press.

287. Turner, Mark (1996). *The Literary Mind: The Origins of Thought and Language*. Oxford: Oxford University Press.
288. Turner, Mark and Gilles Fauconnier (1995). “Conceptual integration and formal expression”. *Journal of Metaphor and Symbolic Activity* 10 (3): 183–203.
289. Ullmann, Stephen (1957). *The Principles of Semantics* (the second edition). Glasgow/Oxford: Jackson, Son and Co./Basil Blackwell.
290. Vachek, Josef (ed.) (1966). *Travaux linguistiques de Prague, Volume 2: Les problemes du centre et de la peripherie du systeme de la langue*. Tuscaloosa: The University of Alabama Press.
291. Vandeloise, Claude (1991). *Spatial Prepositions: A Case Study from French*. Chicago: University of Chicago Press.
292. Vendler, Zeno (1967). “Verbs and times” (a revised version). In: *Linguistics in Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press, 97–109.
293. Vidanović, Đorđe (2012). “Conceptual blending and intentionality”. *Facta Universitatis, Series Linguistics and Literature* 10 (1): 41–52.
294. Vidanović, Đorđe (forthcoming). “Wittgenstein and the Beginning of Cognitive Semantics”. Available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1716431 (Accessed on 12/11/2011)
295. Виноградов, В. В. (1972). *Русский язык*. Москва: Высшая школа.
296. Вујовић, Душанка (2009). „Семантичка и деривациона анализа глагола кретања у српском језику“. Докторска дисертација. Нови Сад: Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет.
297. Vučković, Petar (1986). „Prilog semantičkoj analizi imenica u srpskohrvatskom jezika“. *Filologija* 14: 453–463.
298. Webster, Michael A. and Paul Kay (2007). “Individual and Population Differences in Focal Colors”. In: MacLauray R. et al (eds.). *Anthropology of Color*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 29–53.
299. Weisberger, Leo (1962). *Sprachliche Gestaltung der Welt*. Düsseldorf: Schwann.
300. Whorf, Benjamin Lee (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf* (ed. Carroll, John B.), Cambridge, MA: The MIT Press.

301. Wierzbicka, Anna (1985) . *Lexicography and conceptual analysis*. Ann Arbor: Karoma.
302. Wierzbicka, Anna (2002). "Philosophy and discourse: The rise of really and the fall of truly". In: Béal, Christine (ed). *Langue, discours, culture*. A special issue of *Les Cahiers de Praxématique* 38: 85–112.
303. Wierzbicka, Anna (2006). *English: Meaning and Culture*. Oxford: Oxford University Press.
304. Winter, Yoad (2001). *Flexibility Principles in Boolean Semantics*. Cambridge MA: The MIT Press.
305. Wittgenstein, Ludwig (1922/1960) *Tractatus Logico-Philosophicus* (prev. Gajo Petrović). Sarajevo: "Veselin Masleša" – "Svijetlost".
306. Wittgenstein, Ludwig (1953/1969). *Filosofska istraživanja*. (prev. Ksenija Maricki Gađanski; predgovor Jelena Berberović). Beograd: Nolit.
307. Wittgenstein, Ludwig (1958/1965). *The Blue and Brown Books*. New York: Harper Torchbooks.
308. Young, Iris Marion (1980). "Throwing like a girl". *Information and Control* 8: 338–353.
309. Zadeh, Lotfi A. (1965a). "Fuzzy sets". *Information and Control* 8: 338–353.
310. Zadeh, Lotfi A. (1965b). "Fuzzy sets and systems". In: Fox, Jerome (ed.). *System Theory*. Brooklyn: Polytechnic Press.
311. Zadeh, Lotfi A. (1972). "A fuzzy-set-theoretical interpretation of linguistic hedges". *Journal of Cybernetics* 2: 4–34.
312. Zadeh, Lotfi A. (1974). "Fuzzy logic and its application to approximate reasoning". In: *Information Processing 74, Proceedings of the IFIP Congress 1974 (3)*, 591–594.
313. Zadeh, Lotfi A. (1975). "Fuzzy logic and approximate reasoning". *Synthese* 30: 407–428.
314. Zbikowski, Lawrence M. (2002). *Conceptualizing music: cognitive structure, theory, and analysis*. Oxford: Oxford University Press.
315. Zimmer, Karl E. (1971). "Some general observations about nominal compounds". *Working Papers on Language Universals* 5. Stanford: Stanford University Press, 1–

- 24 (Reprinted in: Lipka, Leonard and Hartmut Günther (1981). (eds.) in *Wortbildung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 233–257).
316. Zlatev, Jordan (2010). “Phenomenology and Cognitive Linguistics” In: Gallagher, Shaun and Daniel Schmicking (eds.). *Handbook of Phenomenology and Cognitive Science*. New York/Heidelberg: Springer, 415–446.
317. Žic-Fuchs, Milena (1989). „Semantička analiza glagola kretanja u engleskom i hrvatskom književnom jeziku”. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Filozofski fakultet.
318. Žic-Fuchs, Milena (1991). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu: semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: Filozofski fakultet/Biblioteka SOL.

Консултовани речници:

1. *Englesko-hrvatski ili srpski rečnik* (1978) (sastavio Milan Drvodelić, preradio Željko Bujas). Zagreb: Školska knjiga.
2. *Hrvatsko ili srpsko-engleski rečnik* (1978) (sastavio Milan Drvodelić, preradio Željko Bujas). Zagreb: Školska knjiga.
3. *Oxford Advanced Learner’s Dictionary*. New eight edition (2010). Oxford: Oxford University Press.
4. *Oxford English Dictionary*. Second edition (1989). Oxford: Oxford University Press.
5. *Речник српскохрватскога књижевног језика* (1967). I–VI. Нови Сад: Матица српска и Загреб: Матица хрватска.
6. *WordNet Browser* (2005). Princeton: Princeton University.
7. *WordWeb Pro 6* (2011). Brighton: WordWeb Software.

Коришћени електронски корпуси:

1. *Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду*. Београд: Математички факултет. Доступно на: <http://korpus.matf.bg.ac.rs>.

2. *The Corpus of Contemporary American English (COCA)*. Provo: Brigham Young University. Available at: <http://corpus.byu.edu/coca/> and <http://www.americancorpus.org>.

Извори на основу којих је састављен корпус:

1. Auster, Paul (2009/2010). *Invisible*. New York: Henry Holt and Co (e-book version, коришћена уз помоћ читача *calibre 0.9.2*).
2. Auster, Paul (2010). *Sunset Park: A Novel*. New York: Henry Holt and Co (e-book version, коришћена уз помоћ читача *calibre 0.9.2*).
3. Остер, Пол (2009/2010). *Невидљиви*. (прев. Ивана Ђурић-Пауновић). Београд: Геопоетика.
4. Остер, Пол (2010/2011). *Сансет Парк*. (прев. Ивана Ђурић-Пауновић и Мухарем Баздуљ). Београд: Геопоетика.

Прилози

Прилог 1: Пример упитника за оцењивање прототипичности глагола људског кретања у енглеском језику по принципу слободних асоцијација.

You have three minutes to write as many verbs of natural human motion as you can think of. Please write them in the order they appear in your mind. The first two verbs are provided:

1. <i>walk</i>	15.
2. <i>run</i>	16.
3.	17.
4.	18.
5.	19.
6.	20.
7.	21.
8.	22.
9.	23.
10.	24.
11.	25.
12.	26.
13.	27.
14.	28.

Прилог 2: Пример упитника за оцењивање релевантности глагола људског кретања у енглеском језику.

Please grade the following verbs of *natural human motion* according to their *relevance to your everyday experience*. Circling the grade **1 means that the verb is absolutely irrelevant, whereas the grade **7** means that the verb is exceptionally relevant. You may also use all the grades between them (**2**, **3**, **4**, **5**, **6**) in order to make subtle differences between relevance of various verbs. Thank you very much.**

to plod	1 2 3 4 5 6 7	to lurch	1 2 3 4 5 6 7
to journey	1 2 3 4 5 6 7	to cross	1 2 3 4 5 6 7
to stride	1 2 3 4 5 6 7	to escape	1 2 3 4 5 6 7
to rise	1 2 3 4 5 6 7	to cavort	1 2 3 4 5 6 7
to charge	1 2 3 4 5 6 7	to jump	1 2 3 4 5 6 7
to troop	1 2 3 4 5 6 7	to coast	1 2 3 4 5 6 7
to limp	1 2 3 4 5 6 7	to dodder	1 2 3 4 5 6 7
to promenade	1 2 3 4 5 6 7	to zoom	1 2 3 4 5 6 7
to perambulate	1 2 3 4 5 6 7	to hasten	1 2 3 4 5 6 7
to prance	1 2 3 4 5 6 7	to stagger	1 2 3 4 5 6 7
to traipse	1 2 3 4 5 6 7	to somersault	1 2 3 4 5 6 7
to lumber	1 2 3 4 5 6 7	to travel	1 2 3 4 5 6 7
to roam	1 2 3 4 5 6 7	to lollop	1 2 3 4 5 6 7
to swim	1 2 3 4 5 6 7	to go	1 2 3 4 5 6 7
to saunter	1 2 3 4 5 6 7	to hurry	1 2 3 4 5 6 7
to climb	1 2 3 4 5 6 7	to amble	1 2 3 4 5 6 7
to dart	1 2 3 4 5 6 7	to rove	1 2 3 4 5 6 7
to trudge	1 2 3 4 5 6 7	to streak	1 2 3 4 5 6 7
to float	1 2 3 4 5 6 7	to leap	1 2 3 4 5 6 7
to flee	1 2 3 4 5 6 7	to waddle	1 2 3 4 5 6 7
to zigzag	1 2 3 4 5 6 7	to toddle	1 2 3 4 5 6 7
to goosetep	1 2 3 4 5 6 7	to creep	1 2 3 4 5 6 7
to come	1 2 3 4 5 6 7	to wander	1 2 3 4 5 6 7
to bound	1 2 3 4 5 6 7	to descend	1 2 3 4 5 6 7
to gambol	1 2 3 4 5 6 7	to scam	1 2 3 4 5 6 7
to parade	1 2 3 4 5 6 7	to vault	1 2 3 4 5 6 7
to skitter	1 2 3 4 5 6 7	to scoot	1 2 3 4 5 6 7
to leave	1 2 3 4 5 6 7	to dash	1 2 3 4 5 6 7
to ascend	1 2 3 4 5 6 7	to wade	1 2 3 4 5 6 7
to march	1 2 3 4 5 6 7	to stroll	1 2 3 4 5 6 7
to hike	1 2 3 4 5 6 7	to meander	1 2 3 4 5 6 7
to rush	1 2 3 4 5 6 7	to lope	1 2 3 4 5 6 7
to inch	1 2 3 4 5 6 7	to trundle	1 2 3 4 5 6 7
to walk	1 2 3 4 5 6 7	to clump	1 2 3 4 5 6 7
to mosey	1 2 3 4 5 6 7	to trek	1 2 3 4 5 6 7
to scamper	1 2 3 4 5 6 7	to return	1 2 3 4 5 6 7
to run	1 2 3 4 5 6 7	to trot	1 2 3 4 5 6 7

to scurry/ scutter/scuttle	1 2 3 4 5 6 7	to sleepwalk	1 2 3 4 5 6 7
to whiz	1 2 3 4 5 6 7	to hobble	1 2 3 4 5 6 7
to crawl	1 2 3 4 5 6 7	to speed	1 2 3 4 5 6 7
to canter	1 2 3 4 5 6 7	to abandon	1 2 3 4 5 6 7
to advance	1 2 3 4 5 6 7	to plunge	1 2 3 4 5 6 7
to stray	1 2 3 4 5 6 7	to shamble	1 2 3 4 5 6 7
to move	1 2 3 4 5 6 7	to skedaddle	1 2 3 4 5 6 7
to slink	1 2 3 4 5 6 7		
to gallop	1 2 3 4 5 6 7		
to drift	1 2 3 4 5 6 7		
to prowl	1 2 3 4 5 6 7		
to ramble	1 2 3 4 5 6 7		
to slog	1 2 3 4 5 6 7		
to arrive	1 2 3 4 5 6 7		
to depart	1 2 3 4 5 6 7		
to tiptoe	1 2 3 4 5 6 7		
to totter	1 2 3 4 5 6 7		
to skip	1 2 3 4 5 6 7		
to tramp	1 2 3 4 5 6 7		
to slouch	1 2 3 4 5 6 7		
to strut	1 2 3 4 5 6 7		
to race	1 2 3 4 5 6 7		
to slither	1 2 3 4 5 6 7		
to shuffle	1 2 3 4 5 6 7		
to desert	1 2 3 4 5 6 7		
to clamber	1 2 3 4 5 6 7		
to scud	1 2 3 4 5 6 7		
to sneak	1 2 3 4 5 6 7		
to jog	1 2 3 4 5 6 7		
to sashay	1 2 3 4 5 6 7		
to sidle	1 2 3 4 5 6 7		
to exit	1 2 3 4 5 6 7		
to hop	1 2 3 4 5 6 7		
to swagger	1 2 3 4 5 6 7		
to pad	1 2 3 4 5 6 7		

Прилог 3: Пример упитника за оцењивање прототипичности глагола људског кретања у српском језику по принципу слободних асоцијација.

Имате три минута да напишете што више глагола природног људског кретања. Молимо вас да их испишете оним редом којим се они јављају у вашим мислима. Прва три глагола су већ дата:

1. <i>ходати</i>	15.
2. <i>трчати</i>	16.
3. <i>ићи</i>	17.
4.	18.
5.	19.
6.	20.
7.	21.
8.	22.
9.	23.
10.	24.
11.	25.
12.	26.
13.	27.
14.	28.

Прилог 4: Пример упитника за оцењивање релевантности глагола људског кретања у српском језику.

Молимо Вас да оцените наведене глаголе природног људског кретања на основу тога колико су они релевантни за ваше свакодневно искуство. Оцена 1 значи да су они потпуно ирелевантни, док оцена 7 значи да су изузетно релевантни. Молимо Вас да користите и остале оцене (2, 3, 4, 5, 6) како бисте одразили мање или веће разлике у релевантности различитих глагола. Хвала Вам!

марширати	1	2	3	4	5	6	7	вртети се	1	2	3	4	5	6	7
разићи се	1	2	3	4	5	6	7	касати/касати	1	2	3	4	5	6	7
лутати	1	2	3	4	5	6	7	јурити	1	2	3	4	5	6	7
ронити	1	2	3	4	5	6	7	мимоићи се/мимолазити се	1	2	3	4	5	6	7
шантати	1	2	3	4	5	6	7	пливати	1	2	3	4	5	6	7
скитати (се)	1	2	3	4	5	6	7	кланцати	1	2	3	4	5	6	7
пешачити	1	2	3	4	5	6	7	базати	1	2	3	4	5	6	7
вући се	1	2	3	4	5	6	7	котрљати се	1	2	3	4	5	6	7
ћопати	1	2	3	4	5	6	7	отићи/одлазити	1	2	3	4	5	6	7
утећи	1	2	3	4	5	6	7	парадирати	1	2	3	4	5	6	7
прићи/прилазити	1	2	3	4	5	6	7	бацити/бацати се	1	2	3	4	5	6	7
коракнути	1	2	3	4	5	6	7	гњурати/гњурити (се)	1	2	3	4	5	6	7
корачати/корачити	1	2	3	4	5	6	7	гиљати	1	2	3	4	5	6	7
стићи/стигнути	1	2	3	4	5	6	7	клипсати	1	2	3	4	5	6	7
ваљати се	1	2	3	4	5	6	7	љумати	1	2	3	4	5	6	7
путити се	1	2	3	4	5	6	7	прећи/прелазити	1	2	3	4	5	6	7
главињати	1	2	3	4	5	6	7	ући/улазити	1	2	3	4	5	6	7
даљити се	1	2	3	4	5	6	7	гавелјати	1	2	3	4	5	6	7
гегати се	1	2	3	4	5	6	7	лазити	1	2	3	4	5	6	7
верати се	1	2	3	4	5	6	7	умаћи	1	2	3	4	5	6	7
приспети	1	2	3	4	5	6	7	тумарати	1	2	3	4	5	6	7
поћи/полазити	1	2	3	4	5	6	7	гацати	1	2	3	4	5	6	7
сићи/саћи (се)	1	2	3	4	5	6	7	пењати се	1	2	3	4	5	6	7
басати	1	2	3	4	5	6	7	брзати	1	2	3	4	5	6	7
пентрати се	1	2	3	4	5	6	7	проћи/пролазити	1	2	3	4	5	6	7
јездити	1	2	3	4	5	6	7	глибати	1	2	3	4	5	6	7
трчати	1	2	3	4	5	6	7	таврљати	1	2	3	4	5	6	7
изаћи/изићи/излазити	1	2	3	4	5	6	7	планинарити	1	2	3	4	5	6	7
заићи	1	2	3	4	5	6	7	бауљати	1	2	3	4	5	6	7
обићи/обилазити	1	2	3	4	5	6	7	срљати	1	2	3	4	5	6	7
размимоићи се	1	2	3	4	5	6	7	табанати	1	2	3	4	5	6	7
бангати	1	2	3	4	5	6	7	смуцати се	1	2	3	4	5	6	7
надићи	1	2	3	4	5	6	7	хрлити	1	2	3	4	5	6	7
батргати се	1	2	3	4	5	6	7	галопирати	1	2	3	4	5	6	7
кретати/кренути (се)	1	2	3	4	5	6	7	тетурати (се)	1	2	3	4	5	6	7
скочити	1	2	3	4	5	6	7	пети се	1	2	3	4	5	6	7
ближити се	1	2	3	4	5	6	7	шепати	1	2	3	4	5	6	7
ићи	1	2	3	4	5	6	7	преобићи	1	2	3	4	5	6	7

шмугнути	1 2 3 4 5 6 7	врсти се	1 2 3 4 5 6 7
дефиловати	1 2 3 4 5 6 7	наићи/наилазити	1 2 3 4 5 6 7
журити (се)	1 2 3 4 5 6 7	прикрати/прикратати се	1 2 3 4 5 6 7
ходати	1 2 3 4 5 6 7	узаћи/узићи	1 2 3 4 5 6 7
котурати се	1 2 3 4 5 6 7	хитати	1 2 3 4 5 6 7
плутати	1 2 3 4 5 6 7	заобићи/заобилазити	1 2 3 4 5 6 7
бежати/бећи/бегати	1 2 3 4 5 6 7	храмати	1 2 3 4 5 6 7
ломатати се	1 2 3 4 5 6 7	луњати	1 2 3 4 5 6 7
пузити/пузати	1 2 3 4 5 6 7	шврљати	1 2 3 4 5 6 7
врзмати се	1 2 3 4 5 6 7	вратити се	1 2 3 4 5 6 7
климати	1 2 3 4 5 6 7		
шетати (се)	1 2 3 4 5 6 7		
доћи/долазити	1 2 3 4 5 6 7		
шуњати се	1 2 3 4 5 6 7		

Прилог 5: Пример упитника за испитивање превођења ван контекста.

Молимо вас да за сваки од наведених енглеских глагола природног људског кретања напишете први преводни еквивалент из српског језика који вам ван било каквог контекста падне на памет. Свака празнина може да садржи само једно преводно решење (једну реч или једну синтагму). Хвала вам!

abandon		race	
advance		ramble	
arrive		return	
ascend		rise	
bound		roam	
charge		run	
climb		rush	
coast		saunter	
come		scamper	
crawl		shuffle	
creep		skip	
cross		slither	
dart		slouch	
dash		sneak	
depart		speed	
escape		stagger	
exit		stray	
flee		stride	
gallop		stroll	
go		strut	
hasten		swagger	
hobble		swim	
hop		tiptoe	
hurry		tramp	
jog		travel	
journey		trot	
jump		trudge	

leap		wade	
leave		walk	
march		wander	
meander		zigzag	
move		zoom	
prowl			

Прилог 6: Индекс имена

(дат абecedним редоследом због тога што је већина имена изворно написана латиницом)

A

Abelson, Robert P. 71
 Abramov, Israel 53
 Allerton, D. J. 88
 Anderson, John M. 12
 Antović, Mihailo 13, 22, 44, 66, 78, 95,
 97, 104, 277
 Armstrong, Sharon Lee 73
 Arnheim, Rudolf 13, 100
 Auster, Paul, 9, 10, 215–216
 Austin, J. L. vii, 3, 50, 79, 276

B

Barcelona, Antonio 91
 Bazdulj, Muharem 10, 215
 Berberović, Jelena 48
 Berlin, Brent vii, x, 3, 51–55, 61, 79
 Berthold, Michael Bhat 76
 Binnick, Robert I. 11
 Blank, Andreas 69
 Bloom, Paul 13
 Bolinger, Dwight 76
 Bongard, Josh C. 41
 Bornstein, Marc H. 52
 Boroditsky, Lera 97
 Bowerman, Melissa 18, 97
 Brdar, Mario 102
 Breedlove, Dennis E. 53, 61
 Brinton, Laurel J. 12, 18
 Brown, Roger vii, x, 51–52, 238, 276
 Brugman, Claudia 102
 Bujas, Željko 27
 Bull, William E. 12

C

Carter, Ronald 12
 Casasanto, Daniel 97
 Cassad, Eugene H. 102
 Chilton, Paul 13
 Choi, Soonja 18
 Chomsky, Noam 22, 76
 Clarke, David D. 90
 Coleman, Linda 67, 72, 83
 Collins, Allan M. 77, 287
 Comrie, Bernard 12
 Cox, Arnie W. 13, 95
 Croft, William 45, 76, 101
 Cruse, D. A. 29, 45, 76, 101
 Crystal, David 62

D

Dahl, Östen 12
 Dasher, Richard B. 90
 Davies, Mark 135
 DeValois, Russel L. 53
 Diersch, Helga 14
 Dimković-Telebaković, Gordana 74
 Dixon, Robert M. W. 79
 Doshier, Barbara A. 13
 Downing, Pamela 69, 227
 Dragičević, Rajna 77

Đ

Dessalegn, Banchiamlack 97
 Đorđević, Radmila 18
 Đurić-Paunović, Ivana 9–10, 215

E

Eitan, Zohar 13
Endresen, Rolf T. 12
Evans, Vyvyan 13, 41, 101

F

Fauconnier, Gilles 43, 71, 103, 103–108,
111, 278
Feldman, Jerome 41
Fellbaum, Christiane 110
Filipović, Luna iii, vii, 3, 18, 37, 38, 39,
40, 275
Filipović, Rudolf 298
Fillmore, Charles J. vii, 3, 14–15, 29, 69–
70, 87, 111, 277
Fodor, Jerry A. 28, 42
Forceville, Charles 95
Frege, Gottlob 44

G

Garner, Wendell R. 63
Geeraerts, Dirk 62, 65–67, 277
Gibbs, Raymond W. 91
Gleitman, Henry 73
Gleitman, Lila 13, 73
Goldberg, Ariel Micah 97
Goodenough, Ward H. 28
Granot, Roni Y. 13
Green, Melanie 41, 101
Greenbaum, Sidney 12
Grickat, Irena 12
Grković-Mejdžor, Jasmina 68–69
Grzega, Joachim 89

H

Hampe, Beate 13
Haspelmath, Martin 97
Herkovits, Annette 102
Hickman, Maya 13
Hjemslev, Louis 109
Hlebec, Boris 293
Hock, Hans Henrich 89
Hoffman, James E. 13
Hopper, Paul J. 12, 291
Husserl, Edmund vii, x, 1, 3, 43–45

I

Ikegami, Yoshihiko iii, vii, 1, 3, 25–29,
275, 291
Ipsen, Gunther 109, 291
Ivić, Milka 34, 74, 77, 277
Ivir, Vladimir 19

J

Jackendoff, Ray x, 13, 65, 75, 107, 277
Jacobs, Gerald H. 53
Johnson, Mark 13, 41–45, 71, 91–98,
100–102, 111, 278
Jolles, Andre 109
Joos, Martin 12
Joseph, Brian D. 89
Jovanović-Gorup, Radmila 12

K

Kant, Imanuel iii, vii, x, 1, 3, 43–44, 100
Katz, J. J. 22, 28, 42
Kay, Paul vii, x, 3, 51–52, 67, 72, 83, 276
Kempton, Willett 58
Kessen, William 52

Klikovac, Duška 92, 96

Koch, Peter 69

Koestler, Arthur 103

Komatsu, Lloyd K. 64

Kostić, Aleksandar Đ. 76–77, 277

Kövecses, Zoltán 91, 97, 111

Kurath, Hans 99

L

Labov, William vii, x, 3, 55–57, 111, 276

Lakoff, George vii, 3, 13, 21, 41, 43, 45, 50, 52–55, 58–59, 61–62, 71–73, 75, 88, 91–98, 100–102, 111, 276, 278

Landau, Barbara 13, 97

Langacker, Ronald W. 45, 70–71, 76, 102, 107

Leech, Geoffrey N. 12

Lehrer, Adrienne 28

Leisi, Ernst 14

Levin, Beth iii, vii, x, 1, 3, 31–33, 111, 113, 126, 130, 275

Levinson, Stephen C. 13, 52

Lipka, Leonhard 21, 295, 307

Lloyd, Barbara B. 58, 111, 276

Loftus, Elizabeth F. 77

Loos, Eugene E. 12, 255

Lucy, John A. 52

Lüdtke, Helmut 68

Lupiañez, Juan 97

Lyons, John 11, 21, 29, 79, 81, 109

M

Maffi, Luisa 52

Mandler, Jean M. 13, 43, 97

Matsumoto, Yo 107

McCarthy, Michael 12

McCawley, James D. 22

McDaniel, Chad 53

Medin, Douglas L. 42

Mervis, Carolyn B. 58, 63, 65–66, 85–86, 111, 115, 276

Milivojević, Nataša 12

Miller, George A. vii, 1, 3, 20–21, 23–24, 25, 27–28, 111, 113, 275

Minsky, Marvin 71

Mix, Kelly S. 13

Mufwene, Salikoko S. 12

Munnich, Edward 13

N

Narayanan, Srinii 41, 289

Nerlich, Brigitte 90

Nichols, Johanna 12, 19

Nida, Eugene A. 12, 26–28, 42

Nielsen, Niels-Davidsen 12

Norman, Donald A. 76

Novakov, Predrag ii, vi, 12, 16–19, 40

Nuñez, Rafael E. 41, 97–98

O

Oakley, Todd 100, 108

Opačić, Nives 12

Osherson, Daniel 73

P

Palmer, Frank R. 11, 19, 108

Paul, Hermann 68

Pavlović, Vladan 62, 78

Peirce, Charles S. 65

Pfeifer, Rolf 41

Piper, Predrag 12–13, 34, 62, 74, 77

Popović, Ljubomir 12

Popović, Ljudmila 74, 77, 277

- Postal, Paul M. 22
Prčić, Tvrtko 18, 77
Pulman S. G. iii, vii, 1, 3, 54, 79, 80–87,
111–112, 134, 277, 279
Putnam, Hilary 73
- Q**
- Quillian, M. Ross 77
Quirk, Randolph 12
- R**
- Radden, Günter 97
Radovanović, Milorad 7, 66, 74, 277
Ramscar, Michael 97
Rappaport Hovav, Malka 31
Rasulić, Katarina 96, 102
Raven, Peter H. 53, 61
Ridžanović, Midhat 12
Rips, Lance J. 42, 86,
Robert, Stéphane 13
Rosch, Eleanor vii, x, xiii, 1, 3, 43, 49,
58, 60–66, 73, 75–76, 81–82, 85–86,
111, 114–115, 276
Rothstein, Susan 12
Rumelhart, David E. 71, 76
Russell, Bertrand vii, x, 1, 3, 43, 45–46
- S**
- Saeed, John I. 94, 101
Santiago, Julio 97
Sapir, Edward 52
Sauciuc, Gabriela-Alina 64
Saunders, Barbara 52, 299
Saurer, Werner 12,
Saussure, Ferdinand de 109
Schank, Roger C. 71
- Searle, John 94
Sheets-Johnstone, Maxine 13, 98
Shinohara, Kazuko 97
Shoben, Edward J. 86
Simonsen, Hanne Gram 12
Slobin, Dan I. 52
Smith, Edward E. 42, 73, 86
Spelke, Elizabeth S. 13
Sperber, Hans 89
Stamenković, Dušan i, ii, vi, 16, 68, 91,
94, 96–97, 100, 104, 123, 135
Stanojčić, Živojin S. 12
Stevanović, Mihailo 12
Stojadinović, Zorica 12
Strauss, Erwin 13
Subašić, Pero 74
Swadesh, Morris 52
Sweetser, Eve E. 13, 69, 72, 90, 97, 99–
100, 102
- Š**
- Šipka, Danko 74, 77
- T**
- Talmy, Leonard 3, 8, 70, 76, 106–107,
278
Tasić, Miloš 94, 96
Taylor, John R. vii, x, 1, 3, 42, 48, 58, 87,
111, 160, 277
Tedeschi, Philip 12
Torralbo, Ana 97
Tošović, Branko 12
Trask, Robert Lawrence 89
Traugott, Elizabeth C. 90
Trier, Jost 28, 109
Tuđman Vuković, Nina 110

Turner, Mark 41, 43, 91, 98, 101, 103–106, 111, 278

U

Ullmann, Stephen 89–90

Urios-Aparisi, Eduardo 95

V

Vachek, Josef 75

Vandeloise, Claude 96

Vendler, Zeno 12, 16

Vidanović, Đorđe 48–50, 108, 277

Vinogradov, V. V. 11

Vučković, Petar 29

Vujović, Dušanka iii, vii, x, 1, 3, 11, 13–14, 19, 33–37, 111, 113, 126, 130, 275

W

Webster, Michael A. 53

Weisberger, Leo 28

Weiskopf, Sally 52

Whorf, Benjamin Lee 52

Wierzbicka, Anna 52, 68, 75

Winter, Yoad 75

Wittgenstein, Ludwig vii, x, 1, 3, 43, 46–50, 78, 276

Y

Young, Iris Marion 13

Z

Zadeh, Lotfi A. vii, 3, 51, 76, 276

Zaenen, Anne 12

Zbikowski, Lawrence M. 13

Zimmer, Karl E. vii, x, 1, 3, 12, 27–28, 30, 52, 109, 111, 113, 124, 275

Zlatev, Jordan 69

Žic-Fuchs, Milena 45, 109

